DOI https: //doi.org/10.36486/np
DOI (Issue): https: //doi.org/10.36486/np.2023.1(59)

SALUS POPULI SUPREMA LEX ESTO!

Нехай благо народу буде найвищим законом!
Цицерон

НАУКА І ПРАВООХОРОНА № 1(59), 2023

Засновано 2007 року

Видається 4 рази на рік
(лист Міністерства юстиції України
від 02.06.2009
№ 7446-0-33-09-32)

Відповідно до наказу МОН України
від 15.10.2019 № 1301
журнал "Наука і правоохорона" включено до Переліку наукових фахових видань України відповідно до списку згідно з додатком 8 (категорія "Б")

Зареєстровано Міністерством юстиції України
Свідоцтво про державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації: серія КВ № 13082-1966Р від 21.08.2007

Науковий журнал "Наука і правоохорона" внесено до переліку міжнародної наукометричної бази **Index Copernicus International Journals Master List**

Рекомендовано до друку
Вченою радою Державного науково-дослідного інституту МВС України
(протокол
від 27.04.2023 № 3)

Адреса
01011, м. Київ,
пров. Євгена Гуцала, 4-а
Телефон: (044) 254-95-21
Факс: (044) 280-01-84
E-mail: dndi@mvs.gov.ua
http://
naukaipravoohorona.com/

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ

Головний редактор
ВЕРБЕНСЬКИЙ М.Г., д.ю.н., проф. (ДНДІ)

Заступник головного редактора
МУЗИКА А.А., д.ю.н., проф. (ДНДІ)

Відповідальний секретар
ПЛУГАТАР Т.А., к.ю.н., с.н.с. (ДНДІ)

АЛЄКСЄЄНКО І.В., д.політ.н., проф. (Дніпр. держ. ун-т внутр. справ)
БАРКО В.І., д.псх.н., проф. (ДНДІ)
БЕРЛАЧ Н.А., д.ю.н., проф. (ДНДІ)
БІЛОУС В.Т., д.ю.н., проф. (ДНДІ)
БОНДАРЕНКО В.Д., д.ф.н., проф. (ДНДІ)
БРІЄДЕ ЯУТРІТЕ, д.ю.н., проф. (Латвійський ун-т, Латвійська Республіка)
БУХАНЕВИЧ О.М., д.ю.н., доцент (ХУУП)
ГЕЄЦЬ В.М., д.е.н., проф. (Ін-т економ. прогноз. НАН України)
ГУЛІЄВ Аріф Джаміль огли, д.ю.н., проф. (НАУ)
ДОЛЖЕНКОВ О.Ф., д.ю.н., проф. (Південноукр. нац. пед. ун-т ім. К.Д. Ушинського)
ЗАРОСИЛО В.О., д.ю.н., проф. (МАУП)
КОПИЛЕНКО О.Л., д.ю.н., проф. (Ін-т законодавства Верховної Ради України)
КОПОТУН І.М., д.ю.н., проф. (Academy HUSPOL, Czech Republik; EIDV, Slovakia)
КОРИСТІН О.Є., д.ю.н., проф. (ДНДІ)
КРИВОЛАПЧУК В.О., д.ю.н., проф. (ДНДІ)
КУЛИК О.Г., д.ю.н., проф. (ДНДІ)
МИСЛИВИЙ В.А., д.ю.н., проф. (ДНДІ)
MILAN HEJDIS, Paed. Dr., Ph.D. (Academy HUSPOL, Czech Republik)
НАВРОЦЬКИЙ В.О., д.ю.н., проф. (Львів. держ. ун-т внутр. справ)
ПОПОВИЧ В.М., д.ю.н., проф. (ДНДІ)
ПРОЦЕНКО Т.О., д.ю.н., проф. (ДНДІ)
RALF HEDEL, Dr. PD (Fraunhofer Institute for Transportation and Infrastructure Systems IVI, Dresden, Germany)
РЯДІНСЬКА В.О., д.ю.н., проф. (ДНДІ)
СВИРИДЮК Н.П., д.ю.н., проф. (ДНДІ)
ФЕДОТОВА Г.В., д.ю.н., проф. (ДНДІ)
ШОПІНА І.М., д.ю.н., проф. (ВІКНУ ім. Т. Шевченка)
ЯРМИШ О.Н., д.ю.н., проф. (ДНДІ)
ОПРИШКО І.В., к.ю.н., с.н.с., доцент (ДНДІ)

Засновник і видавець

© Державний науково-дослідний інститут МВС України

Науковий журнал посів І місце в конкурсі на краще наукове періодичне видання в системі МВС України у 2010 році, ІІ місце у 2011 і 2012 роках та ІІІ місце у 2014 році

За точність викладеного матеріалу відповідальність несуть автори статей та їх рецензенти

Київ 2023

DOI https: //doi.org/10.36486/np
DOI (Issue): https: //doi.org/10.36486/np.2023.1(59)

SALUS POPULI SUPREMA LEX ESTO!
Let the welfare of the people be the supreme law
Cicero

NAUKA I PRAVOOKHORONA № 1(59), 2023

Founded in 2007
Issued four times a year
(Letter of the Ministry of Justice of Ukraine dated 02.06.2009 No. 7446–0–33-09-32)

By order
No.1301, dated 15.10.2019 included into the Ukrainian sciences special edition List according to annex 8 (category "B")

Registered
by Ministry of Justice of Ukraine
State registration certificate series KB No. 13082–1966P dated 21.08.2007

Scientific journal "Nauka i Pravookhorona" included in the list of international database **Index Copernicus International Journals Master List**

Recommended
by State Research Institute's Scientific Council (Record No. 3 dated 27.04.2023)

Adress
4a Ye.Gutsalo Lane, UA–01011 Kyiv, Ukraine
tel.: +38 044 254 95 21
fax: +38 044 280 01 84
E-mail: dndi@mvs.gov.ua
http://naukaipravoohorona.com/

EDITORIAL BOARD

Editor-in-Chief
VERBENSKYI M.H., Doctor of Juridical Sciences, Full Professor (State Research Institute MIA Ukraine)
Deputy Editor-in-Chief
MUZYKA A.A., Doctor of Juridical Sciences, Full Professor (State Research Institute MIA Ukraine)
Executive Secretary
PLUHATAR T.A., Candidate of Juridical Sciences, Senior Research Associate (State Research Institute MIA Ukraine)
ALIEKSIEIENKO I.V., Doctor of Political Sciences, Full Professor (Dnipropetrovsk State University of Internal Affairs)
BARKO V.I., Doctor of Psychological Sciences, Full Professor (State Research Institute MIA Ukraine)
BERLACH N.A., Doctor of Juridical Sciences, Full Professor (State Research Institute MIA Ukraine)
BILOUS V.T., Doctor of Juridical Sciences, Full Professor (State Research Institute MIA Ukraine)
BONDARENKO V.D., Doctor of Philosophical Sciences, Full Professor (State Research Institute MIA Ukraine)
BRIEDE JAUTRITE, Doctor of Juridical Sciences, Full Professor (University of Latvia, Latvian Republic)
BUKHANEVYCH O.M., Doctor of Juridical Sciences, Docent (Khmelnytsky University of Management and Law)
HEIETS V.M., Doctor of Economic Sciences, Full Professor (Institute for Economics and Forecasting of the NAS of Ukraine)
HULIIEV ARIF DZHAMIL OHLY, Doctor of Juridical Sciences, Professor (National Aviation University)
DOLZHENKOV O.F., Doctor of Juridical Sciences, Full Professor (South Ukrainian K.D. Ushynsky NPU)
ZAROSYLO V.O., Doctor of Juridical Sciences, Full Professor (IAPM)
KOPYLENKO O.L., Doctor of Juridical Sciences, Full Professor (Legislation Institute of the Verkhovna Rada of Ukraine)
KOPOTUN I.M., Doctor of Juridical Sciences, Full Professor (Academy HUSPOL, Czech Republik; EIDV, Slovakia)
KORYSTIN O.Ye., Doctor of Juridical Sciences, Full Professor (State Research Institute MIA Ukraine)
KRYVOLAPCHUK V.O., Doctor of Juridical Sciences, Full Professor (State Research Institute MIA Ukraine)
KULYK O.H., Doctor of Juridical Sciences, Full Professor (State Research Institute MIA Ukraine)
MYSLYVYI V.A., Doctor of Juridical Sciences, Full Professor (State Research Institute MIA Ukraine)
MILAN HEJDIS, Paed. Dr., Ph.D. (Academy HUSPOL, Czech Republic)
NAVROTSKYI V.O., Doctor of Juridical Sciences, Full Professor (Lviv State University of Internal Affairs)
POPOVYCH V.M., Doctor of Juridical Sciences, Full Professor (State Research Institute MIA Ukraine)
PROTSENKO T.O., Doctor of Juridical Sciences, Full Professor (State Research Institute MIA Ukraine)
RALF HEDEL, Dr. PD (Fraunhofer Institute for Transportation and Infrastructure Systems IVI, Dresden, Germany)
RIADINSKA V.O., Doctor of Juridical Sciences, Full Professor (State Research Institute MIA Ukraine)
SVYRYDIUK N.P., Doctor of Juridical Sciences, Full Professor (State Research Institute MIA Ukraine)
FEDOTOVA H.V., Doctor of Juridical Sciences, Full Professor (State Research Institute MIA Ukraine)
SHOPINA I.M., Doctor of Juridical Sciences, Full Professor (Military Institute of Taras Shevchenko National University of Kyiv)
YARMYSH O.N., Doctor of Juridical Sciences, Full Professor (State Research Institute MIA Ukraine)
OPRYSHKO I.V., Candidate of Juridical Sciences, Senior Research Associate, Docent (State Research Institute MIA Ukraine)

Founder

© State Research Institute MIA Ukraine

The scientific journal won 1st place in the competition for the best scientific periodical in the system of the Ministry of Internal Affairs of Ukraine in 2010, the second place in 2011 and 2012, the third place in 2014

The responsobility for the accuracy of the posted materials lies with the authors and their reviewers

Kyiv 2023

З М І С Т

ТЕОРІЯ ТА ФІЛОСОФІЯ ПРАВА. ПОРІВНЯЛЬНЕ ПРАВОЗНАВСТВО. ІСТОРІЯ ПРАВА ТА ДЕРЖАВИ

Бондаренко В.Д. Голодомор 1932–1933 років як національна катастрофа українців 7

Макаренко Н.К. Діяльність міліції УРСР із протидії злочинності у 1943–1944 рр. 16

Паламарчук С.В. Історичні аспекти виникнення суду присяжних, причини його появи у зарубіжних країнах та перспективи використання в Україні 28

Чисніков В.М., Лелет С.М., Алєксєєва О.В., Кожухар О.В., Якубчик Т.В. Правоохоронні органи України: від проголошення незалежності держави до Революції Гідності (24 серпня 1991 р. – лютий 2014 р.). Хроніка основних подій 36

АДМІНІСТРАТИВНЕ ПРАВО І ПРОЦЕС. ФІНАНСОВЕ ПРАВО

Баліна С.Н. Особливості державної реєстрації лікарських засобів та їх обігу в умовах правового режиму воєнного стану 51

Білошкап В.О. Зменшення податкового навантаження на фізичних осіб, які здійснюють незалежну професійну діяльність: виклики воєнного стану 62

Буличев А.О., Грущенко О.А., Буличева Н.А. Організаційно-правові засади подолання загроз і небезпек, що впливають на оперативно-службову діяльність Державної прикордонної служби України у воєнний і відбудовний період 69

Демедюк С.В., Користін О.Є. Стійкість системи кібербезпеки та її забезпечення в НАТО 77

Кардашевський Ю.Р. Становлення моделі правоохоронної діяльності, керованої аналітичною розвідкою 86

Pluhatar Tetiana, Lelet Serhii. Ensuring the Right of Citizens to Access the Information of Public Interest under the Legal Regime of Martial Law in Ukraine 95

Рядінська В.О., Костенко Ю.О. Зарубіжний досвід надання дозволу на роботу для іноземців (на прикладі Словацької Республіки) 105

Смерницький Д.В., Федотова Г.В., Тригубенко М.В. Права людини на безпеку життєдіяльності як об'єкт технічного регулювання 112

КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВО ТА КРИМІНОЛОГІЯ. КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧЕ ПРАВО

Близнюк І.Л. Особливості виявлення і попередження кримінальних та інших правопорушень, що вчиняються у процесі проведення робіт з поточного середнього та дрібного ремонту автомобільних доріг 119

Бурангулов В.А. Кримінальний аналіз та кримінальна розвідка у правоохоронній діяльності 130

Гаджук О.С. Щодо розуміння поняття "міжгалузеві зв'язки кримінального права": сучасний стан проблеми 136

Користін О.Є., Свиридюк Н.П. Оцінювання загроз у сфері лісового господарства України 145

Кулик О.Г. Громадська безпека як соціально-правове явище 154

Попович В.М. Кримінологічна, кримінально-правова, криміналістична та кримінально-процесуальна характеристики рейдерства, їх співвідношення та напрями розвитку 163

Сахарова О.Б. Виявлення і попередження кримінальних та інших правопорушень у процесі впровадження малих модульних реакторів як нових ядерних технологій в Україні 175

**КРИМІНАЛЬНИЙ ПРОЦЕС ТА КРИМІНАЛІСТИКА.
СУДОВА ЕКСПЕРТИЗА. ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВА ДІЯЛЬНІСТЬ**

Багаденко І.П. Проблеми розвитку ювенальної юстиції в Україні в умовах правового режиму воєнного стану 185

Дрозд В.Г., **Романов М.Ю.** Ключові напрями реформування системи кримінальної юстиції України в умовах правового режиму воєнного стану та у зв'язку з набуттям кандидатства у члени Європейського Союзу 191

**ЦИВІЛЬНЕ ПРАВО ТА ЦИВІЛЬНИЙ ПРОЦЕС. СІМЕЙНЕ ПРАВО.
МІЖНАРОДНЕ ПРИВАТНЕ ПРАВО**

Бакал М.А. Зарубіжний досвід правового регулювання особистих немайнових прав працівників поліції 201

**ЮРИДИЧНА ПСИХОЛОГІЯ ТА ПЕДАГОГІКА.
ПСИХОЛОГІЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВООХОРОННОЇ ДІЯЛЬНОСТІ**

Остапович В.П., Барко В.І. Психологічна діагностика індивідуальних особливостей поліцейських з використанням адаптованого українськомовного опитувальника Кеттелла 208

CONTENTS

THEORY AND PHILOSOPHY OF LAW. COMPARATIVE LAW. HISTORY OF LAW AND STATE

Bondarenko Viktor. The Holodomor of 1932–1933 as a National Catastrophe of Ukrainians 7

Makarenko Nataliia. Activities of the Ukrainian SSR Police in Combiting Crime of 1943 – 1944 16

Palamarchuk Serhii. Historical Aspects of the Emergence of Jury Trial, the Reasons for Its Emergence in Foreign Countries and the Prospects for Its Use in Ukraine 28

Chysnikov Volodymyr, Lelet Serhii, Alieksieieva Olha, Kozhukhar Oksana, Yakubchyk Tetiana. Law Enforcement Agencies of Ukraine: from the Declaration of State Independence to the Revolution of Dignity (August 24, 1991 – February 2014). Chronicle of Key Events 36

ADMINISTRATIVE LAW AND PROCEDURE. FINANCE LAW

Balina Svitlana. Peculiarities of State Registration and Circulation of Medicines under the Legal Regime of Martial Law 51

Biloshkap Veronika. Reducing of the Burden on Individuals Engaged as Independent Professionals: The Challenges of Martial Law 62

Bulychev Andrii, Hrushchenko Olena, Bulycheva Nataliia. Organizational and Legal Grounds for Overcoming Threats and Hazards Affecting the Operational and Service Activities of the State Border Service of Ukraine in the Military and Reconstruction Period 69

Demediuk Serhii, Korystin Oleksandr. Cybersecurity System Resilience and Assurance in NATO 77

Kardashevskyi Yurii. Establishment of a Model of Intelligence-Led Policing 86

Pluhatar Tetiana, Lelet Serhii. Ensuring the Right of Citizens to Access the Information of Public Interest under the Legal Regime of Martial Law in Ukraine 95

Riadinska Valeriia, Kostenko Yuliia. Foreign Experience in Granting Work Permits for Foreigners (on the Example of the Slovak Republic) 105

Smernytskyi Demian, Fedotova Hanna, Tryhubenko Maryna. Human Rights to Life Safety as an Object of Technical Regulation 112

CRIMINAL LAW AND CRIMINOLOGY. CRIMINAL AND EXECUTIVE LAW

Blyzniuk Ihor. Features of Detection and Prevention of Criminal and Other Offences Committed While Carrying Out Routine Maintenance and Minor Road Repairs 119

Buranhulov Vladyslav. Criminal Analysis and Criminal Intelligence in the Law Enforcement Activity 130

Hadzhuk Olena. Understanding of the Concept of “Intersectoral Connections in Criminal Law”: Current Status of the Problem 136

Korystin Oleksandr, Svyrydiuk Nataliia. Assessment of Threats in Forestry of Ukraine 145

Kulyk Oleksandr. Public Security as a Social and Legal Phenomenon 154

Popovych Volodymyr. Criminological, Criminal-Legal, Forensic and Criminal-Procedural Characteristics of Raiding, Its Relationship and Directions of Development 163

Sakharova Olena. Detection and Prevention of Criminal and Other Offenses in the Process of Implementation of Small Modular Reactors as New Nuclear Technologies in Ukraine 175

CRIMINAL PROCESS AND FORENSICS. FORENSIC EXPERTISE. OPERATIONAL AND SEARCH ACTIVITIES

Bahadenko Iryna. Problems of Juvenile Justice Development in Ukraine under the Legal Regime of Martial Law 185

Drozd Valentyna, Romanov Maksym. Key Ways of Reforming Ukraine's Criminal Justice System under the Martial Law in Relation to Its Striving for Membership of the European Union 191

CIVIL LAW AND CIVIL PROCEDURE. FAMILY LAW. INTERNATIONAL PRIVATE LAW

Bakal Malvina. Features of Legal Regulation for Personal Non-Property Rights of Police Officers in Foreign Countries 201

LEGAL PSYCHOLOGY AND PEDAGOGY. PSYCHOLOGICAL SUPPORT OF LAW ENFORCEMENT ACTIVITIES

Ostapovych Volodymyr, Barko Vadym. Psychological Personality Diagnostics of Police Officers using the Adapted Ukrainian-Language Cattell Questionnaire 208

ТЕОРІЯ ТА ФІЛОСОФІЯ ПРАВА. ПОРІВНЯЛЬНЕ ПРАВОЗНАВСТВО. ІСТОРІЯ ПРАВА ТА ДЕРЖАВИ

УДК 94 (477) 341.485

Бондаренко Віктор Дмитрович,
доктор філософських наук,
професор, головний науковий співробітник
ДНДІ МВС України, м. Київ, Україна
ORCID ID 0000-0003-1781-8370

ГОЛОДОМОР 1932–1933 РОКІВ ЯК НАЦІОНАЛЬНА КАТАСТРОФА УКРАЇНЦІВ

Стаття присвячена узагальненню та переосмисленню величезного за обсягом матеріалу, що ушановує пам'ять жертв голодомору-геноциду 1932–1933 років. Дослідження штучного голоду того періоду велися у різний час як за кордоном, так і в колишньому СРСР, і в Україні. При написанні статті ми спиралися на добре вивірені факти та оцінки штучного голоду, що вже відстоялися у науковій та публіцистичній літературі, аби нагадати сучасникам про жахливу трагедію нашої нації, про її національну катастрофу, організовану більшовиками заради втілення у життя своїх хворобливих соціальних фантазій.

Ключові слова: *штучний голод як примус до колективізації на селі; продзагони; насильницьке вилучення у селян хліба та інших харчових продуктів; "чорні дошки"; масова смертність; дослідження національної катастрофи українців.*

Цього року український народ вшановує пам'ять мільйонів безвинних жертв Голодомору 1932–1933 рр. З тих моторошних часів минуло дев'ять десятиліть, а з народної пам'яті не зникають жахливі картини свідомих убивств людей, спеціально організованих владою. І тут вже не важливо, які чинники лежали в основі голодомору – соціальні, політичні, національні, історичні чи якісь інші, оскільки домінування котрогось із них, у кінцевому підсумку, не впливало на результат реалізації цього нелюдського плану – винищення мільйонів невинних людей на догоду втілення в життя придуманих більшовиками ідей, що лягли в основу злочинного соціального експериментаторства.

За великим рахунком, часи сьогоднішньої війни, що пояснюється агресором необхідністю боротьби з "неонацизмом" українців та їх надмірною цивілізаційною вестернізацією, нічим не відрізняються від подій майже сторічної давнини, пов'язаних зі спробою будівництва "найсправедливішого суспільного устрою в історії людства" – комунізму. У жертву цьому соціальному фантому уже принесено сотні мільйонів людських життів по всьому світові і, на жаль, українці вже не раз

© Bondarenko Viktor, 2023

опиняються в епіцентрі соціальної бурі, що забирають собі у жертву кращих із кращих представників нашої нації.

Предкам українців історичною долею була дарована можливість оселитися і жити на благодатній і багатій землі, на якій споконвічно вони вирощували хліб, народжували дітей та боронили її від ворогів. Тут, як і в інших краях, народ ніколи не переживав "золотого віку", не користувався казковими "молочними ріками з кисільними берегами", але, розумно організовуючи своє життя і працюючи, він міг прогодувати себе та купити все необхідне, що було потрібне для життя, але не росло на цій землі. Десятки мільйонів тон збіжжя, що експортуються нині через т.з. "зерновий коридор", свідчать про життєздатність українства, високу культуру його господарювання та товарообігу, а також про здатність розвивати нові галузі виробництва, безпосередньо не пов'язані з природними багатствами, дарованими Господом.

Вочевидь, що в різні періоди історії нашого народу були і голодні роки, коли нестача харчів обумовлювалася недородами, стихійним лихом, війнами тощо. Так і в XX столітті, крім періоду, коли розігралася трагедія голодомору 1932–1933 рр., історики виділяють голодні роки після подій, пов'язаних із жовтневим переворотом та більшовицьким соціальним новаторством, що призвело до громадянської війни та розрухи, а також 1946–1947 рр., які стали наслідком недороду та необхідністю утримувати багатомільйонну армію і новостворений табір сателітів тодішнього СРСР. За своєю якістю до названих періодів наближається і період початку 60-х років, коли у всій повноті проявилися наслідки невпинного експериментаторства Микити Хрущова, що призвели до зникнення низки важливих продуктів із вжитку мільйонів людей. У магазинах не стало м'яса, масла та олії, а місце пшениці у хлібі упевнено зайняла кукурудза.

Роки радянської влади, по-суті, стали суцільним періодом голодного існування населення, позбавленого основних громадянських прав, що базувалися на ідеях більшовицьких вождів. Основу цієї народної трагедії заклав Ленін, продовжив Сталін, а Хрущов і його послідовники довели, що змодельований ними суспільний устрій не піддається модернізації, а може бути лише зруйнований, щоб повернути до життя основи демократії.

Неважко бачити, що позначені голодом періоди суспільного розвитку та схожі з ними негаразди особливо часто траплялися з українцями у пору більшовицького панування з характерним для нього насильницьким перерозподілом харчових ресурсів між територіями та соціальними групами, що базувалися на ідеї упокорення тих, хто не хотів сліпо сприймати догматів радянського суспільного устрою. Голодомор 1932–1933 років у цьому сенсі став своєрідним апогеєм взаємного несприйняття України і комунізму. Вільнолюбива природа українства ніяк не мирилася з прокрустовими вимогами нової влади, Україна довго не хотіла входити до складу новоутвореної більшовицької держави, український селянин не бажав іти до колгоспу тощо. У ті роки на території Наддніпрянської України фіксувались тисячі повстань проти більшовицьких новацій у різних сферах життя, що тягнули за собою радикальне погіршення становища селян, робітників та інтелігенції і репресивні заходи щодо них з боку влади.

© Bondarenko Viktor, 2023

Усі без виключення посягання імперсько-комуністичного центру на українство мали характер геноциду, мета якого – його упокорення. З наукового погляду вони були проаналізовані автором концепції геноциду, нашим земляком, Рафаелем Лемкіним, і лягли в основу міжнародних правничих актів щодо оцінки цього явища. В основу вироків Нюрнберзького трибуналу та Конвенції ООН "Про запобігання злочину геноциду та покарання за нього" були покладені його думки та висновки, схвалені Генеральною асамблеєю ООН 1948 р.

Аналізуючи концепцію Р. Лемкіна принагідно до ситуації з голодомором 32–33 рр., неважко виокремити її складові. Вони стосувалися винищення українського селянства, його фрагментації та переселення, а також руйнації української культури, національної церкви та інтелігенції. Селянство як основна соціальна верства землеробського краю було головною метою сталінської політики переформатування українського суспільства. Селянин був заможним і не хотів колективізації, а відтак був некерований і економічно вільний, міг ігнорувати радянську владу. Необхідність руйнації такого стану речей вибудувала логіку боротьби імперсько-більшовицького центру з українським селянином: зробити голод основним засобом боротьби з селянством, як осередок торгівлі місто має бути закритим від селян, депортація заможних селян з України та заміщення їх переселенцями з російських регіонів, запровадження системи жорстких покарань за переховування харчових запасів чи їх вилучення із системи усуспільненого землекористування тощо.

З цією метою у селянства силоміць вилучався хліб, а згодом, особливо за умов невиконання хлібного податку, й інших харчових продуктів – картоплі, овочів, домашніх тварин та птиці. Для виконання цієї роботи задіювалися місцеві та воєнізовані продзагони, що вилучали, а почасти знищували, усі харчові запаси селянства. У багатьох селах люди змушені були їсти котів, собак та дрібних гризунів. Часто фіксувалися випадки канібалізму. Владою запроваджувалися людиноненависницькі документи типу "закону про п'ять колосків"; т.з. "чорні дошки", з допомогою яких каралися цілі населені пункти; виселення т.з. кулацького елементу у віддалені регіони СРСР; позбавлення волі та майна тих, хто бунтував проти запроваджуваних порядків. В Україні була задіяна величезна кількість внутрішніх військ та правоохоронних органів, що дозволяло закрити міста від доступу сільських жителів, а на місце виселених чи вимерлих українських селян заселялися селяни з різних областей Росії, з метою знищення демографічної єдності українців.

За Рафаелем Лемкіним, у період між 1926 та 1939 роками внаслідок депортації частка українців у населенні України знизилася з 80 до 73 відсотків, в абсолютних числах з 23,2 до 19,6 мільйонів, тоді як неукраїнське населення зросло на 5,6 мільйонів.

Масове виселення українців у східні райони Росії регламентувалося постановою Політбюро ЦК ВКП (б) від 30 січня 1930 року "Про засади щодо викорінювання куркульських господарств у районах суцільної колективізації". Базуючись на аналізі виконання цього та похідних від нього документів, за даними одного із провідних учених із вивчення колективізації та голодомору профе-

© Bondarenko Viktor, 2023

сора В. Марочко, за період з 1929 до 1933 рр. з України було виселено близько 200 тис. селянських сімей, тобто 1 мільйон українців.

Натомість із Росії (Горьковська, Івановська та інших областей) на території Одеської, Донецької, Харківської та Дніпропетровської областей було переселено сотні тисяч селян. Ця робота реалізовувалася з перевиконанням плану, з наростаючим темпом, особливо в 1933 році, що забрав рекордну кількість життів українських селян.

Деморалізоване тотальною колективізацією українське село було позбавлене здатності до внутрішнього опору ще й тому, що до початку 30-х років більшовики встигли винищити українську національну інтелігенцію з її основними інститутами, школою, письменством, закладами культури та церквою. Національні політичні провідники, письменники, митці, учителі були депортовані. У міру того, як активізувалося усуспільнення землі та утворення колективних господарств, цей процес лише посилювався. Дослідники голодомору наводять жахливу статистику – лише у 1931 р. до Сибіру з України було вислано понад 50 тисяч інтелектуалів – провідників нації у різних царинах. Згодом вони були цинічно знищені.

У цей же період під тиском зовнішніх обставин зникла і національно орієнтована церква – Українська Автокефальна Православна Церква, що була з допомогою каральних структур "саморозпущена" у 1930 році. У кілька прийомів було ліквідовано її єпископат на чолі з митрополитом Василем Липківським та понад 10 тисяч священства. Залишившись без духовної опори, селянство в Україні стало більш податливе до більшовицьких казок про комуністичний рай та рівність усіх націй і народностей. Село перетворилося на мішень безмежного соціального експериментаторства, за яким бовванів невідворотний образ смерті.

Основу ж православної церкви, відтвореної Й. Сталіним у 1943 році, склали деморалізовані та сервільні єпископи та священство, що діяли під наглядом спеціальних служб. Саме вони і принесли нам убивчі ідеї т.з. "русского мира", що продовжив продукувати наративи ненависті до українців та виправдовувати війну Росії проти України з усіма її звірствами і тотальною розрухою.

Крім усього іншого, голодомор-геноцид був ще й одним із наймасштабніших грабунків нації. Комплексну і всеохоплюючу систему винищування українців влітку 1930 року, зокрема, увінчала система т.з. торгзіну (торгівля з іноземцями), всередині якої єдиним платіжним засобом за харчові продукти були дорогоцінні метали та каміння.

У більш ранні періоди "революційних перетворень", як відомо, грабувалися ворожі класові елементи, багатства царської держави та церкви. У 30-ті ж роки справа дійшла до того, що вкрай неефективна влада мала вже відбирати побутові предмети з дорогоцінних матеріалів у всіх верств населення. На фоні повної відсутності можливості купівлі харчових продуктів за інші платіжні засоби, на території України було відкрито 263 базових магазинів торгзіну, кожен з яких мав мережу пунктів, відділень, контор та лавок, які, крім усього, ускладнювали як викуп дорогоцінних матеріалів, так і видачу продуктів харчування, які належало віддати платникам. Природно, що левову частину "іноземців" у цій торговій мережі складали українські селяни, яким вдалося зберегти щось із дорогоцінних металів у вигляді царської валюти чи предметів побуту.

© Bondarenko Viktor, 2023

Сьогодні неважко відслідкувати, як в українському суспільстві наростав вал безвиході у зв'язку із настанням голодної смерті. За даними державної казни, у 1931 році від роботи системи торгзіну надійшло 6 млн валютних карбованців, тоді як у 1932 р. – близько 50 млн, а у 1933 р. – 107 млн валютних карбованців. З них понад 75 % становили кошти, вилучені за дорогоцінні метали – золото, срібло, платина, т.з. "золотобрухт" становив 38 %, а монети царського карбування – 18 % від загальної суми валютних надходжень. І якщо в абсолютних цифрах це становило у 1932 р. – 21 т золота (26,8 млн крб), 18,5 т срібла (0,3 млн крб), то у 1933 р. – 44,9 т золота (58 млн крб) і 1420,5 т срібла (22,9 млн крб). Крім цього, у 1932–33 рр. за кордон було відправлено різного антикваріату, що був зданий через систему торгзіну, на суму 5,8 млн крб. І це все за умов відчутного, а інколи наближеного до прямого грабунку методу оцінки вартості предметів, що їх голодні люди з останніх сил несли до торгзіну.

Хто ж був автором цієї сатанинської системи визискування, що штовхала мільйони людей у холодні обійми смерті? Серцевину цієї сили складала компартія з її лозунгами "соціальної рівності", "гегемонії пролетаріату" та "інтернаціоналізму". 22 травня 2009 року Служба безпеки України порушила кримінальну справу за ознаками злочину, передбаченого частиною 1 статті 442 Кримінального кодексу України за фактом здійснення геноциду в Україні у 1932–1933 рр., від якого загинули мільйони людей. Суд визначив, що Сталін, Молотов, Каганович, Постишев, Касіор, Чубар та Хатаєвич вчинили злочин геноциду, який, відповідно до Конвенції ООН від 26 листопада 1968 року, не має терміну давності.

Природно, що в рішенні суду ідеться лише про невеличку групу лідерів компартії СРСР, що були ідеологами геноциду. У його реалізації брали участь значно ширші верстви партійних, радянських, господарських кадрів, представників адміністративного апарату та каральних органів, які працювали на місцях і втілювали в життя вбивчі плани партійних бонз.

Попри постійне намагання компартії приховати злочини геноциду українського народу, правда про ті страшні події торувала собі дорогу. Геноцид 1932–1933 рр. став об'єктом маніпуляцій партійної верхівки в роки правління Микити Хрущова, коли було зроблено спробу відбілити історичну роль партійної верхівки України у подіях того часу (Косіора, Чубаря, Хатаєвича та Постишева). Однак історія знову розставила свої акценти – ці діячі отримали заслужений осуд.

На початках суспільного усвідомлення змісту і масштабів катастрофи в Україні 1932–1933 рр. біля витоків цієї роботи стояли іноземні дослідники, такі, як уже згадуваний Рафаель Лемкін, Джеймс Мейс, Роберт Конквест та інші. Процеси, пов'язані з горбачовською "перебудовою", реанімували цю тематику і на національному рівні, де проблема голодомору в кінці 80-х років минулого століття згадувалась навіть у деяких партійних документах. Активно і різнобічно тему голодомору досліджували українські вчені, серед них слід назвати С. Кульчицького, Г. Єфіменка, В. Сергійчука, Я. Пирога, І. Кураса, В. Василенка, В. Марочко, В. Вятровича, Л. Коваленко, В. Маняк та багатьох інших.

Свідчення про голодомор 1932–1933 рр. поволі ставали здобутком світової громадськості. Проте вони почали поширюватися уже в період самого голоду. Так, 27 вересня 1933 р. представник уряду УНР в еміграції Олександр Шульгин

© Bondarenko Viktor, 2023

звернувся до 14 Асамблеї Ліги Націй з листом, у якому привернув увагу до масового голоду в Україні. Майже водночас Організація Українських Націоналістів організувала у м. Львові проведення терористичного акту щодо особистого представника Й. Сталіна – О. Майлова, на знак протесту проти масового винищення населення України голодом. Ця та подібна інформація з роками ширилася, утверджуючи більш-менш реалістичну картину того, що відбувалося у ті часи в Україні.

Одним із перших заговорив про голод в Україні валлійський журналіст Гарет Джонс (березень 1933 р.). Подібні матеріали публікували чимало журналістів, проти яких велася активна контркампанія, у ній брали участь відомі симпатики радянської влади: Бернард Шоу, Герберт Веллс, Едуард Ерріо та інші. Вони стверджували, що голодомор є витвором антирадянської пропаганди.

У межах СРСР факт масового голодомору довгий час заперечувався і замовчувався. Офіційна пропаганда стверджувала, що жодного голодомору не було взагалі, а окремі факти голоду пояснювалися посухою на території СРСР, а не лише в Українській СРР. Проблеми, пов'язані з харчуванням населення, пояснювалися неврожаєм, необхідністю здійснення експорту зерна урядом СРСР за міжнародними угодами, колективізацією, шкідництвом ворогів радянської влади тощо.

Противником визнання факту голодомору 1932–1933 рр. виступила не лише влада СРСР, а й владні кола сучасної Росії, що перейняла на себе роль спадкоємниців колишнього СРСР. На цій підставі твори українських учених, що відтворюють реальну картину голоду початку 30-х років минулого століття, визнаються в Росії екстреміськими та такими, що зазіхають на авторитет тамтешньої влади. Голод того періоду трактується як спільне горе для колишнього Радянського Союзу без особливостей в Україні.

У результаті багаторічної боротьби і дослідження голодомору 1932–1933 рр. в Україні та за кордоном відбулося визнання голодомору геноцидом. 15 травня 2003 року Верховна Рада України у офіційному зверненні до народу України визнала голодомор актом геноциду. 28 листопада 2006 року було ухвалено Закон України "Про голодомор 1932–1933 років в Україні", який однозначно трактує події 1932–1933 рр. як геноцид українського народу. У тій чи іншій формі факт організації геноциду-голодомору нині уже визнаний десятками парламентів та урядів країн світу і цей процес продовжується.

У листопаді 2003 року, 58 сесія Генеральної асамблеї ООН ухвалила "Спільну заяву з нагоди 70-ї річниці Великого Голоду 1932–1933 рр.", де він визнавався трагедією українського народу. 23 жовтня 2008 року Європарламент визнав голодомор в Україні злочином проти людства і висловив співчуття українцям. 28 квітня 2010 року Парламентська асамблея Ради Європи схвалила резолюцію про вшанування пам'яті загиблих у результаті голоду 1932–33 рр. в Україні та інших республіках колишнього Радянського Союзу.

Геноцидом українського народу голодомор визнала католицька церква, Константинопольська православна церква та інші релігійні організації. Процес визнання голодомору 1932–1933 рр. неурядовими організаціями продовжується і нині.

© Bondarenko Viktor, 2023

Жертви голодомору змальовані у багатьох мистецьких творах – художній літературі, образотворчому мистецтві, піснях, музиці, кіно тощо. Четверта субота листопада в Україні визнана Днем пам'яті жертв голодоморів. Щорічно цього дня проводиться всеукраїнська акція "Запали свічку". В Україні та за кордоном діють монументальні комплекси і меморіали пам'яті жертвам голодомору. Одним із найбільш відомих серед них є музей голодомору у м. Києві, що з його добудовою стане одночасно і дослідницьким центром цього страшного явища в історії нашого народу, спровокованого і реалізованого сталінським режимом.

І, насамкінець, про найтяжче і найстрашніше, про жнива голодної скорботи, що назавжди відбилися на долі нашого народу, не лише на його демографії, а й ідентичності, психології та національному характері. За сучасними даними, що базуються на аналізі багатьох матеріалів, передусім, на даних переписів населення 1926, 1937 і 1939 рр., було встановлено, що за роки голодомору 1932–1933 років безпосередні втрати населення в Україні становили понад 3,9 млн осіб через надсмертність і 600 тисяч осіб – через дефіцит народжуваності. Загалом ці втрати склали 4,5 мільйонів осіб. У результаті дослідження було встановлено, що найбільших втрат від голодомору зазнали Київська та Харківська області (у кожній понад 1 млн осіб), а також Вінницька, Дніпропетровська, Одеська, Чернігівська та Донецька області.

У багатьох населених пунктах України людські втрати в роки голодомору перевищували втрати, понесені в роки Другої світової війни. При цьому абсолютна більшість українців вважають голодомор 1932–1933 років трагічним явищем штучного походження. Вічно кожен із нас і наша Мати Україна буде оплакувати ці невинні мільйонні жертви грандіозного соціального квазіексперименту, жертвою якого став, насамперед, український народ. Повсякчас складаймо посмертну шану людям, які стали безвинною жертвою цього експерименту та його ідейних вождів. Хай вдячна людська пам'ять навіки збереже імена наших страдників штучного голоду, а Господь сподобить наш народ більше ніколи не потрапити в тенета сліпих поводирів-убивць.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Конвенція про запобігання злочину геноциду та покарання за нього, прийнята Генеральною Асамблеєю ООН 9 грудня 1948 р. як Резолюція Генеральної Асамблеї 260.

2. Рафаель Лемкін. Радянський геноцид в Україні. 1953.

3. Про засади щодо викорінювання куркульських господарств у районах суцільної колективізації: постанова Політбюро ЦК ВКП (б) від 30 січня 1930 року.

4. Конвенція про незастосування строку давності до воєнних злочинів і злочинів проти людства 1968, прийнята Генеральною Асамблеєю ООН 26.11.1968. Набула чинності 11.11.1970.

5. Про Голодомор 1932–1933 років в Україні: Закон України від 28.11.2006 № 376-16. Відомості Верховної Ради України. 2006. № 50. С. 1587. Ст. 504.

6. Спільна заява з нагоди 70-ї річниці Великого Голоду 1932–1933 рр., ухвалена Генеральною асамблею ООН. 58 сесія, листопад 2003 року.

REFERENCES

1. Konventsiia pro zapobihannia zlochynu henotsydu ta pokarannia za noho. "The Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide", adopted by the UN General Assembly on December 9, 1948 as General Assembly Resolution 260 [in Ukrainian].

© Bondarenko Viktor, 2023

DOI (Article): https: //doi.org/10.36486/np.2023.1(59).1

2. *Rafael Lemkin* (1953). Radianskyi henotsyd v Ukraini. "Soviet genocide in Ukraine" [in Ukrainian].

3. Pro zasady shchodo vykoriniuvannia kurkulskykh hospodarstv u raionakh sutsilnoi kolektyvizatsii. "On the principles of uprooting kulak farms in areas of continuous collectivization": resolution of the Politburo of the Central Committee of the All-Union Communist Party (b) of January 30, 1930 [in Ukrainian].

4. Konveentsiia pro nezastosuvaannia strooku daavnosti do voiennykh zloochyniv i zloochyniv prooty liudstva 1968. "The 1968 Convention on the Exclusion of the Statute of Limitations for War Crimes and Crimes against Humanity", adopted by the UN General Assembly on November 26, 1968. Entered into force on 11.11.1970 [in Ukrainian].

5. Pro Holodomor 1932-1933 rokiv v Ukraini. "About the Holodomor of 1932-1933 in Ukraine": Law of Ukraine dated November 28, 2006. No. 50. P. 1587. Art. 504 [in Ukrainian].

6. Spilna zaiava z nahody 70-yi richnytsi Velykoho Holodu 1932–1933 rr. "Joint statement on the occasion of the 70th anniversary of the Great Famine of 1932–1933", adopted by the UN General Assembly. 58-th session, November 2003 [in Ukrainian].

UDC 94 (477) 341.485

Bondarenko Viktor,
Doctor of Philosophy Sciences, Full Professor, Chief Researcher,
Scientific Research Institute MIA Ukraine,
Kyiv, Ukraine,
ORCID ID 0000-0003-1781-8370

THE HOLODOMOR OF 1932–1933 AS A NATIONAL CATASTROPHE OF UKRAINIANS

This article summarises and rethinks the enormous amount of material commemorating the victims of the Holodomor-Genocide of 1932–1933. Artificial famine studies of that period were conducted at different times both abroad and in the former USSR and Ukraine.

The article points out that there have been famine years in different periods of our country's history, when food shortages were caused by crop failures, natural disasters, wars, etc. Thus, besides the tragic famine of 1932–1933, historians classify the years of famine after the October revolution and Bolshevik social innovations, which caused civil war and devastation, as well as the years 1946–1947, which were the consequences of malnutrition and the need to sustain an army of millions and again the camp of satellites of the then USSR. The period of the early 1960s, when the consequences of Nikita Khrushchev's constant experimentation, which led to the disappearance a number of important products from millions of people's consumption, were fully revealed, is of a similar quality to the aforementioned periods.

After years of struggle and research on the Famine Genocide of 1932–1933, the Holodomor genocide was recognised in Ukraine and abroad. On 15 May 2003, the Verkhovna Rada of Ukraine in its official appeal to the people of Ukraine recognised the Holodomor as an act of genocide. On November 28, 2006 the Law of Ukraine "On Holodomor of 1932–1933 in Ukraine" was adopted, which unequivocally interprets the events of 1932–1933 as genocide of Ukrainian people. Dozens of parliaments and

© Bondarenko Viktor, 2023

governments around the world have already recognised the famine as genocide in one form or another and this process is ongoing.

Many artworks depict the victims of the Holodomor, including fiction, fine arts, songs, music, cinema, etc. The fourth Saturday of November is recognised in Ukraine as the Day of Remembrance of the Holodomor Victims. Annually on this day, an all-Ukrainian campaign "Light a Candle" is held. In Ukraine and abroad, there are monumental complexes and memorials to the victims of the Holodomor.

In writing this article, we have relied on well-researched facts and assessments of artificial hunger to remind our contemporaries of the terrible tragedy of our nation, its national catastrophe, orchestrated by the Bolsheviks to make their morbid social fantasies come true.

Keywords: artificial hunger as a compulsion to collectivize in the countryside; labor camps, forcible confiscation of bread and other foodstuffs from peasants, "blackboards", mass mortality, research into the national catastrophe of Ukrainians.

Отримано 11.04.2023

© Bondarenko Viktor, 2023

УДК 343.9:[343.37+343.55](477)"1943/1944"

Макаренко Наталія Костянтинівна,
доктор юридичних наук, доцент, професор кафедри кримінології
та кримінально-виконавчого права Національної академії внутрішніх справ,
м. Київ, Україна
ORCID ID 0000-0001-7354-5122

ДІЯЛЬНІСТЬ МІЛІЦІЇ УРСР ІЗ ПРОТИДІЇ ЗЛОЧИННОСТІ У 1943–1944 РР.

Досліджуються основні напрями діяльності органів міліції в Україні із протидії злочинності в один із періодів німецько-радянської війни, коли продовжилося та завершилося звільнення республіки від німецько-нацистської окупації (1943–1944 рр.). Висвітлено основні причини та чинники, що впливали на криміногенну ситуацію в цей період. Головна увага в роботі міліції в цей час приділялася протидії бандитизму і дезертирству, виявленню ухильників від мобілізації, боротьбі з мародерами, грабіжниками, крадіями та іншими кримінальними злочинцями, виявленню та притягненню до кримінальної відповідальності спекулянтів та розкрадачів державної власності.

Ключові слова: *Україна, історія держави та права, Друга світова війна, 1943–1944 роки, міліція, протидія злочинності.*

Одним із найголовніших аспектів діяльності міліції в добу німецько-радянської війни залишалася протидія кримінальній злочинності. За останні роки в Україні була підготовлена низка дослідницьких робіт, де висвітлювалися різні аспекти діяльності міліції УРСР у період німецько-радянської війни. Це дисертації Д.Б. Лабоженка (2016 р.) [1], С.А. Саблука (2017 р.) [2], Д.Ю. Соловея (2017 р.) [3], В.Т. Окіпнюка (2020 р.) [4], О.В. Пристайко (2021 р.) [5]. Проте всі ці роботи присвячені розгляду більш тривалого історичного періоду або діяльності міліції в складі НКВС, тому деякі важливі аспекти цієї проблематики в них розглядаються фрагментарно. Отже, вказана тема не знайшла ще свого повного висвітлення в історіографії. При її дослідженні авторка спиралася на джерела, віднайдені в Центральному державному архіві вищих органів влади та управління України, Центральному державному архіві громадських об'єднань України.

Метою роботи було висвітлення основних напрямів діяльності міліції щодо протидії злочинності в період, коли продовжувалося та завершувалося звільнення України від німецько-нацистської окупації. Слід відзначити, що деякі важливі аспекти цієї діяльності схожі з тими, в яких діє поліція республіки і сьогодні, в дні важких випробувань російської агресії проти нашої держави.

Криміногенна ситуація, в якій опинилася Україна в дні німецько-радянської війни, суттєво змінила та ускладнила діяльність міліції щодо попередження злочинів, їхнього розслідування та розшуку злочинців. Війна породила низку небезпечних злочинів, які у мирний час не вчинялися: мародерство, поширення хибних

© Makarenko Nataliia, 2023

DOI (Article): https: //doi.org/10.36486/np.2023.1(59).2

провокаційних і панічних чуток, порушення правил світломаскування, військове та трудове дезертирство в масовому масштабі та низка інших. Війна викликала також величезну хвилю біженців з районів, де розгорталися бойові дії, у глибокий тил, а потім їхнє повернення на визволену територію, переміщення із Заходу на Схід країни тисяч підприємств та організацій з мільйонами людей. Нальоти німецької авіації у прифронтових районах та пов'язане з цим обов'язкове затемнення міст і населених пунктів створювали сприятливі умови для скоєння злочинів.

Розвитку злочинності дуже сприяла доступність зброї. У великій кількості вона залишалася на полях битв, на складах озброєнь і боєприпасів при відступі радянських військ, а згодом і німецьких, прибувала з евакуйованими та реевакуйованими і з неорганізованим потоком біженців. Якщо у мирний час міліція вилучала десятки та сотні одиниць вогнепальної зброї, то тепер рахунок пішов на тисячі. На озброєнні кримінальних угруповань була не тільки легка стрілецька зброя, а й автомати, кулемети та гранати. Тільки за 1942–1943 рр. у населення було вилучено майже 110 тисяч одиниць вогнепальної зброї.

Війна змінила характер злочинності: побільшало найбільш небезпечних злочинів; виникли нові види злочинності; змінилося "обличчя" злочинця та методи скоєння злочинів. Особливу небезпеку становили особи, які дезертирували з Червоної армії та з військового виробництва. Значна кількість злочинів вчинялася кримінальними елементами, що звільнилися з в'язниць і таборів та осідали в містах. Частина цих осіб після звільнення передавалася до військкоматів для відправлення на фронт, інші, в основному неповнолітні та особи, не придатні до військової служби, нерідко знову ставали на злочинний шлях. До тих, що звільнилися з таборів і в'язниць, потрапляли і небезпечні кримінальні елементи, які, користуючись хаосом, плутаниною і безконтрольністю на збірно-пересильних пунктах, тікали, зв'язувалися з місцевими карними злочинцями, втягували в злочинну діяльність схильних до цього осіб, вчиняли нові злочини.

Специфіка періоду війни виявилася також у переміщенні багатьох форм девіантної поведінки в область кримінальної сфери. Те, що в мирний час підлягало неформальному контролю, насамперед громадському засудженню, а також адміністративному стягненню, ставало кримінальним: порушення трудової дисципліни, поширення хибних чуток тощо. Коло осіб, які підпадали під санкції держави, значно розширилося, при цьому порушниками оголошувалися не лише окремі особи, а й цілі групи людей, що об'єднувалися за якоюсь ознакою. Зокрема, особливу та практично неминучу підозру викликали ті, хто був у полоні або тимчасово проживав на окупованій території. Стосовно надзвичайних умов війни істотною була та обставина, що велика кількість населення під час евакуації змінила свій соціальний статус на нижчий, змушена була сконцентрувати свої інтереси на прагненні до виживання та задоволенні первинних матеріальних потреб. Це не могло не призвести до посилення деформування норм міжособистісного спілкування та виражалося у цинізмі, хамстві, хуліганстві, крадіжці тощо. Крім того, слід враховувати й такий політико-психологічний момент: злочинність у воєнний період сприймалася як навмисне послаблення обороноздатності держави та пособництво ворогові.

© Makarenko Nataliia, 2023

У зв'язку з функціонуванням карткової системи та її важливістю для життя громадян, чільне місце у роботі міліції займала боротьба зі спекуляцією та злочинами, що були пов'язані з обігом продуктових карток. На визволеній території України активізували свою діяльність шахраї та аферисти. Широкий розмах ці види злочинів набули у сфері торгівлі, громадського харчування, матеріально-побутового забезпечення населення. Головними предметами посягань були не гроші, а продовольчі та промтоварні картки. Ці злочини вчинялися у типографіях, карткових та контрольно-облікових конторах, торговельних організаціях, органах, що відали картками та їхнею видачею на підприємствах, в установах та домоуправліннях.

З одного боку, цей вид злочинів був для міліції не новим, і вона знала, як з ним боротися. З іншого, – після визволення України поширилися злочини з продовольчими та промтоварними картками навіть там, де вони були невідомі в перший період війни.

Розкраданню продовольчих і промтоварних карток сприяла, по-перше, погана організація обліку, зберігання та контролю за видачею карток як у типографіях, так і в карткових бюро. Тільки по Харківському типографському пункту за перше півріччя 1945 року було виявлено нестачу 3282 карток [6, с. 26]. З метою посилення боротьби з цим видом злочинів Пленум Верховного Суду СРСР постановою від 26 червня 1942 року надав пропозицію щодо кваліфікування злочинів, пов'язаних з обігом карток, за статтями Кримінального кодексу, які передбачали відповідний вид злочину (наприклад, крадіжка) [7, с. 37], додатково такі дії мали кваліфікуватися як шахрайство (ст. 180 КК УСРР) [8].

У зв'язку з цим ЦК КП(б)У та РНК УРСР прийняли спеціальну постанову "Про недоліки у виготовленні, зберіганні та видачі продовольчих і промтоварних карток" [6, с. 27]. У ній вказувалося на необхідність швидкого усунення недоліків, які мали місце в діяльності карткових бюро, і особливо в типографіях.

Керуючись цими постановами, міліція організовувала протидію злочинцям, які намагалися використати в корисливих цілях важкі умови війни. Ця боротьба здійснювалася таким чином: за типографіями та картковими бюро закріплювалися оперативні працівники, які агентурним шляхом, а також за допомогою громадськості виявляли розкрадачів; встановлювалося чергування оперативних працівників міліції при виготовленні карток; проводився інструктаж осіб, відповідальних за зберігання промтоварних і продовольчих карток. Боротьба велася і з різного роду шахраями, які займалися підробкою документів. Співробітники міліції виявили низку осіб, що скоювали злочини, пов'язані з обігом карток. Так, співробітники міліції Дніпропетровська заарештували художника-гравера Гаріна. У нього було вилучено 9 печаток, 4 штампи військових об'єднань і шпиталів [9, с. 167].

Одним із видів кримінальних злочинів були крадіжки, найбільш поширеними – квартирні. 24 вересня 1943 року оперуповноважений карного розшуку Харківського відділення міліції лейтенант В.І. Кулиненко, перебуваючи в селі Велика Данилівка, затримав злочинців, які вчинили пограбування квартири та зґвалтували господарку. Оперуповноваженим карного розшуку лейтенантом міліції Судариковим (Сталінська область) було викрито бандитське угруповання в кількості

© Makarenko Nataliia, 2023
DOI (Article): https: //doi.org/10.36486/np.2023.1(59).2

12 осіб, яке з жовтня 1943 року до лютого 1944 року вчинило 4 вбивства, а також 9 грабежів на суму 95 680 рублів [10, арк. 33]. Як профілактичні заходи з попередження крадіжок через дільничних уповноважених систематично перевірялася та інструктувалася охорона баз, складів, магазинів та інших сховищ. Періодично проводилися масові операції з вилучення кримінально-злочинного та бродячого елементу. Упродовж грудня 1943 року працівники десятого відділення міліції міста Харкова щоденно затримували від 100 до 200 поранених солдатів, які, перебуваючи на лікуванні у шпиталі, вчиняли крадіжки через відсутність продовольства [1, с. 153]. У кінці 1944 року інструктори-кінологи Сталінської області 381 раз виїжджали на місця злочину. У 170 випадках ними було розкрито 85 різних злочинів, у т.ч. одне вбивство, виявлено та вилучено викраденого майна на 98 тисяч рублів [11, арк. 27].

А ось рядки з інформації наркома внутрішніх справ УРСР В.С. Рясного від 25 листопада 1943 р. У ній повідомляється, що в останніх числах жовтня і на початку листопада 1943 року, безпосередньо перед звільненням від німецьких окупантів м. Києва, в останньому було скоєно багато звірячих убивств і пограбувань мирних громадян. Після зайняття Києва Червоною армією, відділом ББ Київського УНКВС на території Печерського району було розкрито та заарештовано бандгрупу, причетну до зазначених пограбувань і вбивств громадян. Заарештовані були такі бандити: 1. Пухівський Віктор Пилипович, 1922 року народження; 2. Мілецький Петро Леонтійович, 1916 року народження; 3. Ізерський Петро Іванович, 1915 року народження. Усі ці особи дезертирували з Червоної армії під час відступу останньої з Київської області у 1941 році. Свідченнями свідків та визнаннями самих заарештованих встановлено, що останніми скоєно такі злочини: 31 жовтня 1943 року в м. Києві на вулиці Захаровській у будинку № 27 ними, за участю двох німців із частини "СС", скоєно пограбування квартири громадянина Д.В.Савченка, 74 років. Злочинці розкопали яму, в якій було заховано речі громадянина Савченка, забрали їх, а Савченка живим закопали у тій самій ямі. Проведеною розкопкою ями та медичною експертизою зазначений факт підтвердився. 1-го листопада 1943 року, за участю тих самих німців, у м. Києві на вул. Захаровській № 19 ними було вбито А.І. Артем'єва та його дружину К.Ф. Артем'єву, після чого з квартири останніх грабіжниками взято цінні речі та гроші. 1 листопада того ж року цими ж злочинцями було скоєно пограбування та вбивство громадянина О.І. Нещадименка, який проживав у м. Києві на вул.Воздвиженській № 22 [12, арк. 205–207].

Для протидії злочинності на ринках міст, з метою їхнього постійного оперативного обслуговування, створювалися спеціальні оперативні групи (комендатури міліції). Згідно з таємним наказом начальника УНКВС у Полтавській області підполковника міліції Неізмайлова від 26 листопада 1943 р., така оперативна група була створена з метою постійного оперативного обслуговування Центрального ринку м. Полтави – "Новий базар". До неї увійшли: ст. оперуповноважений ВКР – ст. лейтенант міліції Колемасов, ст. оперуповноважений ВБРСВ – лейтенант міліції Кравцов, дільничний уповноважений 1-го МВМ та 3 міліціонери. Начальнику 1-го МВМ ст. лейтенанту міліції Лук'янчикову за домовленістю з ринковим комітетом було доручено підібрати та обладнати приміщення для роботи

© Makarenko Nataliia, 2023
DOI (Article): https: //doi.org/10.36486/np.2023.1(59).2

оперативної групи (комендатури міліції) на території Центрального ринку [13, с. 336].

Для посилення протидії злочинності в столиці України – місті Києві 27 квітня 1944 р. у прокуратурі УРСР проведена нарада під головуванням прокурора УРСР Р.А. Руденка. Було заслухано доповідь начальника обласного управління міліції В.М. Комарова про події у м. Києві. Він доповів, що органи міліції міста, з перших днів його звільнення від німецьких загарбників і близько 1 січня 1944 р., найбільше займалися питанням виявлення ворожих елементів – агентів, німецько-фашистських посібників та прихильників німецької влади і, таким чином, було недостатньо приділено увагу боротьбі зі злочинністю загального кримінального характеру. І лише з 1-го січня, відповідно до вказівки народного комісара внутрішніх справ В.С. Рясного, органи міліції розпочали боротьбу з кримінальною злочинністю у м. Києві. Рух злочинності за перший квартал та квітень 1944 року показує, що злочинність у місті за основними видами зросла. Якщо у січні мали 61 прояв, то: у лютому – 109, у березні – 105 і протягом 26 днів квітня – 86, тобто відбулося певне зниження.

Таблиця

Злочинність у м. Києві на початку 1944 р. [14, арк. 28].

Вид злочину	Січень	Лютий	Березень	Квітень (за 26 днів)
Грабежів	1	8	1	13
Самочинних обшуків	1	4	2	4
Вбивств побутових	2	4	–	2
Конокрадства	9	4	5	9
Крадіжок кваліфікованих, а саме зі зломом	34	81	69	19
Пограбувань простих, тобто без зломy	13	7	28	39

Кількість заарештованих за цей період за скоєння різних злочинів у м. Києві становила 314 осіб. За грабежі за цей час було заарештовано: карних злочинців – 14, військовослужбовців – 15, дезертирів – 31, інших – 12. За крадіжки: карних злочинців – 57, військовослужбовців – 96, дезертирів – 28, інших – 61. Таким чином, у загальній кількості заарештованих за грабежі з 72 осіб було: карних злочинців – 15 %, військовослужбовців – 21 %, дезертирів – 44 %, інших – 16 %. Із загальної кількості заарештованих за крадіжки з 223 осіб було: кримінальників – 23 %, дезертирів – 11 %, інших – 27 %.

За час з 1 січня до 26 квітня 1944 р. у місті було ліквідовано 37 грабіжницько-злодійських груп із кількістю учасників 185 осіб. Всі вони були заарештовані та передані до суду, а також заарештовано велику кількість злочинців – одинаків. Серед цих угруповань було 22 групи, що формувалися з дезертирів або за участю військовослужбовців. До найбільш характерних груп, ліквідованих міліцією, належали: група Ястребова – злодійська група з 3-х осіб військовослужбовців в/ч 234, грабіжницька група Глова з 3-х осіб військовослужбовців в/ч 61845. При арештах грабіжників було вилучено 2 пістолети. Група Лаптєва-Орлова з карних злочинців

© Makarenko Nataliia, 2023

і військовослужбовців, грабіжницька група Суслова з 4-х осіб з в/ч 900, яка скоїла крадіжку корови із вбивством потерпілого Тимошенка. Група Пирогова з 4-х військовослужбовців військ МППО, викрита у скоєнні низки квартирних крадіжок. Група Пархоменка з 4-х дезертирів, викрита у скоєнні 3-х пограбувань. Учасник цієї групи Харлін перебував на лікуванні у шпиталі, звідки йшов та скоював злочини. Грабіжницька група Павлова у кількості 14 осіб, з них 10 військовослужбовців. Вони мали 4 види зброї, здійснили 6 озброєних пограбувань та 10 квартирних крадіжок, а також убили старшину РСЧА Штангея. Бандитсько-грабіжницька група Петровського і Петрова в кількості 16 осіб, з них дезертирів – 12 та інших кримінальників – 4, які мали 3 автомати, 4 пістолети. Вони здійснили 12 збройних пограбувань.

Доповідач зупинився і на тих заходах, які проводилися органами міліції з протидії кримінальній злочинності. За вказаний період міліція спільно з комендантом міста провели 24 операції з перевірки документів, що охоплювали усі райони міста. Ці масові заходи призвели до затримання і арешту: дезертирів Червоної армії – 131 особу, тих, що ухилилися від військової служби – 1072 особи, порушників правил військового обліку – 449 осіб, карних злочинців – 27 осіб, зрадників – 11 осіб.

В.М. Комаров відзначав і недоліки в боротьбі з кримінальною злочинністю та проведенні профілактичних заходів. Одним із основних він вважав те, що у місті була недостатня кількість міліцейських постів внаслідок некомплекту особового складу (було лише 75 зовнішніх постів, тобто близько п'ятої частини того, що повинно було бути). По-друге, недостатня кількість нічних патрулів (їх по місту було лише 37). Одним із недоліків було також те, що у деяких випадках органам міліції не надавали належного сприяння військові патрулі і навіть офіцерський склад під час затримання злочинців не надавав допомоги. У роботі відділу карного розшуку була низка своїх складнощів (передусім, не вистачало кваліфікованих кадрів; звідси – низький відсоток розкриття злочинів).

В.М. Комаров вважав, що для того, щоб рішуче покращити справу боротьби з кримінальною злочинністю по місту Києву та навести належний порядок, потрібно збільшити мережу зовнішніх постів міліції, збільшити патрульні групи. Враховуючи велику некомплектність особового складу, було здійснено перевантаження робочого часу особового складу та запроваджені контрольно-перевірочні пости по місту, а також патрулі. Починаючи з 20 квітня 1944 року, введено додатково 28 патрульно-перевірочних постів по місту, які по суті виконували роль комендантського нагляду, оскільки після 24 години перевіряли законність ходіння та їзди містом. Крім того, висилалося додатково 22 командирські патрулі. Цим самим була збільшена кількість зовнішньої охорони вночі по Києву. Одним із завдань було ширше залучення так званих підсобних органів до охорони міста. Це стосувалося двірників, а також населення, яке слід було залучити до охорони вулиць міста.

Прокурор м. Києва Крижанівський, який теж брав участь у нараді, доповнив, що розкриття злочинів по місту складає лише 55 %, що є дуже низьким показником, який треба покращувати.

Інший учасник наради, – начальник залізничної міліції Лукашин, характе-

© Makarenko Nataliia, 2023

ризуючи стан боротьби зі злочинністю на Південно-Західній залізниці, проінформував, що мають місце масові розкрадання вантажів з боку військовослужбовців і особливо тих контингентів, які вже вирушають на фронт. Мали місце такі випадки, що ці розкрадання відбувалися підкреслено відкрито. Люди робили це на очах міліції та військ НКВС, на очах обслуговуючого персоналу, щоб знову потрапити під суд і не бути відправленими на фронт. Такі випадки були зареєстровані дорогою. Міліція затримувала групи військовослужбовців по 18–20 осіб. За квартал було затримано за розкрадання вантажів близько 200 осіб лише військовослужбовців. Крім того, у порядку проведення масових операцій у пасажирських та товарних поїздах було затримано 500 дезертирів та понад 1000 тих, хто ухилявся від призову до армії. Що ж до таких проявів, як крадіжка речей, кишенькові крадіжки, то спостерігалося їх систематичне зростання. Ці крадіжки скоювалися кримінальними елементами, які прибували до Києва із тилових областей, причому, як наголосив начальник залізничної міліції, не було зафіксовано випадків затримання з того контингенту населення, який залишався тут. Починаючи з листопада 1943 р. і до 1 квітня 1944 р., у зоні відповідальності міліції Південно-Західної залізниці було зареєстровано 5 убивств, і, головним чином, військовослужбовців, скоєних військовослужбовцями та дезертирами [14, арк. 23–50].

У перші місяці після звільнення Одеси місто накрила хвиля злочинності, бандитизму. Ночами повновладними господарями вулиць ставали грабіжники та вбивці. Через десять днів після звільнення, 20 квітня 1944 року, одесити з обуренням читали розклеєне у багатьох людних місцях цинічне оголошення: "Громадяни! Ваше ходіння містом – з 8-ї години ранку до 20-ї години вечора, а звечора до 8-ї години ранку – наше". Оголошення підписала банда "Чорна кішка". Це надзвичайно небезпечне бандитське угруповання почало проявляти себе з першого ж дня звільнення Одеси, тероризуючи городян нахабними пограбуваннями та кривавими вбивствами. Для захисту городян надсилалися військові патрулі, які, траплялося, застосовували бойову зброю. Бандити зазнали деяких втрат, що змусило їх змінити тактику: пограбування та вбивства вони стали здійснювати і вдень, причому непередбачувано, не дотримуючись якоїсь чіткої характерної лінії чи логіки. Міліція встановила особу ватажка банди, а згодом були затримані й усі її учасники [15, с. 76–83]. Начальником карного розшуку Одеського округу був тоді Михайло Федоров (1900–1983). За квітень – вересень 1944 р. він особисто розкрив 28 збройних грабежів, взяв участь у ліквідації 17 бандитських груп, розшукав понад 70 зловмисників [16].

Аналіз справ, розслідуваних органами міліції в 1943 р., показав, що 56 % розбоїв і грабежів було скоєно військовими та трудовими дезертирами; неповнолітніми злочинцями було скоєно до 30 % вбивств і розбоїв, до 5 % розбоїв і грабежів було скоєно інвалідами війни. Психологічне пояснення злочинності інвалідів слід шукати в навколишній соціальній обстановці. Опинившись після поранення в тилу і часто не маючи життєвого досвіду, окрім військового, вони відчували себе самотніми в незвичній для них тиловій обстановці. Інваліди не тільки зазнавали серйозних матеріальних поневірянь, але одночасно стикалися з людською байдужістю і нерозумінням, а тому, не вміючи і не намагаючись

© Makarenko Nataliia, 2023
DOI (Article): https: //doi.org/10.36486/np.2023.1(59).2

знаходити компроміси в частих побутових конфліктах, вважали за краще вирішувати їх за своїм "фронтовим вмінням".

Таку поведінку можна розцінювати не лише як стихійну форму соціального протесту в умовах наявного протиріччя між офіційною ідеологією і реальною дійсністю, але і як спробу висловити накопичену образу, привернути увагу до своїх проблем, як своєрідний психологічний захист у незвичних обставинах. Упродовж 1944 року в республіці спостерігалося стрімке зростання злочинності, передусім крадіжок, кількість убивств збільшилася на 20 %. У місті Сталіно злочинність збільшилася в 11 разів. У Дніпропетровській області до кінця 1944 року кількість грабежів збільшилася втричі, вбивств – удвічі, зареєстровані кримінальні злочини, скоєні тільки цивільними особами, досягли 1000, а військовослужбовцями – 800 [11, арк. 8].

Кількість розкритих випадків хуліганства у 1945 році, в порівнянні з попереднім, зросла майже у 1,7 рази.

У цих умовах 6 грудня 1944 року Управління міліції НКВС УРСР відправило на місця директиву щодо посилення боротьби з хуліганством та кримінальною злочинністю, якою зобов'язало начальників органів міліції мобілізувати весь особовий склад на рішучу боротьбу зі злочинністю [1, с. 154–155]. В усіх випадках учинення тяжких та небезпечних злочинів начальники міліції були зобов'язані особисто виїжджати на місця злочинів разом з оперативними працівниками, судово-медичними експертами, співробітниками науково-технічних відділень, а також провідниками службово-розшукових собак. Завдяки рішучим діям працівників міліції Сталінської області розкриття злочинів до кінця війни у середньому становило 72,4 %. При цьому було ліквідовано 73 грабіжницькі групи, заарештовано 339 учасників, 10 грабіжників-одинаків, 514 злодійських груп, у яких було заарештовано 1724 злочинці [1, с. 155].

Особливо велике значення приділялося боротьбі з розкраданням державної власності. Про це йшлося в постанові Державного комітету оборони від 22 січня 1942 року "Про посилення боротьби з розкраданням та розбазарюванням продовольчих та промислових товарів", Указі Президії Верховної Ради СРСР від 23 червня 1942 року "Про відповідальність за розкрадання пального у МТС та радгоспах", РНК СРСР від 8 січня 1944 року "Про матеріальну відповідальність осіб, винних у загибелі чи розкраданні худоби, яка належала колгоспам та радгоспам", а також постанові РНК УРСР від 1 грудня 1944 року "Про посилення боротьби зі спекуляцією та розкраданням товарно-матеріальних цінностей" [10, арк. 18]. Виконуючи вимоги зазначених нормативних документів, міліція України вживала заходів, спрямованих на боротьбу з розкраданням соціалістичної власності. Працівниками ВБРСВ розкрито низку злочинів, за якими винні були притягнуті до кримінальної відповідальності. Особлива увага приділялася викриттю осіб, які в період окупації наживалися на грабунку населення. Про масштаби цих злочинів свідчать такі приклади. Співробітники карного розшуку 19 відділення міліції міста Харкова виявили, що громадянин Кононенко в період окупації займався скупкою золота і обмінював золоту валюту. Під час обшуку в нього було знайдено 250 рублів золотими монетами, 16 годинників іноземних марок. Міліція міста Харкова затримала групу осіб, у яких було вилучено: золота царської чеканки на

© Makarenko Nataliia, 2023

2425 рублів, різних виробів із золота 1299,9 гр., столового срібла 14190,8 гр. та інші коштовності [1, с. 156].

Архіви містять цікаві дані про злочини, пов'язані з розкраданням у промисловості, сільському господарстві та інших сферах виробництва. 21 серпня 1943 року в борошняній промисловості міста Ворошиловграда викрита група розкрадачів Млинкомбінату № 7. Серед них – директор Г.А. Журавльов, заступник директора Т.В. Вдовиченко та інші. Слідство встановило, що тільки за короткий строк ними було продано 13 тонн борошна, величезні обсяги крупи [17, арк. 11].

Аналогічні злочини були вчинені в Харківській області. У Юріївському млині Вовчанського району група розкрадачів – директор Г.Н. Добринін та приймальник Г.П. Бондар – викрали 8097 кілограмів пшениці, 7154 кілограми жита, 16179 кілограмів відходів ячменю та крупи, 1081 кілограм пшеничних висівок [1, с. 156].

Боротьба з розкраданням державної власності здійснювалася в різних галузях промисловості. У Сталінській області співробітники ВБРСВ у результаті перевірки промислових підприємств, радгоспів, колгоспів, МТС, заготівельних контор, млинів, держторгівлі, споживкооперації порушили 1639 справ, за якими було притягнуто до відповідальності 2758 осіб. У них вилучено та передано в дохід держави 2251413 рублів, золота царської чеканки на 6650 рублів, золота побутового 2470 гр., продовольчих товарів на суму 343906 рублів та промислових товарів на суму 168 000 рублів [11, арк. 17].

Міліція також очищувала свої ряди від співробітників, які заради збагачення порушували встановлені правила та норми кримінально-процесуального кодексу. Зафіксовано факти присвоєння грошей при затриманні спекулянтів, крадіжок, хабарництва, зловживання службовим становищем. Так, 14 грудня 1943 року міліціонери Можинін та Макаров, охороняючи склад у місті Харкові, викрали бочку рослинної олії. 20 грудня 1943 року міліціонер 1-го відділення Харкова затримав небезпечного злочинця, а потім відпустив за хабар. Аналогічний злочин учинив міліціонер 6-го відділення міліції, який, патрулюючи на ринку, отримав хабар у розмірі 500 рублів від громадянина Лахна [1, с. 157].

При цьому до вчинення злочинів долучалися й деякі члени партизанських загонів, які систематично займалися збройними пограбуваннями. Таке явище було особливо поширеним на території Київської області наприкінці 1943 р. [18, арк. 11].

Загальний стан злочинності у роки війни характеризувався такою динамікою. У 1944 р., порівняно з 1943 р., у цілому по країні зростання злочинів продовжилося і становило 8,6 %. Збільшення відбулося за рахунок регіонів, звільнених від німецької окупації, у тому числі й областей УРСР.

Аналіз криміногенної ситуації в населених пунктах України показував, що порушення законності повсякденно відбувалися практично у всіх громадських місцях: у трамваях і тролейбусах, на базарах та ринках, де були поширені азартні ігри, спостерігалася велика кількість ворожок, п'яних, безпритульних і бездоглядних дітей тощо. У містах відбувалися грабежі, вбивства та роздягання. Скоювалася велика кількість квартирних і особливо кишенькових крадіжок. Багато в чому цьому сприяли відсутність вуличного освітлення, недостатня кількість зовнішніх

© Makarenko Nataliia, 2023
DOI (Article): https: //doi.org/10.36486/np.2023.1(59).2

міліцейських постів, кінних та піших патрулів, груп самоохорони та сторожів. Через те, що під'їзди будинків, горища і ворота в домоволодіннях не замикалися і не освітлювалися, в них знаходили собі притулок злочинці та хулігани. Але міліція продовжувала протидіяти кримінальній злочинності і, незважаючи на суттєві складнощі, досягала у цій справі певних позитивних результатів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. *Лабоженко Д.Б.* Міліція радянської України в період війни 1941–1945 років: історико-правове дослідження: дис. ... канд. юрид. наук. Харківський національний університет внутрішніх справ, 2016. 201 с.

2. *Саблук С.А.* Кримінально-правовий контроль за злочинністю в Україні у 1922–1960 рр.: дис. ... д-ра юрид. наук. Національна академія внутрішніх справ, Київ, 2017. 476 с.

3. *Соловей Д.Ю.* Еволюція законодавства про кримінальну відповідальність УСРР (УРСР) (1919–1959 рр.): дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01. Національна академія внутрішніх справ. Київ, 2017. 237 с.

4. *Окіпнюк В.Т.* Радянські органи державної безпеки в Україні в період панування тоталітарного режиму (1929–1953 рр.): історико-правове дослідження: дис. ... д-ра юрид. наук. Національна академія Служби безпеки України. Київ, 2020. 476 с.

5. *Пристайко О.В.* НКВС-МВС УРСР (1934–1954 рр.): структурна побудова та функції (історико-правове дослідження): дис. ... канд. юрид. наук. Національна академія внутрішніх справ. Київ, 2021. 272 с.

6. Міліція Радянської України на захисті народних здобутків, охороні громадського порядку і в боротьбі зі злочинністю в роки Великої Вітчизняної війни (1941–1945 рр.): навч. посіб. К.: Вид-во КВШ МВС СРСР, 1987. С. 26–27.

7. *Біленко С. В., Максименко М. П.* Етапи розвитку радянської міліції: навч. посіб. М.: Вид-во МВС СРСР, 1972. С. 37.

8. Кримінальний кодекс УСРР, 1927 р.: за станом на 1949 р. К.: Держполітвидав, 1950. URL: http: //toloka.hurtom.com/viewtopic.php?t=42099 (дата звернення: 20.03.2023).

9. Із історії міліції Радянської України. К.: Вид-во МООП УРСР, 1965. С. 167.

10. Центральний державний архів вищих органів влади та управління України (ЦДАВО України). Ф. 4620. Оп. 3. Спр. 24. Арк. 18, 33.

11. ЦДАВО України. Ф. 2. Оп. 7. Спр. 337. Арк. 8, 17, 27.

12. Центральний державний архів громадських об'єднань України (ЦДАГО України). Ф. 1. Оп. 23. Спр. 685. Арк. 205–207.

13. Історія поліції та міліції Полтавщини (матеріали, документи) / Ю.В. Погода. Полтава: ФОП Говоров С.В., 2012. Т. 1. 500 с.

14. ЦДАГО України. Ф. 1 Оп. 23. Спр. 1373. Арк. 23–50.

15. *Бєляєв В.* Кінець банди "Чорна кішка": записки працівника Одеського УГРО. Одеса: Optimum, 2009. С. 76–83.

16. *Кудрявцев Лев.* Михайло Федоров – герой Одеського розшуку. *Іменем Закону.* 2015. 26 лютого.

17. ЦДАВО України. Ф. 2. Оп. 7. Спр. 548. Арк.11.

18. ЦДАГО України. Ф. 1. Оп. 46. Спр. 324. Арк. 6–7.

REFERENCES

1. *Labozhenko D.B.* (2016). Militsiia radianskoi Ukrainy 1941-1945. "Militia of Soviet Ukraine in the period of the war of 1941–1945: historical and legal research": Diss. Cand. of Juridical Sciences 12.00.01. (081 – Law). Kharkiv. 201 p. [in Ukrainian].

2. *Sabluk S.A.* (2017). Kryminalno-pravovyi control za zlochynnistiu v Ukraini u 1922– 1960 rr". "Criminal and legal control over crime in Ukraine in 1922–1960": Diss... Doc. of Juridical Sciences 12.00.01.(081 – Law). Kyiv, 2017. 476 p. [in Ukrainian].

3. *Solovei D.Yu.* (2017). Evolyutsiia zakonodavstva pro kryminalnu vidpovidalnist USRR. "Evolution of the legislation on criminal responsibility of the USSR (USSR) (1919–1959)"Diss. Cand. of Juridical Sciences 12.00.01. Kyiv. 233 p. [in Ukrainian].

© Makarenko Nataliia, 2023

4. *Okipniuk V.T.* (2021). Radianski orhany derzhavnoi bezpeky v Ukraini v period panuvannya totalitarnoho rezhymu (1929–1953). "Sovet state security bodies in Ukraine during the reign of the totalirian regime". Diss. Doct. of Juridical Sciences. Kyiv 2020. 476 p.

5. *Prystaiko O.V.* (2021). NKVS-MVS URSR (1934–1954 rr.): strukturna pobudova ta funktsii (istoryko-pravove doslidzhennia) . "NKVD-MIA of the Ukrainian SSR (1934–1954): structural construction and functions (historical and legal research)". (081 – Law). Kyiv, 2021. 272 p. [in Ukrainian].

6. Militsiia Sovetskoi Ukrainy na zashchite narodnoho dostoianiia, okhrane obshchestvennoho poriadka i v borbie s prestupnostiu v hody Velikoi Otechestvennoi voiny (1941–1945 hh.) (1987). "Militia of Soviet Ukraine on the protection of national property, protection of public order and in the fight against crime during the Great Patriotic War (1941–1945)". 1987. P. 26–27.

7. Bilenko S.V., Maksymenko N.P. (1972). Etapy razvitiia sovietsoi militsii. "Stages of development of the Soviet police": teaching manual. M.: Publ. of the Ministry of Internal Affairsof the USSR. 37p. [in Ukrainian].

8. Kryminalnyi kodeks USRR, 1927 r.: za stanom na 1949 r. (1950). "Criminal Code of the USSR, 1927: as of 1949". Kyiv.: Derzhpolitvydav, 1950. [in Ukrainian].

9. Iz istorii militsii Sovetskoi Ukrainy. (1965). "From the history of the militia of Soviet Ukraine". Kyiv.: Publ. Ministry of Education and culture of the Ukrainian SSR. P. 167.

10. Tsentralnyi derzhavnyi arkhiv vyshchykh orhaniv vlady ta upravlinnia Ukrainy (TSDAVO Ukrainy). "Central State Archive of Higher Authorities and Administration of Ukraine (TsDAVO of Ukraine)". F. 4620. Op. 3. Case. 24. Ark. 18, 33 [in Ukrainian].

11. TSDAVO Ukrainy. "TsDAVO of Ukraine. F. 2. Op. 7. Case. 337. P. 8, 17, 27[in Ukrainian].

12. Tsentralnyi derzhavnyi arkhiv hromadskykh obiednan Ukrainy (TSDAHO Ukrainy). "Central State Archive of Public Associations of Ukraine (CDAGO of Ukraine)". F. 1. Op. 22. Case. 62. Ark. 59–60 [in Ukrainian].

13. Istoriia politsiyi ta militsii Poltavshchyny (materialy, dokumenty) / "History of police and militia of Poltava region (materials, documents)" / YU.V. Pohoda. (2012). Poltava: FOP HovorovS.V. T. 1. 500 p. [in Ukrainian].

14. TSDAHO Ukrainy). CDAGO of Ukraine. F 1. Op. 23. Spr 1373. Ark. 23–50 [in Ukrainian].

15. *Bieliaiev Vasilii.* (2009). Konets bandy "Chernaia koshka": zapiski sotrudnika Odesskogo Belyaev Vasily. "The end of the Black Cat gang: notes from an employee of the Odessa." UGRO. Odessa: Optimum, 2009. P. 76–83.

16. *Kudryavtsev Lev.* (2015). Mikhaylo Fedorov – heroi Odeskoho rozshuku. "Mikhailo Fedorov is the hero of Odessky Rozshuku". In the name of law. February 26 [in Ukrainian].

17. TSDAVO Ukrayiny. "TSDAVO of Ukraine". F. 2. Op. 7. Case. 548. P. 11 [in Ukrainian].

18. TSDAHO Ukrainy). "TSAGO of Ukraine". F 1. Op. 46. Case. 324. P. 6–7 [in Ukrainian].

UDC 343.9:[343.37+343.55](477)"1943/1944"

Makarenko Nataliia,
Doctor of Juridical Sciences, Associate Professor,
Professor at the Department, National Academy of Internal Affairs, Kyiv, Ukraine,
ORCID ID 0000-0001-7354-5122

ACTIVITIES OF THE UKRAINIAN SSR POLICE IN COMBITING CRIME OF 1943–1944

One of the most important aspects of police activity during the German-Soviet war was the fight against criminality. The criminogenic situation in which Ukraine found itself during the German-Soviet war significantly changed and complicated the activities of the police in terms of crime prevention, their investigation and the search for criminals. The war gave birth to a number of dangerous crimes that were not

© Makarenko Nataliia, 2023

DOI (Article): https: //doi.org/10.36486/np.2023.1(59).2

committed in peacetime: looting, the spread of false provocative and panic rumors, violation of the rules of light-masking, military and labor desertion on a massive scale, and a number of others. It also caused a huge wave of refugees from the areas where hostilities took place, to the deep rear, and then their return to the liberated territory, the transfer of hundreds of thousands of enterprises and organizations with millions of people from the West to the East of the country. The availability of weapons greatly contributed to the development of crime. If in peacetime the police confiscated dozens and hundreds of firearms, now the number has gone into the thousands. Criminal gangs were armed not only with small arms, but also automatic weapons, machine guns and grenades. The war changed the nature of crime: the most dangerous crimes increased; new types of crime have emerged; the "face" of the criminal and the methods of committing crimes have changed. People who deserted from the Red Army and from military production posed a special danger. A significant number of crimes were committed by criminal elements released from prisons and camps and settled in cities. The specificity of the war period was manifested in the transfer of many forms of deviant behavior to the criminal sphere. What in peacetime was subject to informal control, primarily public condemnation, as well as administrative penalty, became criminal; violation of labor discipline, spreading of false rumors.The circle of persons who were subject to state sanctions expanded significantly, while not only individuals were declared violators, but also entire groups of people united by some common causeIn relation to the extraordinary conditions of the war, the fact that a large number of the population during the evacuation changed their social status to a lower one, was forced to concentrate their interests on the desire for survival and satisfaction of primary material needs was significant. This could not but lead to an increase in the deformation of the norms of interpersonal communication and was expressed in cynicism, rudeness, hooliganism, theft. The following political-psychological point should also be taken into account: crime during the war period was perceived as a deliberate weakening of the state's defense capability and assistance to the enemy. But the police continued to combat criminality and, despite significant difficulties, achieved certain positive results in this matter.

Keywords: Ukraine, history of the state and law, the Second World War, 1943–1944, militia, combating crime.

Отримано 14.04.2023

© Makarenko Nataliia, 2023

УДК 343.195(4/9)(091)

Паламарчук Сергій Володимирович,
здобувач навчально-наукового інституту права
ім. Володимира Великого МАУП, м. Київ, Україна
ORCID ID 0009-0009-7389-4854

ІСТОРИЧНІ АСПЕКТИ ВИНИКНЕННЯ СУДУ ПРИСЯЖНИХ, ПРИЧИНИ ЙОГО ПОЯВИ У ЗАРУБІЖНИХ КРАЇНАХ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ВИКОРИСТАННЯ В УКРАЇНІ

У статті досліджується історія виникнення та розвитку судів присяжних у світі (з античних часів до сьогодення). Зазначено, що для забезпечення справедливого та неупередженого розгляду справ у низці країн виникли суди присяжних, які передбачали участь у процесі судового розгляду присяжних. Зокрема висвітлюється розвиток судів присяжних у Англії, Франції, Німеччині та у Сполучених Штатах Америки. Зроблено висновки про можливості застосування досвіду їх діяльності в Україні.

***Ключові слова**: суд, судочинство, суд присяжних, історія суду, народні засідателі, суд присяжних в Україні.*

З початку виникнення цивілізації у суспільстві виникають відповідні механізми, які створюються для підтримання встановленого порядку, а також для покарання осіб, що вчиняють злочини. Цей механізм отримує назву “суд”. Водночас виникають і тенденції впливу на судові рішення, тим більше, що до складу суддів переважно призначаються особи, які є лояльними до існуючої влади.

Внаслідок чого виникає питання щодо створення суду, який мав бути незалежним від влади і здійснював би судочинство неупереджено та справедливо.

Питання впливу на суди з метою прийняття відповідного рішення відоме з давніх часів [1]. При цьому слід зазначити, що, звичайно, задовольнити сторони в судовому процесі, особливо в кримінальному, – досить нелегке завдання.

Якщо проаналізувати систему призначення, то на посади суддів призначалися особи, які або належали до владних кіл і відповідно мали захищати владу, або судочинство здійснювали самі можновладці. Судді повністю залежали від влади, у разі необхідності виносили відповідні рішення, які від них вимагали королі, князі тощо.

З метою усунення недовіри до суддів та створення умов для відкритого і справедливого суду виникли первинні форми судів присяжних. В Афінах, як свідчать дослідження, існував своєрідний судовий орган – “Геліея”, яка за описом окремих дослідників була перехідною стадією між судом народного зібрання і судом присяжних.

У працях давньогрецьких поетів збереглися відомості про цей суд, які суперечать офіційним документам. Ось як описується засідання Геліеї: “Відкривається

© Palamarchuk Serhii, 2023

DOI (Article): https: //doi.org/10.36486/np.2023.1(59).3

заявляє оплесками своє співчуття тій чи іншій думці, і вибухом оплесків визна-чається рішення" [3].
засідання; пропонується питання: винен чи не винен. Старійшини по черзі висловлюють свою думку; а навколо демократичне збіговисько, що стоїть і судить,

Таким чином, більшість судових засідань проводилися без дотримання необхідних процедур, була відсутня дисципліна. Через велику кількість народних суддів рішення не могло прийматися виважено та обґрунтовано.

У Стародавньому Римі на початку II ст. до н.е. виникла нова форма суду – постійна комісія, або квестія, в якій присяжні виносили два рішення: або – звільняю, або – засуджую. Вирок судової комісії вважався остаточним і негайно виконувався [3].

Наступним етапом становлення цього інституту більшість учених вважає його виникнення вже у XI столітті в Англії, називаючи цю країну піонером відродження суду присяжних, відповідно це дозволяє вважати її "батьківщиною" сучасного інституту.

Окремі автори стверджують, що суд присяжних в Англії виник ще в англосаксонському періоді. Вони стверджують, що суд відбувався при загальних зборах певної комуни, а рішення приймалося народним голосуванням.

Разом з тим, окремі дослідники розглядають і нормандську теорію щодо виникнення суду присяжних. Вивчення пам'яток стародавнього нормандського права показує, що зазначені суди виникли ще у норманів, вони були застосовані в Англії. Проте в Англії вони розвинулися у закінчений інститут, який на сьогодні вважається специфічно англійським.

У Швеції та Норвегії такі суди існували ще з часів норманів. При цьому окремі дослідники приписують таким судам наявність усіх рис класичного суду присяжних.

Наприклад, професор Репп, датський юрист, який проводив дослідження стосовно судів скандинавських країн, визначав шведський суд як суд присяжних. Тобто у стародавніх шведських судах присяжні вирішували всі питання щодо вини особи, а судді були лише особами, які мали право проголошувати вироки [5].

Таким чином, судова влада того часу здійснювалася журі, проте пізніше (у зв'язку з укріпленням монархії) ця влада закріпилася за суддями, оскільки монарх хотів впливати на суд, а так як він призначав суддів, то форми впливу були різними.

Водночас у світі наявні інші теорії про походження суду присяжних. Окремі дослідники приписують виникнення суду присяжних праву римо-католицької церкви, яка також має відповідний зв'язок із судом присяжних.

На нашу думку, всі зазначені теорії щодо суду присяжних насамперед визначають ці суди як суди народу або суди народного правосуддя.

Ми погоджуємося, що той класичний суд присяжних, який виник в Англії і отримав найпотужніший розвиток, є саме тим судом, що застосовується нині в різних країнах, у тому числі і в Україні [6].

Виникнення в Англії суду присяжних, за даними окремих дослідників, відноситься до другої половини XI сторіччя. Разом з тим, зазначений інститут

© Palamarchuk Serhii, 2023

став невід'ємним елементом правової системи Англії, проте офіційно він був запроваджений тільки у 1167 році відповідним указом короля Генріха II [4].

Слід зазначити, що певною мірою питання закріплення діяльності суду присяжних у Англії стало затвердження Іоанном Безземельним Великої Хартії вільностей, першого писаного документа середньовічного права Англії.

Слід зазначити, що першим писаним документом середньовічного права Англії стало затвердження Іоанном Безземельним Великої Хартії вільностей, що певною мірою закріпило діяльність суду присяжних у країні.

Безпосередньо у зазначеному документі, у статті 39, був закріплений принцип суду рівних [7, 8].

Що стосується системи суду присяжних в Англії, то упродовж XIII–XVI ст. було сформульовано поняття великого і малого журі присяжних. Велике журі, яке мало назву обвинувального, сформувалося у зв'язку з обов'язком так званих роз'їзних суддів здійснювати розшук грабіжників, розбійників та інших злодіїв, а також їх спільників.

Присяжних великого журі було 23 особи. Судді мали опитувати всіх їх стосовно наявності вини у діях обвинувачуваних, а якщо 12 осіб із числа присяжних визнавали обвинуваченого винним, він притягався до відповідальності

Мале журі у той період налічувало 12 присяжних. Зазначені присяжні входили до складу англійського суду. Вони безпосередню брали участь у розгляді справи по суті. Їх рішення стосовно винності чи невинності було кінцевим. Після оголошення рішення малого журі коронний суддя обирав відповідну міру покарання [9].

Чимало дослідників, які розглядали діяльність суду присяжних, стверджують, що суд присяжних з Англії був запозичений іншими країнами континентальної Європи. Цей процес відбувався під час буржуазних революцій у Європі.

Проте, як свідчить практика його застосування, він не завжди сприймався, адже в Англії і пізніше був неодноразово реформований. Наприклад, у Німеччині суди присяжних започатковані у 1848 році. Їх створення узаконено відповідним законом у 1877. При цьому до складу журі входило 12 присяжних та троє суддів [10].

У 1924 році суди присяжних замінено судами шеффенів. Вони включали трьох суддів та шість присяжних, які мали назву шеффенів. Але поступово назву присяжні відновили. Слід зазначити, що у 1950 році на території Німеччини відновлений кримінально-процесуальний кодекс, прийнятий у 1877 році. На сьогодні суд присяжних у Німеччині складається, як і раніше, з трьох суддів і шести "присяжних". При цьому вони об'єднані в єдину колегію.

У Франції також був запроваджений суд присяжних у 1791 році. Хоча Наполеон обмежив компетенцію таких судів, вони продовжували існувати до 1941 року. Після окупації Франції суди присяжних було скасовано, а в 1945 році діяльність їх відновлено. Проте до складу суду було введено засідателів, яких на сьогодні нараховується дев'ять осіб.

Як стверджують окремі дослідники, суд присяжних у Франції та Німеччині сьогодні не має тих класичних рис, які притаманні судам у англосаксонських країнах. Таким чином, говорячи про класичний суд присяжних, необхідно визнати, що його батьківщиною була Англія.

© Palamarchuk Serhii, 2023

Причиною появи цього інституту в судовій діяльності окремі вчені вважають досягнення певного рівня правової культури в суспільстві, а також уявлення народних мас про те, яким повинно бути правосуддя, і головне, на яких принципах воно має ґрунтуватися.

Слід зазначити, що суд присяжних існував у законодавстві різних країн у різні історичні епохи. Можна констатувати, що він застосовувався на основі майже однакових за змістом норм, але результати такого застосування були різними.

Окремі вчені вважають, що за своєю юридичною природою інститут суду присяжних настільки еластичний, що він легко стає на захист відповідних суспільних правових поглядів будь-якої країни. При цьому у формальному вигляді зміст нерідко далекий від намірів законодавця. Проте, якщо цей інститут правильно сприймався суспільством та народними масами, то він сприяв у переважній більшості вдосконаленню правової системи різних країн.

Особливо бурхливо суд присяжних розвивався у Сполучених Штатах Америки

У США суд за участю присяжних засідателів був і залишається дуже затребуваним. Варто зазначити, що в даний час близько 90 % від загальної кількості судових розглядів, що відбуваються у світі за участю присяжних, припадає на частку Сполучених Штатів.

Інститут присяжних засідателів був закріплений у Конституції США та в конституціях штатів як одна з гарантій дотримання належної правової процедури.

З самого початку кримінального процесу, якщо обвинувачений не визнавав вини у скоєнні злочину, а також не просив, щоб суддя сам розглянув його справу, то, відповідно до Конституції, судовий розгляд у Сполучених штатах Америки відбувається за участю присяжних.

Для призначення та відбору присяжних у кожному штаті Сполучених штатах Америки існують відповідні процедури, вони дотримуються як владою штатів, так і владою держави в цілому. Присяжні в Сполучених штатах Америки мають визначити питання про винність чи невинність обвинуваченого

Як свідчать дослідження, головними критеріями визначення винності чи невинності особи є підстави внутрішнього переконання присяжних, яке склалося в результаті оцінки розглянутих у суді доказів. Крім того, береться до уваги інтелект присяжних, психологічні установки, а також власний життєвий досвід.

Досить цікавим фактом, який заслуговує на увагу, є те, що присяжні не несуть відповідальності за прийняте рішення. Як і судді в Україні, присяжні у Сполучених штатах Америки проводять обговорення отриманих доказів в окремій кімнаті, без осіб, які можуть їм заважати. При цьому обов'язковим під час обговорення є те, що вони всі повинні висловити свою думку. Відповідний порядок щодо часу виступів та голосування під час обговорення справ підтримує обраний старшина присяжних.

Слід зазначити, що одностайність рішення присяжних не є обов'язковою в окремих штатах Сполучених штатів Америки. У низці штатів достатньо більшості голосів. Водночас при розгляді справ у федеральних судах вимагається одностайність рішення присяжних.

Після того, як присяжні приймуть рішення, старшина письмово його оформлює. Рішення присяжних не включає будь-яких обґрунтувань щодо

© Palamarchuk Serhii, 2023

голосування присяжних. Рішення присяжних передається судді, і він оголошує вердикт.

Існують деякі особливості щодо діяльності суду присяжних у кожному штаті. Разом з тим, їх функції у переважній більшості випадків однакові. Зазначені відмінності є у зв'язку зі своєрідною системою судів у Сполучених штатах Америки. Зазначена система складається зі судів штатів та федеральних судів.

Федеральні суди мають єдині правила участі присяжних у судовому процесі, тоді як у штатах комплектування складу присяжних може відрізнятися. У окремих штатах запроваджено відмінності у процесі комплектування журі, правилах ведення судового процесу, правилах оголошення вердикту тощо.

У 1968 році рішенням Верховного Суду США визначено відповідне право обвинуваченого, відповідно до якого, якщо обвинуваченому за вчинений злочин може бути призначено позбавлення волі на термін понад шість місяців, то він має право звернутися до суду і вимагати розгляду справи у суді присяжних.

Загальними критеріями щодо присяжних у Сполучених штатах Америки визначені такі:

– громадянство США;

– проживання на території, яка входить до юрисдикції цього суду;

– повноліття;

– наявність відповідного рівня володіння англійською мовою;

– невизнання судом чи іншими органами обмеження у правоздатності та дієздатності.

Проте є низка обмежень для призначення присяжним. До них відносяться такі:

– особи, які перебувають на службі у Збройних Силах Сполучених штатів Америки;

– співробітники поліції та інших державних установ;

Дослідники зауважують, що існування інституту присяжних для США є традиційним постулатом американської правової ідеології в цілому.

Повертаючись до питання необхідності застосування судів присяжних, слід проаналізувати залежність суддів у процесі здійснення судового провадження. Окремі дослідники виділяють як об'єктивні, так і суб'єктивні фактори, які впливали на суддів.

До об'єктивних факторів можна віднести:

– матеріальне забезпечення судді;

– місце проживання судді;

– доступ до певних пільг і преференцій тощо.

Загалом усі ці фактори забезпечуються здебільшого органами влади на місцях. При цьому, якщо поглянути на зазначену проблему в історичному плані, то вона існувала і не тільки в Російській імперії, і в Україні, а й в інших країнах також.

До суб'єктивних факторів впливу на суддів і відповідно на прийняття ними рішень впливали і впливають такі фактори:

– знайомства судді з певними суб'єктами, які можуть вплинути на прийняття рішення;

© Palamarchuk Serhii, 2023

– родичі та знайомі, які можуть просити суддю прийняти відповідне рішення;

– психологічний стан судді у разі, наприклад, розгляду у судовому засіданні справи про зґвалтування, якщо суддя, особливо жінки, також мали досвід погроз сексуального характеру;

– вплив на прийняття відповідного судового рішення різних обставин, наприклад, учинення злочину з особливою жорстокістю тощо.

Зазначені фактори впливу здебільшого породжували недовіру до окремих суддів, а часто – і до судової системи в цілому. Тому виникла відповідна потреба у створенні механізму, коли суддя не вирішує самостійно справу, а її вирішують колегіально, на підставі зібраних доказів та їх оцінювання. Таким чином, виникли суди присяжних.

В Україні на сьогодні на законодавчому рівні суди присяжних існують [11]. Не можна стверджувати, що вони активно впливають на судову практику, адже цей інститут для нас ще не є звичним.

Як свідчить статистика, за участю присяжних в Україні розглядається десь близько одного відсотка усіх кримінальних справ. Можливо, сучасний стан, особливо війна російської федерації з Україною, впливає на нормальний розвиток цього інституту, а також інші обставини. Водночас застосування зазначеної форми суду є досить перспективним.

На основі проведеного дослідження можна зробити висновки:

– суд присяжних виник в Англії, проте є окремі свідчення, що його принесли скандинави, які застосовували його ще у стародавні часи. Англійці удосконалили таку форму судочинства і в подальшому вона була запозичена іншими країнами, проте на сьогодні її застосування в країнах континентального права є досить обмеженим;

– головною рисою суду присяжних було і є зменшення впливу на суд у процесі прийняття відповідних рішень. Питання про підкуп судді можна вирішити, проте питання про підкуп присяжних вирішити складно;

– недоліком суду присяжних визнається те, що рішення про винність чи невинуватість особи приймають присяжні, які в переважній більшості випадків не мають юридичної освіти і не можуть оцінювати дії обвинувачених з погляду права. Проте їх рішення, як зазначалося, приймається на основі загальних принципів справедливості та неупередженості, що є важливим для кримінального процесу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. *Мирза С.С.* Основи римського права. Альбом схем: наочний посібник. Одеса: ОДУВС, 2014. 167 с.

2. *Орач Є.М., Тищик Б.Й.* Основи римського приватного права: курс лекцій. Львівський держ. ун-т ім. Івана Франка. К.: Юрінком Інтер, 2000. 272 с.

3. *Вовк В.М.* Римське право як феномен правової дійсності: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.12. К., 2011. 32 с.

4. *Уолкер Р.Д.* Англійська судова система: навч. посіб. Юридична література, 1980.

5. *Чельцов-Бебутов М.А.* Курс кримінально-процесуального права. Нариси з історії суду і кримінального процесу у рабовласницьких і буржуазних державах. Равена, Альфа, 1995. 846 с.

6. *Слинько Д.В.* Юридичний процес: історія, теорія, практика: монографія. Харків: НТМТ, 2017. 415 с.

© Palamarchuk Serhii, 2023

7. *Ле Гофф Ж.* Цивілізація средньовчного Заходу / пер. с фр.; за заг. ред. В.А. Бабінцева; післямова. А.Я. Гуревича. 2007. 560 с.
8. *Страхов М.* Історія держави і права зарубіжних країн. К.: АТІКА, 2003.
9. *Бігун В.С.* Філософія правосуддя: ідея та здійснення: монографія. К., 2011. 303 с.
10. *Брауер Е.* Суд присяжних Німеччини та інших держав. 1865.
11. Про судоустрій і статус суддів: Закон України від 2 червня 2016 року № 1402-VIII. Відомості Верховної Ради (ВВР). 2016. № 31. Ст. 545.

REFERENCES

1. *Myrza S.S.* (2014). Osnovy rymskoho prava. “Basics of Roman law”. Album of schemes: a visual guide. Odesa: ODUVS. 167 p. [in Ukrainian].
2. *Orach YE.M., Tyshchyk B.Y.* (2000). Osnovy rymskoho pryvatnoho prava. “Basics of Roman private law”: a course of lectures. Ivan Franko Lviv State University. K.: Yurinkom Inter. 272 p. [in Ukrainian].
3. *Vovk V.M.* (2011). Rymske pravo yak fenomen pravovoi diysnosti. “Roman law as a phenomenon of legal reality”: autoref. thesis ... Doctor of Jurid. Sciences: 12.00.12. K. 32 p. [in Ukrainian].
4. *Walker R.D.* (1980). Anhliiskaia sudebnaia Sistema. “The English judicial system”: a textbook. Legal literature [in Ukrainian].
5. *Cheltsov-Bebutov M.A.* (1995). Kurs uholovno-protsessualnoho prava. “Course of criminal procedural law. Essays on the history of the court and the criminal process in slaveholding, feudal and bourgeois states”. Ravena, Alfa. 846 p.[in Ukrainian].
6. *Slynko D.V.* (2017). Yurydychnyi protses: istoriia, teoriia, praktyka. “Legal process: history, theory, practice”: monograph. Kharkiv: NTMT. 415 p. [in Ukrainian].
7. *Le Hoff J.* (2007).Tsyvylyzatsyia srednieviekovoho Zapada. “Civilization of the Medieval West: / trans. with Fr.; under gen. ed. V.A. Babintseva; afterword YA.I. Hurevich. 560 p.
8. *Strakhov M.* (2003). Istoriia derzhavy i prava zarubizhnykh krain. “History of the State and the Law of Foreign Countries”. K.: ATICA [in Ukrainian].
9. *Bihun V.S.* (2011). Filosofiia pravosuddia: ideia ta zdiisnennia. “Philosophy of justice: idea and implementation”: monograph. K. 303 p. [in Ukrainian].
10. *Brauer E.* (1865). Sud prysiazhnykh Hermanii i druhikh hosudarstv. “Court of Jury of Germany and other states”[in Ukrainian].
11. Pro sudoustrii i status suddiv. “On the judicial system and the status of judges”: Law of Ukraine dated June 2, 2016 No. 1402-VIII. Information of the Verkhovna Rada (VVR). 2016. No 31. Art. 545 [in Ukrainian].

UDC 343.195(4/9)(091)

Palamarchuk Serhii,
Applicant of the Educational and Scientific Institute of Law,
Prince Vladimir the Great of the Interregional Academy
of Personnel Management, Kyiv, Ukraine,
ORCID ID 0009-0009-7389-4854

HISTORICAL ASPECTS OF THE EMERGENCE OF JURY TRIAL, THE REASONS FOR ITS EMERGENCE IN FOREIGN COUNTRIES AND THE PROSPECTS FOR ITS USE IN UKRAINE

Modern state systems include courts and the judiciary as a mandatory element of the state mechanism. They are considered the main core of state bodies in the field of protection of the rights and freedoms of individuals and legal entities. At the same time, from the very beginning of the creation of judicial systems and courts, a

© Palamarchuk Serhii, 2023

DOI (Article): https: //doi.org/10.36486/np.2023.1(59).3

question arose regarding their non-involvement and impartiality in the consideration of cases.

In order to ensure fair and impartial consideration of cases in courts, jury courts have emerged in a number of countries, which involved participation in the jury trial process. The main features of jurors included such actions as listening to the arguments of the parties in a criminal trial and making an appropriate proposal to declare a person guilty or innocent of the crime he is accused of. These courts were rarely given the street name, because jurors were chosen from among the common people.

The homeland of jury trials belongs to England, where they developed and were subsequently adopted by the legal systems of other countries.

In Ukraine, as in most countries of continental law, jury trials existed when Ukraine was part of the Russian Empire. After the revolution of 1917, there were attempts to create a similar system of courts in the Soviet Union. The persons who participated in the trial were known as People's Assessors. Two people's assessors were included in the composition of each court. However, their role was purely that of extras, because all issues regarding sentencing were decided by the judges.

Furthermore, there was a tacit instruction that the vast majority of the members of the Communist Party should be elected as people's assessors. Most of them had no legal education, as well as some of them had only a secondary education.

After gaining independence, the system of courts that existed in the Soviet Union continued to function in Ukraine, i.e. people's assessors were present in the courts along with judges. However, gradually the question of introducing a jury trial began to be resolved. In 2016, jury trials were restored in the new law "On the Judicial System and the Status of Judges". In the legislation, the term people's assessors was excluded.

In most foreign countries, appropriate systems of jury trials have emerged and developed. The mentioned system was especially actively developed in the United States of America, where the question of a jury trial is included in the US Constitution. There are also jury courts in the vast majority of European countries. However, their activity today is somewhat specific.

The purpose of the article lies in researching the history of the emergence and development of jury trials in the world and the possibility of applying the experience of their activities in Ukraine.

Keywords: court, judiciary, jury trial, court history, people's assessors, jury trial in Ukraine.

Отримано 11.04.2023

© Palamarchuk Serhii, 2023

УДК 351.74(091)(477)

Чисніков Володимир Миколайович,
доктор юридичних наук, доцент, головний науковий співробітник
ДНДІ МВС України, м. Київ, Україна
ORCID ID 0000-0003-2020-7298
Лелет Сергій Миколайович,
кандидат юридичних наук, старший дослідник,
начальник відділу ДНДІ МВС України, м. Київ, Україна
ORCID ID 0000-0001-6099-4121
Алєксєєва Ольга Василівна,
кандидат юридичних наук, старший дослідник,
провідний науковий співробітник ДНДІ
МВС України, м. Київ, Україна
ORCID ID 0000-0003-3390-536X
Кожухар Оксана Володимирівна,
кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник
ДНДІ МВС України, м. Київ, Україна
ORCID ID 0000-0002-2234-781X
Якубчик Тетяна Василівна,
старший науковий співробітник ДНДІ МВС України,
м. Київ, Україна
ORCID ID 0000-0003-1415-5372

ПРАВООХОРОННІ ОРГАНИ УКРАЇНИ: ВІД ПРОГОЛОШЕННЯ НЕЗАЛЕЖНОСТІ ДЕРЖАВИ ДО РЕВОЛЮЦІЇ ГІДНОСТІ (24 серпня 1991 р. – лютий 2014 р.). ХРОНІКА ОСНОВНИХ ПОДІЙ[1]

Стаття є витягом із четвертого розділу навчального посібника "Становлення та розвиток органів поліції (міліції) на території України (XVIII ст. – 2023 р.): хроніка основних подій", який готує колектив відділу НІРВД ДНДІ МВС України. У дослідженні висвітлюється хроніка основних подій становлення правоохоронних органів України від проголошення незалежності держави до Революції Гідності (24 серпня 1991 р. – лютий 2014 р.)

Ключові слова: *Акт проголошення незалежності України, Положення про Міністерство внутрішніх справ України, нормативно-правова база.*

[1] Початок у попередньому номері. Продовження у наступному номері.

© Chysnikov Volodymyr, Lelet Serhii, Alieksieieva Olha, Kozhukhar Oksana, Yakubchyk Tetiana, 2023
DOI (Article): https: //doi.org/10.36486/np.2023.1(59).4

3 липня 1995 р.

Указ Президента України Л.Д. Кучми про звільнення В.І. Радченка з посади Міністра внутрішніх справ і призначення його головою Служби безпеки України. Указ Президента України Л.Д. Кучми про призначення Кравченка Юрія Федоровича на посаду Міністра внутрішніх справ, яку він обіймав до 26 березня 2001 р.

8 липня 1995 р.

Постановою Кабінету Міністрів України № 502 на базі інспекцій у справах неповнолітніх утворено кримінальну міліцію у справах неповнолітніх, яка структурно включалася до кримінальної міліції системи МВС, а також затверджено Положення про кримінальну міліцію у справах неповнолітніх.

7 вересня 1995 р.

Постановою Кабінету Міністрів України № 706 затверджено "Положення про порядок продажу, придбання, реєстрації, обліку і застосування спеціальних засобів, заряджених речовинами сльозоточивої та дратівної сили". Документ мав 5 розділів і 32 пункти: I. Загальні положення (п.п. 1–4). II. Порядок реалізації (продажу) і придбання упаковок з аерозолями сльозоточивої та дратівної сили (п.п. 5–6). III. Порядок реалізації (продажу), придбання, реєстрації, обліку і зберігання (носіння) газових пістолетів і револьверів та патронів до них, заряджених речовинами сльозоточивої та дратівної сили (п.п. 7–29). IV. Порядок застосування спеціальних засобів самооборони, заряджених речовинами сльозоточивої та дратівної сили (п.п. 30–31). V. Відповідальність за порушення встановленого порядку виготовлення, реалізації (продажу), реєстрації, обліку і застосування спеціальних засобів самооборони (п. 32).

26 вересня 1995 р.

У звіті МВС України зазначалося, що, "на сьогодні прокуратурою республіки розглядається понад 600 кримінальних справ у відношенні працівників міліції. 302 колишніх правоохоронці засуджені з початку поточного року. 12 міліціонерів приймали участь в умисних вбивствах (в 1994 – 6 чол.). Прокуратурою відмінено близько 600 міліцейських постанов про відказ в порушенні кримінальних справ, тобто коли злочин скоєно, а розкривати його не хочуть тощо".

5 жовтня 1995 р.

Прийнято Закон України "Про боротьбу з корупцією", яким визначено правові та організаційні засади запобігання корупції, виявлення та припинення її проявів, поновлення законних прав та інтересів фізичних і юридичних осіб, усунення наслідків корупційних діянь.

10 жовтня 1995 р.

МВС України з метою підвищення інформованості апарату Адміністрації Президенті, Кабінету Міністрів, депутатів Верховної Ради та керівного складу

© Chysnikov Volodymyr, Lelet Serhii, Alieksieieva Olha, Kozhukhar Oksana, Yakubchyk Tetiana, 2023
DOI (Article): https: //doi.org/10.36486/np.2023.1(59).4

МВС України про стан злочинності, більш детального висвітлення діяльності міліції на фоні соціально-економічних процесів, що відбуваються у суспільстві, існуючих проблем у боротьбі зі злочинністю, видало розпорядження про щомісячну підготовку і видання інформаційно-аналітичного бюлетеня МВС України.

23 листопада 1995 р.

Наказом МВС України № 770 затверджено "Інструкцію про порядок принесення Присяги працівниками органів внутрішніх справ України".

23 грудня 1995 р.

Наказом МВС № 850 затверджено Положення про Головне управління кадрів МВС України.

6 січня 1996 р.

Газета "Урядовий кур'єр" повідомляла, що у Міністерстві внутрішніх справ України відбулася зустріч керівника цього відомства Юрія Кравченка з сім'ями загиблих на бойовій варті охоронців правопорядку. Всього протягом 1995 року в Україні під час виконання службових обов'язків загинуло 70 і поранено 337 працівників органів внутрішніх справ. Міністр прийняв рішення ввести в МВС штатну посаду по роботі з сім'ями загиблих. На закінчення зустрічі Юрієм Кравченком рідним загиблих були вручені грошова допомога і квіти.

11 січня 1996 р.

Наказ МВС України № 18 "Про затвердження Кодексу честі працівника органів внутрішніх справ". У документі зазначалося: "Громадянин України, який вирішив присвятити своє життя службі в органах внутрішніх справ, добровільно бере на себе обов'язок служити Закону, виконувати вимоги присяги, додержуватися високоморальних норм поведінки. Працівник органів внутрішніх справ повинен постійно пам'ятати, що він є представником влади, і бути гідним довір'я народу".

22–25 січня 1996 р.

МВС України з метою послаблення факторів на загальне зростання злочинності на території України, провело широкомасштабну оперативно-профілактичну операцію "Зброя", в якій було залучено понад 99 тисяч працівників органів і підрозділів внутрішніх справ та майже 3 тисячі з інших відомств.

Під час проведення операції вилучено майже 7,2 тис. одиниць вогнепальної зброї, у тому числі 7 гранатометів, 9 кулеметів, 41 автомат, 260 карабінів та гвинтівок, майже 4,7 тис. рушниць та обрізів, 332 пістолети та револьвери, 375 гранат, 6 снарядів, 7 мін, 249 вибухових пристроїв, 78 кг вибухівки тощо.

2 квітня 1996 р.

Наказ МВС України № 219 "Про увічнення пам'яті загиблих працівників органів внутрішніх справ". Документом затверджувався склад організаційного комітету МВС з питань спорудження пам'ятника працівникам ОВС, які загинули під час виконання службових обов'язків.

© Chysnikov Volodymyr, Lelet Serhii, Alieksieieva Olha, Kozhukhar Oksana, Yakubchyk Tetiana, 2023
DOI (Article): https: //doi.org/10.36486/np.2023.1(59).4

14 квітня 1996 р.

У м. Яворові Львівської області співробітниками карного розшуку затримано і заарештовано 36-річного Анатолія Онопрієнка, який дістав прізвисько "український Чикатило". Житомирський суд визнав його винним у 52 вбивствах і засудив до розстрілу. Проте через запроваджений Україною мораторій на смертну кару її було замінено на довічне ув'язнення. У 2013 році Онопрієнко помер від серцевої недостатності в Житомирській в'язниці № 8.

16–18 квітня 1996 р.

У столиці Таджикистану м. Душанбе відбулося засідання Ради міністрів внутрішніх справ держав – учасниць СНД, у роботі якого як спостерігач брала участь делегація МВС України, яка за згодою членів РМВС долучилася до обговорення та прийняття рішень з питань порядку денного.

21 червня 1996 р.

Наказом МВС України затверджена "Інструкція щодо порядку обліку злочинів, учинених у громадських місцях, на вулицях та в стані алкогольного сп'яніння". Документ мав 3 розділи і 19 пунктів: 1. Загальні положення (п.п. 1.1–1.3). 2. Порядок обліку злочинів, вчинених в громадських місцях та на вулицях (п. 2.1–2.4.3). 3. Порядок обліку злочинів, учинених у стані алкогольного сп'яніння (п.п. 3.1–3.1.3.).

5 серпня 1996 р.

Указ Президента України "Про додаткові заходи щодо зміцнення законності та правопорядку в Україні".

15 серпня 1996 р.

Наказом МВС України затверджено програму розвитку кулегільзотеки Центру криміналістичних досліджень при Експертно-криміналістичному управлінні МВС України.

22 серпня 1996 р.

Указ Президента України "Про утворення державної податкової адміністрації України та місцевих державних податкових адміністрацій".

17 вересня 1996 р.

На базі Національного центрального бюро Інтерполу в Україні створено Національний консультативний пункт по боротьбі з кіберзлочинністю.

26 вересня 1996 р.

Наказом МВС України затверджено Конституцію (Статут) Міжнародної поліцейської асоціації (Українська національна секція) та Положення щодо утворення регіональних представництв Української національної секції МПА (у 25 регіонах республіки).

© Chysnikov Volodymyr, Lelet Serhii, Alieksieieva Olha, Kozhukhar Oksana, Yakubchyk Tetiana, 2023
DOI (Article): https: //doi.org/10.36486/np.2023.1(59).4

2 жовтня 1996 р.

Прийнято Закон України "Про внесення змін і доповнень до Кримінального, Кримінально-процесуального кодексів України і Кодексу України про адміністративні правопорушення щодо посилення відповідальності за посягання на життя, здоров'я і майно суддів, працівників правоохоронних органів, осіб, які беруть участь в охороні громадського порядку, та громадян".

20 грудня 1996 р.

Указом Президента України № 1253/96 Українській академії внутрішніх справ надано статус національної та перейменовано у Національну академію внутрішніх справ України.

1996 р.

У Київському інституті внутрішніх справ започатковано видання збірника наукових праць "Актуальні проблеми пенітенціарної науки і практики".

26 січня 1997 р.

Наказом МВС України № 62 затверджено Положення про кримінальну міліцію.

Січень 1997 р.

Вийшов друком перший номер першого в історії незалежної України відомчий журнал органів внутрішніх справ "Міліція України". Редколегія журналу наголошувала, що "необхідність створення і видання такого друкованого засобу масової інформації обумовлена вимогами часу і чинними пропозиціями працівників та ветеранів органів внутрішніх справ, інших небайдужих до стану правопорядку громадян".

11 лютого 1997 р.

Міністерством інформації України зареєстрований щомісячний інформаційно-популярний та науково-практичний ілюстрований журнал "Міліція України".

21 березня 1997 р.

У структурі експертно-криміналістичних підрозділів створено відділення автотехнічних досліджень.

14 квітня 1997 р.

Постановою Кабінету Міністрів України № 341 затверджено Положення про Державну автомобільну інспекцію МВС.

11–15 травня 1997 р.

Постановою Кабінету Міністрів № 446 і наказом МВС України від 26 червня № 498 на базі Сімферопольського училища міліції МВС утворено Кримський факультет Харківського національного університету внутрішніх справ.

© Chysnikov Volodymyr, Lelet Serhii, Alieksieieva Olha, Kozhukhar Oksana, Yakubchyk Tetiana, 2023
DOI (Article): https: //doi.org/10.36486/np.2023.1(59).4

28 червня 1997 р.

Наказом МВС № 423 затверджено Положення про службу психологічного забезпечення оперативно-службової діяльності органів та підрозділів внутрішніх справ України. Завданнями служби визначались: 1. Професійний психологічний відбір на службу до ОВС; 2. Психологічне супроводження проходження служби працівниками; 3. Психологічна підготовка працівників до оперативно-службової діяльності; 4. Психологічне супроводження оперативно-службової діяльності.

19 липня 1997 р.

Указом Президента України № 1119 започатковано інститут громадських помічників дільничних інспекторів міліції у сільській місцевості.

22 серпня 1997 р.

На Солом'янській площі столиці відбулося відкриття монументу, присвяченого пам'яті працівників органів внутрішніх справ, які загинули при виконанні службових обов'язків. Автори – народний художник України скульптор Володимир Чепелик та архітектор Микола Кислий. На постаменті нетьмяніючим золотом виблискують слова: "Мужності, вірності, героїзму працівників МВС України". З цього часу кожного року в цей день по всій Україні вшановується пам'ять працівників ОВС України, які загинули під час виконання службових обов'язків.

1 вересня 1997 р.

Постановою Кабінету Міністрів України на базі Дніпропетровського училища міліції МВС України створено Дніпропетровський юридичний інститут МВС України.

6 вересня 1997 р.

Наказом МВС України № 600 встановлено заохочувальну відзнаку "Хрест Слави", якою нагороджувалися особи рядового і начальницького складу органів і підрозділів внутрішніх справ працівники інших правоохоронних органів, військовослужбовці внутрішніх військ МВС України, інших військових формувань, а також інші громадяни України "за виняткові заслуги в боротьбі зі злочинністю, вагомий особистий внесок в роботу правоохоронних органів по захисту інтересів держави, прав і свобод громадян, багаторічну плідну працю".

2 жовтня 1997 р.

Згідно з наказом МВС України № 661 на базі Дніпропетровського училища міліції створено Дніпропетровський юридичний інститут МВС України (нині – Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ).

11 жовтня 1997 р.

Наказом МВС України № 683 затверджено типову структуру органів внутрішніх справ України.

© Chysnikov Volodymyr, Lelet Serhii, Alieksieieva Olha, Kozhukhar Oksana, Yakubchyk Tetiana, 2023
DOI (Article): https: //doi.org/10.36486/np.2023.1(59).4

22 листопада 1997 р.

Видано наказ МВС України № 787 "Про грубі порушення Закону України "Про міліцію" щодо заборони працівникам ОВС займатися підприємницькою діяльністю та покарання винних".

17 грудня 1997 р.

Верховна Рада України прийняла Закон України "Про ратифікацію Конвенції Ради Європи про відмивання грошей, розшуку, арешт та конфіскацію доходів, одержаних злочинним шляхом".

Грудень 1997 р.

Постановою Кабінету Міністрів України на базі Херсонського училища міліції МВС України створено Херсонський факультет Запорізького юридичного інституту МВС України.

4 лютого 1998 р.

МВС України з метою впровадження наукових підходів до організації службової діяльності апаратів галузевих служб, видало розпорядження керівникам галузевих служб МВС України "визначитись по кандидатурах, із числа працівників включених до резерву на висування, для прикріплення до відповідних кафедр вищих закладів освіти пошукувачами на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук".

24 лютого 1998 р.

Постановою Кабінету Міністрів України на базі Івано-Франківського училища міліції МВС України створено Прикарпатську філію Національної академії внутрішніх справ України.

21 березня 1998 р.

Прийнята інструкція "Про порядок виготовлення, придбання, обліку, перевезення та використання вогнепальної, пневматичної, холодної зброї, а також боєприпасів до зброї, вибухових матеріалів".

24 березня 1998 р.

Верховною Радою України прийнято Закон України "Про статус ветеранів військової служби і ветеранів органів внутрішніх справ та їх соціальний захист".

8 квітня 1998 р.

Видано наказ МВС України № 241 "Про створення юридичного ліцею Національної академії внутрішніх справ України". У цьому навчальному закладі вчаться діти працівників органів внутрішніх справ України, які загинули або отримали каліцтва під час виконання службових обов'язків, діти–сироти та діти, які залишились без піклування батьків.

© Chysnikov Volodymyr, Lelet Serhii, Alieksieieva Olha, Kozhukhar Oksana, Yakubchyk Tetiana, 2023
DOI (Article): https: //doi.org/10.36486/np.2023.1(59).4

4 травня 1998 р.

Видано наказ МВС України № 315 "Про виконання Указу Президента України "Про деякі заходи щодо державної підтримки сімей з неповнолітніми дітьми працівників органів внутрішніх справ, які загинули під час виконання службових обов'язків". На виконання вимог Указу Президента начальникам головних управлінь, самостійних управлінь та відділів МВС, ГУМВС України в Криму, м.Києві та Київській області, УМВС України в областях, м. Севастополі, на тран-спорті, ректорам вищих закладів освіти МВС України було наказано розробити конкретні заходи по наданню допомоги кожній сім'ї загиблого з урахуванням її матеріального стану, потреб та запитів і забезпечити їх неухильне виконання; створити банк відомостей про сім'ї загиблих при виконанні службових обов'язків працівників ОВС, у яких виховуються неповнолітні діти, з інформацією про житлові умови, матеріальний стан, наявність хронічних захворювань у дітей. Разом з тим до функціональних обов'язків заступників начальників органів та підрозділів по роботі з особовим складом була віднесена відповідальність за роботу з сім'ями загиблих працівників. За кожною сім'єю загиблого працівника був закріплений куратор з числа осіб керівного складу підрозділу за останнім місцем його роботи.

6 травня 1998 р.

Постанова Кабінету Міністрів України № 617 "Про утворення Державного науково-дослідного експертно-криміналістичного центру Міністерства внутрішніх справ". День утворення ДНДЕКЦ МВС України. У 2002 році ДНДЕКЦ МВС України прийнято до Європейської мережі криміналістичних наукових установ.

12 травня 1998 р.

Наказом МВС України № 334 створено науково-дослідні експертно-криміналістичні центри МВС України при головних управліннях МВС України в Криму, м. Києві та Київській області, управліннях МВС України в областях, м. Севастополі та на транспорті.

19 травня 1998 р.

Наказом МВС України № 369 затверджено Положення та опис знака до премії МВС України "За міжнародне співробітництво у правоохоронній діяльності", якою нагороджувалися особи рядового і начальницького складу органів і підрозділів внутрішніх справ, працівники інших правоохоронних органів, військовослужбовці внутрішніх військ МВС України, інших військових формувань та інші громадяни України "за виняткові заслуги у боротьбі з міжнародною злочинністю, вагомий особистий внесок у роботу по налагодженню плідної взаємодії з правоохоронними органами інших держав, активну участь у миротворчих операціях по підтриманню миру, а також громадян іноземних держав, які надають матеріально-технічну, гуманітарну, освітню (підготовка та підвищення кваліфікації кадрів), медичну та іншу допомогу органам внутрішніх справ України".

© Chysnikov Volodymyr, Lelet Serhii, Alieksieieva Olha, Kozhukhar Oksana, Yakubchyk Tetiana, 2023
DOI (Article): https: //doi.org/10.36486/np.2023.1(59).4

7–8 липня 1998 р.

У Москві відбулася нарада керівників міністерств внутрішніх справ Азербайджану, Білорусії, Вірменії, Грузії, Казахстану, Киргизії, Латвії, Молдови, Російської Федерації, Таджикистану, Узбекистану, України та Естонії. Учасники наради обговорили актуальні питання боротьби з організованою злочинністю у державах СНД.

2 вересня 1998 р.

Наказом МВС України затверджена Інструкція про створення єдиної автоматизованої системи номерного обліку вогнепальної зброї.

11 листопада 1998 р.

Наказ МВС України про додаткові заходи щодо активізації роботи з попередження корупційних діянь в органах внутрішніх справ України. Наказувалося: "покласти обов'язки по виявленню та профілактиці корупційних діянь серед особового складу органів та підрозділів внутрішніх справ на підрозділи Управління внутрішньої безпеки МВС України".

16–18 грудня 1998 р.

У Москві відбулося засідання Ради міністрів внутрішніх справ держав–учасниць СНД, у роботі якого також брали участь представники МВС України, Латвійської та Литовської республік, як спостерігачі.

25 грудня 1998 р.

Колегією МВС України схвалена "Директива про основні напрямки оперативно-службової діяльності органів і підрозділів внутрішніх справ у 1999 році та практичні заходи щодо подальшого її вдосконалення". У документі встановлювалися напрями діяльності органів внутрішніх справ: 1. Організаційне та правове забезпечення функціонування органів внутрішніх справ, удосконалення управління органами та підрозділами (п.п. 1.1–1.12). 2. Оперативно-розшукова діяльність органів внутрішніх справ (п.п. 2.1–2.10). 3. Профілактика злочинів і правопорушень п.п. (3.1–3.13). 4. Розкриття та розслідування злочинів, розшук злочинців (п.п. 4.1–4.10). 5. Боротьба з організованою злочинністю (п.п. 5.5–5.13). 6. Посилення боротьби з економічною злочинністю (п.п. 6.1–6.15). 7. Попередження поширення наркоманії в суспільстві (7.1–7.7). 8. Забезпечення безпеки дорожнього руху та протипожежної безпеки (п.п. 8.1–8.12). 9. Захист життя і здоров'я працівників органів внутрішніх справ (п.п. 9.1–9.5). 10. Кадрове, матеріально-технічне та фінансове забезпечення боротьби зі злочинністю (п.п. 10.1–10.23). 11. Зміцнення зв'язків з населенням, пропаганда діяльності органів внутрішніх справ (п.п. 11.1–11.8).

31 січня 1999 р.

Наказом МВС України встановлена премія МВС України "За сприяння органам внутрішніх справ України" та затверджено Положення та Опис знака до премії.

© Chysnikov Volodymyr, Lelet Serhii, Alieksieieva Olha, Kozhukhar Oksana, Yakubchyk Tetiana, 2023
DOI (Article): https: //doi.org/10.36486/np.2023.1(59).4

30 вересня – 1 жовтня 1999 р.

У м. Києві відбулося засідання Ради міністрів внутрішніх справ держав-учасниць СНД. Одним з розглянутих питань було "Про затвердження структури і штатів Бюро з координації боротьби з організованою злочинністю та іншими небезпечними видами злочинів у зв'язку з реформуванням і вдосконаленням виконавчих структур СНД".

2 жовтня 1999 р.

У м. Вінниці вийшов друком перший номер журналу "Міліція Вінниччини", який призначався для "інформування співробітників УМВС і населення про роботу правоохоронних органів області щодо охорони конституційних прав громадян, публікування матеріалів, які сприятимуть обміну професійним досвідом, а також розповідати про стан справ на теренах області".

14 жовтня 1999 р.

Наказом МВС України № 803 затверджена "Інструкція з організації роботи дільничного інспектора міліції", яка мала 3 розділи і 27 пунктів: 1. Загальні положення (п.п. 1.1–1.11). 2. Організація роботи дільничного інспектора (п.п. 2.1–2.11). 3. Основні обов'язки дільничного інспектора (п.п. 3.1–3.1.4).

28 жовтня 1999 р.

Наказ МВС України про заснування відзнаки МВС України "Закон і честь та затвердження Положення та Опис про неї.

22 лютого 2000 р.

Верховна Рада України прийняла Закон, яким скасовувалася смертна кара в Україні. За це рішення проголосували 229 народних депутатів Верховної Ради України.

7 березня 2000 р.

Газета "Факти" повідомила своїх читачів, що на днях у м. Брянка Луганської області урочисто провели на пенсію заслуженого працівника місцевого міськвідділу внутрішніх справ... легендарного пса – англійського коккер-спаніеля Джима, який відслужив у рядах міліції рівно десять років. Пес вважався одним із найкращих спеціалістів по виявленню наркотиків.

14 березня 2000 р.

Міністр внутрішніх справ України Ю.Ф. Кравченко виступив у парламенті на Дні уряду з промовою, в якій, зокрема, заявив, що в Україні до вищої міри покарання – смертній карі засуджено 419 осіб, які утримуються в слідчих ізоляторах і в'язницях. Але, беручи до уваги той факт, що парламент нещодавно заборонив застосування смертної кари, всі вони, мабуть, будуть відбувати досить тривалі строки покарання.

При цьому керманич МВС заявив, що установи пенітенціарної системи держави переповнені, тому необхідно додатково близько 28 тис. місць – 14,5 тис.

© Chysnikov Volodymyr, Lelet Serhii, Alieksieieva Olha, Kozhukhar Oksana, Yakubchyk Tetiana, 2023
DOI (Article): https: //doi.org/10.36486/np.2023.1(59).4

у виправних установах і 13,5 тис. у слідчих ізоляторах. За словами Кравченка, переповненість в'язниць створює "великі труднощі в матеріально-побутовому забезпеченні, медичному обслуговуванні, працевлаштуванні і харчуванні" засуджених.

Міністр також повідомив, що тільки в минулому році у виправно-трудові заклади поступило 83,4 тис. засуджених, у той час як звільнено було лише 60,2 тис. чоловік.

17 червня 2000 р.

Підписано до друку перший випуск науково-практичного збірника "Криміналістичний вісник", заснованого Національною академією внутрішніх справ України і Державним науково-дослідним експертно-криміналістичним центром МВС України.

20 червня 2000 р.

Постановою Кабінету Міністрів України № 988 створено експертну службу МВС України. Служба створювалась на базі ДНДЕКЦ МВС України та експертно-криміналістичних підрозділів при головних управліннях МВС у Криму, м. Києві, Київській області, управлінь МВС в областях, м. Севастополі та на транспорті. День працівників експертної служби МВС.

22 червня 2000 р.

Закон України "Про участь громадян в охороні громадського порядку і державного кордону", який мав 8 розділів і 21 статтю: I. Загальні положення (ст.ст. 1–3). II. Засади створення громадських формувань з охорони громадського порядку і державного кордону (ст.ст. 4–8). III. Основні завдання, права та обов'язки громадських формувань з охорони громадського порядку і державного кордону та їх членів (ст.ст. 9–13). IV. Застосування заходів фізичного впливу і спеціальних засобі (ст. 14). V. Держава і діяльність громадських формувань з охорони громадського порядку і державного кордону (ст.ст. 15–18). VI. Забезпечення діяльності громадських формувань з охорони громадського порядку і державного кордону (ст. 19). VII. Нагляд і контроль за додержанням законодавства громадськими формуваннями з охорони громадського порядку і державного кордону (ст.ст. 20–21). VIII. Прикінцеві положення (п.п. 1–2).

7–10 вересня 2000 р.

У м. Києві відбулася VIII конференція керівників вищих навчальних закладів поліції Центральної та Східної Європи за темою: "Пріоритетні напрями профілактичної діяльності. Підготовка та перепідготовка кадрів поліції щодо профілактики злочинів".

5 жовтня 2000 р.

Колегією МВС України схвалено Етичний кодекс працівника органів внутрішніх справ України.

© Chysnikov Volodymyr, Lelet Serhii, Alieksieieva Olha, Kozhukhar Oksana, Yakubchyk Tetiana, 2023
DOI (Article): https: //doi.org/10.36486/np.2023.1(59).4

17 жовтня 2000 р.

Указом Президента України № 1138/2000 затверджено Положення про Міністерство внутрішніх справ України. Згідно з Положенням, МВС України є центральним органом виконавчої влади, діяльність якого спрямовується і координується Кабінетом Міністрів України. У документі визначено, що МВС є головним (провідним) органом у системі центральних органів виконавчої влади з питань формування і реалізації державної політики у сфері захисту прав і свобод громадян, інтересів суспільства і держави від протиправних посягань, ведення боротьби зі злочинністю, охорони громадського порядку, забезпечення громадської безпеки, безпеки дорожнього руху та пожежної безпеки, охорони та оборони особливо важливих державних об'єктів.

19 грудня 2000 р.

Указом Президента України засновано геральдичний знак – емблему (восьмикутна зірка з білого металу у вигляді 48 розбіжних променів; у центрі зірки вміщено зображення малого Державного Герба України) і прапор Міністерства внутрішніх справ України, а також Перелік органів та підрозділів внутрішніх справ, стройових підрозділів і вищих навчальних закладів Міністерства внутрішніх справ України, які можуть мати власні прапори.

22 січня 2001 р.

Указ Президента України "Про утворення місцевої міліції". У документі зазначалося: "Місцева міліція утворюється органами місцевого самоврядування за спільним поданням місцевих державних адміністрацій та виконавчих органів сільських, селищних, міських рад, погодженим із МВС України, на базі підрозділів дорожньо-патрульної служби ДАІ, патрульно-постової служби та служби дільничних інспекторів міліції і утримується за рахунок коштів місцевого бюджету".

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. *Верапюк В.Ф. Дзюба О.М., Репринцев В.Ф.* Україна від найдавніших часів до сьогодення. Хронологічний довідник. Вид. 2-ге, допов. Київ: Наукова думка, 2005. 718 с.

2. *Бандурка О.М.* Від генеральних секретарів до міністрів внутрішніх справ. Х.: Майдан, 2020. 544 с.

3. Довідник працівника міліції: у 2-х кн. Кн. 1: Законодавчі та інші нормативно-правові акти з питань діяльності органів внутрішніх справ / відп. ред. М.В. Білоконь; упоряд. С.М. Гусаров, В.Г. Слободянюк, С.М. Калюк. К.: Видавнича компанія "Воля", 2003. 584 с.

4. *Зозуля Є.В.* Органи внутрішніх справ України на етапі розбудови незалежної держави (історико-правове дослідження): монографія. Херсон: Грінь Д.С., 2017. 270 с.

5. Історія органів внутрішніх справ: науково-бібліографічний довідник / за заг. ред. Л.О Зайцева, О.А. Гавриленка, В.М. Чиснікова. Харків: Харківськ. ун-т внутр. справ, 2000. 57 с.

6. *Корнієнко М.В.* Прощай, міліція. К., 2009. 480 с.

7. *Кравченко Ю.Ф.* Міліція України. Київ: Генеза,1999. 432 с.

8. Міліція України у 1917–2002 рр. (історія, організація та діяльність, дотримання законності, підготовка кадрів). Бібліографічний покажчик / укл. П.П. Михайленко, В.А. Довбня, Т.Л. Кальченко, Е.М. Кісілюк; наук. ред. проф. П.П. Михайленко. Київ: Текст, 2002. 122 с.

9. Міліція України: історичний нарис, портрети, події: наук.-популярне вид. / за ред. Ю.О. Смирнова, кол. авторів: Ю.О. Смирнов, П.П. Михайленко, О.Д. Святоцький та ін. Київ: Видавничий Дім "Ін Юре", 2002. 888 с.

© Chysnikov Volodymyr, Lelet Serhii, Alieksieieva Olha, Kozhukhar Oksana, Yakubchyk Tetiana, 2023
DOI (Article): https: //doi.org/10.36486/np.2023.1(59).4

10. Міністерство внутрішніх справ України: події, керівники, документи та матеріали (1917–2017 рр.): наук. вид. / авт. кол.: М.Г. Вербенський, О.Н. Ярмиш, В.О. Криволапчук, Т.О. Проценко, В.Д. Бондаренко, В.М. Чисніков, В.А. Довбня, Т.А. Плугатар, С.М. Лелет, О.В. Кожухар; за заг. ред. А.Б. Авакова. У 8 т. К., 2017. Т. 8: Міністерство внутрішніх справ незалежної України: від пострадянської системи управління до реформ "Революції Гідності" (24 серпня 1991 р. – грудень 2017 р.). 996 с.

11. *Михайленко П.П., Кондратьєв Я.Ю.* Історія міліції України у документах і матеріалах: у 3-х т. Київ: Генеза, 1997. Т. 3. 616 с.

12. Нормативно-правові акти України щодо охорони правопорядку / упоряд.: Лисюченко В.П., Цимбалюк В.С., Шамрай В.А., Джуський В.Г. Київ: УАВС, 1996. 459 с.

13. *Черкасов Ю.Е.* Перехрестя долі. К.: Тов. "Друкарня "Бізнесполіграф", 2017. 456 с.

14. *Чисніков В.М.* Секретарі, наркоми, міністри внутрішніх справ України. Київ: УАВС, 1995. 24 с.

REFERENCES

1. *Verapyuk V.F., Dziuba O.M., Repryntsev V.F.* (2005). Ukraina vid naidavnishykh chasiv do sohodennia Khronolohichnyi dovidnyk. "Ukraine from the earliest times to the present Chronological guide". Iss. 2nd, ad. Kyiv: Naukova dumka. 718 p. [in Ukrainian].

2. *Bandurka O.M.* (2020). Vid heneralnykh sekretariv do ministriv vnutrishnikh sprav. "From general secretaries to interior ministers". Kh.: Maidan. 544 p. [in Ukrainian].

3. Dovidnyk pratsivnyka militsii: u 2-kh kn. Kn. 1: Zakonodavchi ta inshi normatyvno-pravovi akty z pytan diialnosti orhaniv vnutrishnikh sprav. "Handbook of a police officer": in 2 books. Book 1: Legislative and other normative legal acts on the activities of internal affairs bodies / resp. ed. M.V. Bilokon; S.M. Husarov, V.H. Slobodianiuk, S.M. Kaliuk. K.: Publishing Company "Volia", 2003. 584 p. [in Ukrainian].

4. *Zozulia Ye.V.* (2017). Orhany vnutrishnikh sprav Ukrainy na etapi rozbudovy nezalezhnoi derzhavy (istoryko-pravove doslidzhennia). "Internal affairs bodies of Ukraine at the stage of building an independent state (historical and legal research)": monograph. Kherson: Hrin D.S. 270 p. [in Ukrainian].

5. Istoriia orhaniv vnutrishnikh sprav. "History of the bodies of internal affairs": a scientific and bibliographic guide / by general ed. L.O Zaitseva, O.A. Havrylenka, V.M. Chysnikova. Kharkiv University of Internal Affairs K. 2009. 480 p. [in Ukrainian].

6. *Korniienko M.V.* (2009). Proshchai, militsyia. "Goodbye, police". K. 480 p.

7. *Kravchenko Yu.F.* (1999). Militsiia Ukrainy. "Police of Ukraine". Kyiv: Heneza. 432 p. [in Ukrainian].

8. Militsiia Ukrainy u 1917–2002 rr. (istoriia, orhanizatsiia ta diialnist, dotrymannia zakonnosti, pidhotovka kadriv. "Militia of Ukraine in 1917–2002 (history, organization and activities, compliance with the law, personnel training)". Bibliographic index / P.P. Mykhailenko, V.A. Dovbnia, T.L. Kalchenko, E.M. Kisiliuk; ed. prof. P.P. Mykhailenko. Kyiv: Tekst, 2002. 122 p. [in Ukrainian].

9. Militsiia Ukrainy: istorychnyi narys, portrety, podii. "Militia of Ukraine: historical essay, portraits, events": scientific-popular edition / edited by: Yu.O. Smyrnov, P.P. Mykhailenko, O.D. Sviatotskyi. Kyiv: Publishing House "In Yure". 2002. 888 p. [in Ukrainian].

10. Ministerstvo vnutrishnikh sprav Ukrainy: podii, kerivnyky, dokumenty ta materialy (1917–2017 rr.). "Ministry of Internal Affairs of Ukraine: events, managers, documents and materials (1917–2017)" author coll. M.H. Verbenskyi, O.N. Yarmysh, V.O. Kryvolapchuk, T.O. Protsenko, V.D. Bondarenko, V.M. Chysnikov, V.A. Dovbnia, T.A. Pluhatar, S.M. Lelet, O.V. Kozhukhar; gen. ed. A.B. Avakov. In Vol. 8, 2017. Vol. 8: The Ministry of Internal Affairs of Independent Ukraine: from the Post-Soviet Management System to the Reforms of the "Revolution of Dignity" (August 24, 1991 – December 2017). 996 p. [in Ukrainian].

11. *Mykhailenko P.P., Kondratiiev Ya.Yu.* (1997). Istoriia militsii Ukrainy u dokumentakh i materialakh. "History of the militia of Ukraine in documents and materials": in 3 volumes. Kyiv: Heneza. Vol. 3. 616 p. [in Ukrainian].

12. Normatyvno-pravovi akty Ukrainy shchodo okhorony pravoporiadku. "Regulatory and legal acts of Ukraine regarding the protection of law and order" / edited by: Lysiuchenko V.P., Tsymbaliuk V.S., Shamrai V.A., Dzhuskyi V.H. Kyiv: UAVS, 1996. 459 p. [in Ukrainian].

© Chysnikov Volodymyr, Lelet Serhii, Alieksieieva Olha, Kozhukhar Oksana, Yakubchyk Tetiana, 2023
DOI (Article): https: //doi.org/10.36486/np.2023.1(59).4

13. *Cherkasov Yu.E.* (2017). Perekhrestia doli. “Crossroads of fate”. K. “Business Polygraph Printing House”. 24 p. [in Ukrainian].
14. *Chysnikov V.M.* (1995). Sekretari, narkomy, ministry vnutrishnikh sprav Ukrainy. “Secretaries, people’s commissars, ministers of internal affairs of Ukraine”. Kyiv: UAVS. 24 p. [in Ukrainian].

UDC 351.74(091)(477)

Chysnikov Volodymyr,
Doctor of Juridical Sciences, Associate Professor, Chief Researcher,
State Research Institute MIA Ukraine, Kyiv, Ukraine,
ORCID ID 0000-0003-2020-7298
Lelet Serhii,
Candidate of Juridical Sciences, Senior Researcher, Head of the Department,
State Research Institute MIA Ukraine, Kyiv, Ukraine,
ORCID ID 0000-0001-6099-4121
Alieksieieva Olha,
Candidate of Juridical Sciences, Senior Researcher, Leading Researcher,
State Research Institute MIA Ukraine, Kyiv, Ukraine,
ORCID ID 0000-0003-3390-536X
Kozhukhar Oksana,
Candidate of Juridical Sciences, Senior Researcher,
State Research Institute MIA Ukraine, Kyiv, Ukraine,
ORCID ID 0000-0002-2234-781X
Yakubchyk Tetiana,
Senior Researcher, State Research Institute MIA Ukraine,
Kyiv, Ukraine,
ORCID ID 0000-0003-1415-5372

LAW ENFORCEMENT AGENCIES OF UKRAINE: FROM THE DECLARATION OF STATE INDEPENDENCE TO THE REVOLUTION OF DIGNITY (AUGUST 24, 1991 – FEBRUARY 2014). CHRONICLE OF KEY EVENTS

This article highlights the main events in the formation of law enforcement agencies of Ukraine, from the proclamation of independence to the Revolution of Dignity (August 24, 1991 – February 2014). In particular, the authors note that the extraordinary session of the Supreme Soviet of the Ukrainian SSR of the twentieth convocation adopted the Act on the Declaration of Independence of Ukraine and resolutions on the political situation in Ukraine and the immediate actions of the Verkhovna Rada of Ukraine to create conditions for not a further military coup; on departition of state bodies, institutions and organizations; on military formations in Ukraine; the Law of the Ukrainian SSR on granting additional powers to the Chairman of the Verkhovna Rada of Ukraine. Since that time, new stage in the life of the Ministry of Internal Affairs of Ukraine begins – as a department of a sovereign state.

© Chysnikov Volodymyr, Lelet Serhii, Alieksieieva Olha, Kozhukhar Oksana, Yakubchyk Tetiana, 2023
DOI (Article): https: //doi.org/10.36486/np.2023.1(59).4

Moreover, the Ministry of Internal Affairs issued order No 383 “On revision of departmental normative acts and creation of normative base of the Ministry of Internal Affairs of Ukraine”, under which the heads of main departments, directorates, independent divisions of the Ministry were ordered to review all departmental normative documents and cancel those of them, which lost their practical importance or contradicted the current legislation of Ukraine, in the established order; issued the Decree of the Presidium of the Verkhovna Rada of Ukraine “On subordination to Ukraine of the internal troops stationed on its territory”, the order of the USSR Interior Ministry on departition of internal affairs bodies and internal troops of the USSR. The Ministers of Internal Affairs of the Union republics were instructed to “prevent and suppress harassment, persecution and other forms of discrimination against employees of internal affairs bodies and servicemen of internal troops for their affiliation with political parties and movements and political convictions, as well as for exercising their constitutional right to participate in political activities outside the internal affairs bodies, units and formations of internal troops and outside their service time”; there was issued the Decree of the Cabinet of Ministers of Ukraine No 197 “On the procedure for compensation to the rank and file of the internal affairs bodies for the service beyond the statutory working hours, as well as in the days of weekly rest and holidays”; the order of the Interior Ministry of Ukraine on the approval and enactment of the Instructions “On the reception, registration, accounting and consideration in the bodies, units and institutions of the Interior of Ukraine statements, reports and other information about crimes”; the order of the Chairman of the Verkhovna Rada of Ukraine “On the Establishment of the Internal and Convoy Service Troops in the Ministry of Internal Affairs of Ukraine” was issued, etc. Publication of this regulatory framework was motivated primarily by the proclamation of Ukraine’s independence, and as a result, by the need to bring existing legislation in the Ukrainian SSR in line with new requirements.

Keywords: Act of Declaration of Independence of Ukraine, Regulation on the Ministry of Internal Affairs of Ukraine, regulatory framework.

Отримано 12.04.2023

© Chysnikov Volodymyr, Lelet Serhii, Alieksieieva Olha, Kozhuhar Oksana, Yakubchyk Tetiana, 2023
DOI (Article): https: //doi.org/10.36486/np.2023.1(59).4

АДМІНІСТРАТИВНЕ ПРАВО І ПРОЦЕС. ФІНАНСОВЕ ПРАВО

УДК 342.95:615:355

Баліна Світлана Никифорівна,
кандидат економічних наук, старший науковий співробітник,
провідний науковий співробітник ДНДІ МВС України, м. Київ, Україна,
ORCID ID 0000-0002-4046-1173

ОСОБЛИВОСТІ ДЕРЖАВНОЇ РЕЄСТРАЦІЇ ЛІКАРСЬКИХ ЗАСОБІВ ТА ЇХ ОБІГУ В УМОВАХ ПРАВОВОГО РЕЖИМУ ВОЄННОГО СТАНУ

У статті проаналізовано зміни у правовому регулюванні сфери державної реєстрації лікарських засобів та їх обігу під час правового режиму воєнного стану, особливості процедури реєстрації/перереєстрації лікарських засобів, питання екстреної державної реєстрації лікарських засобів, відмови і скасування державної реєстрації лікарських засобів, виробництво яких розташовано на території держави-агресора, зміни щодо ввезення ліків, ліцензійних умов провадження господарської діяльності з виробництва лікарських засобів, оптової та роздрібної торгівлі лікарськими засобами, імпорту лікарських засобів тощо.

Ключові слова: *право на охорону здоров'я, лікарські засоби, реєстрація лікарських засобів, особливості обігу лікарських засобів, обмеження обігу лікарських засобів, правовий режим воєнного стану, недоліки законодавчого врегулювання.*

Кожна людина має природне невід'ємне і непорушне право на охорону здоров'я. Суспільство і держава відповідальні перед сучасним і майбутніми поколіннями за рівень здоров'я і збереження генофонду народу України, забезпечують пріоритетність охорони здоров'я в діяльності держави, поліпшення умов праці, навчання, побуту і відпочинку населення, розв'язання екологічних проблем, вдосконалення медичної допомоги і запровадження здорового способу життя [1]. Одним зі шляхів забезпечення охорони здоров'я населення України є гарантування доступу до ефективних, якісних, сучасних і безпечних лікарських засобів.

Дослідженням проблем державної політики у сфері охорони здоров'я займалися багато правознавців, такі як: А. Гаркуша, О. Горох, Н. Гуторова, О. Зазуля, І. Митрофанов, А. Музика, П. Нога, А. Олефір, В. Пашков, А. Притула, Є. Пушко-Цибуляк, С. Сарана, Є. Стрельцов, О. Хмельницька та інші. Різні актуальні невирішені проблеми державної політики у сфері охорони здоров'я розглядались ними переважно в умовах мирного часу. Проте, у зв'язку з російською військовою агресією з 24 лютого 2022 року Указом Президента України від 24 лютого 2022 року № 64/2022 "Про введення воєнного стану в Україні", затвердженого Законом України "Про затвердження Указу Президента України "Про введення воєнного

© Balina Svitlana, 2023

DOI (Article): https: //doi.org/10.36486/np.2023.1(59).5

стану в Україні" від 24 лютого 2022 року № 2102-IX, на всій території України було запроваджено правовий режим воєнного стану. На сьогодні один із актуальних напрямів наукових досліджень стосується саме особливостей державної політики у сфері охорони здоров'я під час дії правового режиму воєнного стану, зокрема у сфері державної реєстрації та перереєстрації лікарських засобів та їх обігу.

Державна реєстрація та обіг лікарського засобу за результатами комплексної оцінки його якості, ефективності та безпеки, співвідношення "користь/ризик" належать до базових принципів державної політики у сфері лікарських засобів, охорони здоров'я. Обіг та застосування лікарських засобів дозволяються в Україні саме після їх державної реєстрації (крім випадків, пов'язаних з наявністю особливих потреб або епідемій та пандемій тощо). Реалізація лікарських засобів здійснюється лише за наявності сертифіката якості, що видається виробником (для імпортованих лікарських засобів – імпортером (виробником або особою, що представляє виробника лікарських засобів на території України). Державна реєстрація лікарського засобу здійснюється Міністерством охорони здоров'я України на підставі заяви та результатів експертизи реєстраційних матеріалів на такий засіб, проведеної Державним експертним центром МОЗ (далі – Центр) у визначеному МОЗ порядку.

З метою безперервного забезпечення закладів охорони здоров'я та населення життєво важливими лікарськими засобами, стимулювання виробництва вітчизняних лікарських засобів у необхідному обсязі після оголошення воєнного стану було спрощено процедури державної реєстрації та перереєстрації лікарських засобів та їх обігу, ліцензування.

Відповідно до змін до постанови Кабінету Міністрів України від 26.05.2005 № 376 на період дії воєнного стану в Україні та протягом 6 міс. з дня припинення або скасування воєнного стану у Порядку державної реєстрації (перереєстрації) лікарських засобів і розмірів збору за їх державну реєстрацію (перереєстрацію) передбачено [2]:

зупинення перебігу строку для подання заяви про перереєстрацію лікарських засобів;

подання заяви про державну реєстрацію (перереєстрацію) лікарських засобів або про внесення змін до реєстраційних матеріалів на лікарські засоби до МОЗ у паперовій формі або за бажанням заявника в електронній формі у вигляді сканованої копії документів як із застосуванням кваліфікаційного електронного підпису заявника (уповноваженого ним представника), так і без нього;

подання заявником до Центру МОЗ реєстраційної форми, реєстраційних матеріалів та інших документів для державної реєстрації (перереєстрації) лікарських засобів та внесення змін до реєстраційних матеріалів на лікарські засоби в паперовій формі в установленому МОЗ порядку або за бажанням заявника в електронній формі на визначену Центром електронну адресу у вигляді сканованої копії документів без застосування кваліфікованого електронного підпису або у вигляді електронних документів із застосуванням кваліфікованого електронного підпису заявника (уповноваженого ним представника), або кваліфікованого електронного підпису заявника із використанням відповідних програм, що забезпечують поінформований авторизований електронний підпис чи його еквівалент

© Balina Svitlana, 2023
DOI (Article): https: //doi.org/10.36486/np.2023.1(59).5

(наприклад, Docusign, Adobe Sign тощо), за умови подання гарантійного листа за відповідною формою, в електронній формі із застосуванням кваліфікованого електронного підпису. Подача до Центру реєстраційних матеріалів на лікарський засіб з метою проведення відповідної експертизи також може відбуватися шляхом надання Центру доступу (Read) до електронних ресурсів (сховищ) заявника.

Водночас змінами, внесеними до постанови № 376, передбачено, що:

лікарський засіб, зареєстрований відповідно до вимог Порядку, у разі його закупівлі за результатами закупівельної процедури, проведеної спеціалізованою організацією, яка здійснює закупівлі, на виконання угоди щодо закупівлі між Міністерством охорони здоров'я та відповідною спеціалізованою організацією, яка здійснює закупівлі, може ввозитися та застосовуватися в іноземній упаковці, призначеній для потреб ринків інших країн, що не відповідає затвердженим реєстраційним матеріалам на лікарський засіб, у супроводі затвердженої в Україні інструкції для медичного застосування та гарантійного листа виробника/заявника, в якому зазначається, що ввезений лікарський засіб є ідентичним до зареєстрованого в Україні;

Центр не проводить експертизи реєстраційних матеріалів, поданих до початку введення воєнного стану з метою перереєстрації лікарських засобів;

за бажанням заявника та у разі його спроможності забезпечити відповідну взаємодію дозволяється продовжити здійснення експертизи реєстраційних матеріалів відповідно до загального порядку.

В умовах воєнного стану введена також екстрена державна реєстрація лікарських засобів, медичних імунобіологічних препаратів, препаратів крові, що виробляються або постачаються в Україну під зобов'язання. Постановою КМУ від 15.04.2022 № 471 затверджено Порядок екстреної державної реєстрації лікарських засобів, медичних імунобіологічних препаратів, препаратів крові, що виробляються або постачаються в Україну протягом періоду дії воєнного стану (під зобов'язання), яким передбачається [3]:

можливість термінової реєстрації лікарських засобів (крім тих, що походять з країни-агресора та Республіки Білорусь) для забезпечення потреб лікувальних закладів;

спрощення процесів реєстрації лікарських засобів, зокрема для компаній-заявників, що працюють за межами своїх офісів;

подання заяви на видачу висновку про якість ввезеного лікарського засобу та видача висновку про якість ввезеного лікарського засобу в електронному вигляді;

видача висновку про якість ввезеного лікарського засобу, зокрема зареєстрованого лікарського засобу в іноземній упаковці, виготовленого для потреб ринків інших країн, що не відповідає затвердженим реєстраційним документам, без проведення лабораторного контролю якості, підстави для якого визначені цим Порядком, до окремого рішення Державної служби з лікарських засобів та контролю за наркотиками (Держлікслужба), без обов'язкової наявності документа, що підтверджує відповідність умов виробництва лікарських засобів вимогам до виробництва лікарських засобів в Україні, крім активних фармацевтичних інгредієнтів (АФІ) (субстанцій). У такому разі відповідальність за здійснення

© Balina Svitlana, 2023

контролю якості серій лікарських засобів несуть уповноважені особи суб'єктів господарювання, які відповідно до Ліцензійних умов провадження господарської діяльності з виробництва лікарських засобів, оптової та роздрібної торгівлі лікарськими засобами, імпорту лікарських засобів (крім активних фармацевтичних інгредієнтів), затверджених постановою Кабінету Міністрів України від 30 листопада 2016 р. № 929 [4], несуть відповідальність за якість та безпечність ввезених ними лікарських засобів;

продовження дії реєстраційних посвідчень на лікарські засоби, зокрема ті, що підлягають закупівлі за результатами закупівельної процедури через спеціалізовані організації за державні кошти;

спрощення процедури видачі висновків про якість лікарських засобів;

полегшення доступу до лікарських засобів шляхом надання дозволу на їх ввезення в іноземній упаковці.

Стосовно терміна "зареєстровані лікарські засоби в іноземній упаковці", то фахівці-правники, зокрема Д. Алешко, звертають увагу на те, що таке формулювання потребує уточнення. Адже під час подання документів для реєстрації лікарського засобу подаються й відповідні матеріали, пов'язані з упаковкою, викладеною українською мовою. І якраз лікарський засіб вважається зареєстрованим в Україні, коли в нього є українська упаковка. Тому препарати в іноземній упаковці вважаються такими, що не зареєстровані в Україні [5].

Для реалізації зазначених вище положень постановою № 471 затверджено Порядок екстреної реєстрації лікарських засобів, медичних імунобіологічних препаратів, препаратів крові, що постачаються в Україну під зобов'язання протягом дії воєнного стану та на певний строк після його завершення. Цей порядок поширюється на лікарські засоби, які виробляються в Україні, та на препарати, які постачаються в державу.

Зазначеною постановою також затверджено форму заяви на проведення такої реєстрації та перелік документів, які до неї додаються. Зокрема, заявник одночасно з поданням у МОЗ заяви про державну реєстрацію, подає до ДЕЦ:

документ, що підтверджує реєстрацію лікарського засобу регуляторним органом країни заявника/виробника;

інструкцію (в разі наявності) про застосування лікарського засобу, яка викладена мовою оригіналу (мовою, відмінною від державної);

коротку характеристику препарату, викладену мовою оригіналу (мовою, відмінною від державної);

графічне зображення макета (макетів) упаковки та текст (тексти) маркування первинної та вторинної (за наявності) упаковок лікарського засобу;

переклади тексту (текстів) маркування первинної та вторинної (за наявності) упаковки лікарського засобу, інструкції для застосування, короткої характеристики державною мовою, засвідчені підписом заявника або уповноваженого ним представника;

письмове зобов'язання виробника виробляти відповідні лікарські засоби для постачання в Україну на таких самих виробничих потужностях, що застосовуються у відповідній країні заявника/виробника;

© Balina Svitlana, 2023

матеріали реєстраційного досьє, що було подано для реєстрації в країні заявника/ виробника в разі їх наявності, тобто навіть за відсутності матеріалів реєстраційного досьє в заявника є право на реєстрацію лікарського засобу.

Як слушно відмітив Д. Алешка, що за цією процедурою можуть бути подані на реєстрацію лікарські засоби з будь-якої країни, а не лише з країн з суворою регуляторною політикою, адже ніяких обмежень не встановлено. Що стосується національних виробників, то їм достатньо подати заяву та інструкцію про застосування. Таким чином, фактично запроваджується заявницький принцип реєстрації лікарських засобів, які знаходитимуться в обігу до кінця їх терміну придатності, а не до моменту скасування військового стану [5].

Зареєстровані за такою процедурою лікарські засоби можуть бути придбані суб'єктами господарської діяльності, які здійснюють оптову торгівлю ліками відповідно до вимог Ліцензійних умов, та відпускатися/продаватися винятково: лікувальним закладам; військовим адміністраціям; підрозділам Збройних Сил України; юридичним особам, зокрема тим, що здійснюють волонтерську діяльність та надають гуманітарну та/або благодійну допомогу. Однак при цьому роздрібна торгівля такими лікарськими засобами забороняється.

Слід зазначити, що постановою КМУ від 15.04.2022 № 471 внесені зміни до постанови КМУ від 15.01.1996 № 73 "Про затвердження Положення про контроль за відповідністю імунобіологічних препаратів, що застосовуються в медичній практиці, вимогам державних та міжнародних стандартів", якими передбачено, що на період воєнного стану та з метою безперебійного забезпечення лікувальних закладів та населення імунобіологічними препаратами дозволяється подання заяв на видачу висновків про відповідність та їх видача в електронному вигляді. При цьому на період дії воєнного стану такий висновок видаватиметься без проведення лабораторного контролю якості. Відповідальність за здійснення контролю якості серій покладено на уповноважених осіб суб'єктів господарювання.

Проте зазначені особливості екстреної реєстрації лікарських засобів в умовах воєнного стану можуть на практиці і негативно впливати на забезпечення громадян України якісними, безпечними, ефективними лікарськими засобами. Надзвичайно спрощені вимоги до лікарських засобів, які підлягають державній реєстрації, нездійснення експертної оцінки таких лікарських засобів створюють ризики потрапляння на ринок України лікарських засобів з не доведеною якістю, безпекою та ефективністю, а також фальсифікованих лікарських засобів. Тому Міністерство охорони здоров'я розробило проєкт постанови Кабінету Міністрів України "Деякі питання оптимізації державної реєстрації лікарських засобів" [6], яким передбачається визнати таким, що втратив чинність Порядок екстреної державної реєстрації лікарських засобів, медичних імунобіологічних препаратів, препаратів крові, що виробляються або постачаються в Україну протягом періоду дії воєнного стану, під зобов'язання, затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 15 квітня 2022 року № 471.

Суттєві зміни до сфери державної реєстрації лікарських засобів та їх обігу в умовах воєнного стану вносить Закон України від 22 травня 2022 року № 2271-І "Про внесення змін до Закону України "Про лікарські засоби" щодо обмеження обігу лікарських засобів, виробництво яких розташовано на території Російської

© Balina Svitlana, 2023

Федерації або Республіки Білорусь, а також щодо вивезення лікарських засобів з України" [7]. Ним передбачено, що у державній реєстрації лікарських засобів може бути відмовлено або в порядку, встановленому МОЗ, державну реєстрацію лікарських засобів може бути скасовано шляхом припинення або скорочення терміну дії реєстраційного посвідчення лікарського засобу у разі, якщо за результатами експертизи та/або розгляду реєстраційних матеріалів, доданих до заяви про державну реєстрацію, перереєстрацію лікарського засобу або внесення змін до реєстраційних матеріалів на лікарський засіб, буде виявлено, що один, декілька або всі етапи виробництва лікарського засобу здійснюються підприємствами, виробничі потужності яких розташовані на території держави-агресора (російської федерації) або республіки білорусь.

Державна реєстрація всіх або окремо визначених МОЗ лікарських засобів у встановленому ним порядку може бути скасована шляхом припинення дії реєстраційного посвідчення або тимчасово зупинена шляхом зупинення дії реєстраційного посвідчення до прийняття рішення МОЗ про поновлення або скасування державної реєстрації у разі встановлення факту, що заявник (власник реєстраційного посвідчення) цих лікарських засобів або уповноважений ним представник прямо або опосередковано є пов'язаним із суб'єктами господарювання, включаючи їх представників, їх відокремлені підрозділи (філії, представництва), ліцензіатів, заявників, виробників та постачальників, які здійснюють пряму або опосередковану діяльність з виробництва лікарських засобів на території держави-агресора (російської федерації) або республіки білорусь, чи після 23 лютого 2022 року вчиняли правочини щодо участі хоча б в одному з етапів виробництва будь-якого лікарського засобу чи АФІ підприємством, розташованим на території держави-агресора (російської федерації) або республіки білорусь, надавали такому підприємству в користування фармацевтичні матеріальні або нематеріальні активи або пов'язані із ними патенти, дозволи, ліцензії, реєстраційні посвідчення, права та інші документи, необхідні для виробництва фармацевтичної продукції, зокрема лікарських засобів, а також виробництва АФІ, здійснювали передачу їх у найм (оренду) або відчужували їх прямо чи опосередковано у власність резидентів держави-агресора (російської федерації) або республіки білорусь для виробництва фармацевтичної продукції [7].

Водночас згідно з Порядком припинення дії реєстраційного посвідчення на лікарський засіб, затвердженим наказом МОЗ України від 05.08.2020 № 1801 (зі змінами) [8] (далі – Порядок), у заявника (фармацевтичної компанії, дистриб'ютора) у разі тимчасової заборони застосування лікарського засобу на ринку України через вчинення правочинів з фармацевтичними суб'єктами господарювання російської федерації чи республіки білорусь є 6 місяців для надання підтвердженої інформації щодо усунення підстав такої заборони або гарантійних зобов'язань. Для поновлення реєстраційного посвідчення заявник має надати план припинення виробництва лікарських засобів у державі-агресорі (російській федерації) чи республіці білорусь, мати підтвердження щодо початку його реалізації, офіційне підтвердження компанії про припинення інвестицій у зазначених країнах, виходу протягом року з їх ринків. Проте, як слушно зауважується у дослідженні Національного агентства з питань запобігання корупції, у Порядку відсутній чіткий

© Balina Svitlana, 2023
DOI (Article): https: //doi.org/10.36486/np.2023.1(59).5

механізм та алгоритм дій уповноважених осіб, які будуть приймати рішення про поновлення реєстрації, а саме: в якій формі компанії мають надати підтверджену інформацію та гарантійні зобов'язання, які документи вважаються достатніми; які критерії оцінки доказовості інформації від фармацевтичної компанії для поновлення її подальшої діяльності [9]. Асоціація "Виробники ліків України" у своєму зверненні до Міністерства охорони здоров'я України теж звертає увагу на те, що процедура поновлення дії реєстраційного посвідчення у Порядку взагалі не викладена [10].

Рішення про поновлення дії реєстраційного посвідчення може бути прийняте МОЗ України на підставі підтвердженого вчинення дій, що призвели до усунення підстав його призупинення. Як зазначалось вище, однією із підстав для зупинення обігу лікарського засобу є той факт, що заявник або уповноважений ним представник після 23 лютого 2022 року вчиняли правочини щодо участі хоча б в одному з етапів виробництва будь-якого лікарського засобу чи АФІ підприємством, розташованим на території держави-агресора (російської федерації) або республіки білорусь. Тобто посвідчення може бути призупинене за правочин у минулому часі, що не має зворотної дії, яка б дала змогу усунути підставу призупинення лікарського засобу. Одночасно Порядком не визначено дій, які має вчинити заявник (фармацевтична компанія) для усунення підстав, критеріїв їх доказовості та порядок перевірки. Внаслідок неналежного врегулювання будь-які дії заявників можуть бути предметом зловживань чи корупційних маніпуляцій МОЗ України, адже для компаній можуть бути встановлені різні умови для поновлення обігу [9].

Також вказаним вище Законом Кабінет Міністрів України уповноважується приймати за поданням МОЗ рішення про тимчасову зупинку експорту лікарських засобів у разі незабезпечення потреб системи охорони здоров'я України в таких препаратах у повному обсязі.

Постановою КМУ від 15.04.2022 № 471 внесено зміни й до Ліцензійних умов провадження господарської діяльності з виробництва лікарських засобів, оптової та роздрібної торгівлі лікарськими засобами, імпорту лікарських засобів (крім активних фармацевтичних інгредієнтів), затверджених постановою КМУ від 30.11.2016 № 929, згідно з якими на період дії воєнного стану забезпечення дотримання вимог законодавства про ліцензування видів господарської діяльності під час ввезення на територію України, зберігання, контролю якості, видачі дозволу на випуск (реалізацію) серії лікарських засобів, які закуповуються особою, уповноваженою на здійснення закупівель у сфері охорони здоров'я, здійснюється шляхом залучення суб'єктів господарювання, які мають ліцензію на провадження господарської діяльності з імпорту лікарських засобів;

забезпечення дотримання вимог законодавства про ліцензування видів господарської діяльності під час зберігання, транспортування лікарських засобів, що закуповуються особою, уповноваженою на здійснення закупівель у сфері охорони здоров'я, законодавства про контроль якості лікарських засобів під час оптової торгівлі здійснюється шляхом залучення суб'єктів господарювання, які мають ліцензію на провадження господарської діяльності з оптової торгівлі лікарськими засобами [3].

© Balina Svitlana, 2023

Крім того, протягом періоду дії воєнного стану та/або протягом шести місяців з дня припинення або скасування воєнного стану суб'єкти господарювання, які мають ліцензію на виробництво лікарських засобів, видану відповідно до законодавства, можуть здійснювати реалізацію (відпуск) лікарських засобів, вироблених з метою експорту в інші країни, та під час виробництва готових лікарських засобів використовувати субстанції (АФІ) альтернативних виробників, зокрема незареєстровані в Україні (крім субстанцій (АФІ), які вироблені в державі, що офіційно визнана Україною державою-агресором), та допоміжні речовини і пакувальний матеріал, які не внесені до реєстраційного досьє на відповідний лікарський засіб, за умови їх відповідності специфікаціям вхідного контролю якості та відповідності готового лікарського засобу, що вироблений з їх застосуванням, вимогам методів контролю якості, затвердженим до реєстраційного посвідчення на цей лікарський засіб.

Також протягом цього періоду може здійснюватися ввезення на територію України лікарських засобів, зокрема медичних імунобіологічних препаратів, термін придатності яких не закінчився, проте не відповідає вимогам щодо обмеження терміну придатності лікарських засобів, що ввозяться, у разі надання обґрунтування можливості щодо використання таких лікарських засобів до закінчення терміну придатності.

Таким чином, введення правового режиму воєнного стану вимагало кардинально нових підходів у діяльності держави у сфері реєстрації лікарських засобів та їх обігу. Результатом стало ухвалення багатьох законодавчих змін для ефективного забезпечення природного права людини на охорону здоров'я. Було напрацьовано механізми державної реєстрації та контролю якості лікарських засобів, їх обігу на території України під час воєнного стану. Проте прийняття законодавчих змін визначило низку процедурних прогалин та корупціогенних факторів у сфері реєстрації та обігу лікарських засобів і потребує подальшого правового врегулювання.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Основи законодавства України про охорону здоров'я: Закон України від 19 листопада 1992 року № 2801-XII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2801-12#Text (дата звернення: 19.03.2023).

2. Про затвердження Порядку державної реєстрації (перереєстрації) лікарських засобів і розмірів збору за їх державну реєстрацію (перереєстрацію): постанова Кабінету Міністрів України від 26.05.2005 № 376. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/376-2005-%D0%BF#Text (дата звернення: 19.03.2023).

3. Деякі питання екстреної державної реєстрації лікарських засобів, медичних імунобіологічних препаратів, препаратів крові, що виробляються або постачаються в Україну протягом періоду дії воєнного стану, під зобов'язання: постанова Кабінету Міністрів України від 15.04.2022 № 471. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/471-2022-%D0%BF#Text (дата звернення: 18.03.2023).

4. Ліцензійні умови провадження господарської діяльності з виробництва лікарських засобів, оптової та роздрібної торгівлі лікарськими засобами, імпорту лікарських засобів (крім активних фармацевтичних інгредієнтів), затверджених постановою Кабінету Міністрів України від 30 листопада 2016 р. № 929. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/929-2016-%D0%BF#Text (дата звернення: 19.03.2023).

© Balina Svitlana, 2023

DOI (Article): https: //doi.org/10.36486/np.2023.1(59).5

5. Що змінилося в регулюванні реєстрації та обігу ліків за час війни? Роз'яснення юристів. URL: https://www.legalalliance.com.ua/publikacii/so-zminilosa-v-reguluvanni-reestracii-ta-obigu-likiv-za-cas-vijni-rozasnenna-uristiv/ (дата звернення: 18.03.2023).

6. Деякі питання оптимізації державної реєстрації лікарських засобів: Пояснювальна записка до проєкту постанови Кабінету Міністрів України. URL: https://moz.gov.ua/article/public-discussions/proekt-postanovi-kabinetu-ministriv-ukraini-dejaki-pitannja-optimizacii-derzhavnoi-reestracii-likarskih-zasobiv (дата звернення: 19.03.2023).

7. Про внесення змін до Закону України "Про лікарські засоби" щодо обмеження обігу лікарських засобів, виробництво яких розташовано на території Російської Федерації або Республіки Білорусь, а також щодо вивезення лікарських засобів з України: Закон України від 22 травня 2022 року № 2271-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2271-20#Text (дата звернення: 19.03.2023).

8. Порядок припинення дії реєстраційного посвідчення на лікарський засіб, затверджений наказом МОЗ України від 05.08.2020 № 1801 (зі змінами). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1062-20#Text (дата звернення: 19.03.2023).

9. Корупційні ризики під час обмеження обігу лікарських засобів в умовах воєнного стану. Київ: Національне агентство з питань запобігання корупції, 2022. URL: https://nazk.gov.ua/wp-content/uploads/2022/11/Doslidzhennya_likarski_zasoby_final.pdf (дата звернення: 19.03.2023).

10. Про порядок припинення та поновлення дії реєстраційних посвідчень на ЛЗ. URL: http://www.avlu.org.ua/news/421.htm (дата звернення: 19.03.2023).

REFERENCES

1. Osnovy zakonodavstva Ukrainy pro okhoronu zdorovia. "Fundamentals of Ukrainian legislation on health care": Law of Ukraine dated November 19, 1992 No 2801-XII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2801-12#Text. (Date of Application: 19.03.2023) [in Ukrainian].

2. Pro zatverdzhennia Poryadku derzhavnoi reiestratsii (perereiestratsii) likarskykh zasobiv i rozmiriv zboru za yikh derzhavnu reiestratsiiu (perereiestratsiiu). "On approval of the Procedure for state registration (re-registration) of medicinal products and fees for their state registration (re-registration): Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine dated 05/26/2005 No 376. URL: https://zakon.rada.gov.ua/ laws/show/376-2005-%D0%BF#Text. (Date of Application: 19.03.2023) [in Ukrainian].

3. Deiaki pytannia ekstrenoi derzhavnoi reyestratsii likarskykh zasobiv, medychnykh imunobiolohichnykh preparativ, preparativ krovi, shcho vyrobliaiutsia abo postachaiutsia v Ukrainu protiahom periodu dii voiennoho stanu, pid zoboviazannia. "Some issues of emergency state registration of medicinal products, medical immunobiological preparations, blood preparations produced or supplied to Ukraine during the period of martial law, subject to obligation": Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine dated 04/15/2022 No 471. URL: https:/ /zakon.rada.gov.ua/laws/show/471-2022-%D0%BF#Text. (Date of Application: 18.03.2023) [in Ukrainian].

4. Litsenziini umovy provadzhennia hospodarskoi diialnosti z vyrobnytstva likarskykh zasobiv, optovoi ta rozdribnoi torhivli likarskymy zasobamy, importu likarskykh zasobiv (krim aktyvnykh farmatsevtychnykh inhrediientiv). "Licensing conditions for carrying out economic activities related to the production of medicinal products, wholesale and retail trade of medicinal products, import of medicinal products (except for active pharmaceutical ingredients), approved by Resolution No 929 of the Cabinet of Ministers of Ukraine dated November 30, 2016". URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/929-2016-%D0%BF#Text. (Date of Application: 19.03.2023) [in Ukrainian].

5. Shcho zminylosya v rehuliuvanni reiestratsii ta obihu likiv za chas viiny? "What has changed in the regulation of registration and circulation of medicines during the war?" Clarification of lawyers. URL: https://www.legalalliance.com.ua/publikacii/so-zminilosa-v-reguluvanni-reestracii-ta-obigu-likiv-za-cas-vijni-rozasnenna-uristiv/. (Date of Application: 18.03.2023) [in Ukrainian].

6. Deiaki pytannia optymizatsii derzhavnoi reyestratsii likarskykh zasobiv. "Some issues of optimizing the state registration of medicinal products": Explanatory note to the draft resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine. URL: https://moz.gov.ua/article/public-discussions/proekt-postanovi-kabinetu-ministriv-ukraini-dejaki-pitannja-optimizacii-derzhavnoi-reestracii-likarskih-zasobiv. (Date of Application: 19.03.2023) [in Ukrainian].

7. Pro vnesennia zmin do Zakonu Ukrainy "Pro likarski zasoby' shchodo obmezhennia obihu likarskykh zasobiv, vyrobnytstvo yakykh roztashovano na terytorii Rosiiskoi Federatsii abo Respubliky

© Balina Svitlana, 2023

Bilorus, a takozh shchodo vyvezennia likars'kykh zasobiv z Ukrainy". "On amendments to the Law of Ukraine "On Medicinal Products'regarding restrictions on the circulation of medicinal products, the production of which is located on the territory of the Russian Federation or the Republic of Belarus, as well as on the export of medicinal products from Ukraine": Law of Ukraine dated May 22, 2022 No 2271-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2271-20#Text. (Date of Application: 19.03.2023) [in Ukrainian].

8. Poriadok prypynennia dii reyestratsiynoho posvidchennia na likarskyi zasib, zatverdzhenyi nakazom MOZ Ukrainy vid 05.08.2020 № 1801 (zi zminamy). "The procedure for the termination of the registration certificate for a medicinal product, approved by the order of the Ministry of Health of Ukraine dated 05.08.2020 No 1801 (as amended)". URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1062-20#Text. (Date of Application: 19.03.2023) [in Ukrainian].

9. Koruptsiini ryzyky pid chas obmezhennia obihu likarskykh zasobiv v umovakh voiennoho stanu. "Corruption risks during restrictions on the circulation of medicinal products under martial law". Kyiv: National Agency for Prevention of Corruption, 2022. URL: https://nazk.gov.ua/wp-content/uploads/2022/11/Doslidzhennya_likarski_zasoby_final.pdf. (Date of Application: 19.03.2023) [in Ukrainian].

10. Pro poriadok prypynennya ta ponovlennia dii reyestratsiinykh posvidchen na LZ. "About the procedure for the termination and renewal of registration certificates for medical devices". URL: http://www.avlu.org.ua/news/421.htm. (Date of Application: 19.03.2023) [in Ukrainian].

UDC 342.95:615:355

Balina Svitlana,
Candidate of Economy Sciences, Senior Researcher,
Leading Researcher of the State Scientific Research
Institute MIA Ukraine, Kyiv, Ukraine,
ORCID ID 0000-0002-4046-1173

PECULIARITIES OF STATE REGISTRATION AND CIRCULATION OF MEDICINES UNDER THE LEGAL REGIME OF MARTIAL LAW

This article analyzes the peculiarities of the legal regulation of health care, particularly its important component – state registration and circulation of medicines in wartime circumstances. Pharmaceuticals are specific products, the quality of which directly affects the life and health of the population, so guaranteeing access to effective, quality, modern and safe medicines provides one of the ways to ensure the health of the population of Ukraine.

Various topical problems of public policy in the field of health care, mainly in peacetime, have been dealt with many legal scholars. However, due to the large-scale Russian military aggression from February 24, 2022 the legal regime of martial law was introduced throughout the territory of Ukraine. In these circumstances, implementing the state registration and circulation of medicines has its own peculiarities. With the goal of continuously providing healthcare institutions and the population with life-saving medicines and stimulating the production of domestic medicines in the required volume after the declaration of martial law, the Ministry of Health (MoH), the State Service on Drugs and Drug Control and the State Expert Center of the Ministry of Health have simplified the registration, licensing, quality control and import of medicines and their circulation. In particular, the Cabinet of Ministers of Ukraine adopted some changes to the procedures of state registration and re-

© Balina Svitlana, 2023

registration of medicines and their circulation during martial law. Among the changes are the following:

approved the Procedure for urgent state registration of medicines, medical immunobiological preparations, blood products supplied to Ukraine in the period of martial law, under obligations. In this case, drugs (except for those originating from the aggressor country) need urgent registration to provide medical institutions in Ukraine without the right to sell them;

there were modifications to the Procedure for state registration ("re-registration") of pharmaceuticals: applications for registration procedures, registration dossier materials and other documents can be submitted electronically. Thus, it makes the registration process easier, as some applicant companies work outside their offices;

extended the validity of registration certificates for medicines, including those subject to procurement through specialized organizations for public funds, which expired during martial law and within six months from the date of termination or cancellation of martial law. Following the end of martial law, their re-registration will be carried out in the regular regime;

amendments to the Procedure for carrying out state quality control over medicines imported to Ukraine, which will simplify the procedure for issuing conclusions on the quality of medicines. Moreover, registered medicines can be imported in foreign packages for their subsequent sale. Enacted amendments will alleviate the regulatory burden on the pharmaceutical market entities and allows the use of all available opportunities for the supply and production of medicines, as well as facilitate the rapid filling of the pharmaceutical market and providing the entire population of Ukraine and medical institutions with the necessary drugs while maintaining their quality, efficacy and safety. The article also focuses on a number of procedural gaps and corruption factors in the registration and circulation of medicines, which requires further legal regulation.

Keywords: right to health care, medicinal products, registration of medicinal products, peculiarities of medicinal products circulation, restrictions on medicinal products circulation, legal regime of martial law, shortcomings of legislative regulation.

Отримано 14.04.2023

© Balina Svitlana, 2023

УДК 347.73:346

Білошкап Вероніка Олегівна,
науковий співробітник ДНДІ МВС України,
м. Київ, Україна
ORCID ID 0000-0001-7305-9781

ЗМЕНШЕННЯ ПОДАТКОВОГО НАВАНТАЖЕННЯ НА ФІЗИЧНИХ ОСІБ, ЯКІ ЗДІЙСНЮЮТЬ НЕЗАЛЕЖНУ ПРОФЕСІЙНУ ДІЯЛЬНІСТЬ: ВИКЛИКИ ВОЄННОГО СТАНУ

У статті досліджено питання доцільності зменшення податкового навантаження на фізичних осіб, які здійснюють незалежну професійну діяльність в умовах воєнного стану. Проведено порівняння особливостей оподаткування фізичних осіб-підприємців та фізичних осіб, які здійснюють незалежну професійну діяльність, а також наданих їм податкових пільг у період воєнного стану. Порушено питання, що стосується створення умов для здійснення незалежної професійної діяльності в період воєнного стану.

Ключові слова: *незалежна професійна діяльність, оподаткування, правове регулювання, податкове навантаження, фізична особа-підприємець, воєнний стан, податкові пільги.*

Початок збройної російської агресії проти України 24 лютого 2022 року призвів до того, що більшість державних та приватних підприємств, самозайнятих осіб, до яких належать фізичні особи-підприємці (далі – ФОП) та фізичні особи, які здійснюють незалежну професійну діяльність (далі – НПД), стали неспроможними продовжувати свою діяльність на звільнених територіях або на територіях проведення військових дій. Відсутність доходів безпосередньо вплинула на спроможність сплачувати податки, що вкрай негативно відображається на економіці у такий важкий для країни час. Тому на сьогодні введення податкових пільг та послаблення податкового навантаження є надзвичайно важливим питанням для продовження здійснення діяльності самозайнятими особами та, відповідно, сплати податків.

Дослідженню проблемних питань правового регулювання оподаткування самозайнятих осіб присвячували свої роботи О. Кузнецова [1], О. Мульгіна [2], Г. Россіхіна [3], В. Рядінська [1], І. Садовська [4], А. Сазонова [5], Л. Толкун [6], Ю. Турянський [7] та інші науковці, однак питання зменшення податкового навантаження на фізичних осіб, які здійснюють незалежну професійну діяльність у період воєнного стану, не було предметом розгляду науковців.

Метою статті є дослідження питання доцільності зменшення податкового навантаження на фізичних осіб, які здійснюють НПД, визначення податкових пільг, наданих їм державою на час воєнного стану в Україні.

© Biloshkap Veronika, 2023

Відповідно до підпункту 14.1.226 пункту 14.1 статті 14 Податкового кодексу України (далі – ПК України) до самозайнятих осіб – платників податку належать фізичні особи-підприємці або фізичні особи, які провадять незалежну професійну діяльність за умови, що така особа не є працівником в межах такої підприємницької чи незалежної професійної діяльності. Незалежною професійною діяльністю є участь фізичної особи у науковій, літературній, артистичній, художній, освітній або викладацькій діяльності, діяльність лікарів, приватних нотаріусів, приватних виконавців, адвокатів, арбітражних керуючих (розпорядників майна, керуючих санацією, ліквідаторів), аудиторів, бухгалтерів, оцінщиків, інженерів чи архітекторів, осіб, зайнятих релігійною (місіонерською) діяльністю, іншою подібною діяльністю за умови, що така особа не є працівником або фізичною особою – підприємцем та використовує найману працю не більш як чотирьох фізичних осіб [8]. Доцільно зауважити, що законодавець не дає визначення НПД, а лише перераховує види діяльностей, які може здійснювати фізична особа.

НПД визначається деякими особливостями, що відрізняє її від інших самозайнятих осіб. Відповідно до цього А. Сазонова зазначила, що незалежна професійна діяльність характеризується двома обов'язковими ознаками: незалежністю, тобто відсутністю підпорядкування з погляду трудового законодавства, можливістю встановлення трудових відносин з обмеженою кількістю осіб, а також відсутністю іншого податкового статусу (а саме податкового статусу фізичної особи підприємця); професійністю, тобто спеціальною освітою або підготовкою особи, що її здійснює, зокрема й отриманням необхідних дозволів [5].

Ще до повномасштабного вторгнення до обов'язкових платежів, що сплачували фізичні особи, які здійснюють НПД від провадження своєї діяльності, належали податок на доходи фізичних осіб, єдиний внесок на загальнообов'язкове державне соціальне страхування (далі – єдиний внесок) та військовий збір.

Відповідно до пункту 178.3 статті 178 ПК України доходи громадян, отримані протягом календарного року від здійснення НПД, оподатковуються податком на доходи фізичних осіб за ставкою 18 %. Згідно з пунктом 178.3 цієї статті оподатковуваним доходом вважається сукупний чистий дохід, тобто різниця між доходом і документально підтвердженими витратами, необхідними для провадження певного виду незалежної професійної діяльності [8].

Відповідно до Закону України "Про збір та облік єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування" фізичні особи, які здійснюють НПД, є платниками єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування, який становить 22 % від розміру мінімальної заробітної плати [9].

Згідно із Законом України "Про внесення змін до Податкового кодексу України та деяких інших законодавчих актів України" фізичні особи, які здійснюють НПД, є платниками військового збору, який становить 1,5 % від розміру об'єкта оподаткування [10].

Отже, ще до збройної агресії податкове навантаження на фізичних осіб, що здійснюють НПД, було дуже суттєвим і становило велику перепону для провадження діяльності. На жаль, з початком повномасштабного вторгнення ця проблема тільки загострилась. Через міграцію населення України до інших країн, неможливість здійснювати свою діяльність на територіях проведення військових дій та

© Biloshkap Veronika, 2023
DOI (Article): https: //doi.org/10.36486/np.2023.1(59).6

на звільнених територіях кількість фізичних осіб, які здійснюють НПД та сплачують податки, суттєво зменшилась і, відповідно, зменшились надходження до бюджету. Яким же чином законодавець може вирішити проблему, що виникла?

Фізичні особи, які провадять НПД, належать до самозайнятих осіб, до таких осіб також належать ФОП. На відміну від осіб, які здійснюють НПД, ФОП мають можливість вибрати спрощену систему оподаткування. Відповідно до статті 293.2 ПК України визначено такі ставки єдиного податку: для першої групи – не більше 10 % розміру прожиткового мінімуму, для другої групи – не більше 20 % розміру мінімальної заробітної плати, для третьої групи – 3 % доходу та ПДВ (для ФОП – платників ПДВ) та 5 % у разі включення податку на додану вартість до складу єдиного податку. Згідно зі статтею 177 ПК України ФОП, які не обрали спрощену систему оподаткування, оподатковуються за ставкою 18 %. Ставки єдиного внеску та військового збору ідентичні для ФОП та осіб, які провадять НПД [8]. Отже, оподаткування ФОП суттєво відрізняється від оподаткування осіб, що здійснюють НПД, і вони мають кращі умови для провадження своєї діяльності.

Ще до початку повномасштабного вторгнення науковці з цього приводу зазначали, що особи, які здійснюють незалежну професійну діяльність, законодавчо поставлені у нерівне податкове становище відносно інших суб'єктів господарювання, а саме ФОП [7]. Тому особи, що здійснюють НПД, вдавалися до різноманітних схем податкової оптимізації, фактично ухилялися від сплати податків. Це призводило до посилення податкового тиску на фізичних осіб, які здійснювали НПД та провадили свою діяльність легально, що зі свого боку спонукало їх переводити свою діяльність до тіньового сектору економіки. З початком введення військового стану в Україні ця проблема тільки набрала обертів.

Ухилення або неможливість сплачувати податки платниками податків унеможливлює відновлення економічного розвитку в країні, що є важливим як для наповнення державного та місцевих бюджетів, так і для повернення до цивільного нормального життя в Україні.

Задля підтримки громадян України та бізнесу загалом на період воєнного стану Верховною Радою України було ухвалено Закон України від 15.03.2022 № 2120-IX "Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо дії норм на період дії воєнного стану" [11].

Цим законом були встановлені податкові пільги для ФОП у період воєнного стану, а саме ФОП, які є платниками єдиного податку першої та другої групи, в період з 1 квітня 2022 року до припинення або скасування воєнного, надзвичайного стану на території України мають право не сплачувати єдиний податок. Для платників третьої групи ставка єдиного податку становить 2 % від доходу [11].

Завдяки наданим податковим пільгам ФОП отримали можливість легше адаптуватись до нових умов провадження своєї діяльності під час воєнного стану. Станом на 24 квітня 2022 року в Україні було зареєстровано 10151 ФОП, для порівняння: у відповідний період 2020 року кількість зареєстрованих ФОП становила 6423 особи [12]. Таким чином, у період військового стану ФОП стало легше провадити свою діяльність і триматись всупереч труднощам.

© Biloshkap Veronika, 2023
DOI (Article): https: //doi.org/10.36486/np.2023.1(59).6

Варто зазначити, що відповідно до цього закону, на відміну від ФОП, фізичним особам, які здійснюють НПД, в період воєнного стану не передбачено пільгового податкового періоду, для них в оподаткуванні доходів не відбулося змін.

Стосовно сплати єдиного внеску в період воєнного стану варто зауважити, що з 1 березня 2022 року до припинення або скасування воєнного стану в Україні та протягом дванадцяти місяців після припинення або скасування воєнного стану фізичні особи, які здійснюють НПД, як і інші самозайняті особи, мають право не нараховувати, не обчислювати та не сплачувати єдиний внесок за себе [11]. Для ФОП другої та третьої групи єдиного податку також дозволено не сплачувати єдиний внесок за своїх мобілізованих робітників, сплата єдиного внеску за них буде відбуватися за кошт державного бюджету.

Виникає питання, чому законодавець під час ухвалення цього закону про зменшення податкового тиску на суб'єктів господарювання надав податкові пільги ФОП і не надав особам, які здійснюють НПД, адже початок повномасштабної війни в Україні став для всіх без винятку великим викликом щодо продовження здійснення своєї діяльності.

Україна зараз переживає важкі часи, тому державі потрібно якнайбільше активізуватися для підтримки економічної діяльності в країні. Зменшення податкового навантаження на осіб, які провадять НПД, має допомогти більш швидшому пристосуванню до надскладного ведення діяльності суб'єктами господарювання в умовах воєнного стану.

Отже, підсумовуючи сказане вище, доходимо висновку, що для зменшення податкового навантаження на осіб, що провадять НПД, доцільно надати їм податкові пільги на однаковому рівні з іншими самозайнятими особами. Надання податкових пільг особам, які здійснюють НПД, на час воєнного стану дозволило би їм провадити свою діяльність та утримати свою справу в умовах війни.

Тому пропонуємо внести зміни до Закону України від 15.03.2022 № 2120-IX "Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо дії норм на період дії воєнного стану" і надати податкові пільги всім самозайнятим особам на одному рівні.

Це дозволить покращити матеріальне та соціальне становище осіб, які провадять НПД, в період воєнного стану. Крім того, надання податкових пільг особам, які здійснюють НПД, запобігатиме застосуванню різноманітних схем податкової оптимізації та, безумовно, вплине на процес податкового адміністрування, а отже, дозволить збільшити податкові надходження до державного бюджету України у цей складний час.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. *Кузнецова О.В., Рядінська В.О.* Правове регулювання оподаткування доходів фізичних осіб-підприємців в Україні: монографія. Херсон: Гельветика, 2021. 196 с.

2. *Мульгіна О.В.* Сучасний стан правового регулювання самостійної зайнятості в Україні. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право. Том 1 № 74. 2022. С. 191–195.

3. *Россіхіна Г.В.* До питання оподаткування самозайнятих осіб в Україні. Харківський національний університет внутрішніх справ: 25 років досвіду та погляд у майбутнє (1994–2019 рр.). Харків, 2019. С. 399–401.

© Biloshkap Veronika, 2023

4. *Садовська І. О.* Правове регулювання оподаткування доходів від індивідуальної адвокатської діяльності. Jurnalul Juridic naюional: Teorie єі Practicr, (6). 2022. С. 91–95.

5. *Сазонова А. О.* Незалежна професійна діяльність та її співвідношення з підприємницькою діяльністю фізичних осіб. Вчені записки. Т. 32 (71). 2021. № 1. С. 72–77.

6. *Толкун Л.В.* Правове регулювання та особливості оподаткування самозайнятих осіб. Порівняльно-аналітичне право – електронне наукове фахове видання юридичного факультету ДВНЗ "Ужгородський національний університет". 2016. № 2. С. 153–155.

7. *Турянський Ю. І.* Обгрунтування необхідності податкових новацій для самозайнятих осіб в Україні. Підприємництво в аграрній сфері: глобальні виклики та ефективний менеджмент. Матеріали І Міжнародної науково-практичної конференції (12–13 лютого 2020 р.): у 2 ч. Запоріжжя: ЗНУ, 2020. С. 457–460.

8. Податковий кодекс України: Закон України від 02.12.2010 № 2755-VI. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17 (дата звернення: 10.03.2023).

9. Про збір та облік єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування: Закон України від 08.07.2010 № 2464-VI. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2464-17#Text (дата звернення: 10.03.2023).

10. Про внесення змін до Податкового кодексу України та деяких інших законодавчих актів України: Закон України від 31.07.2014 № 1621-VII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1621-18#Text (дата звернення: 10.03.2023).

11. Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо дії норм на період дії воєнного стану: Закон України від 15.03.2022 № 2120-XI. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2120-20#Text (дата звернення: 10.03.2023).

12. Відродження українського бізнесу в умовах війни: аналітика за 2 місяці. URL: https://business.diia.gov.ua/cases/novini/vidrodzenna-ukrainskogo-biznesu-v-umovah-vijnianalitika-za-2-misaci (дата звернення: 10.03.2023).

REFERENCES

1. *Kuznetsova O., Ryadinska V.* (2021) Pravove rehuliuvannia opodatkuvannia dokhodiv fizychnykh osib – pidpryiemtsiv v Ukraini. Legal regulation of taxation of incomes of individual entrepreneurs in Ukraine". Monograph. Kherson: Helvetica. 196 p. [in Ukrainian].

2. *Mulhina O.* (2022) Suchasnyi stan pravovoho rehuliuvannia samostiinoi zainiatosti v Ukraini. The current state of legal regulation of independent employment in Ukraine". Scientific Bulletin of Uzhgorod National University. Series: Right. Volume 1, No 74. P. 191–195 [in Ukrainian].

3. *Rossikhina H.* (2019) Do pytannia opodatkuvannia samozainiatykh osib v Ukraini. On the issue of taxation of self-employed persons in Ukraine". Kharkiv National University of Internal Affairs: 25 years of experience and a look into the future (1994–2019). Kharkiv/ P. 399–401 [in Ukrainian].

4. *Sadovska I.* (2022) Pravove rehuliuvannia opodatkuvannia dokhodiv vid indyvidualnoi advokatskoi diialnosti. Legal regulation of taxation of income from individual advocacy". National legal Journal: Theory and practice, (6), 91–95 [in Ukrainian].

5. *Sazonova A.* (2021) Nezalezhna profesiina diialnist ta yii spivvidnoshennia z pidpryiemnytskoiu diialnistiu fizychnykh osib. Independent professional activity and its relationship with entrepreneurial activity of individual entrepreneur". Scholary notes. Volume 32(71), No 1. P. 72–77 [in Ukrainian].

6. *Tolkun L.* (2016) Pravove rehuliuvannia ta osoblyvosti opodatkuvannia samozainiatykh osib. Legal regulation and peculiarities of taxation of self-employed persons". Comparative and analytical law – electronic scientific professional publication of the Faculty of Law of SHEI Uzhhorod National University" No 2. P. 153–155 [in Ukrainian].

7. *Turianskyi Yu.* (2020) Obhruntuvannia neobkhidnosti podatkovykh novatsii dlia samozainiatykh osib v Ukraini. Justification of the need for tax innovations for self-employed persons in Ukraine". Entrepreneurship in the agricultural sector: global challenges and effective management. Materials of the 1st International Scientific and Practical Conference (February 12–13, 2020): in 2 parts. Zaporizhzhia. P. 457–460 [in Ukrainian].

8. Podatkovyi kodeks Ukrainy. "Tax Code of Ukraine of December 2, 2010 No 2755-VI". URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17. (Date of Application: 10.03.2023) [in Ukrainian].

9. Pro zbir ta oblik yedynoho vnesku na zahalnooboviazkove derzhavne sotsialne strakhuvannia. "On Collection and Registration of the Single Contribution for Mandatory State Social Insurance":

© Biloshkap Veronika, 2023

Law of Ukraine dated on July 8, 2010 No 2464-VI. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2464-17#Text. (Date of Application: 10.03.2023) [in Ukrainian].

10. Pro vnesennia zmin do Podatkovoho kodeksu Ukrainy ta deiakykh inshykh zakonodavchykh aktiv Ukrainy. "On Amendments to the Tax Code of Ukraine and Some Other Legislative Acts of Ukraine": Law of Ukraine dated on July 31, 2014 No 1621-VII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1621-18#Text (Date of Application: 10.03.2023) [in Ukrainian].

11. Pro vnesennia zmin do Podatkovoho kodeksu Ukrainy ta inshykh zakonodavchykh aktiv Ukrainy shchodo dii norm na period diyi voiennoho stanu. "On the Introduction of Amendments to the Tax Code of Ukraine and Other Legislative Acts of Ukraine Regarding the Effect of Norms During the Period of Martial Law": Law of Ukraine dated on March 15, 2022 No 2120-XI. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2120-20#Text (Date of Application: 10.03.2023) [in Ukrainian].

12. Vidrodzhennia ukrainskoho biznesu v umovakh viiny: analityka za 2 misiatsi. Revival of Ukrainian business in war conditions: analytics for 2 months". URL: https://business.diia.gov.ua/cases/novini/vidrodzenna-ukrainskogo-biznesu-v-umovah-vijnianalitika-za-2-misaci (Date of Application: 10.03.2023) [in Ukrainian].

UDC 347.73:346

Biloshkap Veronika,
Researcher of the State Scientific Research Institute MIA Ukraine,
Kyiv, Ukraine,
ORCID ID 0000-0001-7305-9781

REDUCING OF THE BURDEN ON INDIVIDUALS ENGAGED AS INDEPENDENT PROFESSIONALS: THE CHALLENGES OF MARTIAL LAW

The article examines the reasonability issues of reducing the tax burden on individuals engaged in independent professional activities under martial law. Determined that before the full-scale incursion, persons carrying out independent professional activities were taxed on personal income at a rate of 18 %, they paid a single social contribution of 22 % of the minimum wage and the military fee, which amounts to 1.5 % of taxation.

Such level of taxation, payment of a single fee and military fee imposes a great burden on the implementation of independent professional activities. After all, compared to natural persons – entrepreneurs, also referred to self-employed persons, the level of tax burden on persons carrying out NPAs is somewhat higher, despite the similarity of their activities.

Noted that the excessive tax burden leads to the fact that some persons carrying out NPAs conceal their activities and, consequently, their income in order to avoid taxation. Evasion or inability to pay taxes by taxpayers makes it impossible to resume economic development in the country, which is very important both to fill state and local budgets and to return to civil normal life in Ukraine.

Authors have compared peculiarities concerning taxation of physical persons – entrepreneurs and physical persons carrying out independent professional activity and tax benefits granted during the martial law period. It is noted that there was introduced cancellation of single fee payment both for natural persons carrying out independent professional activity and for natural persons – entrepreneurs for the period of martial

© Biloshkap Veronika, 2023

law, but natural persons carrying out independent professional activity are not provided a tax exemption period, according to which the taxation of income is still the same.

The matters concerning the creation of conditions for independent professional activity during martial law were touched upon. Suggested to make changes to the Law of Ukraine from 15.03.2022 № 2120-IX "On Amendments to the Tax Code of Ukraine and other legislative acts of Ukraine on the validity of regulations during martial law" and provide tax benefits to all self-employed persons at the same level.

Keywords: independent professional activity, taxation, legal regulation, tax burden, individual entrepreneur, martial law, tax benefits.

Отримано 18.04.2023

© Biloshkap Veronika, 2023

УДК 342.951:351.82

Буличев Андрій Олегович,
кандидат юридичних наук, начальник відділу
ДНДІ МВС України, м. Київ, Україна
ORCID ID 0000-0003-2734-7066
Грущенко Олена Анатоліївна,
кандидат економічних наук, доцент,
доцент Національної академії внутрішніх справ, м. Київ, Україна
ORCID ID 0000-0001-8167-0214
Буличева Наталія Анатоліївна,
кандидат юридичних наук, доцент, доцент Київського університету
імені Бориса Грінченка, м. Київ, Україна
ORCID ID 0000-0002-7902-6646

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ПОДОЛАННЯ ЗАГРОЗ І НЕБЕЗПЕК, ЩО ВПЛИВАЮТЬ НА ОПЕРАТИВНО-СЛУЖБОВУ ДІЯЛЬНІСТЬ ДЕРЖАВНОЇ ПРИКОРДОННОЇ СЛУЖБИ УКРАЇНИ У ВОЄННИЙ І ВІДБУДОВНИЙ ПЕРІОД

У статті проведено аналіз підходів до основних умов та факторів, що впливають на стан безпеки державного кордону в умовах сьогодення, досліджено вплив цих умов та факторів на різні аспекти оперативно-службової діяльності Державної прикордонної служби України. Окреслено загрози та небезпеки, які впливають або можуть вплинути на діяльність Державної прикордонної служби України під час війни та у відбудовний період. Для ефективного функціонування органів охорони державного кордону, подолання зазначених небезпек та ризиків та з метою розв'язання проблем, що впливають на оперативно-службову діяльність Державної прикордонної служби України у воєнний та відбудовний період, було запропоновано комплекс відповідних правових, організаційних та фінансових заходів.

***Ключові слова**: прикордонна безпека, національна стійкість, державний кордон, органи охорони державного кордону, воєнний стан, відбудовний період, військова агресія, загроза, ризик.*

Нинішні потенційні виклики та загрози національній безпеці України у сфері захисту та охорони державного кордону, зокрема військова агресія рф та анексія окремих територій, зумовлюють нагальну потребу удосконалення організаційного, правового і фінансового забезпечення прикордонної безпеки України, підвищення рівня боєздатності та взаємодії у діяльності органів і підрозділів Державної прикордонної служби України та їх спроможності до виконання завдань із захисту кордону у надзвичайних обставинах, вироблення заходів для протидії загрозам та небезпекам, які впливають або можуть вплинути на діяльність

© Bulychev Andrii, Hrushchenko Olena, Bulycheva Nataliia, 2023
DOI (Article): https: //doi.org/10.36486/np.2023.1(59).7

Державної прикордонної служби України під час війни та у відбудовний період.

Розгляду основних науково-теоретичних та прикладних аспектів у сфері безпеки державного кордону України присвячені дослідження В. Авер'янова, О. Бандурки, Д. Бахраха, Ю. Битяка, А. Васильєва, І. Веремеєнка, І. Галагана, В. Гаращука, І. Голосніченка, С. Гончарука, Є. Додіна, М. Єропкіна, Р. Калюжного, О. Кузьменко, В. Курила, А. Куліша, Б. Кліменка, В. Колпакова, А. Комзюка, О. Коренєва, В. Копєйчикова, М. Литвина, М. Мельника, В. Новікова, О. Остапенка, Д. Приймаченка, С. Тимченка, В. Шкарупи та ін. Водночас нові воєнні виклики потребують перегляду та удосконалення теоретико-правових засад оперативно-службової діяльності Державної прикордонної служби України.

Метою статті є аналіз загроз та небезпек, які впливають або можуть вплинути на діяльність Державної прикордонної служби України під час війни та у відбудовний період, розроблення комплексу відповідних організаційних, правових та фінансових заходів для подолання існуючих небезпек та ризиків у оперативно-службовій діяльності Державної прикордонної служби України в умовах сьогодення.

Невід'ємною ознакою суверенної держави є наявність державного кордону як обов'язкового чинника формування цілісного державно-територіального організму. Одними з пріоритетних завдань будь-якої держави є охорона та захист державного кордону [1].

Більшість цивілізованих держав не могла уявити, що у XXI сторіччі знову постане загроза воєнної ескалації світового масштабу. Після Другої світової війни, здається, прийняли всі заходи для запобігання, щоб "ніколи знову"... Проте міжнародні організації та "лояльність" деяких європейських лідерів допустили загострення ситуації та розростання збройної агресії рф до можливої ядерної загрози всьому світу [2].

Події, які відбувалися в Україні останнім часом (збройний напад рф, анексія території України), створили умови для різкого підвищення ролі Держприкордонслужби України в загальній системі забезпечення воєнної безпеки держави [3].

Загострення оперативної обстановки в Україні, зумовлене іноземною збройною агресією й активізацією розвідувально-підривної діяльності противника, вимагає вжиття ефективних заходів із забезпечення безпеки держави, припинення розвідувальних, терористичних та інших протиправних посягань спеціальних служб іноземних держав [4].

Сукупність загроз та небезпек, які впливають на оперативно-службову діяльність Державної прикордонної служби України, потребує встановлення величини ризику та втрат, що можуть зазнати органи та підрозділи охорони державного кордону, зазначення ймовірності їх виникнення, оцінки стану діяльності щодо попередження небезпек та загроз і можливості усунення їх дії, розробки заходів з уникнення або мінімізації втрат [5]. Для вирішення існуючих проблем нами з'ясовано сучасні загрози і небезпеки та шляхи їх подолання.

Так, у результаті дослідження оперативно-службової діяльності Державної прикордонної служби України під час війни та, прогнозуючи ситуацію у

© Bulychev Andrii, Hrushchenko Olena, Bulycheva Nataliia, 2023
DOI (Article): https: //doi.org/10.36486/np.2023.1(59).7

післявоєнний період, ми з'ясували, які саме загрози та небезпеки впливають або можуть вплинути на діяльність Державної прикордонної служби України, зокрема:

– продовження бойових дій та невизначеність терміну їх завершення, що ускладнює виконання поставлених оперативно-службових завдань;

– дестабілізація економічної ситуації в країні: інфляційні процеси, нестабільність валютно-грошової політики, зміна тарифів на енергоносії, зниження рівня життя, поглиблення диференціації населення у доходах, викликане повномасштабним вторгнення росії;

– активізація на тимчасово окупованих територіях України діяльності організованих злочинних груп з представників силових структур рф, криміналітету та місцевих колаборантів, що спричиняє збільшення рівня транскордонної злочинності, мінімізацію стримуючого значення державних кордонів, переміщення злочинців і їхніх жертв, насильственне вивезення цивільного населення на територію агресора;

– вимушена масова міграція, пов'язана в бойовими діями у державі;

– недосконала взаємодія суб'єктів, що забезпечують охорону державного кордону в умовах підвищеної завантаженості пунктів пропуску через державний кордон транспорту та громадян;

– необхідність завершення договірно-правового оформлення державного кордону та його демаркації у відбудовний період;

– застарілість, протиріччя або неузгодженість окремих законів та підзаконних актів між собою з урахуванням введеної Моделі інтегрованого управління кордонами на виконання національних зобов'язань з імплементації Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони, орієнтацією на стандарти Європейського Союзу в управлінні кордонами;

– низька підготовленість кадрів, неукомплектованість підрозділів та плинність кваліфікованих спеціалістів, відсутність практичного досвіду функціонування в умовах війни суб'єктів, що забезпечують охорону державного кордону;

– недостатнє облаштування державного кордону, що полягає у відсутності достатньої кількості пунктів пропуску через державний кордон, їх технічного оснащення, низькому стані інженерного прикриття, відсутності відповідних рубежів для дій прикордонних нарядів, опорних пунктів на загрозливих напрямках;

– обмеженість фінансових, матеріально-технічних ресурсів; відсутність нових зразків техніки та засобів охорони державного кордону й прикордонного контролю; низьке інноваційне впровадження, зниження контролю за експлуатацією та модернізацією технічних заходів охорони державного кордону;

– можливість виникнення природних катаклізмів;

– відсутність або низька якість дорожніх шляхів, інфраструктури.

Як показує практика та проведені дослідження, для ефективного функціонування органів охорони державного кордону, подолання зазначених небезпек і ризиків та з метою розв'язання проблем, що впливають на оперативно-службову діяльність Державної прикордонної служби України у воєнний та відбудовний період, необхідно запровадити комплекс організаційних, правових та фінансових заходів, а саме:

© Bulychev Andrii, Hrushchenko Olena, Bulycheva Nataliia, 2023
DOI (Article): https: //doi.org/10.36486/np.2023.1(59).7

– удосконалити концептуальні та доктринальні засади, зокрема, переглянути стратегічні документи, а саме оновити Стратегію інтегрованого управління кордонами на період до 2025 року та розробити новий План заходів на 2023–2025 роки щодо реалізації цієї Стратегії з урахуванням нових викликів воєнного та відбудовного періоду, розроблення Стратегії громадської безпеки та цивільного захисту [6];

– ввести тлумачення понять "інтегроване управління кордонами" та "прикордонна безпека" у закони України "Про державний кордон України" [7] та "Про Державну прикордонну службу" [8] та внести відповідні зміни, доповнивши статтю 27 "Охорона державного кордону України Державною прикордонною службою України і Збройними Силами України" та статтю 27[1] "Взаємодія в охороні державного кордону" розділу IV "Охорона державного кордону України" Закону України "Про державний кордон України"; статтю 2 "Основні функції Державної прикордонної служби України", статтю 19 "Обов'язки Державної прикордонної служби України" та статтю 20 "Права Державної прикордонної служби України" Закону України "Про Державну прикордонну службу", а також у Положення про Адміністрацію Держприкордонслужби України і Положення про орган охорони державного кордону Державної прикордонної служби України;

– внести зміни до постанови Кабінету Міністрів України від 18 січня 1999 р. № 48 "Про затвердження Порядку здійснення координації діяльності органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування з питань додержання режимів на державному кордоні" [9], зокрема, передбачити регламентацію таких основних категорій: поняття взаємодії та координації; основні принципи взаємодії; основні напрями взаємодії; загальні завдання взаємодії та часткові завдання учасників взаємодії; юридичні факти як підстави виникнення правовідносин взаємодії; основні форми взаємодії; чітко визначити координуючу роль, функції та повноваження Держприкордонслужби, кореспондуючі обов'язки інших учасників інтегрованого управління кордонами (з деталізацією по рівнях); форми координації; логістику взаємодії; контроль за здійсненням взаємодії; порядок вирішення спорів; підстави юридичної відповідальності за порушення порядку взаємодії тощо; крім того, слід визначитись з необхідністю віднесення певної частини цієї інформації до інформації з обмеженим доступом;

– розглянути можливість створення та функціонування координаційних центрів з питань протидії транскордонній злочинності, передбачених Моделлю інтегрованого управління кордонами, закріпленою Стратегію інтегрованого управління кордонами на період до 2025 року; однак, окрім передбаченого підпунктом 2 завдання 1 Стратегічної цілі 7 "Забезпечення ефективної протидії транскордонній злочинності правоохоронними органами", яке полягає у прийнятті спільних наказів про створення таких центрів, вважаємо за необхідне розробити Типове положення центру, у змісті якого врегулювати такі питання: мету створення, правовий статус цієї державної установи та відомчу підпорядкованість центру, ознаки центру як юридичної особи (наявність майна, печатки, рахунку тощо), завдання, обов'язки, права, повноваження директора центру, порядок його призначення й звільнення тощо;

– реалізувати намір щодо укладення міжурядової угоди про повноцінний спільний прикордонно-митний контроль на всіх суміжних автомобільних пунктах

© Bulychev Andrii, Hrushchenko Olena, Bulycheva Nataliia, 2023
DOI (Article): https: //doi.org/10.36486/np.2023.1(59).7

пропуску між Україною та Польщею, узгоджений попередніми домовленостями президентів обох країн, досягнутими у травні 2022 року, а саме: створити робочу групу у складі усіх зацікавлених центральних органів виконавчої влади з її підготовки та підписання, що буде сприяти суттєвому скороченню черги на найбільш завантаженому кордоні нашої держави;

– розробити комплекс організаційно-правих заходів для створення особливого правового режиму у відбудовний період на територіях, що межують з кордоном росії та білорусі;

– створити робочі групи щодо виявлення проблем нормативно-правового та інституційного забезпечення діяльності суб'єктів, що здійснюють охорону державного кордону України;

– виробити інструменти інтегрованого управління кордонами, що дозволятимуть адаптуватися до постійної дії загроз національній безпеці, які усунути повністю неможливо, такий підхід передбачає посилення національної стійкості;

– удосконалити систему прогнозування та планування, яка має основуватись на принципах і стандартах ЄС та НАТО;

– удосконалити механізм управління, координації взаємодії задіяних суб'єктів під час забезпечення охорони державного кордону, а також їх підтримки та сприяння у складних ситуаціях;

– залучати громадськість до активної участі в охороні державного кордону, зокрема запровадити програми їх заохочення та захисту;

– підвищити ефективності взаємодії органів виконавчої влади і місцевого населення контрольованих прикордонних районів, в тому числі Сил територіальної оборони Збройних Сил України та добровольчих формувань територіальних громад;

– налагодити та підтримувати взаємодію з авторитетними міжнародними організаціями та державами; така взаємодія повинна бути спрямована на нейтралізацію негативних наслідків збройної агресії росії у воєнний та відбудовний період;

– удосконалити бюджетну політику у сфері охорони державного кордону шляхом раціонального розподілу видатків на розвиток, службово-бойову підготовку і оперативну діяльність відповідно до найкращих практик держав-членів НАТО;

– оптимізувати структуру і чисельність органів та підрозділів Державної прикордонної служби України з урахуванням викликів сьогодення;

– впровадити спеціальні навчальні програми і курси підвищення кваліфікації для особового складу Державної прикордонної служби України щодо особливостей виконання службових обов'язків у воєнний і відбудовний період;

– розробити пропозиції щодо визначення пріоритетних напрямів наукового забезпечення системи МВС України з урахування проблем нормативно-правового та інституційного забезпечення діяльності державних органів, що беруть участь у охороні державного кордону України, у воєнний та відбудовний період;

– забезпечити участь задіяних суб'єктів у комплексі спільних загальнонаціональних та міжнародних заходів, спрямованих на поглиблення комунікації у сфері інтегрованого управління кордонами.

© Bulychev Andrii, Hrushchenko Olena, Bulycheva Nataliia, 2023
DOI (Article): https: //doi.org/10.36486/np.2023.1(59).7

Таким чином, хочемо наголосити, що впровадження зазначених вище правових, організаційних та фінансових заходів слугуватиме посиленню безпекових спроможностей України, забезпеченню побудови системи національної безпеки та оборони, де основною ланкою є прикордонна безпека, на основі принципів національної стійкості з максимальним залученням громадянського суспільства.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. *Курило В.І., Ільченко О.В.* Взаємодія органів внутрішніх справ та державної прикордонної служби України в умовах євроінтеграції: адміністративно-правові аспекти: монографія. Київ: "Маґістр – XXI сторіччя", 2015. 200 с. URL: https://essuir.sumdu.edu.ua/bitstream-download/123456789/70854/3/Ilchenko_Kurylo_Interaction_%20of_%20internal_affairs_and_the_State_cross_border.pdf;jsessionid=0F8ADB78E8179F0852C9FAED5C564570 (дата звернення: 06.03.2023).

2. *Орел Л.В., Буличев А.О., Орєхов О.І.* Земля як особливий об'єкт цивільних відносин. Наука і правоохорона. 2022. № 3. URL: https://dndi.mvs.gov.ua/ (дата звернення: 06.03.2023).

3. *Глуздань О.П., Почекалін І.М.* Обґрунтування завдань дослідження розробки методики оцінювання ефективності застосування підрозділів спеціального призначення Державної прикордонної служби України під час участі у стабілізаційних діях військ (сил): матеріали Всеукр. наук.-практ. конф., м. Київ, 15 груд. 2015 р. Київ, 2015. URL: https://nadpsu.edu.ua/wp-content/uploads/2021/07/nadpsu-2015-10-12-np.pdf (дата звернення: 06.03.2023).

4. *Лебедєв О.Р.* Організація фільтраційної роботи у зоні антитерористичної операції: досвід, практика і взаємодія: матеріали Всеукр. наук.-практ. конф., м. Київ, 15 груд. 2015 р. Київ, 2015. URL: https://nadpsu.edu.ua/wp-content/uploads/2021/07/nadpsu-2015-10-12-np.pdf. (дата звернення: 06.03.2023).

5. *Цевельов О.Є.* Умови та фактори, що впливають на стан безпеки державного кордону України. Державне управління: удосконалення та розвиток. 2016. № 9. URL: http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=1072 (дата звернення: 06.03.2023).

6. Про схвалення Стратегії інтегрованого управління кордонами на період до 2025 року: розпорядження Кабінету Міністрів України від 24 липня 2019 р. № 687-р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/687-2019-%D1%80#Text (дата звернення: 06.03.2023).

7. Про державний кордон України: Закон України від 4 листопада 1991 року № 1777-XII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1777-12#Text (дата звернення: 06.03.2023).

8. Про Державну прикордонну службу України: Закон України від 3 квітня 2003 року № 661-IV. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/661-15#Text (дата звернення: 06.03.2023).

9. Про затвердження Порядку здійснення координації діяльності органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування з питань додержання режимів на державному кордоні: постанова Кабінету Міністрів України від 18 січня 1999 р. № 48. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/48-99-%D0%BF#Text (дата звернення: 06.03.2023).

REFERENCES

1. *Kurylo V.I., Ilchenko O.V.* (2015). Vzayemodiya orhaniv vnutrishnikh sprav ta derzhavnoyi prykordonnoyi sluzhby Ukrayiny v umovakh yevrointehratsiyi: administratyvno-pravovi aspekty. "Interaction of internal affairs bodies and the state border service of Ukraine in the conditions of European integration: administrative and legal aspects": monograph. Kyiv: "Master – XXI century". 200 p. URL: https://essuir.sumdu.edu.ua/bitstream-download/123456789/70854/3/Ilchenko_Kurylo_Interaction_%20of_%20internal_affairs_and_the_State_cross_border.pdf;jsessionid=0F8ADB78E8179F0852C9FAED5C564570. (Date of Application: 06.03.2023) [in Ukrainian].

2. *Orel L.V., Bulychev A.O., Oriekhov O.I.* (2022). Zemlia yak osoblyvyi obiekt tsyvilnykh vidnosyn. "Land as a special object of civil relations. Nauka i Pravookhorona. No 3. URL: https://dndi.mvs.gov.ua/ (Date of Application: 06.03.2023) [in Ukrainian].

3. *Hluzdan O.P., Pochekalin I.M.* (2015). Obgruntuvannia zavdan doslidzhennia rozrobky metodyky otsiniuvannia efektyvnosti zastosuvannia pidrozdiliv spetsialnoho pryznachennia Derzhavnoi prykordonnoi sluzhby Ukrainy pid chas uchasti u stabilizatsiinykh diiakh viisk (syl). "Justification of research tasks for the development of a methodology for evaluating the effectiveness of the use of special purpose

© Bulychev Andrii, Hrushchenko Olena, Bulycheva Nataliia, 2023
DOI (Article): https: //doi.org/10.36486/np.2023.1(59).7

units of the State Border Guard Service of Ukraine during participation in the stabilization actions of troops (forces): materials of All-Ukrainian science and practice conference, Kyiv, December 15 2015. Kyiv. URL: https://nadpsu.edu.ua/wp-content/uploads/2021/07/nadpsu-2015-10-12-np.pdf. (Date of Application: 06.03.2023) [in Ukrainian].

4. *Lebediev O.R.* (2015). Orhanizatsiia filtratsiinoi roboty u zoni antyterorystychnoi operatsii: dosvid, praktyka i vzayemodiia. "Organization of filtering work in the zone of anti-terrorist operation: experience, practice and interaction": materials of All-Ukrainian science and practice conference, Kyiv, December 15 2015. Kyiv. URL: https://nadpsu.edu.ua/wp-content/uploads/2021/07/nadpsu-2015-10-12-np.pdf. (Date of Application: 06.03.2023) [in Ukrainian].

5. *Tsevelov O.YE.* (2016). Umovy ta faktory, shcho vplyvaiut na stan bezpeky derzhavnoho kordonu Ukrainy. "Conditions and factors affecting the state of security of the state border of Ukraine". Public administration: improvement and development. No 9. URL: http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=1072. (Date of Application: 06.03.2023) [in Ukrainian].

6. Pro skhvalennia Stratehii intehrovanoho upravlinnia kordonamy na period do 2025 roku. "On the approval of the Integrated Border Management Strategy for the period up to 2025": Order of the Cabinet of Ministers of Ukraine of July 24, 2019 No 687. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/687-2019-%D1%80#Text (Date of Application: 06.03.2023) [in Ukrainian].

7. Pro Derzhavnyi kordon Ukrainy. "On the state border of Ukraine: Law of Ukraine dated November 4, 1991 of the year No. 1777-XII". URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1777-12#Text (date"application: 06.03.2023) [in Ukrainian].

8. Pro Derzhavnu prykordonnu sluzhbu."'On the State Border Service of Ukraine: Law of Ukraine dated 3'April 2003 No. 661-IV". URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/661-"15#Text (Date of Application: 06.03.2023) [in Ukrainian].

9. Pro zatverdzhennia Poriadku zdiisnennia koordynatsii diialnosti orhaniv vykonavchoi vlady ta orhaniv mistsevoho samovriaduvannia z pytan doderzhannia rezhymiv na derzhavnomu kordoni.. "On approval of the Procedure for coordination of activities of bodies executive power and local self-government bodies on compliance issues regimes at the state border: resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine dated 18 January 1999 No. 48". URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/48-99-"%D0%BF#Text (Date of Application: 06.03.2023) [in Ukrainian].

UDC 342.951:351.82

Bulychev Andrii,
Candidate of Juridical Sciences, Head of the Department,
State Scientific Research Institute MIA Ukraine,
Kyiv, Ukraine,
ORCID ID 0000-0003-2734-7066
Hrushchenko Olena,
Candidate of Economical Sciences, Associate Professor,
Docent at the Department, National Academy of Internal Affairs,
Kyiv, Ukraine,
ORCID ID 0000-0001-8167-0214
Bulycheva Nataliia,
Candidate of Juridical Sciences, Associate Professor,
Docent at the Department, Borys Hrinchenko Kyiv University,
Kyiv, Ukraine,
ORCID ID 0000-0002-7902-6646

© Bulychev Andrii, Hrushchenko Olena, Bulycheva Nataliia, 2023
DOI (Article): https: //doi.org/10.36486/np.2023.1(59).7

ORGANIZATIONAL AND LEGAL GROUNDS FOR OVERCOMING THREATS AND HAZARDS AFFECTING THE OPERATIONAL AND SERVICE ACTIVITIES OF THE STATE BORDER SERVICE OF UKRAINE IN THE MILITARY AND RECONSTRUCTION PERIOD

The article analyzes approaches of the main conditions and factors influencing on the state security of the state border in modern conditions, examines the impact of these conditions and factors on various aspects of operational and service activity of the State Border Guard Service of Ukraine. Threats and dangers affecting or may affect the activities of the State Border Guard Service of Ukraine during the war and in the recovery period are outlined.

A set of appropriate organizational, legal and financial measures is proposed for the effective functioning of state border protection bodies, overcoming the specified dangers and risks and risks, and to solve problems affecting the operational and service activities of the State Border Guard Service of Ukraine during the wartime and reconstruction period, namely, the need to improve the conceptual and doctrinal foundations, in particular, the revision of strategic documents, in particular, the updating of the Integrated Border Management Strategy for the period until 2025 and the development of a new Action Plan for 2023–2025 regarding the implementation of this Strategy, taking into account the new challenges of the military and reconstruction period, development of the Public Security and Civil Protection Strategy, creation of working groups to identify problems of regulatory and institutional support for the activities of entities that protect the state border of Ukraine, development of integrated border management tools that will allow adapting to the constant impact of threats to national security, which are completely impossible to eliminate, this approach involves strengthening national stability, optimizing the structure and number of bodies and units of the State Border Guard Service of Ukraine, taking into account current recalls, etc.

Keywords: border security, national stability, state border, state border protection bodies, martial law, reconstruction period, military aggression, threat, risk.

Отримано 11.04.2023

© Bulychev Andrii, Hrushchenko Olena, Bulycheva Nataliia, 2023
DOI (Article): https: //doi.org/10.36486/np.2023.1(59).7

УДК 004.056

Демедюк Сергій Васильович,
кандидат юридичних наук,
заступник Секретаря Ради національної
безпеки і оборони України, м. Київ, Україна
ORCID ID 0009-0008-1359-5265
Користін Олександр Євгенійович,
доктор юридичних наук, професор,
заслужений діяч науки і техніки України,
головний науковий співробітник
ДНДІ МВС України, м. Київ, Україна
ORCID ID 0000-0001-9056-5475

СТІЙКІСТЬ СИСТЕМИ КІБЕРБЕЗПЕКИ ТА ЇЇ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ В НАТО

Статтю присвячено аналізу сутності стійкості суспільства у кіберпросторі. Методологічно зосереджується увага на усвідомленні феномена стійкості. Акцентовано увагу на питаннях, які формують чітке уявлення щодо стійкості суспільства при розбудові системи кібербезпеки. Проаналізовано еволюційний шлях становлення інституту стійкості в НАТО. Зроблено висновки щодо вітчизняної нормативно-правової бази у сфері кібербезпеки, яка за короткий час від повного ігнорування стійкості в системі кібербезпеки пройшла шлях до повноцінного формування правової бази, визначення та регулювання процесів розбудови кіберстійкості в Україні.

Ключові слова: *кібербезпека, стійкість, кіберзагроза, кіберстійкість, вразливість, спроможність, відновлення.*

У сучасному інформаційному суспільстві питання кібербезпеки займає одне з ключових місць. Розвиток суспільства та сформовані правові інструменти забезпечують реалізацію інформаційних прав і обов'язків громадян, визначають ступінь розвитку інформаційної сфери України, стан інформаційного правопорядку, рівень забезпечення правової охорони і захисту соціальних цінностей. За умови гібридизації загроз національна безпека загалом, зокрема кібербезпека, потребують формування безпекового кіберпростору та системного впровадження відповідних правових інструментів [1]. Одним із ключових сучасних світових трендів кібербезпеки є забезпечення кіберстійкості.

В умовах широкомасштабного вторгнення рф кібербезпека є одним із ключових елементів обороноздатності держави. Сьогодні кібервійна у розпалі. Російські хакери здійснюють цілеспрямовані атаки на органи влади та інфраструктурні підприємства для того, щоб знизити або паралізувати економічну активність громади, підвищити соціальну напругу через відсутність або нестабільну роботу підприємств, які забезпечують роботу критичної інфраструктури [2]. Кількість кібер-

© Demediuk Serhii, Korystin Oleksandr, 2023

атак у 2022 році на логістику, військові об'єкти, бази даних органів влади та інформресурси нашої держави в порівнянні з 2021 роком збільшилася майже втричі; рф здійснює також системні кібератаки на транспортну, промислову та енергетичну інфраструктури України. Фіксуються численні спроби ворожих кібератак щодо наших громадян, спам-розсилання фішингу, викрадення інформації про персональні дані громадян, зокрема військовослужбовців та інших суб'єктів, які забезпечують національну безпеку та оборону [3].

У НАТО давно сформувалися системні підходи щодо посилення стійкості на основі запобігання кіберзагрозам. Високий рівень кіберстійкості забезпечується участю усіх суб'єктів системи кібербезпеки, формуванням надійних та ефективних інституцій, структур, агенцій та місій, що сприяють кібербезпеці та реагують на кібератаки.

Наразі, характеризуючи термін "стійкість", важливо зазначити, що йдеться про відповідний стан об'єкта безпеки: критичної інфраструктури, певної системи, суспільства загалом. Так, термінологічний глосарій ООН формулює визначення стійкості як здатність систем, громад та суспільства абсорбувати зовнішні впливи та швидко відновлювати характеристики (базову структуру і функції), так і адаптивні можливості, гнучкість системи в умовах значних трансформацій, впливів зовнішнього середовища [4, с. 24]. Водночас термін "стійкість" (англ., *resilience*) є достатньо вживаним в англомовних країнах та характеризується усталеними ознаками, які формують його сприйняття на рівні міжнародних нормативно-правових документів й практично їх значення формує основу сприйняття "стійкості" у стратегічних безпекових документах. Також необхідним застереженням є певна проблема інтерпретації терміну "стійкість" при перекладі з англійської на інші мови. Як зазначають Тімоті Пріор та Йонас Хагман, різноманіття смислу поняття "стійкість" призводить до проблеми його уточнення для тих, хто формує державну політику [5, с. 282].

Джонатан Джозеф з Великої Британії зазначає про "стійкість" як про неоліберальну форму державного управління, з наголосом на здатності суспільства адаптуватися до загроз [6]. Водночас Джером Каган акцентує на тому, що термін "стійкість" системно використовується у стратегічних документах, є достатньо вживаним серед політиків у Сполучених Штатах щодо питань безпеки, часто виголошується у виступах політичних діячів, а Конгресом проголошуються "місяці стійкості" [7]. Наприклад у Стратегії національної безпеки США (в редакції 2010 року) безпосереднє використання терміну "стійкість" здійснюється в контексті [8]: підвищення стійкості держави та національної економіки; дотримання послідовного політичного курсу країни на основі американських цінностей; здатності реагувати на надзвичайні ситуації; зменшення вразливості та підвищення стійкості критичної інфраструктури; протидії глобальним викликам. А у Стратегії національної безпеки Великої Британії стійкість використовується як одна з ключових частин забезпечення національної безпеки: метою державної політики у сфері нацбезпеки визначено розбудову оборони, стійкості та партнерства, а в подальшому тексті акцентовано увагу на зміцненні внутрішньої стійкості у протистоянні глобальним викликам [9].

Вітчизняні вчені також досліджують зазначені питання, зокрема Бірюков Д.С., виділяючи сутнісні ознаки, зазначає, що "стійкість" можна розглядати як суспільно-

© Demediuk Serhii, Korystin Oleksandr, 2023
DOI (Article): https: //doi.org/10.36486/np.2023.1(59).8

культурний феномен, який полягає у спроможності суспільства досягати та в надзвичайних ситуаціях демонструвати високий рівень культури безпеки [10, с. 223]. Наразі приклад героїзму і рішучості українського суспільства у протистоянні російській агресії також засвідчує про відповідний рівень стійкості нашої держави, в основі якої саме соціальний феномен, рівень свідомості та культури переважної більшості українських громадян. А якщо розглядати "українські майдани", на нашу думку, саме стійкість як суспільно-культурний феномен сформувала активну громадянську позицію та об'єднала людей без підтримки держави взяти відповідальність за своє майбутнє на себе. Водночас дослідники з Великої Британії, посилаючись на американську пресу, після терактів у квітні 2003 року в Бостоні зазначали про характерні риси поведінки громадян: сміливі, швидко орієнтувалися, показували приклад щирого товариства, залишалися спокійними та дотримувалися інструкцій представників правоохоронних органів [11, с. 221].

Важливим акцентом щодо формування стійкості є розуміння того, що певна негативна подія, яка реалізується відповідною загрозою, є неминучою. Такий підхід і визначає об'єктивною необхідністю формування системи стійкості на основі заходів безпеки, що дозволять вистояти та відновитися. Водночас канадські фахівці вказують на допустимість збурень та відмов, які необхідно заздалегідь визначити і встановити рівень наслідків [12, с. 13]. Тобто, як зазначають автори безпекового діалогу [13, с. 4], ключовим є те, що безпека суб'єкта залежить не тільки від характеру й рівня загрози та його уразливості до загрози, а і від властивостей самого суб'єкта – його "стійкості" до подій.

Розуміючи важливість таких висновків, сутність зроблених акцентів, термін "стійкість" є не простим формальним контекстним використанням міжнародними організаціями, а сучасною новацією щодо розбудови теорії безпеки, формування безпекових концепцій та стратегій, а також має ключове прикладне значення при реалізації державної політики стосовно безпекового середовища. Не винятком, а однією із ключових сьогодні в системі національної безпеки, саме щодо формування "стійкості", є і кібербезпека.

На початковому етапі існування НАТО стійкість реалізовувалась загальним сутнісним підходом саме щодо можливості витримувати неочікувані військові удари, що закріплювалося Північноатлантичним договором та застосуванням принципу колективної оборони. Так, у ст. 3 зазначалося, що для забезпечення ефективнішої реалізації цілей Договору країни-члени, діючи окремо чи колективно, шляхом постійного та ефективного вдосконалення власних можливостей та взаємодопомоги підтримуватимуть і розвиватимуть свою індивідуальну та колективну здатність протистояти збройному нападу [14]. Але сучасні підходи прямо визначають стійкість одним із ключових напрямів.

За сучасних безпекових умов актуальність забезпечення стійкості в НАТО значно зросла та все частіше розглядається як окремий напрям діяльності Альянсу. Посилюючи цю складову, спочатку принцип колективної оборони було доповнено розбудовою спроможностей кризового менеджменту та розвитком співробітництва за напрямом безпеки [15]. Але анексія Криму рф у вересні 2014 року сформувала нові виклики в глобальному безпековому середовищі, що потребувало упровад-

© Demediuk Serhii, Korystin Oleksandr, 2023
DOI (Article): https: //doi.org/10.36486/np.2023.1(59).8

ження нових підходів у стратегічному та операційному плануванні і визначенні завдань. Як результат, було затверджено "План дій НАТО щодо забезпечення готовності" [16], який хоча і не реалізував ще прямо концепцію стійкості, все ж змістовно наблизив цей процес, оскільки передбачав: посилення оборонних спроможностей, підвищення мобільності та оперативності, поліпшення співпраці і координації між структурами Альянсу, відпрацювання заходів антикризового управління, посилення спроможностей отримання розвідувальної інформації тощо.

Безпосередньо стійкість була реалізована у нормативних документах НАТО у червні 2016 р. на зустрічі міністрів оборони країн-членів НАТО з прийняттям відповідних Керівних принципів. Їх зміст прямо визначав ключові напрями забезпечення стійкості:

гарантована дієвість уряду і критично важливих урядових служб;

стійке постачання енергії;

здатність ефективно вирішувати ситуацію з неконтрольованим переміщення людей;

стійкі джерела продуктів і води;

здатність впоратися з проблемою значних людських втрат;

стійкі цивільні системи зв'язку;

стійкі транспортні системи (для потреб НАТО) [17].

На цьому ж етапі упроваджуються нові напрями та заходи розбудови стійкості у кіберпросторі [18]:

створені команди кіберреагування;

підписано Меморандум про порозуміння між Альянсом і окремими його країнами-членами щодо забезпечення захищених підключень для обміну інформацією і врегулювання криз;

Центр передового досвіду з кіберзахисту НАТО активізував діяльність у напрямку розвитку спеціальних можливостей щодо протидії шкідливим програмам та підготовки фахівців відповідного рівня;

налагоджується співпраця між Альянсом і малими та середніми компаніями-розробниками кібертехнологій, які часто найбільш інноваційні в цій сфері;

у ході саміту НАТО у Варшаві був підписаний документ під назвою "Зобов'язання щодо кіберзахисту", згідно з яким країни-члени Альянсу підтвердили курс на розвиток сил і засобів з метою зміцнення загальної стійкості організації;

у країнах-членах НАТО прийняті національні стратегії кібербезпеки і внесені зміни до законодавства щодо злочинів проти неї.

Із урахуванням специфіки гібридної війни НАТО визначає напрями щодо посилення стійкості у протистоянні кіберзагрозам:

широке втілення кіберзахисту в операції і місії НАТО, підвищення статусу внесків країн-членів Альянсу у кіберзахист з допоміжного до більш самостійного;

розвиток сил і засобів кіберзахисту серед членів НАТО, обмін досвідом між членами Альянсу з використанням формальних і неформальних каналів (включаючи процес оборонного планування в НАТО);

чітке визначення міжнародної ролі Альянсу у підтримці відповідальної поведінки держави в кіберпросторі і заходів з розбудови довіри в кіберсфері;

© Demediuk Serhii, Korystin Oleksandr, 2023
DOI (Article): https: //doi.org/10.36486/np.2023.1(59).8

обмін розвідувальними даними та інформацією про стан справ у кіберсфері як між членами НАТО, так і з іншими міжнародними організаціями;

налагодження співпраці на основі взаємного доповнення з Центром ЄС з боротьби з кіберзлочинами, особливо у світлі гібридної війни та конфліктів у сірих зонах [18].

Досвід НАТО у розбудові концепту стійкості є надзвичайно важливим і для України. Перш за все, реалізація стійкості держави та суспільства стосуєтся сфери національної безпеки, що передбачає розбудову на нових засадах, з рисами стійкої системи, сектору безпеки і оборони. Насамперед це стосується:

безперебійного функціонування у нормальному (штатному) режимі, адаптацію до умов, що змінюються;

здатності витримувати неочікувані удари;

відновлення після руйнівних наслідків явищ/дій будь-якої природи до бажаної рівноваги за умови збереження безперервності процесу управління [19].

Нормативно-правове забезпечення реалізації концепту стійкості в України сформувалося лише за останні роки. Стратегія національної безпеки України 2015 року цей термін використовує лише у контексті підвищення стійкості національної економіки до негативних зовнішніх впливів [20] і понятійного визначення змісту зазначеного терміну взагалі не містить. Водночас наступна 2020 року Стратегія національної безпеки України: "БЕЗПЕКА ЛЮДИНИ – БЕЗПЕКА КРАЇНИ" ключовими засадами визначає стримування, стійкість та взаємодію [21]. А у ст. 47 прямо зазначається: "Україна запровадить національну систему стійкості для забезпечення високого рівня готовності суспільства і держави до реагування на широкий спектр загроз...". Що буде реалізовуватися шляхом:

оцінки ризиків, своєчасної ідентифікації загроз і визначення вразливостей;

ефективного стратегічного планування і кризового менеджменту;

дієвої координацію та чіткої взаємодії органів сектору безпеки і оборони, інших державних органів, територіальних громад, бізнесу, громадянського суспільства і населення у запобіганні й реагуванні на загрози та подоланні наслідків надзвичайних ситуацій;

поширення необхідних знань і навичок у цій сфері;

налагодження та підтримання надійних каналів комунікації державних органів із населенням на всій території України.

У заключних положеннях зазначається, що вона є основою для розроблення галузевих стратегій, зокрема кібербезпеки України, яка і була введена в дію відповідним Указом Президента України у травні 2021 року [22]. В останньому розділі "Виміри успіху (метрики)" зазначається, що за результатами реалізації Стратегії Україна забезпечить:

стійкість до кіберзагроз, підвищивши здатність державних органів, бізнесу і громадян захищати себе та реагувати на кіберзагрози;

спроможність до ефективної протидії недружнім діям у кіберпросторі...;

розвиток кадрового потенціалу та інноваційного ринку кібербезпеки....

Отже, стійкість до кіберзагроз Стратегією національної безпеки України визначається одним із головних пріоритетів її реалізації.

© Demediuk Serhii, Korystin Oleksandr, 2023

Таким чином, в умовах сучасних викликів забезпечення кіберстійкості є суспільно-культурним феноменом, що реалізується через складний багатовимірний концепт, у якому ключові суб'єкти кібербезпеки одночасно є і об'єктами. Високий рівень кіберстійкості забезпечується участю усіх суб'єктів системи кібербезпеки, формуванням надійних та ефективних інституцій, структур, агенцій та місій, що сприяють кібербезпеці та реагують на кібератаки. Тобто розбудова державно-приватного партнерства та необхідної культури у суб'єктів забезпечення кібербезпеки практично формує передумови стійкості суспільства у кіберпросторі. Водночас кібербезпека не обов'язково залежить від характеру чи рівня кіберзагрози, особливо в умовах війни. Кібербезпека, що розбудовується на основі формування системи стійкості із урахуванням здатності суб'єктів кібербезпеки протистояти загрозам, навіть за умови певної уразливості, але з відповідними характеристиками спроможності національної системи забезпечення кібербезпеки, дозволяє вистояти та відновитися в умовах кібератак і кіберзлочинів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. *Користін О.Є., Веселова Л.Ю.* Ризикорієнтованість кібербезпеки. Наука і правоохорона. 2021. № 3. С. 158–167.

2. Національний саміт кібербезпеки. URL: https://www.myvin.com.ua/news/17100-u-vinnytsi-vidbuvsia-natsionalnyi-samit-kiberbezpeky (дата звернення: 04.04.2023).

3. Предтечею нової хвилі масштабної агресії рф може стати наступ у кіберпросторі – Секретар РНБОУ. URL: https://np.pl.ua/2023/02/predtecheiu-novoi-khvyli-masshtabnoi-ahresii-rf-mozhe-staty-nastup-u-kiberprostori-sekretar-rnbou/. (дата звернення: 04.04.2023).

4. *Prior T., Hagmann J.* Measuring resilience: methodological and political challenges of a trend security concept. J. Risk Research. 2014. Vol. 17. № 3. P. 281–298.

5. Terminology on Disaster Risk Reduction. Geneva: UNISDR, 2009. 30 p.

6. *Joseph J.* Resilience as embedded neoliberalism: a governmentality approach. Resilience: Int. Policies, Practices & Discourses. 2013. Vol. 1(1). P. 38–52.

7. *Kahan J.H.* Resilience Redux: Buzzword or Basis for Homeland Security. Homeland Security Affairs. 2015. Vol. 11. URL: www.hsaj.org/articles/1308 (дата звернення: 04.04.2023).

8. National Security Strategy. White House, February 2010. URL: https://obamawhitehouse.archives.gov/sites/default/files/rss_viewer/national_security_strategy.pdf (дата звернення: 05.04.2023).

9. National Security Strategy and Strategic Defence and Security Review 2015: a Secure and Prosperous United Kingdom. URL: https://www.gov.uk/government/publications/national-security-strategy-and-strategic-defence-and-security-review-2015 (дата звернення: 04.04.2023).

10. *Бірюков Д.С.* Поняття "стійкість" в сучасних безпекових дослідженнях. Вісник Дніпропетровського університету. 2015. № 5. С. 220–237.

11. *Brassett J., Croft S., Vaughan-Williams N.* Introduction: an Agenda for Resilience Research in Politics and International Relations. *Politics.* 2013. Vol. 33, № 4. P. 221–228.

12. Organizational Resilience – Concepts and Evaluation Method / Robert B. et al. Presse-sinternationales Polytechnique, 2010. 46 p.

13. *Dunn Cavelty M., Kaufmann M., Soby Kristensen K.* Resilience and (in)security: Practices, subjects, temporalities. Security Dialogue. 2015. Vol. 46. P. 3–14.

14. Північноатлантичний договір: міжнародний документ. Офіційний сайт Верховної Ради України. URL: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/950_008 (дата звернення: 04.04.2023).

15. *Брежнєва Т.В.* Стійкість як ключовий елемент колективної оборони НАТО. Стратегічні пріоритети. 2017. № 3 (44). С. 13.

16. NATO's Readiness Action Plan. URL: https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/pdf_2014_ 12/20141202_141202-facstsheet-rap-en.pdf (дата звернення: 04.04.2023).

17. NATO Defence Ministers agree to enhance collective defence and deterrence. URL: https://www.nato.int/ cps/en/natohq/news_132356.htm?selectedLocale=en (дата звернення: 05.04.2023).

© Demediuk Serhii, Korystin Oleksandr, 2023

18. *Веселова Л.Ю.* Кібернетична безпека в умовах гібридної війни: адміністративно-правові засади: монографія. Одеса: Видавничий дім "Гельветика", 2020. 488 с.

19. *Резнікова О.О.* Забезпечення стійкості держави і суспільства до терористичної загрози в Україні та світі. Стратегічні пріоритети. 2017. № 3 (44). С. 23–24.

20. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 06.05.2015 "Про Стратегію національної безпеки України": Указ Президента України від 26 трав. 2015 р. № 287/2015. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/287/2015#Text (дата звернення: 04.04.2023).

21. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 14 вересня 2020 р. "Про Стратегію національної безпеки України": Указ Президента України від 14 верес. 2020 р. № 392/2020. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/392/2020#Text (дата звернення: 04.04.2023).

22. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 14 травня 2021 року "Про Стратегію кібербезпеки України": Указ Президента України від 26 серп. 2021 року № 447/2021. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/447/2021#Text (дата звернення: 04.04.2023).

REFERENCES

1. *Korystin O.Ye., Veselova L.Yu.* (2021). Ryzykoriientovanist kiberbezpeky. "Risk orientation of cyber security". Nauka i Pravookhorona. No 3. P. 158–167 [in Ukrainian].

2. Natsionalnyi samit kiberbezpeky. "National Cyber Security Summit". URL: https://www.myvin.com.ua/news/17100-u-vinnytsi-vidbuvsia-natsionalnyi-samit-kiberbezpeky (Date of Application: 04.04.2023) [in Ukrainian].

3. Predtecheiu novoi khvyli masshtabnoi ahresii rf mozhe staty nastup u kiberprostori – Sekretar RNBOU. "The forerunner of a new wave of large-scale aggression of the Russian Federation may be an offensive in cyberspace – the Secretary of the National Defense and Security Service". URL: https://np.pl.ua/2023/02/predtecheiu-novoi-khvyli-masshtabnoi-ahresii-rf-mozhe-staty-nastup-u-kiberprostori-sekretar-rnbou/. (Date of Application: 04.04.2023) [in Ukrainian].

4. *Prior T., Hagmann J.* (2014). Measuring resilience: methodological and political challenges of a trend security concept. J. Risk Research. Vol. 17. No 3. P. 281–298 [in English].

5. Terminology on Disaster Risk Reduction. Geneva: UNISDR, 2009. 30 p. [in English].

6. *Joseph J.* (2013). Resilience as embedded neoliberalism: a governmentality approach. Resilience: Int. Policies, Practices & Discourses. Vol. 1(1). P. 38–52 [in English].

7. *Kahan J.H.* (2015). Resilience Redux: Buzzword or Basis for Homeland Security. Homeland Security Affairs. Vol. 11. URL: www.hsaj.org/articles/1308. (Date of Application: 04.04.2023) [in English].

8. National Security Strategy. White House, February 2010. URL: https://obamawhitehouse.archives.gov/sites/default/files/rss_viewer/national_security_strategy.pdf. (Date of Application: 05.04.2023) [in English].

9. National Security Strategy and Strategic Defence and Security Review 2015: a Secure and Prosperous United Kingdom. URL: https://www.gov.uk/government/publications/national-security-strategy-and-strategic-defence-and-security-review-2015. (Date of Application: 04.04.2023) [in English].

10. *Biriukov D.S.* (2015). Poniattia "stiikist" v suchasnykh bezpekovykh doslidzhenniakh. "The concept of sustainability' in modern security research". Bulletin of Dnipropetrovsk University. No 5. P. 220–237 [in Ukrainian].

11. *Brassett J., Croft S., Vaughan-Williams N.* (2013). Introduction: An Agenda for Resilience Research in Politics and International Relations. Politics. Vol. 33, No 4. P. 221–228 (Date of Application: 04.04.2023) [in English].

12. Organizational Resilience – Concepts and Evaluation Method / Robert B. et al. Presse-sinternationales Polytechnique, 2010. 46 p. [in English].

13. *Dunn Cavelty M., Kaufmann M., Soby Kristensen K.* (2015). Resilience and (in)security: Practices, subjects, temporalities. Security Dialogue. Vol. 46. P. 3–14 [in English].

14. Pivnichnoatlantychnyi dohovir. "North Atlantic Treaty: an international document". Official website of the Verkhovna Rada of Ukraine. URL: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/950_008. (Date of Application: 04.04.2023) [in Ukrainian].

© Demediuk Serhii, Korystin Oleksandr, 2023

15. *Brezhnieva T.V.* (2017). Stiikist iak kliuchovyi element kolektyvnoi oborony NATO. "Resilience as a key element of NATO's collective defense". Strategic priorities. No 3 (44). P. 13 [in Ukrainian].

16. NATO's Readiness Action Plan. URL: https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/pdf_2014_ 12/20141202_141202-facstsheet-rap-en.pdf. (Date of Application: 04.04.2023) [in English].

17. NATO Defence Ministers agree to enhance collective defence and deterrence. URL: https://www.nato.int/ cps/en/natohq/news_132356.htm?selectedLocale=en. (Date of Application: 05.04.2023) [in English].

18. *Veselova L.Yu.* (2020). Kibernetychna bezpeka v umovakh hibrydnoi viiny: administratyvno-pravovi zasady. "Cyber security in the conditions of hybrid warfare: administrative and legal foundations": a monograph. Odesa: "Helvetica" Publishing House. 488 p. [in Ukrainian].

19. *Reznikova O.O.* (2017). Zabezpechennia stiшkosti derzhavy i suspilstva do terorystychnoi zahrozy v Ukraini ta sviti. "Ensuring the stability of the state and society against the terrorist threat in Ukraine and the world". Strategic priorities. No 3 (44). P. 23–24 [in Ukrainian].

20. Pro rishennia Rady natsionalnoi bezpeky i oborony Ukrainy vid 06.05.2015 "Pro Stratehiiu natsionalnoi bezpeky Ukrainy". "On the decision of the National Security and Defense Council of Ukraine dated May 6, 2015 "The National Security Strategy of Ukraine". Decree of the President of Ukraine dated May 26 2015 No 287/2015.URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/287/2015#Text (Date of Application: 04.04.2023) [in Ukrainian].

21. Pro rishennia Rady natsionalnoi bezpeky i oborony Ukrainy vid 14.09.2020 "Pro Stratehiiu natsionalnoi bezpeky Ukrainy". "The decision of the National Security and Defense Council of Ukraine dated September 14, 2020 "On the National Security Strategy of Ukraine". Decree of the President of Ukraine dated September 14, 2020 No 392/2020. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/392/2020#Text (Date of Application: 04.04.2023) [in Ukrainian].

22. Pro rishennia Rady natsionalnoi bezpeky i oborony Ukrainy vid 14.05.2021 "Pro Stratehiiu kiberbezpeky Ukrainy". "The decision of the National Security and Defense Council of Ukraine dated May 14, 2021 "On the Cybersecurity Strategy of Ukraine". Decree of the President of Ukraine dated August 26 in 2021. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/447/2021#Text. (Date of Application: 04.04.2023) [in Ukrainian].

UDC 004.056

Demediuk Serhii,
Candidate of Juridical Sciences (Ph.D),
Deputy Secretary of the National Security
and Defense Council of Ukraine, Kyiv, Ukraine,
ORCID ID 0009-0008-1359-5265
Korystin Oleksandr,
Doctor of Juridical Sciences, Professor,
Honored Worker of Science and Technology of Ukraine,
Chief Researcher of the
State Research Institute MIA Ukraine,
Kyiv, Ukraine,
ORCID ID 0000-0001-9056-5475

CYBERSECURITY SYSTEM RESILIENCE AND ASSURANCE IN NATO

The article highlights the recent increased intensity of cyber attacks on logistics, military facilities, government databases and our country's information resources by

© Demediuk Serhii, Korystin Oleksandr, 2023

the aggressor. It is noted that the intensity of cyberattacks on logistics, military facilities, government databases and information resources of our country by the aggressor has recently increased.

Methodologically, attention is focused on understanding the phenomenon of resilience. It is noted that scientists consider resilience as a socio-cultural phenomenon, which consists in the ability of society to achieve and demonstrate a high level of security culture in emergency situations. The general concept of resilience is an approach that considers the inevitability of a certain negative event, which is realized by a relevant threat and the objective need to form a resilience system based on security measures that will allow for survival and recovery.

The authors note that the term “resilience” is widely used in English-speaking countries and is characterised by well-established features, shaping its perception at the level of international legal instruments as well as its practical use in strategic security acts. In particular, the national security strategies of the United States and the United Kingdom are analyzed. The author points out the reservations regarding the interpretation of the term “resilience” when translated from English into other languages.

Attention is focused on the issues that form a clear picture of the resilience of society in the development of the cybersecurity system.

The evolutionary path of formation of the institution of resilience in NATO is analyzed. The article summarises that the national regulatory framework for cybersecurity, which in a short time has gone from completely ignoring resilience in cybersecurity to fully forming a legal framework, defining and regulating the processes of building cyber resilience in Ukraine.

Based on the analysis, the study concludes that a high level of cyber resilience is ensured by the participation of all actors in the cybersecurity system, the formation of reliable and effective institutions, structures, agencies and missions that promote cybersecurity and respond to cyber attacks.

Keywords: cybersecurity, resilience, cyber threat, cyber resilience, vulnerability, ability, recovery.

Отримано 12.04.2023

© Demediuk Serhii, Korystin Oleksandr, 2023

УДК 351.74:303.442.3

Кардашевський Юрій Романович,
доктор філософії у галузі права,
Національне антикорупційне бюро України,
м. Київ, Україна
ORCID ID 0009-0009-8940-6384

СТАНОВЛЕННЯ МОДЕЛІ ПРАВООХОРОННОЇ ДІЯЛЬНОСТІ, КЕРОВАНОЇ АНАЛІТИЧНОЮ РОЗВІДКОЮ

У статті акцентовано увагу на сучасних питаннях реформування правоохоронної діяльності на основі упровадження нової моделі Intelligence-Led Policing (ILP) – поліцейської діяльності, керованої аналітичною розвідкою. Акценти зроблено на становленні інших сучасних моделей правоохоронної діяльності, зокрема Problem Oriented Policing (POP), Community policing та КОМПСТАТ, їх змістових особливостях, перевагах та недоліках, а також на порівнянні сутнісних змін, які вони привносили в роботу поліцейських. Зазначено про активне їх упровадження саме поліцейськими Великої Британії та США. Водночас акцентовано на тому, що модель Intelligence-Led Policing стала результатом еволюційних змін у правоохоронній діяльності цих країн, яка увібрала в себе новації POP, Community policing та КОМПСТАТ.

***Ключові слова**: Intelligence-Led Policing, ILP, Problem Oriented Policing, POP, Community policing, КОМПСТАТ.*

Модель правоохоронної діяльності, керована аналітичною розвідкою, що в англомовному світі називається Intelligence-Led Policing (або ILP), займає важливе місце у реформуванні правоохоронної діяльності в Україні. Ця модель передбачає збір та аналіз даних й інформації, їх подальшу інтерпретацію для прийняття обґрунтованих управлінських рішень, зокрема і щодо проблем злочинності, використовуючи при цьому різноманітні аналітичні інструменти та інформаційні технології.

Українські правоохоронні органи вже застосовують певні аспекти моделі ILP, але загалом вона ще не була повністю впроваджена. Ця модель може допомогти забезпечити більш ефективне використання обмежених ресурсів, а також ефективнішу боротьбу зі злочинністю шляхом підвищення якості аналітики та забезпечення належної реакції на виявлені проблеми злочинності.

Модель “Intelligence-led policing” (ILP) має велику актуальність у реформуванні правоохоронної діяльності не лише в Україні, але й у багатьох інших країнах світу. Оскільки однією з переваг ILP є можливість більш точного та ефективного визначення проблем безпеки і злочинності в регіоні. Зокрема, ця модель дозволяє збирати та аналізувати різноманітну інформацію (наприклад, статистику злочинності, повідомлення від громадськості, дані із соціальних мереж тощо) з

© Kardashevskyi Yurii, 2023

метою виявлення тенденцій та патернів, що можуть вказувати на наявність потенційних проблем безпеки.

До того ж ILP дозволяє зосередитися на попередженні злочинності, а не тільки на реагуванні на неї. Наприклад, на основі аналізу даних про злочинність у певному районі поліція може прийняти стратегічні рішення щодо підвищення патрулювання, зміни режиму роботи служби таксі у вечірні години тощо.

У світі ILP вже успішно застосовується у Великій Британії, США, Канаді, Австралії, Новій Зеландії тощо. У багатьох з них, зокрема у Великій Британії, ILP вже відзначена як важливий чинник у зменшенні рівня злочинності та одна з найбільш перспективних моделей правоохоронної діяльності. Успішна реалізація такої моделі може привести до зменшення злочинності та збільшення довіри населення до правоохоронних органів.

Метою статті є ретроспективний аналіз становлення "Intelligence-led policing" (ILP) з акцентом на змістовних характеристиках та перевагах з-поміж інших моделей правоохоронної діяльності.

У цьому контексті важливим є напрацювання системи знань щодо характерних особливостей новаційних підходів у правоохоронній діяльності країн з розвиненими правоохоронними системами. Зокрема, усвідомлення сучасних трендів та реального пізнання сутності нових підходів в організації діяльності органів правопорядку, місця аналітики в процесі вироблення та ухвалення рішень, що дасть можливість сформувати відповідний базис подальшого упровадження новацій правоохоронної діяльності в Україні.

"Intelligence-led policing" (ILP) має порівняно коротку історію свого поширення та використання, починаючи з 60–70-х років минулого сторіччя. Водночас на практиці це поняття досить плутано застосовують щодо різноманітних дискретних процесів "боротьби зі злочинністю", які покладаються на зусилля аналітиків, що займаються "картуванням злочинності", "аналізом структури злочинності", "аналізом даних", про що зазначають у своїх публікаціях зарубіжні вчені та фахівці, зокрема Коуп, Реткліф, Хітон [1; 2; 3]. Існує ще один вимір ILP, який також покладається на аналітиків та інших фахівців, але в цьому другому випадку акцент робиться на визначенні груп або осіб, які використовують таємні методи, з обмеженням певних свобод або іншим втручанням для запобігання подальшим правопорушенням (Петерсон, Магуайр та Джон [4; 5]). Водночас на перший план виходять й інші стратегії, які варто більш детально розглянути, оскільки кожна з них була викликом традиційній парадигмі реактивної поліцейської діяльності.

Можна стверджувати, що саме запровадження в 1967 році підрозділів патрульної поліції (Unit Beat Policing, UBP) заклало фундамент сучасної моделі ILP. Спеціалізація патрульної функції локально забезпечила інформаційно-аналітичну складову в основній системі поліцейської діяльності, на чому базується і сучасна структура аналітичної розвідки. Введення посади упорядника (англ. *collator*) [6] – особи, відповідальної за збір і оцінку інформації, зібраної патрульними, – стало важливою віхою в розвитку стратегій, заснованих на аналітичній діяльності, і спеціалізації поліцейських кадрів. Хоча деякі дослідники, зокрема Райнер [7] і Ваддінгтон [8], критично ставилися до "пониження статусу" патрульної функції поліції, яке супроводжувало ці зміни.

© Kardashevskyi Yurii, 2023

Як правило, розробка та упровадження моделі ILP пов'язані зі зростаючою загрозою організованої (особливо транснаціональної) злочинності, пошуком реальних доказів (англ. *better evidence*) на фоні менш ефективного традиційного розслідування злочинів, яке покладалося на зізнання підозрюваних у їх вчиненні [9], а також з доступністю все більш складних технологій спостереження (зокрема, інформаційних) в сучасну еру (Реткліф, Манінг [10; 11]). Джанет Чан припускає, що привабливість ILP для поліцейського керівництва полягає в тому, що вона обіцяє нові, орієнтовані на вирішення проблем, засновані на даних аналітичної розвідки, підходи до боротьби з дедалі більш витонченими і небезпечними правопорушниками [12]. Водночас Роберт Райнер стверджував, що привабливість нової моделі полягала в тому, що вона пропонувала вирішення проблем, пов'язаних із традиційною поліцейською тактикою, яка була "надто розпорошена серед безлічі потенційних жертв і правопорушників, щоб досягти значного превентивного охоплення або виявлення" [7, с. 23].

Проблемно-орієнтована поліцейська діяльність (*Problem Oriented Policing – POP*) була ще одним з проактивних підходів, які були застосовані британською поліцією в цей період. Герману Гольдштейну приписують зародження стилю, відомого як POP у США, і його ідеї поширилися по всьому розвиненому світу [13]. Тім Ньюберн стверджує, що ніхто не мав більшого впливу на переорієнтацію поліцейської діяльності на вирішення проблем, ніж Гольдштейн, і що його робота не тільки вплинула на практичну діяльність поліції в усьому світі за останні 30 років, "але й породила цілу низку споріднених моделей поліцейської діяльності за цей час" [14].

Гольдштейн стверджував, що постійний акцент на вдосконаленні поліцейської організації, що було характерно для поліцейської діяльності в усьому західному світі в той час, навряд чи підвищить рівень послуг, що надаються населенню. Замість цього поліцейські відділи повинні прагнути зменшити кількість проблем, які потрапляють до їхньої уваги, до прийнятного рівня (в межах наявних ресурсів), взявши на себе зобов'язання щодо більш систематичних процесів з'ясування їхнього походження та причин. Це означало б більш конкретне визначення проблем, збір інформації як із зовнішніх, так і з внутрішніх джерел, а також ширший, ніж досі, пошук рішень [15].

У Великій Британії POP зазвичай вводився в дію за допомогою стандартизованого набору інструментів аналізу і сканування навколишнього середовища. Британські аналітики надають перевагу методу SARA (*Scanning, Analysis, Response and Assessment*) – послідовному процесу, що включає в себе почергово: (екологічне) сканування, (розвідувальний) аналіз, реагування та оцінку (або оцінку адекватності реагування). Водночас аналітики також можуть використовувати трикутник аналізу проблеми (*Problem Analysis Triangle* – PAT). PAT заохочує аналітиків розглядати проблеми з точки зору жертви, кривдника та оточення.

Проблемно-орієнтований підхід вимагає від поліції більшої ініціативності у вирішенні проблем, а також може вимагати від неї більшої активності у встановленні партнерських відносин з місцевими громадами. Гольдштейн вважав, що це буде позитивно сприйнято керівництвом поліції, оскільки це не буде розглядатися як виклик "панівній системі цінностей" [13]. Однак він недооцінив

© Kardashevskyi Yurii, 2023
DOI (Article): https: //doi.org/10.36486/np.2023.1(59).9

опір рядового складу поліції. Наприклад, дослідники виявили, що залучення цивільних аналітиків для "вирішення проблем" не віталося повсюдно, а опір часто призводив до "зловживань і виключення" аналізу з оперативного реагування [16].

Ще однією моделлю, що заслуговує на особливу увагу, є Community policing (поліція громади), яка базується на взаємодії поліції з населенням. Community policing характеризується прихильністю до POP і спирається на "децентралізацію та переорієнтацію патрулювання" в бік сприяння більш тісному контакту та діалогу між поліцією та громадянами [17]. У принципі, Community policing реагує на потреби громади і прагне до партнерства та вирішення проблем. Водночас стверджується, що рух був стимульований у 1970-х роках закликами до поліції тісніше співпрацювати з громадами, яким вона служить [18].

У Великій Британії перший авторитетний заклик до створення системи охорони правопорядку, яка була б краще пристосована до потреб громадян, зробив Джон Алдерсон, головний констебль Девону та Корнуолу, у 1977 році. Стратегії взаємодії поліції з населенням стали звичним явищем у британській поліції, і багато міжвідомчих підходів до вирішення проблем, які вони породили, відповідають превентивним проактивним поліцейським стратегіям, що заохочувалися усіма послідовниками. Однак у 1970-х роках такі ініціативи різко контрастували з авторитарною позицією більшості у британській поліції, яка рішуче виступала за збереження статус-кво у сфері контролю над злочинністю [19].

Community policing пов'язана з ініціативами із запобігання та зниження рівня злочинності, часто у партнерстві з населенням. Перші офіційні партнерства у вигляді груп зв'язку поліції з громадою з'явилися у 1981 році, а їх подальший розвиток заохочувався різноманітними циркулярами та консультаційними документами Міністерства внутрішніх справ. Фахівці сходяться на думці, що найбільш значущою подією в цьому контексті стала доповідь Моргана на Постійній конференції з питань запобігання злочинності у 1991 році. Він запропонував, щоб місцеві органи влади з їх широкими повноваженнями у сфері освіти, житлового будівництва та планування, що впливає "на розвиток негативних кримінальних проявів та їх фактичне поширення", відігравали свою роль у запобіганні злочинності [20].

Ідея партнерства отримала значний поштовх після прийняття Закону про боротьбу зі злочинністю та безпорядками 1998 року (*Crime and Disorder Act, CDA*), який поклав на головних констеблів та місцеві органи влади обов'язок сформувати стратегію зниження рівня злочинності на основі аудиту злочинності на місцевому рівні. Ці стратегії перетворилися на програму взаємодії поліції з населенням, яку згодом впроваджували головні офіцери поліції по всій Британії. Нік Тіллі стверджував, що цю програму найкраще розуміти як спробу об'єднати ключові елементи POP та ILP [18].

Продовжуючи аналіз розвитку аналітичної складової у правоохоронній діяльності, важливим є виділення моделі під назвою КОМПСТАТ. Слово КОМПСТАТ увійшло в поліцейський лексикон у 1994 році. Воно було запропоноване керівництвом Департаменту поліції Нью-Йорка (NYPD) і сформувалося на основі скорочення термінів "комп'ютерна статистика" або "порівняльна

© Kardashevskyi Yurii, 2023

статистика". КОМПСТАТ підтримав кампанію нового мера Рудольфа Джуліані, спрямовану на зниження рівня злочинності в місті. Ідея COMPSTAT полягала в тому, що чітке управління оперативними ресурсами є ключем до досягнення цієї мети.

Джуліані призначив Вільяма Браттона комісаром поліції. Отримавши свободу дій для реорганізації поліції Нью-Йорка, Браттон розпочав програму структурних змін, підкріплену вірою в нову ортодоксальність американського поліцейського мислення [21]. Процес КОМПСТАТ мав на меті забезпечити збір інформації та управління нею таким чином, щоб ресурси можна було спрямувати на вирішення найбільш нагальних проблем поліції. Стверджувалося, що механізми внутрішньої підзвітності мали вирішальне значення для успіху проєкту [21]. Керівники поліцейських дільниць отримали повноваження вирішувати проблеми на своїх територіях на власний розсуд, але були зобов'язані звітувати про свої рішення перед керівництвом поліції Нью-Йорка. Щотижневі наради з питань стратегії боротьби зі злочинністю, на яких керівники звітували про результати своєї роботи, проходили в "насиченому даними середовищі"; центральне місце в цих нарадах займав статистичний аналіз, що містився в щотижневому звіті COMPSTAT [22].

Наради з КОМПСТАТу підвищували внутрішню підзвітність і характеризувалися вимогливістю до керівників дотримуватися стандартів. Постійне порушення стандартів означало пониження в посаді або й гірше. Протягом 18 місяців Браттон перевів третину начальників дільниць і звільнив чотирьох з п'яти керівників поліції Нью-Йорка найвищого рівня [23]. Він заявляв, що принципи КОМПСТАТ мають впливати на прийняття рішень на всіх рівнях поліції міста. Однак було знайдено мало доказів того, що на практиці відбулося поширення цілей і завдань системи. КОМПСТАТ зосередив прийняття стратегічних рішень на верхівці організаційної ієрархії, замість того, щоб сприяти ініціативі серед рядового персоналу [24], а опитування поліцейських відомств США показало, що "рядові співробітники майже не знають про КОМПСТАТ, що він мало що змінює в їх повсякденній роботі, якщо взагалі щось змінює" і не "представляє радикальної трансформації у способах роботи цих відомств" [24, с. 291].

Незважаючи на результати цих досліджень, очевидний успіх КОМПСТАТу призвів до впровадження подібних процесів і широкого інтересу з боку практиків та дослідників у Сполучених Штатах і за їх межами. Хейз і Гріффіц (обидва старші керівники столичної поліції в 1990-х роках, які відвідали Нью-Йорк, щоб побачити ідеї Браттона на практиці) широко вітали розробку COMPSTAT і підтримали її впровадження у Великій Британії [25; 26]. Хейз вважав, що елементи процесу КОМПСТАТ можуть бути впроваджені у Великій Британії, але очікування щодо його успіху в повному обсязі були нереальними через обмеженість ресурсів, зокрема на регіональному та національному рівнях. Але в контексті зазначеного важливо підкреслити, що жоден з них не розглядав КОМПСТАТ як заміну існуючим механізмам управління та нагляду.

КОМПСТАТ був розроблений для обслуговування поліції Нью-Йорка та громади міста. Не передбачалося, що вона відіграватиме якусь роль у вирішенні проблем на рівні штату або на федеральному рівні, і в цьому відношенні процес можна розглядати як досить внутрішньо орієнтований (втім, повна відсутність

© Kardashevskyi Yurii, 2023
DOI (Article): https: //doi.org/10.36486/np.2023.1(59).9

фінансування програми на рівні штату або на федеральному рівні може пояснити цю очевидну вузькопрофільність). Але потрібно зазначити, що КОМПСТАТ досяг успіху в США, тому що він доповнював існуючі процеси вирішення стратегічних проблем, тому і досягнув так багато в Нью-Йорку. Однак більша привабливість COMPSTAT для поліцейських департаментів США полягала в тому, що, хоча він обіцяв інновації в організації, стратегії і тактиці, насправді він не "вимагав революції в організаційній структурі мілітаризованої моделі охорони правопорядку" [22].

Замість того, щоб запропонувати реальну реформу, КОМПСТАТ лише зміцнив традиційні елементи контролю раціонально-правової, бюрократичної, поліцейської організаційної моделі в США, що зробило систему більш прийнятною для менеджменту та керівництва.

Таким чином, проведений аналіз основних тенденцій формування та упровадження ключових моделей поліцейської діяльності, що активно використовували аналітичні процеси задля прийняття управлінських рішень у правоохоронній діяльності, а також порівняння сутнісних змін, які вони привносили в роботу поліцейських, дають достатньо підстав стверджувати, що модель "Intelligence-led policing" (ILP) виникла саме завдяки професійному пошуку в системі правоохоронної діяльності, зокрема в поліції Великої Британії та США. Проблемно-орієнтована поліцейська діяльність (*Problem Oriented Policing – POP*), Community policing (поліція громади) та КОМПСТАТ – це моделі, які стоять поруч з ILP і у сукупності формують бачення та реалізують більш широкий спектр завдань і можливостей підвищення ефективності правоохоронної діяльності, керованої аналітичною розвідкою.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. *Cope, Nina*. Intelligence-led Policing or Policing-led Intelligence? Integrating Volume Crime Analysis into Policing. British Journal of Criminology, Volume 44 (2). 2004. P. 188–203.

2. *Ratcliffe, Jerry* (2002). Intelligence-Led Policing and the Problems of Turning Rhetoric into Practice. Policing and Society 12: 53–66.

3. *Heaton, Robert*. The Prospects for Intelligence-Led Policing: Some Historical and Quantitative Considerations. Policing and Society 9, 2000. 4: 337–356.

4. *Peterson, Marilyn*. Intelligence-Led Policing: The +ew Intelligence Architecture. Washington: US Department of Justice. 2005.

5. *Maguire, Mike and John, Tim*. Intelligence, Surveillance and Informants: Integrated Approaches. London: Home Office. 1995.

6. *Wilmer M.A.P*. Crime and Information Theory. Edinburgh: Edinburgh University Press. 1970.

7. *Reiner, Robert*. The Politics of the Police (4th ed.). Oxford: OUP. 2010.

8. *Waddington, P.A.J*. Police (canteen) Sub-culture: An Appreciation. British Journal of Criminology 39 (2), 1999. 286–308.

9. *Maguire, Mike*. Criminal Investigation and Crime Control. In T. Newburn (Ed) Handbook of Policing. Second edition. Cullompton: Willan. 2008.

10. *Ratcliffe Jerry* (Ed.). Intelligence-led policing. Cullompton, Willan. 2008.

11. *Manning, Peter* (2001). Technology's ways, crime analysis and the rationalising of policing. Criminal Justice 1 (1), 83–103.

12. *Chan, Janet* (2003). Police and new technologies in T. Newburn (Ed.), Handbook of Policing. Cullompton: Willan, 655–679.

13. *Goldstein, Herman*. Problem-Oriented Policing. Philadelphia: Temple University Press. 1990.

© Kardashevskyi Yurii, 2023

DOI (Article): https: //doi.org/10.36486/np.2023.1(59).9

14. *Newburn, Tim*. Policing since 1945 in Tim Newburn (Ed.), Handbook of Policing. Cullompton: Willan, 2003. 84–106.

15. *Eck, John and Spelman, William (*1988). 'Who ya gonna call? The police as problem-solvers in Crime and Delinquency, Vol. 33, January, 31–52.

16. *Cope, Nina; Fielding, Nigel and Innes, Martin*. Smart Policing? The Theory and Practice of Intelligence-Led Policing. Unpublished report. 2003.

17. *Skogan, Wesley and Hartnett, Susan* (2005). Community Policing in Chicago. In Tim Newburn (Ed.), Policing: Key Readings. Cullompton: Willan, 428–441.

18. *Tilley, Nick*. Community Policing, Problem-Oriented Policing and Intelligence-Led Policing in Tim Newburn (Ed.), Handbook of Policing. Cullompton: Willan, 2003. 311–339.

19. *Savage, Stephen*. Police Reform: Forces for Change. Oxford: Oxford University Press. 2007.

20. *Byrne, Simon and Pease, Ken*. Crime Reduction and Community Safety in Tim Newburn (Ed.), Handbook of Policing. Cullompton: Willan, 2003. 286–310.

21. *Bratton, William*. Turnaround: How America's Top Cop Reversed the Crime Epidemic. New York: Random House. 1998.

22. *Weisburd, David; Mastrofski, Stephen, Willis, James and Greenspan, Rosann*. Changing everything so that everything can remain the same: Compstat and American policing. In: D. Weisburd and A.A. Braga (eds.) Police Innovation: Contrasting Perspectives. New York: Cambridge University Press, 2006. pp. 284–301.

23. *Maple, Jack*. The Crime Fighter: Putting the Bad Guys Out of Business. New York: Doubleday. 1999.

24. *Willis, James; Mastrofski, Stephen and Weisburd, David*. Compstat in Practice: an in-depth analysis of three cities. New York: Police Foundation. 2003.

25. *Hayes, Brian*. Applying Bratton to Britain. 1998.

26. *Griffiths, William*. Zero Tolerance: the View from London in N. Dennis (Ed.), Zero Tolerance: Policing a Free Society. London: IEA Health and Welfare Unit. 1997.

REFERENCES

1. *Cope, Nina* (2004). Intelligence-led Policing or Policing-led Intelligence? Integrating Volume Crime Analysis into Policing. British Journal of Criminology, Volume 44 (2). P. 188–203 [in English].

2. *Ratcliffe, Jerry* (2002). Intelligence-Led Policing and the Problems of Turning Rhetoric into Practice. Policing and Society 12: 53–66 [in English].

3. *Heaton, Robert* (2000). The Prospects for Intelligence-Led Policing: Some Historical and Quantitative Considerations. Policing and Society 9. 4: 337–356 [in English].

4. *Peterson, Marilyn* (2005). Intelligence-Led Policing: The +ew Intelligence Architecture. Washington: US Department of Justice [in English].

5. *Maguire, Mike and John, Tim* (1995). Intelligence, Surveillance and Informants: Integrated Approaches. London: Home Office [in English].

6. *Wilmer M.A.P* (1970). Crime and Information Theory. Edinburgh: Edinburgh University Press [in English].

7. *Reiner, Robert* (2010) The Politics of the Police (4th ed.). Oxford: OUP [in English].

8. *Waddington, P.A.J.* (1999). Police (canteen) Sub-culture: An Appreciation. British Journal of Criminology 39 (2). 286–308 [in English].

9. *Maguire, Mike* (2008). Criminal Investigation and Crime Control. In T. Newburn (Ed) Handbook of Policing. Second edition. Cullompton: Willan [in English].

10. *Ratcliffe Jerry (Ed.)* (2008). Intelligence-led policing. Cullompton, Willan [in English].

11. *Manning, Peter* (2001). Technology's ways, crime analysis and the rationalising of policing. Criminal Justice 1 (1), 83–103 [in English].

12. *Chan, Janet* (2003). Police and new technologies in T. Newburn (Ed.), Handbook of Policing. Cullompton: Willan, 655–679 [in English].

13. *Goldstein, Herman* (1990). Problem-Oriented Policing. Philadelphia: Temple University Press [in English].

© Kardashevskyi Yurii, 2023

14. *Newburn, Tim* (2003). Policing since 1945 in Tim Newburn (Ed.), Handbook of Policing. Cullompton: Willan. 84–106 [in English].
15. *Eck, John and Spelman, William* (1988). Who ya gonna call? The police as problem-solvers in Crime and Delinquency, Vol. 33, January, 31–52 [in English].
16. *Cope, Nina; Fielding, Nigel and Innes, Martin* (2003). Smart Policing? The Theory and Practice of Intelligence-Led Policing. Unpublished report [in English].
17. *Skogan, Wesley and Hartnett, Susan* (2005). Community Policing in Chicago. In Tim Newburn (Ed.), Policing: Key Readings. Cullompton: Willan. 428–441 [in English].
18. *Tilley, Nick* (2003). Community Policing, Problem-Oriented Policing and Intelligence-Led Policing in Tim Newburn (Ed.), Handbook of Policing. Cullompton: Willan. 311–339 [in English].
19. *Savage, Stephen* (2007). Police Reform: Forces for Change. Oxford: Oxford University Press [in English].
20. *Byrne, Simon and Pease, Ken* (2003). Crime Reduction and Community Safety in Tim Newburn (Ed.), Handbook of Policing. Cullompton: Willan. 286–310 [in Ukrainian].
21. *Bratton, William* (1998). Turnaround: How America's Top Cop Reversed the Crime Epidemic. New York: Random House [in English].
22. *Weisburd, David; Mastrofski, Stephen.; Willis, James and Greenspan, Rosann* (2006). Changing everything so that everything can remain the same: Compstat and American policing. In: D. Weisburd and A.A. Braga (eds.) Police Innovation: Contrasting Perspectives. New York: Cambridge University Press. P. 284–301 [in English].
23. *Maple, Jack* (1999). The Crime Fighter: Putting the Bad Guys Out of Business. New York: Doubleday [in English].
24. *Willis, James; Mastrofski, Stephen and Weisburd, David* (2003). Compstat in Practice: an in-depth analysis of three cities. New York: Police Foundation [in English].
25. *Hayes, Brian* (1998). Applying Bratton to Britain [in English].
26. *Griffiths, William* (1997). Zero Tolerance: the View from London in N. Dennis (Ed.), Zero Tolerance: Policing a Free Society. London: IEA Health and Welfare Unit [in English].

UDC 351.74:303.442.3

Kardashevskyi Yurii,
PhD (Law), National Anti-Corruption Bureau of Ukraine,
Kyiv, Ukraine,
ORCID ID 0009-0009-8940-6384

ESTABLISHMENT OF A MODEL OF INTELLIGENCE-LED POLICING

The article focuses on the current issues of law enforcement reform based on the introduction of a new model of Intelligence-Led Policing (ILP), which involves the collection and analysis of data and information, and their subsequent interpretation for making informed management decisions, including on crime, using various analytical tools and information technologies. The author emphasizes its important place in reforming law enforcement in Ukraine. The author emphasizes the advantages of ILP: the ability to more accurately and effectively identify security and crime problems in the region; this model allows collecting and analyzing various information (e.g., crime statistics, public reports, social media data, etc.) in order to identify trends and patterns that may indicate the presence of potential security problems.

Emphasis is placed on the establishment of other modern models of law enforcement, such as Problem Oriented Policing (POP), Community policing and COMPSTAT, their substantive features, advantages and disadvantages, as well as

© Kardashevskyi Yurii, 2023

comparing the essential changes they brought to the work of police officers. POP was typically implemented through a standardized set of environmental analysis and scanning tools and required the police to be more proactive in solving problems, and may also require more proactive in establishing partnerships with local communities. Community policing is characterized by a commitment to POP and relies on decentralization and a reorientation of patrolling towards promoting closer contact and dialogue between police and citizens. The COMPSTAT process was intended to ensure that information was collected and managed so that resources could be directed to the most pressing police problems.

It is noted that they are being actively implemented by police in the UK and the USA. At the same time, it is emphasized that the Intelligence-Led Policing model was the result of evolutionary changes in law enforcement in these countries, which incorporated the innovations of POP, Community policing and COMPSTAT.

UDC 342.7:343.9

Keywords: Intelligence-Led Policing, ILP, Problem Oriented Policing, POP, Community policing, COMPSTAT.

Отримано 10.04.2023

© Kardashevskyi Yurii, 2023

DOI (Issue): https: //doi.org/10.36486/np.2023.1(59) Issue 1(59) 2023

UDC 342.7:343.9

Pluhatar Tetiana,
Candidate of Juridical Sciences, Senior Researcher,
Scientific Secretary of the Secretariat of the Academic Council,
State Scientific Research Institute MIA Ukraine, Kyiv, Ukraine,
ORCID ID 0000-0003-2082-5790
Lelet Serhii,
Candidate of Juridical Sciences, Senior Researcher,
Head of the Department, State Scientific Research Institute MIA Ukraine,
Kyiv, Ukraine,
ORCID ID 0000-0001-6099-4121

ENSURING THE RIGHT OF CITIZENS TO ACCESS THE INFORMATION OF PUBLIC INTEREST UNDER THE LEGAL REGIME OF MARTIAL LAW IN UKRAINE

The article focuses on the peculiarities of implementing the citizens' right to access information of public interest in the conditions of the legal regime of martial law in Ukraine. The essence of the concepts of "publicly necessary information" and "public interest", as well as their importance for the realization of the citizens' right of access to such information is defined. Challenges related to limitation of citizens' right of access to information representing public interest under martial law in Ukraine were reflected; proposals for their solution were elaborated and substantiated.

Keywords: *rights of citizens, access to information, socially necessary information, information of public interest, legal regime of martial law.*

Without providing proper assurance of the right to access for citizens to reliable, accurate, and complete information, the existence of democratic freedoms and human rights cannot be assured.

Without adequate ensuring the right of citizens to access reliable, accurate and complete information, the existence of democratic freedoms and human rights are impossible. At the same time, under the legal regime of martial law in Ukraine, many public services have suspended operation or operate with restrictions both because of the threat to national security, preservation of territorial integrity, protection of the democratic constitutional order and other national interests of Ukraine from real and potential threats, as well as the lack of real possibility of proper functioning, however, access of citizens to information representing public interest may save their lives, since timely informing citizens regarding the threat of attack or occupation can facilitate timely evacuation of the population, prevent a humanitarian catastrophe, etc.

Such scientists as I. Aristova, V. Bryzhko, V. Havlovskyi, V. Hrytsenko, M. Demkova, R. Kaliuzhnyi, T. Kostetska, B. Kormych, A. Marushchak, O. Nesterenko, A. Novitskyi, V. Tsymbaliuk, O. Selezniova, M. Shvets and other, in their scientific works paid considerable attention to the problems of implementation of the right of citizens to access to information and information relations in Ukrainian society. While paying

© Pluhatar Tetiana, Lelet Serhii, 2023
DOI (Article): https: //doi.org/10.36486/np.2023.1(59).10

tribute to the conducted scientific research, we should note that further studies regarding the implementation of citizens' right of access to information of public interest under the legal regime of martial law in Ukraine are necessary, with determining the priority methods and means for the application of restrictions this right of citizens in current circumstances.

With this in mind, *the purpose* of the article aims at uncovering the peculiarities of realization of the citizens' right of access to information of public interest under the legal regime of martial law in Ukraine, covering problems related to the restriction of this right of citizens and substantiating proposals for their solution.

As A. Silenko notes, the most important factor ensuring the formation and development of civil society in Ukraine lies in the ability of public structures and citizens to promptly receive reliable and objective information concerning all issues of interest to them, as well as freely exchanging it. Free mass circulation of information serves as an effective means of protecting human rights and freedoms, forming public opinion adequate to the events and real influence on the society and state power [1, p. 217].

According to O. Selezneva, the defining role of information, both in building the structure of information legal relations and in the formation of an information society in Ukraine, reveals itself through the classification of the types of information by content, procedure of access, the subjects-holders, the territory of distribution, form, purpose, importance for society [2, p. 23].

Thus, we should primarily reveal the content of such concepts as "information", "socially necessary information", "public interest" and "the right of citizens to access the information".

The Law of Ukraine "The Information" defines information as "any information and/or data stored on tangible media, or represented in electronic form" [3].

In accordance with Part 2 of Article 34 of the Constitution of Ukraine, "everyone has the right to freely collect, store, use and disseminate information orally, in writing, or in any other way of one's choice" [4].

Concerning publicly necessary information, such type of information includes a subject of public interest and the right of the public for knowing such information exceeds the potential damage from its dissemination. The subject of public interest may be information that: indicates danger for state sovereignty, territorial integrity of Ukraine; ensures implementation of constitutional rights, freedoms and obligations; provides information on possible violation of human rights, misleading of the public, harmful environmental and other negative consequences of the activities (inactivity) of individuals or legal entities, etc. [3]. Viewing the nature of publicly necessary information, the legislation does not provide an exhaustive list of such information. Flexibility of the legislation in this aspect justifiably enables courts to determine whether certain information is publicly necessary taking into account individual circumstances of a case (paragraph 6.4. of the Resolution of the Plenum of the Supreme Administrative Court of Ukraine of 26.09.2016 No 10 "On practice of application by administrative courts of the legislation on access to public information". According to some scholars, which we assent, the difficulties of this definition lies in the fact that the categories, through which, in this case, the concept of "public

© Pluhatar Tetiana, Lelet Serhii, 2023
DOI (Article): https: //doi.org/10.36486/np.2023.1(59).10

interest" is proposed to be disclosed, are evaluative. Thus, we can understand the public interest as a rather abstract legal phenomenon, evidencing the future benefit that society will receive from the disclosure of information.

At this point, the position of A. Nesterenko is fair, noting that publicly significant information means any information of state or political nature, as well as information belonging to private legal entities, if information regarding corruption or other abuses of public officials; usage of budgetary funds; environmental information; financial information, potentially negatively affecting the financial condition and income of citizens; information about public health care, food, cosmetics, information about the founders and owners of the media, along with other information that can greatly influence the life of society [5].

Consequently, the public interest should be understood as a range of issues concerning various spheres of social relations arising from the realization of everyone's right of access to information considered socially necessary, while ensuring the observance and implementation of constitutional human rights and freedoms as well as the prevailing public right to know certain information about the potential harm from its dissemination, providing that the purpose of disseminating such information is legitimate, necessary and expedient in a democratic society.

Further, we should note that information of public interest can be open in terms of regime, in particular, information on human rights violations or illegal actions of the authorities, but can also be classified as information with restricted access in cases provided by law. As you know, limiting access to information occurs solely for the protection one of the following interests: national security; territorial integrity; public order; prevention of disorder or crime; public health; protection of other people's reputation or rights; prevention of disclosure of information received in confidence; maintaining the authority and impartiality of justice.

In the cases when none of the mentioned legitimate interests would be affected by the disclosure of the information, the respective information should be open and the access to it can't be restricted. Access to information should likewise be restricted if its disclosure may cause substantial harm for the mentioned interests, i.e. if the harm from the disclosure of information overrides the public interest in receiving it, such information should be restricted. Lacking this, information should be accessible to the public. Besides, according to paragraph 2 of Article 14 of the Law "Access to the Public Information", publicly necessary information is subject for disclosure and provision upon request both by state authorities, local self-government bodies and officials, including business entities – if such information exists in their possession [6].

In accordance with the legal positions of the European Court of Human Rights, as expressed, in particular, by such decisions as Case of Bucur and Tota v. Rornania, "Case of Guja v. Moldova", if the disclosed information with limited accessibility is of public interest, the right of people to know this information prevails over the right of the state to disclose this information, and respectively the right of the whistleblower to disclose this information is protected by Article 10 of the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms.

Consequently, summarizing the above, we can conclude that information of public interest should be understood as information of essential importance for a

© Pluhatar Tetiana, Lelet Serhii, 2023

significant part of the state's population and the public's right to know this information outweighs the potential harm from its dissemination.

Speaking about the right of access to information, it is important to mention in this context that this right is an important component of human and civil rights and consequently has an international basis, in particular under the Universal Declaration of Human Rights (Article 19), the Convention on Human Rights and Fundamental Freedoms (Article 10), the International Covenant on Civil and Political Rights (Articles 18, 19), and Council of Europe Recommendation No. R (81) 19 on Access to the Information Held by Public Authorities, and the Council of Europe Recommendation No. R (2002) on access to the information held by public authorities, etc.

This right ensures freedom of belief and expression, as well as freedom of expression and freedom of seeking, receiving, and disseminating information, regardless of state borders. Access to information is a subjective and independent right of an individual and a citizen. Legislative regulation of the right of access to information enables determining the scope of this right, its content, and the procedure for exercising it. The global tendency for legal recognition of this right exists nowadays, in fact, many countries of the world have adopted freedom of information laws. It shows a major change in the last ten years, during which more than half of all existing freedom of information laws have been adopted, more than 90 countries in the world now have freedom of information laws [7].

The first countries where citizens received the right to information were the Scandinavian countries: Sweden (where the constitutional Freedom of the Press Act was adopted by the Rikstag in 1766) and then two centuries later Finland (the 1951 Act). In 1966, the U.S. Freedom of Information Act was enacted, introducing new interpretations and new legitimate forms of protection for freedom of information. Similar laws were implemented in Denmark and Norway from 1970, Austria from 1973, France and the Netherlands from 1978, Australia, New Zealand and Canada from 1982, Italy from 1990, Hungary from 1992, Portugal from 1993, Belgium from 1994, Ireland and Thailand from 1997, Korea and Israel from 1998, the Czech Republic and Japan from 1999, Poland from 2000, in the UK from 2001 and Germany from 2005. [8, p. 19].

In Ukraine, the right to information, as noted in part 1 of Article 6 of the Law of Ukraine "On Information" is provided by: "creation of a mechanism for exercising the right to information; providing opportunities for free access to statistical data, archival, library and museum collections, other information banks, databases, and information resources; the responsibility for subjects of power to inform the public and the media about their activities and decisions; the obligation for authorities to designate special units or responsible persons for ensuring access to information requests; the implementation of state and public control over compliance with legislation on information; establishing responsibility for violations of the legislation on information" [3]. In turn, the Law of Ukraine "Access to Public Information" [6] defines the procedure for exercising and ensuring the right of everyone to access the information controlled by the authorities, other disposers of public information defined by this Law, and information of public interest. Furthermore, although the right of

© Pluhatar Tetiana, Lelet Serhii, 2023

citizens to access information provides for the ability to freely receive, use, disseminate, store and protect information necessary for realising their rights, freedoms and legitimate interests, however, legislation may impose restrictions on the realisation of this right relating to safeguarding the rights of others, national security and public order. In particular, Article 6(2) of the Law of Ukraine "On Information" stipulates that "the right to information may be restricted by law in the interests of national security, territorial integrity or public order, for the prevention of disorders or criminal offences, for the health of the population, for the protection of others' reputation or rights, for preventing the disclosure of information received in confidence, or for maintaining the authority and impartiality of justice" [3].

Under paragraph 3 of Presidential Decree No 64/2022 on the imposition of martial law in Ukraine (approved by Presidential Decree No 2102-IX of 24.02.2022) in connection with the imposition of martial law in Ukraine, the constitutional human or civil rights and freedoms provided for in Articles 30–34, 38, 39, 41–44, 53 of the Constitution of Ukraine, as well as introducing temporary restrictions on the rights and legitimate interests of legal entities within the limits and in the extent necessary for ensuring the possibility of introducing and implementing the measures of the legal regime of martial law stipulated by Article 8(1) of the Law of Ukraine "The Legal Regime of Martial Law" [9].

Particularly, the restriction of the constitutional right to freely collect, store, use and disseminate information orally, in writing or by other means in the interest of national security, territorial integrity or public order is partially operating. Thus, any filming and photographing of public roads, public facilities, infrastructure, checkpoints, fortifications, and the like is banned in a number of regions.

Meanwhile, with the purpose of providing objective coverage, providing information to the public and international community about war crimes committed by the russian federation during its large-scale military aggression against Ukraine launched on 24 February 2022, as well as preventing leakage of information with limited access, preventing dissemination by media representatives (including foreign ones) and public personalities, influencers which the public listens (bloggers, etc.), information, the Order of the Commander-in-Chief of the Armed Forces of Ukraine No 73 of 03 March 2022 "The Organization of Interaction Between the Armed Forces of Ukraine, Other Components of the Defense Forces and Representatives of the Media During the Legal Regime of Martial Law" [10] defines a list of information, divulgation of which can lead to the enemy's awareness concerning military activities of the Armed Forces of Ukraine, other components of the defense forces for negative impact on the fulfilment of tasks during the legal regime of martial law. With that in mind, the order prohibits the independent dissemination, copying or reposting of information concerning, inter alia: the names of military units (subunits) and other military facilities in areas where military (special) missions are being carried out, the geographical coordinates of their locations; the number of military personnel; the number of weapons and military equipment, materiel and supplies, their condition and storage locations. As the details (information) specified in the order constitute restricted information of which is covered by the Code of State Secrets, the dissemination of which is prohibited by the law. Furthermore, we should like to point out that, in

© Pluhatar Tetiana, Lelet Serhii, 2023

order to properly record and documentation of war crimes and crimes against humanity committed by the Russian army in Ukraine, the Office of the Prosecutor General has created warcrimes.gov.ua, the main state platform for collecting evidence, encouraging citizens, if possible, to collect and process data. More concretely, civilians can collect information regarding: the movement and use of the enemy's military equipment within cities, towns, shell debris within a settlement; the enemy's use of civilian infrastructure for military purposes under cover of civilians; property seizures, robbery by the occupying forces, deliberate attacks on personnel, transport, humanitarian aid-related equipment, and so on.

Thus, summing up the above, we can conclude that the state independently establishes the list of information, especially during the legal regime of martial law, which does not apply to the constitutional right to freely collect, store, use and disseminate information.

The right of access to public information is guaranteed under Article 3(1) of the Law of Ukraine "On Access to Public Information" by the duty of the information managers disclosing the information, excluding cases stipulated by law. It should be mentioned that the Law of Ukraine "The Legal Regime of Martial Law" does not provide a direct possibility to establish any prohibitions or restrictions on the execution of the duties of public information managers established by the Law of Ukraine "Access to Public Information" concerning the handling of requests or the disclosure of public information. The general list provided in the Articles 10-1 and 15 of the Law for the disclosure of information is defined as follows: information on the organisational structure, all normative legal acts without exception, the system of recording public information, information on the activities of the authorities, and so on. Attention should be drawn to the fact that publically available information should be promulgated without any delay, at the latest within five working days from the date of approval of the document. Although with the introduction of the legal regime of martial law in Ukraine, the scope of competence and powers of individual decision-makers regarding the disclosure of information and information to citizens has undergone significant changes, bearing in mind the restrictions imposed by the authorised subjects under Article 8 of the Law of Ukraine "The Legal Regime of Martial Law". However, the mentioned restrictions cannot apply to information on normative legal acts imposing restrictions on constitutional rights and freedoms, as well as information on the state of the environment and the quality of foodstuffs. Based on the existing restrictions under martial law, the implementation of the right of access to public information is actually carried out through citizens' acquaintance with public resources of the Internet.

Regarding requests for the public information, although in some cases public information managers refuse access to citizens on the grounds of "the legal regime of martial law", they are not always legitimate. Certainly, requests for information already received and logged can be suspended during emergencies that imminently threaten the life or health of workers by informing requests to delay their processing in advance through the manager's website and social media pages, but if requests for the public information focus on life-saving issues such as the availability of medicines in hospitals and pharmacies, beds availability, food and humanitarian requests, as well

© Pluhatar Tetiana, Lelet Serhii, 2023
DOI (Article): https: //doi.org/10.36486/np.2023.1(59).10

as safety and infrastructural questions regarding the provision of water, electricity, heat, etc. for citizens, the rejections are unlawful. Moreover, the holder of information is not deprived of the obligation of substantiating in the request response the legitimacy of the restriction in accessing public information and such a conclusion must be reasoned and reflect a real causal link between the disclosure of the information and the substantial harm which might be caused.

Despite the fact that in accordance with Article 20 of the Law of Ukraine "Access to Public Information" a provider of information should respond to a request for information not later than five working days after receiving the request and if the request contains information necessary for protection a person's life or freedom, about the state of the environment, of food quality and household items, accidents, disasters, natural hazards and other emergencies that have occurred or may occur and endanger the safety of citizens, the answer should be provided no later than 48 hours from receiving the request [6], in practice most public authorities cannot timely provide public information when the legal regime of martial law is under action. At the same time, according to part 6 of article 22 of the mentioned law, postponement of answering a request for information is allowed in the case when the requested information cannot be provided within the terms specified by the law due to force majeure. Details about the deferral decision comes to the requester in writing with an explanation of the procedure for appealing the decision [6].

With regard to the notion of "circumstances of insuperable force, or force majeure", its definition is given in Article 14-1 of the Law of Ukraine "On Chambers of Commerce and Industry in Ukraine", specifying them as the threat of war, armed conflict or a serious threat of such conflict, including but not limited only by hostile attacks, blockades, military embargoes, actions of a foreign enemy, nationwide military mobilization, hostilities, announced and undeclared war, actions of a common enemy, outrage, acts of terrorism, sabotage, piracy, riots, revolution, insurrection, uprising, mass riots, imposition of curfew, expropriation, forced seizure, seizure of enterprises, requisition, public demonstration, blockade, strike, accident, illegal actions of third parties, fire, explosion, long interruption of transport, regulated conditions of decisions and acts of public authorities, etc, as well as caused by exceptional weather conditions and natural disasters, namely: epidemic, severe storm, cyclone, hurricane, tornado, hurricane, flood, snow pile-up, ice, hail, frost, freezing of the sea, strait, ports, passes, earthquake, lightning, fire, drought, subsidence and landslide, other natural disasters, etc. [11].

Consequently, during the legal regime of martial law, citizens may exercise their right of personal familiarization with public information in exceptional cases involving the protection of life, health of citizens, preservation of property, prevention of other negative consequences of war, etc. However, as mentioned previously, exercising this right may be restricted by the disposer of information, and on some occasions it can be delayed due to circumstances of force majeure. Applying the postponement of requests should occur when there is an urgent necessity in reacting and responding sufficiently to circumstances of force majeure. Application of delay in satisfaction of requests must be carried out in acute need as a response and sufficient response to circumstances of insuperable force. At the same time, subjects of authority must

© Pluhatar Tetiana, Lelet Serhii, 2023
DOI (Article): https: //doi.org/10.36486/np.2023.1(59).10

inform the applicant about the time and deadline for exercising the right of access to public information, in particular, if curfew period is set, reschedule it to another day, and in case it is impossible for ensuring the right to personal familiarization with public information, notify on other communication channels specified in the request about alternative ways of exercising their right to access the information. Obviously, in order to ensure the safety of citizens, both requestors and employees of the information provider, while introducing certain measures of legal regime, strengthening security or a special regime of the subject of authority, information providers may limit access to the publically available information, and these circumstances may be grounds for postponing or refusing to satisfy the request.

We can conclude from the foregoing that under the legal regime of martial law in Ukraine implementation of the citizens' right to access information of public interest in accordance with the requirements of the current legislation, in case such information is socially necessary, aimed for ensuring the safety of citizens, preservation of life, health and property, as well as the preventing negative consequences of hostilities, accidents of technogenic nature, as well as the preventing of negative consequences caused by warfare, technogenic emergencies, crimes, etc.

Information can be regarded as socially necessary if its spreading informs citizens on essential matters, in particular: introducing restrictive measures of the legal regime of martial law; safeguarding the rights and interests for internally displaced and other persons affected by the war, providing psychological assistance and rehabilitation; shelters, and the availability of drugs and medical supplies and potable water, food, sanitary facilities; evacuation routes and transport; threats of shelling or bombing by the aggressor and necessity of evacuating population from certain territory; regimes and specifics of functioning of authorities, companies and institutions providing administrative and other services under the legal regime of martial law; ensuring, under martial law, implementation of state guarantees defined by the laws of Ukraine; legal specifications of business activities under martial law, environmental protection, revealing the caused or possible damage to the ecology, public awareness of the real environmental condition and the factors affecting it, as well as ways of protecting against the effects of hazards caused by such emergencies; accountability and controllability in the delivery, distribution of the humanitarian aid; disclosing shortcomings in the activities of public authorities, their employees in taking measures for ensuring the legal regime of martial law, etc.

REFERENCES

1. *Silenko A.O.* (2007). Rozvytok informatsiinoho suspilstva v Ukraini: pozytyvy ta ryzyky. "Development of the information society in Ukraine: positives and risks". Modern Ukrainian politics. Vol. 10. P. 197–207 [in Ukrainian].

2. *Selezniova O.M., Yusyp Zh.P.* (2017). Poniattia "informatsiini pravovidnosyny": doktrynalno-pravovyi rakurs. "The concept of "informational legal relations": a doctrinal and legal perspective". Scientific Bulletin of the Uzhhorod National University. Law series. Issue 46. Volume 2. P. 21–24 [in Ukrainian].

3. Pro informatsiiu. "Information: Law of Ukraine dated 02.10.1992 No. 2657-XII (with amendments)" / DB "Legislation of Ukraine" / Verkhovna Rada of Ukraine. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2657-12#Text. (Date of Application: 01.02.2023) [in Ukrainian].

© Pluhatar Tetiana, Lelet Serhii, 2023

DOI (Article): https: //doi.org/10.36486/np.2023.1(59).10

4. Konstytutsiia Ukrainy. "Constitution of Ukraine: Law of 28.06.1996 No 254k/96-BP" / DB "Legislation of Ukraine" / Verkhovna Rada of Ukraine. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text. (Date of Application: 01.02.2023) [in Ukrainian].

5. *Nesterenko O.V.* Suspilno neobkhidna informatsiia (Shcho tse oznachaie v konteksti teorii ta praktyky zastosuvannia? "Socially necessary information (What does it mean in the context of the theory and practice of application?)". URL: http://stop-x-files-ua.org/?p=5669. (Date of Application: 03.01.2023) [in Ukrainian].

6. Pro dostup do publichnoi informatsii. "Access to public information: Law of Ukraine dated 13.01.2011 No 2939-VI (with amendments)" / Database "Legislation of Ukraine" / Verkhovna Rada of Ukraine. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2939-17#Text. (Date of Application: 01.02.2023) [in Ukrainian].

7. Access to information laws: overview and statutory goals. URL: http://www.right2info.org/access-to-information-laws/access-to-information-laws#_ftnref7. (Date of Application: 02.01.2023) [in English].

8. Dostup do publichnoii informatsii. "Access to public information: educational and methodological materials for the thematic short-term seminar". URL: http://volyn-cppk.com.ua/files/file/metod_materialy%20dostup%20do%20PI.pdf. (Date of Application: 03.01.2023) [in Ukrainian].

9. Pro vvedennia voyennoho stanu v Ukraini. "The introduction of martial law in Ukraine: Decree of the President of Ukraine dated February 24, 2022 No 64/2022 (with amendments)" / DB "Legislation of Ukraine" / Verkhovna Rada of Ukraine. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/64/2022#Text. (Date of Application: 03.01.2023) [in Ukrainian].

10. Pro orhanizatsiiu vzayemodii mizh Zbroynymy Sylamy Ukrainy, inshymy skladovymy syl oborony ta predstavnykamy zasobiv masovoi informatsii na chas dii pravovoho rezhymu voiennoho stanu. "The organization of interaction between the Armed Forces of Ukraine, other components of the defense forces and representatives of mass media during the legal regime of martial law: order of the Commander-in-Chief of the Armed Forces of Ukraine dated 03.03.2022 No 73. URL: https://www.mil.gov .ua/content/mou_orders/nakaz_73_zi_zminamu.pdf. (Date of Application: 02.01.2023) [in Ukrainian].

11. Torhovo-promyslovi palaty v Ukraini. "Chambers of Commerce and Industry in Ukraine: Law of Ukraine dated 02.12.1997 No 671/97-VR (with amendments)" / DB "Legislation of Ukraine" / Verkhovna Rada of Ukraine. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/671/97-%D0%B2%D1%80#Text. (Date of Application: 02.01.2023) [in Ukrainian].

УДК 342.7:343.9

Плугатар Тетяна Анатоліївна,
кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник,
вчений секретар ДНДІ МВС України,
м. Київ, Україна
ORCID ID 0000-0003-2082-5790
Лелет Сергій Миколайович,
кандидат юридичних наук, старший дослідник,
начальник відділу ДНДІ МВС України,
м. Київ, Україна
ORCID ID 0000-0001-6099-4121

РЕАЛІЗАЦІЯ ПРАВА ГРОМАДЯН НА ДОСТУП ДО ІНФОРМАЦІЇ, ЩО СТАНОВИТЬ СУСПІЛЬНИЙ ІНТЕРЕС, В УМОВАХ ПРАВОВОГО РЕЖИМУ ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ

У статті висвітлюються особливості реалізації права громадян на доступ до інформації, що становить суспільний інтерес в умовах правового режиму воєнного

© Pluhatar Tetiana, Lelet Serhii, 2023

DOI (Article): https: //doi.org/10.36486/np.2023.1(59).10

стану в Україні. Наголошується, що в умовах правового режиму воєнного стану в Україні багато державних сервісів призупинили роботу або працюють з обмеженнями як через загрозу національній безпеці, збереження територіальної цілісності, захисту демократичного конституційного ладу та інших національних інтересів України від реальних та потенційних загроз, так і через відсутність реальної можливості належного функціонування, проте доступ громадян до інформації, що становить суспільний інтерес, може врятувати їм життя, оскільки завчасне інформування громадян про загрозу нападу, окупації може сприяти своєчасній евакуації населення, запобігти гуманітарній катастрофі тощо.

Розкривається зміст таких понять, як "інформація", "суспільно необхідна інформація", "суспільний інтерес" та "право громадян на доступ до інформації". Здійснюється аналіз чинного законодавства щодо забезпечення права громадян на доступ до інформації, а також щодо встановлення обмеження в реалізації цього конституційного права громадян у період дії правового режиму воєнного стану в Україні, зважаючи на обставини непереборної сили.

Наголошується, що під інформацією, яка становить суспільний інтерес, слід розуміти інформацію, яка є життєво значущою для значної частини населення держави, і право громадськості знати цю інформацію переважає потенційну шкоду від її поширення.

Зроблено висновок, що в умовах правового режиму воєнного стану в Україні реалізація права громадян на доступ до інформації, яка становить суспільний інтерес, має здійснюватися з урахуванням вимог чинного законодавства, якщо така інформація є суспільно необхідною і спрямована на забезпечення безпеки громадян, збереження життя, здоров'я людей та майна, а також на попередження та запобігання негативним наслідкам бойових дій, аварійним ситуаціям техногенного характеру, вчиненню злочинів тощо.

Ключові слова: права громадян; доступ до інформації; суспільно необхідна інформація; інформація, що становить суспільний інтерес; правовий режим воєнного стану.

Отримано 13.04.2023

© Pluhatar Tetiana, Lelet Serhii, 2023

УДК 342.95(477):331.5-054.6(448)

Рядінська Валерія Олександрівна,
доктор юридичних наук, професор,
завідувач науково-дослідної лабораторії
ДНДІ МВС України, м. Київ, Україна
ORCID ID 0000-0002-2210-5933
Костенко Юлія Олександрівна,
кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри
Донецького національного університету імені Василя Стуса,
м. Вінниця, Україна
ORCID ID 0000-0003-4079-694X

ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД НАДАННЯ ДОЗВОЛУ НА РОБОТУ ДЛЯ ІНОЗЕМЦІВ (НА ПРИКЛАДІ СЛОВАЦЬКОЇ РЕСПУБЛІКИ)

У статті досліджено зарубіжний досвід надання дозволу на роботу для іноземців на прикладі Словацької Республіки. Розглянуто дозвіл на роботу як документ, який дає право іноземцю на легальне працевлаштування в іншій країні за умови наявності у такого іноземця підстави перебування. Авторами розглянуто адміністративні процедури отримання дозволів на роботу різними категоріями іноземців залежно від країни їх громадянства та виду дозволу на проживання (перебування) у Словацькій Республіці. Здійснено порівняння адміністративних процедур отримання дозволів на роботу для іноземців у Словацькій Республіці.

Ключові слова: *дозвіл на роботу, Словацька Республіка, іноземці, дозвіл на проживання, адміністративна процедура.*

Дозвіл на роботу – це документ, який дає право іноземцю на легальне працевлаштування в іншій країні за умови наявності в нього підстави перебування, що дозволяє виконувати роботу відповідно до законодавства цієї країни. Дозвіл на роботу видається адміністративним органом держави за результатом розгляду заяви іноземця на отримання такого дозволу, що є реалізацією права на забезпечення права іноземця на працю, яке відповідає формальним ознакам адміністративної процедури.

Проблемам працевлаштування іноземців на роботу в Україні приділяли увагу в своїх дослідженнях М.О. Дей [1, с. 48–51], П.І. Василенко [2, с. 19], О.І. Кисельова, Д.І. Гайгара [3, с. 58–60], О.Є. Луценко [4, с. 317–323], О.П. Радчук [5, с. 590–595], Є.В. Стільченко [6, с. 228–233], проте дослідженню надання дозволу на роботу для іноземців у зарубіжних країнах достатня увага не приділялася, хоча позитивний досвід європейських країн щодо правового регулювання адміністративних відносин із забезпечення права на працю для іноземців є актуальним з огляду на євроінтеграцію України.

© Riadinska Valeriia, Kostenko Yuliia, 2023

Особливу увагу привертає до себе адміністративна процедура надання дозволу на роботу для іноземців у Словацькій Республіці, тому розгляд правового регулювання цієї процедури та її стадій є метою нашого дослідження.

Вимоги щодо видачі іноземним громадянам дозволу на роботу закріплюються у Законі Словацької Республіки № 404/2011 "Про перебування іноземних громадян та про внесення змін і доповнень до деяких законів у наступних редакціях".

Для громадян країн, що є членами ЄС/ЄЕП або Швейцарської Конфедерації, надання дозволу на роботу не передбачається, вимога отримання дозволу на роботу встановлюється для громадян третіх країн. Дозвіл на роботу в Словацькій Республіці надається виключно за умови отримання дозволу на проживання.

Види перебування громадян третіх країн передбачають: тимчасове проживання; постійне місце проживання; допустиме перебування.

Бувають такі форми дозволу на проживання, як дозвіл на тимчасове проживання та дозвіл на довгострокове перебування.

Дозвіл на тимчасове проживання надається за наявності підприємницьких цілей; з метою працевлаштування; з метою навчання; з метою здійснення окремих видів діяльності тощо. Він надає громадянину третьої країни на території Словацької Республіки: право перебувати на території Словацької Республіки; виїжджати та повторно в'їжджати на територію протягом терміну, на який він був виданий. Дозвіл на тимчасове перебування може бути виданий тільки з однією метою, і якщо іноземець з дозволом на тимчасове перебування хоче здійснювати іншу діяльність, йому необхідно подати заяву на отримання нового дозволу на тимчасове проживання з іншою метою (змінити мету дозволу на перебування). Винятком у цьому випадку є студенти з дозволом на тимчасове проживання, виданими з метою навчання, які можуть без зміни мети перебування займатися підприємництвом або працювати на території Словацької Республіки (робочий час студентів обмежує Закон про служби зайнятості).

Члени сімей громадян третіх країн, яким був виданий дозвіл на тимчасове проживання з метою возз'єднання сім'ї, також можуть займатися бізнес-діяльністю або після безперервного річного перебування з метою возз'єднання сім'ї можуть працевлаштуватися без дозволу на працевлаштування, або за умови отримання в Управлінні праці, соціальних справ та сім'ї довідки про можливість заповнення вакансії.

З цієї точки зору особливий статус мають громадяни третіх країн, яким дозвіл на тимчасове проживання був виданий як особам зі статусом словака, який проживає за кордоном. Ці особи можуть від дати, коли отримали у Словацькій Республіці дозвіл на тимчасове проживання, вести бізнес-діяльність та працювати без необхідності отримання дозволу на роботу або довідки про можливість заповнення вакансії.

Усі іноземці з будь-яким наявним дозволом на тимчасове перебування можуть навчатися у Словацькій Республіці без необхідності змінювати мету дозволу на перебування.

Дозвіл на довгострокове перебування, який було надано громадянину третьої країни, дає йому право перебувати, виїжджати та повторно в'їжджати на територію Словацької Республіки протягом терміну, на який він був виданий. Згідно із за-

© Riadinska Valeriia, Kostenko Yuliia, 2023
DOI (Article): https: //doi.org/10.36486/np.2023.1(59).11

коном довгострокове перебування може бути: довгостроковим перебуванням на п'ять років, довгостроковим перебуванням протягом необмеженого періоду часу, перебуванням громадянина третьої країни зі статусом особи, яка має дозвіл на довгострокове перебування у Європейському Союзі (довгострокове перебування).

Дозвіл на довгострокове перебування на п'ять років може бути виданий чітко визначеним категоріям осіб. Йдеться про громадян третьої країни, які є чоловіком/дружиною або залежним родичем по прямій лінії громадянина Словацької Республіки, який має дозвіл на довгострокове проживання на території Словацької Республіки; неодруженою дитиною молодшою 18 років, яка є під особистою опікою громадянина третьої країни, який є чоловіком/дружиною громадянина Словацької Республіки з дозволом на довгострокове перебування на території Словацької Республіки; неодруженою дитиною молодшою 18 років або дитиною молодшою 18 років, яка є під особистою опікою громадянина третьої країни, який має дозвіл на довготривале перебування на п'ять років; дитиною-утриманцем старшою 18 років громадянина з дозволом на довгострокове перебування, яка у зв'язку з довготривалим незадовільним станом здоров'я не може піклуватися про себе, або якщо це в інтересах Словацької Республіки.

Дозвіл на довгострокове перебування протягом необмеженого часу надається громадянам третіх країн, яким було видано дозвіл на довгострокове перебування не менше, ніж на 4 роки, згідно із Законом про перебування (довгострокове перебування на 5 років); неодруженою дитиною молодшою 18 років або дитиною молодшою 18 років, яка є під особистою опікою громадянина третьої країни, який має дозвіл на довготривале перебування протягом необмеженого часу.

У виняткових випадках Міністерство внутрішніх справ Словацької Республіки може надати дозвіл на довгострокове перебування протягом необмеженого часу також у випадку, якщо не були дотримані наведені вище умови. Йдеться передусім про випадки, якщо це необхідно для надання захисту та допомоги свідкові, особі без громадянства, за пропозицією Словацької інформаційної служби або військової розвідки з причин забезпечення інтересів безпеки Словацької Республіки тощо.

Довгострокове перебування може бути видане на необмежений час. Поліцейський відділок може видати дозвіл на довгострокове перебування громадянину третьої країни, який законно та безперервно протягом п'яти років перебуває на території Словацької Республіки безпосередньо до подання заяви; або який протягом п'яти років має законний та безперервний дозвіл на перебування на території держав-членів як власник синьої картки та на території Словацької Республіки як власник синьої карти перебуває не менше двох років до подання заяви.

Перебування громадян країн, що є членами ЄС/ЄЕП або Швейцарської Конфедерації вважається довгостроковим перебуванням. Такі особи, які мають дійсне посвідчення особи або закордонний паспорт, можуть без обмежень і виконання будь-яких формальностей перебувати на території Словацької Республіки протягом трьох місяців з дати в'їзду на її територію.

Громадяни Союзу мають право перебувати на території Словацької Республіки протягом періоду більше трьох місяців у разі, якщо вони працевлаштовані на території Словацької Республіки, є самозайнятими особами, володіють достат-

© Riadinska Valeriia, Kostenko Yuliia, 2023
DOI (Article): https: //doi.org/10.36486/np.2023.1(59).11

німи ресурсами, щоб забезпечити себе та членів своєї сім'ї, аби не стати тягарем для соціальної системи цієї країни, навчаються у початковій, середній школі або у вищому навчальному закладі на території Словацької Республіки, мають передумови для працевлаштування, є членами сім'ї громадянина Союзу, який відповідає наведеним вище умовам, та супроводжують його протягом перебування, або приєднуються до нього.

Громадянин Союзу також має право на довгострокове перебування на території Словацької Республіки. Така ситуація може виникнути у випадку, якщо громадянин Союзу перебуває у Словаччині легально і безперервно протягом п'яти років. Член сім'ї громадянина Союзу, який є власником діючого проїзного документа, має право перебувати на території Словацької Республіки протягом трьох місяців з дати в'їзду на її територію, якщо він супроводжує або приєднується до громадянина Союзу, членом сім'ї якого він є. Член сім'ї громадянина Союзу має право перебувати на території Словацької Республіки теж протягом довшого, ніж три місяці періоду часу, у випадку, якщо умови для перебування на території Словаччини виконує також громадянин Союзу з правом на перебування або правом на довготривале перебування, якого він супроводжує, або до якого він приєднується (гарант) [7].

Процедура працевлаштування в Словацькій Республіці передбачає подання заявки на тимчасове перебування з метою працевлаштування до Посольства Словацької Республіки в Україні або до відповідного департаменту поліції в Словацькій Республіці.

До заяви додаються трудовий договір або обіцянка працевлаштування (приймається тільки встановлена форма обіцянки працевлаштування); документ, що підтверджує досягнення певного рівня освіти. Якщо вимога щодо професійної компетенції розміщується на оголошеній вакансії, необхідно підтвердити відповідну професійну компетентність шляхом подання відповідних документів [8]; дозвіл на сезонну роботу, якщо така робота триває менше 90 днів, але не більше 180 днів (якщо особа має намір працювати на сезонних роботах). Роботодавець також подає заяву.

Дозвіл на роботу не потрібний: якщо в особи є статус словака, який не проживає на території Словацької Республіки; якщо роботодавець відправив робітника у відрядження до Словаччини з іншої країни-члена ЕС/ЄЕП (у цьому випадку початок і припинення праці при відрядженні оголошується роботодавцем/одержувачем служби в центрі зайнятості в установленому форматі інформаційної картки протягом 7 робочих днів) [9].

За подачу заявки на отримання дозволу на роботу сплачується адміністративний збір. Умови праці для іноземних громадян і громадян Словацької Республіки мають бути однаковими (рівень заробітної плати, кількість робочих днів та днів відпочинку тощо).

Аналіз правового регулювання та стадії адміністративної процедури надання дозволу на роботу для іноземців у Словацькій республіці переконує, що:

– правове регулювання відносин у сфері працевлаштування іноземців врегульовується законом, у якому закріплюється правовий статус іноземців у цій країні;

© Riadinska Valeriia, Kostenko Yuliia, 2023

– дозвіл на роботу може бути виданий виключно за умови легального перебування іноземця в країні (наявності штампу у паспорті чи іншому проїзному документі, проставленому прикордонною службою) та видачі йому відповідного дозволу на перебування (дозволу на проживання чи дозволу на проживання і роботу);

– процедура надання дозволу на проживання відмінна для різних категорій іноземців (для громадян країн, що є членами ЄС/ЄЕП або Швейцарської Конфедерації, громадян третіх країн, біженців, осіб, що потребують додаткового захисту тощо);

– надання дозволу на роботу не потрібно для громадян країн, що є членами ЄС/ЄЕП або Швейцарської Конфедерації, проте встановлюється для громадян третіх країн.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. *Дей М.О.* Реалізація трудових прав працівниками-мігрантами в Україні: деякі проблеми. *Право України*. 2006. № 8. С. 48–51.

2. *Василенко П.* Умови та порядок оформлення іноземним громадянам дозволів на працевлаштування в Україні. *Праця і зарплата*. 2009. № 44 (672). С. 19.

3. *Кисельова О.І., Гайгара Д.І.* Актуальні проблеми працевлаштування іноземців та осіб без громадянства. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2012. № 20 (частина 2). С. 58–60.

4. *Луценко О.Є.* Зміст та особливості реалізації права на працю іноземців та осіб без громадянства за трудовим законодавством України. *Актуальні проблеми права: теорія і практика*. 2011. № 21. С. 317–323.

5. *Радчук О.П.* Трудові відносини: міжнародно-правовий аспект. *Форум права*. 2012. № 3. С. 590–595.

6. *Стрільченко Є.В.* Трудова міграція: аналіз законодавства зарубіжних країн у сфері працевлаштування. *Держава і право*. 2012. Вип. 56. С. 228–233.

7. Офіційний сайт державної адміністрації Словацької Республіки. URL: https://mzv.sk/web/en/consular_info/residence_of_foreigners_in_territory_of_slovakia (дата звернення: 10.10.2022).

8. Офіційний сайт Міністерства освіти, науки, досліджень та спорту Словацької Республіки. URL: https://www.minedu.sk/kontaktya-strankove-hodiny (дата звернення: 10.10.2022).

9. Офіційний сайт Управління праці, соціальних питань та сім'ї Словацької Республіки. URL: www.upsvar.sk (дата звернення: 10.10.2022).

REFERENCES

1. *Dei M.O.* (2006). Realizatsiia trudovykh prav pratsivnykamy-mihrantamy v Ukraini: deiaki problemy. “Realization of labor rights by migrant workers in Ukraine: some problems”. Pravo Ukrainy. No 8. P. 48–51 [in Ukrainian].

2. *Vasylenko P.* (2009). Umovy ta poriadok oformlennia inozemnym hromadianam dozvoliv na pratsevlashtuvannia v Ukraini. “Conditions and procedure for obtaining work permits for foreign citizens in Ukraine”. Pratsia i zarplata. No 44 (672). 19 p. [in Ukrainian].

3. *Kyselova O.I., Haihara D.I.* (2012). Aktualni problemy pratsevlashtuvannia inozemtsiv ta osib bez hromadianstva. “Current problems of employment of foreigners and stateless persons”. Scientific Bulletin of the Uzhhorod National University. Series: Law. No 20 (vol. 2). P. 58–60 [in Ukrainian].

4. *Lutsenko O.Ye.* (2011). Zmist ta osoblyvosti realizatsii prava na pratsiu inozemtsiv ta osib bez hromadianstva za trudovym zakonodavstvom Ukrainy. “Content and peculiarities of the right to work of foreigners and stateless persons under the labor legislation of Ukraine”. Actual problems of law: theory and practice. No 21. P. 317–323 [in Ukrainian].

5. *Radchuk O.P.* (2012). Trudovi vidnosyny: mizhnarodno-pravovyi aspekt. ”Labor relations: international legal aspect”. Law forum. No 3. P. 590–595 [in Ukrainian].

© Riadinska Valeriia, Kostenko Yuliia, 2023

6. *Strilchenko Ye.V.* (2012). Trudova mihratsiia: analiz zakonodavstva zarubizhnykh krain u sferi pratsevlashtuvannia. "Labor migration: analysis of legislation of foreign countries in the field of employment". State and Law. Iss. 56. P. 228–233 [in Ukrainian].
7. Ofitsiinyi sait derzhavnoi administratsii Slovatskoi Respubliky "Official website of the State Administration of the Slovak Republic". URL: https://mzv.sk/web/en/consular_info/residence_of_foreigners_in_territory_of_slovakia. (Date of Application: 10.10.2022) [in Slovenich].
8. Ofitsiinyi sait Ministerstva osvity, nauky, doslidzhen ta sportu Slovatskoi Respubliky. "Official website of the Ministry of Education, Science, Research and Sport of the Slovak Republic". URL: https://www.minedu.sk/kontaktya-strankove-hodiny. (Date of Application: 10.10.2022) [in Slovenich].
9. Ofitsiinyi sait Upravlinnia pratsi, sotsialnykh pytan ta simi. "Official website of the Ministry of Labour, Social Affairs and Family of the Slovak Republic". URL: www.upsvar.sk. (Date of Application: 10.10.2022) [in Slovenich].

UDC 342.95(477):331.5-054.6(448)

Riadinska Valeriia,
Doctor of Juridical Sciences, Professor, Chief of the Research Laboratory,
State Scientific Research Institute, Kyiv, Ukraine,
ORCID ID 0000-0002-2210-5933
Kostenko Yuliia,
Candidate of Juridical Sciences, Docent, Associate Professor
at the Department of Vasyl Stus Donetsk National University,
Vinnytsia, Ukraine,
ORCID ID 0000-0003-4079-694X

FOREIGN EXPERIENCE IN GRANTING WORK PERMITS FOR FOREIGNERS (ON THE EXAMPLE OF THE SLOVAK REPUBLIC)

The article studies the foreign experience of granting work permits for foreigners on the example of the Slovak Republic. In the authors' view, a work permit serves as a document entitling a foreigner for legal employment in another country, if such a foreigner has grounds for staying, allowing such person an opportunity to work in accordance with the legislation of that country. The administrative body of the state will issue the work permit after considering the foreigner's request for such permission, representing the realization of the right to ensure the foreigner's right to work, which meets the formal features of the administrative procedure. The author analyzes the Law of the Slovak Republic "On the Residence of Foreign Citizens and on Amendments and Additions to Certain Laws in the following editions", which sets out the requirements for issuing work permits to foreign citizens. The possible types of residence permits for foreigners in the Slovak Republic are specified. It is stated that citizens of countries that are members of the EU / EEA or the Swiss Confederation are not required to obtain a work permit; the requirement to obtain a work permit is established for citizens of third countries. A work permit in the Slovak Republic is granted only on condition of obtaining a residence permit. The types of stay of third-country nationals include temporary residence; permanent residence; tolerated stay. Temporary residence is granted for business purposes; for employment purposes; for study purposes; for performing certain activities, etc. Such a permit grants a third-

© Riadinska Valeriia, Kostenko Yuliia, 2023
DOI (Article): https: //doi.org/10.36486/np.2023.1(59).11

country national in the territory of the Slovak Republic the right to stay in the territory of the Slovak Republic; to leave and re-enter the territory during the period for which it was issued. A temporary residence permit can be issued for one purpose only, and if the purpose of stay changes, the foreigner is obliged to renew the permit. An exception is students with a temporary residence permit issued for the purpose of study, who may, without changing the purpose of stay, engage in entrepreneurship or work in the territory of the Slovak Republic, but the working hours of students are limited by the Act on Employment Services. The author examines the administrative procedures for obtaining work permits for different categories of foreigners, depending on the country of citizenship and type of residence permit in the Slovak Republic. The administrative procedures for obtaining work permits for foreigners in the Slovak Republic are compared. The article emphasizes that according to the legislation of the Slovak Republic, working conditions for foreign citizens and citizens of the Slovak Republic (wage level, number of working days and days of rest, etc.) should be the same.

Keywords: work permit, Slovak Republic, foreigners, residence permit, administrative procedure.

Отримано 11.04.2023

© Riadinska Valeriia, Kostenko Yuliia, 2023

УДК 342.7:346

Смерницький Дем'ян Вікторович,
доктор юридичних наук, професор,
заступник директора ДНДІ МВС України, м. Київ, Україна,
ORCID ID 0000-0001-6066-0324
Федотова Ганна Валеріївна,
доктор юридичних наук, професор,
начальник відділу ДНДІ МВС України, м. Київ, Україна,
ORCID ID 0000-0002-7798-3143
Тригубенко Марина Володимирівна,
кандидат юридичних наук, старший дослідник,
заступник начальника відділу ДНДІ МВС України, м. Київ, Україна,
ORCID ID 0000-0001-7646-3595

ПРАВА ЛЮДИНИ НА БЕЗПЕКУ ЖИТТЄДІЯЛЬНОСТІ ЯК ОБ'ЄКТ ТЕХНІЧНОГО РЕГУЛЮВАННЯ

У статті розглянуто питання технічного регулювання як засобу забезпечення прав людини. Встановлено, що забезпечення права людини на якісну та безпечну продукцію, а також на дотримання екологічних норм щодо безпечного довкілля гарантовано Конституцією України. Зроблено висновок, що технічне регулювання – це правове регулювання відносин у сфері визначення та виконання обов'язкових вимог до характеристик продукції або пов'язаних із ними процесів та методів виробництва.

Ключові слова: *технічне регулювання, права людини, технічні регламенти, стандарти, технічні умови, кодекси усталеної практики, оцінка відповідності, сертифікація.*

Досліджуючи права людини на якісну та безпечну продукцію, а також на дотримання екологічних норм щодо безпечного довкілля, зазначимо, що Конституцією України [1] передбачено низку норм із зазначених питань.

Так, відповідно до ст. 3 Конституції, людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю.

Стаття 16 передбачає забезпечення екологічної безпеки і підтримання екологічної рівноваги на території України.

Крім того, кожен має право захищати своє життя і здоров'я, життя і здоров'я інших людей від протиправних посягань (ст. 27 Конституції).

Також до обов'язку Держави, відповідно до ст. 42 Конституції, відноситься захист права споживачів, здійснення контролю за якістю і безпечністю продукції та усіх видів послуг і робіт.

Стосовно безпечного довкілля – кожен має право на безпечне для життя і здоров'я довкілля (ст. 50) та кожен зобов'язаний не заподіювати шкоду природі (ст. 66 Конституції).

© Smernytskyi Demian, Fedotova Hanna, Tryhubenko Maryna, 2023
DOI (Article): https: //doi.org/10.36486/np.2023.1(59).12

Отже, з наведеного можна зробити висновок, що Конституцією України [1] передбачені норми щодо захисту життя та здоров'я людини, екологічної безпеки та охорони природи, забезпечення якості і безпечності продукції та послуг.

Дійсно, промислова продукція та окремі послуги можуть нести потенційну небезпеку для користувачів, якщо у їх складі або при проведенні певних процесів використовуються небезпечні речовини, матеріали тощо.

З метою запобігання використання зазначених шкідливих речовин та матеріалів, а також процесів, під час яких такі речовини виробляються, та їх потрапляння до організму людини чи в природне середовище застосовується процес нормування характеристик продукції та процесів.

Згідно зі ст. 1 Закону України "Про технічні регламенти та оцінку відповідності", технічне регулювання – це правове регулювання відносин у сфері визначення та виконання обов'язкових вимог до характеристик продукції або пов'язаних із ними процесів та методів виробництва, а також перевірки їх додержання шляхом оцінки відповідності та/або державного ринкового нагляду і контролю нехарчової продукції чи інших видів державного нагляду (контролю) [2].

А.І. Черемнова зазначає, що "разом із нормами права існують і технічні норми. Серед технічних норм є такі, які, одержуючи закріплення в нормативних актах, набувають юридичної сили, їх можна назвати техніко-юридичними. До технічних норм належать ті, які входять до змісту технічних регламентів, стандартів, технічних умов, кодексів усталеної практики, нормативів тощо. Ці норми, не втрачаючи організаційно-технічного характеру, набувають водночас ознак правової норми, оскільки виходять від держави (її компетентного органу), виражають волю нормотворця, забезпечуються можливістю державного примусу, закріплюються у спеціальних нормативних актах, регулюють хоча і специфічні, але досить важливі відносини. Свою регламентуючу функцію вони здійснюють у сукупності з іншими правовими нормами". Автор визначає технічні характеристики, встановленні в правових документах, як норми права [3, с. 200].

Переважно обов'язкові норми до продукції встановлюються у технічних регламентах.

Технічний регламент, згідно із Законом України "Про технічні регламенти та оцінку відповідності", – це нормативно-правовий акт, у якому визначено характеристики продукції або пов'язані з ними процеси та методи виробництва, включаючи відповідні адміністративні положення, додержання яких є обов'язковим [2].

Тобто, до характеристик продукції можливо віднести її якість та безпечність як для самої людини, так і для навколишнього середовища.

Крім того, норми щодо якості та безпечності продукції встановлюються у нормативних документах під час проведення робіт зі стандартизації відповідно до Закону України "Про стандартизацію" [4]. Стандартизація – це діяльність, що полягає в установленні положень для загального та неодноразового використання щодо наявних чи потенційних завдань і спрямована на досягнення оптимального ступеня впорядкованості в певній сфері.

Так, відповідно до Закону [4], нормативний документ – це документ, що встановлює правила, настанови чи характеристики щодо діяльності або її результатів.

© Smernytskyi Demian, Fedotova Hanna, Tryhubenko Maryna, 2023
DOI (Article): https: //doi.org/10.36486/np.2023.1(59).12

До нормативних документів відносяться стандарти, технічні умови та кодекси усталеної практики.

Стандарт визначено як нормативний документ, заснований на консенсусі, прийнятий визнаним органом, що встановлює для загального і неодноразового використання правила, настанови або характеристики щодо діяльності чи її результатів, і спрямований на досягнення оптимального ступеня впорядкованості в певній сфері.

Технічні умови – це нормативний документ, що встановлює технічні вимоги, яким має відповідати продукція, процес або послуга, та визначає процедури, за допомогою яких може бути встановлено, чи дотримані такі вимоги.

А кодекс усталеної практики, відповідно до Закону, – це нормативний документ, що містить рекомендації щодо практик чи процедур проектування, виготовлення, монтажу, технічного обслуговування або експлуатації обладнання, конструкцій чи виробів [4].

Національні стандарти та кодекси усталеної практики, як встановлено ст. 23 Закону [4], застосовуються на добровільній основі, крім випадків, якщо обов'язковість їх застосування встановлена нормативно-правовими актами. Отже, у разі посилання на них у технічних регламентах або інших нормативно-правових актах вони стають обов'язковими до виконання.

Перевірку якості та безпечності продукції проводять шляхом здійснення оцінки відповідності як обов'язкової, так і добровільної, а також добровільної сертифікації продукції та послуг на відповідність нормативно-правовим та нормативним документам.

Крім того, ст. 36 Конституції України [1] визначено право громадян України на свободу об'єднання у громадські організації для здійснення і захисту своїх прав і свобод та задоволення політичних, економічних, соціальних, культурних та інших інтересів.

Також громадяни мають право на участь у професійних спілках з метою захисту своїх трудових і соціально-економічних прав та інтересів. Професійні спілки є громадськими організаціями, що об'єднують громадян, пов'язаних спільними інтересами за родом їх професійної діяльності. Професійні спілки утворюються без попереднього дозволу на основі вільного вибору їх членів.

Відповідно до ст. 15 Закону "Про стандартизацію", суб'єкти господарювання та їх громадські об'єднання, організації роботодавців та їх об'єднання, науково-технічні та інженерні товариства (спілки), громадські організації споживачів (об'єднання споживачів), інші громадські об'єднання, професійні спілки залучаються до роботи технічних комітетів стандартизації, які забезпечують виконання робіт із міжнародної, регіональної, національної стандартизації у визначених сферах діяльності та за закріпленими об'єктами стандартизації.

Участь громадських об'єднань у процесі стандартизації продукції та процесів забезпечує громадський контроль за процесом встановлення як обов'язкових, так і не обов'язкових вимог до продукції, забезпечуючи тим самим відповідну безпечність та якість продукції, охорону життя та здоров'я, прав та інтересів споживачів, урахування інтересів суб'єктів господарювання, збереження навколишнього природного середовища.

© Smernytskyi Demian, Fedotova Hanna, Tryhubenko Maryna, 2023
DOI (Article): https: //doi.org/10.36486/np.2023.1(59).12

Забезпечення юридичної відповідальності у сфері технічного регулювання щодо недотримання якості та безпечності продукції встановлюється Кодексом України про адміністративні правопорушення [5], Кримінальним кодексом України [6] та Господарським кодексом України [7].

Юридична відповідальність – це вид соціальної відповідальності, що полягає у застосуванні державою до правопорушника певних заходів примусу, передбачених санкціями правових норм [8].

Відповідно до ст. 167 Кодексу України про адміністративні правопорушення встановлено відповідальність за введення в обіг або реалізацію продукції, яка не відповідає вимогам стандартів [5].

Введення в обіг (випуск на ринок України, також – з ремонту) або реалізація продукції (крім харчових продуктів), яка не відповідає вимогам стандартів, норм, правил і зразків (еталонів) щодо безпечності, якості, комплектності та упаковки (крім випадків, передбачених законодавством України), – тягне за собою накладення штрафу на посадових осіб підприємств, установ, організацій, незалежно від форми власності, громадян – власників підприємств чи уповноважених ними осіб від двадцяти до ста неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.

Також накладання визначеного штрафу на посадових осіб, громадян, які займаються підприємницькою діяльністю, передбачено ст. 168^1 – за виконання робіт, надання послуг громадянам-споживачам, що не відповідають вимогам стандартів, норм і правил, ст. 170 – за недодержання стандартів і технічних умов при транспортуванні, зберіганні і використанні продукції [5].

У сфері технічного регулювання передбачена кримінальна відповідальність, відповідно до ст. 227 Кримінального кодексу України [6]. Умисне введення в обіг (випуск на ринок України) небезпечної продукції, тобто такої продукції, що не відповідає вимогам щодо безпечності продукції, встановленим нормативно-правовими актами, якщо такі дії вчинені у великих розмірах, – караються штрафом від трьох тисяч до восьми тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян із позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років.

Господарський кодекс України [7] також визначає правові норми щодо технічного регулювання у сфері господарювання (ст. 15, ст. 268, ст. 269 та ст. 270) [9, с. 396–397].

Так, відповідно до ст. 15 Кодексу [7], у сфері господарювання застосовуються технічні регламенти, стандарти, кодекси усталеної практики та технічні умови.

Застосування стандартів, кодексів усталеної практики чи їх окремих положень є обов'язковим для:

суб'єктів господарювання, якщо обов'язковість застосування стандартів чи кодексів усталеної практики установлено нормативно-правовими актами;

учасників угоди (контракту) щодо розроблення, виготовлення чи постачання продукції, якщо в ній (ньому) є посилання на певні стандарти чи кодекси усталеної практики;

виробника чи постачальника продукції, якщо він склав декларацію про відповідність продукції певним стандартам чи застосував позначення цих стандартів у її маркуванні [7].

© Smernytskyi Demian, Fedotova Hanna, Tryhubenko Maryna, 2023
DOI (Article): https: //doi.org/10.36486/np.2023.1(59).12

Крім того, ст. 268 Кодексу [7] зокрема визначено, що якість товарів, що поставляються, повинна відповідати стандартам, технічним умовам (у разі наявності), іншій технічній документації, яка встановлює вимоги до їх якості, або зразкам (еталонам), якщо сторони не визначать у договорі більш високі вимоги до якості товарів.

Підводячи певний підсумок, зазначимо, що технічне регулювання спрямоване на забезпечення визначених Конституцією України [1] прав людини та встановлення і застосування юридичними чи фізичними особами загальних норм, правил, характеристик щодо продукції, робіт, послуг, упорядкування процесів, дотримання умов і вимог їхньої безпеки, забезпечення збереження безпечного довкілля та природних ресурсів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Конституція України: прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 року. Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30. Ст. 141.

2. Про технічні регламенти та оцінку відповідності: Закон України від 15 січня 2015 року № 124-VIII. Відомості Верховної Ради (ВВР). 2015. № 14. Ст. 96.

3. *Черемнова А.І.* Технічні норми в системі регулювання суспільних відносин у сфері охорони довкілля. Актуальні проблеми держави і права. 2008. С. 200–204.

4. Про стандартизацію: Закон України від 5 червня 2014 року № 1315-VII. Відомості Верховної Ради (ВВР). 2014. № 31. Ст. 1058.

5. Кодекс України про адміністративні правопорушення: за станом на 7 грудня 1984 року № 8073-X. Відомості Верховної Ради Української РСР. 1984. Дод. до № 51. Ст. 1122294.

6. Кримінальний кодекс України: за станом на 5 квітня 2001 року № 2341-III. Відомості Верховної Ради України. 2001. № 25–26. Ст. 131.

7. Господарський кодекс України від 16 січня 2003 року № 436-IV. Відомості Верховної Ради України. 2003. № 18, № 19–20, № 21–22. Ст. 144.

8. *Семерак О.С., Семерак І.О.* Основи теорії походження держави та права: навч. посібник URL: https://pidru4niki.com/2008021559031/pravo/yuridichna_vidpovidalnist_pidstavi_vidi_tsili (дата звернення: 07.06.2021).

9. *Смерницький Д.В.* Адміністративно-правове регулювання науково-технічної діяльності в Україні: дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.07. К., 2020. 636 с.

REFERENCES

1. Konstytutsiia Ukrainy."Constitution of Ukraine": adopted at the fifth session of the Verkhovna Rada of Ukraine on June 28, 1996. Information of the Verkhovna Rada of Ukraine. 1996. No 30. Art. 141 [in Ukrainian].

2. Pro tekhnichni rehlamenty ta otsinku vidpovidnosti. "On technical regulations and conformity assessment": Law of Ukraine of January 15, 2015, № 124-VIII. Information of the Verkhovna Rada (VVR), 2015, 14, 96 p. [in Ukrainian].

3. *Cheremnova A.I.* (2008). Tekhnichni normy v systemi rehuliuvannia suspilnykh vidnosyn u sferi okhorony dovkillia. "Technical norms in the system of regulation of public relations in the field of environmental protection". Current issues of state and law. P. 200–204 [in Ukrainian].

4. Pro standartyzatsiiu. "On standardization": Law of Ukraine of June 5, 2014 No. 1315-VII. Information of the Verkhovna Rada (VVR), 2014, No 31. 1058 p. [in Ukrainian].

5. Kodeks Ukrainy pro administratyvni pravoporushennia. "Code of Ukraine on Administrative Offenses": as of December 7, 1984 No. 8073-X. Information of the Verkhovna Rada of the Ukrainian SSR. 1984. Add. to No 51. Art. 1122294 [in Ukrainian].

6. Kryminalnyi kodeks Ukrainy. "Criminal Code of Ukraine": as of April 5, 2001 No. 2341-III. Information of the Verkhovna Rada of Ukraine. 2001. No 25–26. Art. 131 [in Ukrainian].

7. Hospodarskyi kodeks Ukrainy vid 16 sichnia 2003 roku № 436-IV. "Economic Code of Ukraine dated January 16, 2003, No 436-IV". Information of the Verkhovna Rada of Ukraine. 2003. No 18, No 19–20, No 21–22. Article 144 [in Ukrainian].

© Smernytskyi Demian, Fedotova Hanna, Tryhubenko Maryna, 2023
DOI (Article): https: //doi.org/10.36486/np.2023.1(59).12

8. *Semerak O.S., Semerak I.O.* Osnovy teorii pokhodzhennia derzhavy ta prava. "Basics of the theory of the origin of the state and law" URL: https://pidru4niki.com/2008021559031/pravo/yuridichna_vidpovidalnist_pidstavi_vidi_tsili (Date of Application: 07.06.2021) [in Ukrainian].
9. *Smernytskyi D.V.* (2020). Administratyvno-pravove rehuliuvannia naukovo-tekhnichnoi diialnosti v Ukraini. "Administrative and legal regulation of scientific and technical activity in Ukraine": diss. ... doc. of jurid. sciences: 12.00.07. K. 636 p. [in Ukrainian].

UDC 342.7:346

Smernytskyi Demian,
Doctor of Juridical Sciences, Full Professor,
Co-Director of the State Scientific Research Institute MIA Ukraine,
Kyiv, Ukraine,
ORCID ID 0000-0001-6066-0324
Fedotova Hanna,
Doctor of Juridical Sciences, Full Professor,
Head of the Department,
State Scientific Research Institute MIA Ukraine,
Kyiv, Ukraine,
ORCID ID 0000-0002-7798-3143
Tryhubenko Maryna,
Candidate of Juridical Sciences, Senior Researcher,
Deputy Head of the Department,
State Scientific Research Institute MIA Ukraine,
Kyiv, Ukraine,
ORCID ID 0000-0001-7646-3595

HUMAN RIGHTS TO LIFE SAFETY AS AN OBJECT OF TECHNICAL REGULATION

The article considers the issue of technical regulation as a means of ensuring human rights. It is established that ensuring the human right to quality and safe products, as well as compliance with environmental standards for a safe environment is guaranteed by the Constitution of Ukraine. The Constitution provides for a number of norms on these issues, namely: man, his life and health, honor and dignity, inviolability and security are recognized in Ukraine as the highest social value; ensuring environmental safety and maintaining ecological balance in Ukraine; everyone has the right to protect his life and health, the lives and health of others from unlawful encroachments; The state protects the rights of consumers, controls the quality and safety of products and all types of services and works; everyone has the right to a safe environment for life and health and everyone is obliged not to harm nature. Industrial products and certain services can pose a potential danger to users if they use hazardous substances, materials, etc. in their composition or in certain processes. In order to prevent the use of harmful substances and materials, as well as the processes during which such substances are produced and their entry into the human body or the environment, the process of standardization of product characteristics

© Smernytskyi Demian, Fedotova Hanna, Tryhubenko Maryna, 2023
DOI (Article): https: //doi.org/10.36486/np.2023.1(59).12

and processes is used. Thus, technical regulation is the legal regulation of relations in the field of determining and fulfilling mandatory requirements for product characteristics or related processes and production methods, as well as verifying their compliance by assessing compliance and / or state market supervision and control of non-food products. or other types of state supervision (control). Along with the rules of law, there are technical rules. Among the technical norms are those that, gaining enshrined in regulations, acquire legal force. Technical norms include those that are included in the content of technical regulations, standards, technical conditions, codes of practice, standards, etc. Technical characteristics are established in legal documents as norms of law. Checking the quality and safety of products is carried out by assessing compliance, both mandatory and voluntary, as well as voluntary certification of products and services for compliance with regulatory and regulatory documents.

Keywords: technical regulation, human rights, technical regulations, standards, technical conditions, codes of good practice, conformity assessment, certification.

Отримано 11.04.2023

© Smernytskyi Demian, Fedotova Hanna, Tryhubenko Maryna, 2023

КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВО ТА КРИМІНОЛОГІЯ. КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧЕ ПРАВО

УДК 343.973

Близнюк Ігор Леонідович,
кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник,
головний науковий співробітник ДНДІ МВС України,
м. Київ, Україна
ORCID ID 0000-0003-3882-5790

ОСОБЛИВОСТІ ВИЯВЛЕННЯ І ПОПЕРЕДЖЕННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ТА ІНШИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ, ЩО ВЧИНЯЮТЬСЯ У ПРОЦЕСІ ПРОВЕДЕННЯ РОБІТ З ПОТОЧНОГО СЕРЕДНЬОГО ТА ДРІБНОГО РЕМОНТУ АВТОМОБІЛЬНИХ ДОРІГ

У статті розглядаються особливості здійснення роботи оперативними працівниками Департаменту стратегічних розслідувань Національної поліції України з виявлення та попередження кримінальних та інших правопорушень, що вчиняються у процесі проведення робіт з поточного середнього та дрібного ремонту автомобільних доріг. Наданий типовий перелік та технологія вивчення фінансово-господарських документів, які необхідно перевіряти цим працівникам для отримання інформації про можливі злочини, а також інші правопорушення, що вчиняються у сфері дорожнього господарства.

Ключові слова: *поточний середній та дрібний ремонт автомобільних доріг, дрібний ("ямковий") ремонт автомобільних робіт, заволодіння бюджетними коштами, службова недбалість, дорожнє господарство, державний дорожній фонд, будстандарт, проєктно-кошторисна документація, претензійно-позовна робота.*

На сьогодні дорожнє господарство України є одним із найбільш сприятливих для злочинних посягань, при цьому більшість таких злочинів мають латентний характер. Криміналізація економічних процесів, що відбуваються в зазначеному секторі економіки, має загрозливі масштаби, які не зменшились й під час дії правового режиму воєнного стану. Шкода від незаконного використання бюджетних коштів у процесі будівництва, реконструкції, ремонту та утримання автомобільних доріг завдає серйозного удару по економічній безпеці країни, її транспортному потенціалу та перспективам євроінтеграційного напряму розвитку держави.

Суспільний резонанс та відсутність належного контролю за будівництвом, реконструкцією та ремонтом автомобільних доріг, зокрема за їх поточним середнім та дрібним ремонтом, зумовлюють актуальність розробок методичних рекомендацій для працівників підрозділів Департаменту стратегічних розслідувань Національної

© Blyzniuk Ihor, 2023

поліції, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність, з виявлення та попередження кримінальних та інших правопорушень, що вчиняються у цій сфері.

Нормативну базу щодо використання бюджетних коштів на будівництво, реконструкцію, капітальний та поточний ремонт автомобільних доріг загалом сформовано. Зокрема, правові, економічні, організаційні та соціальні засади забезпечення функціонування автомобільних доріг, їх будівництва, реконструкції, ремонту та утримання в інтересах держави і користувачів автомобільних доріг регулюються Законом України від 08.09.2005 р. № 2862 "Про автомобільні дороги" [1].

Державну політику і стратегію розвитку всіх видів автомобільних доріг на території України здійснює центральний орган виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну політику у сфері дорожнього господарства (Міністерство розвитку громад, територій та інфраструктури України (Мінінфраструктури)); державне управління автомобільними дорогами здійснює новостворене в 2023 році Державне агентство відновлення та розвитку інфраструктури України, яке відповідає за реалізацію проєктів відбудови країни [2].

Державне агентство відновлення та розвитку інфраструктури України створено на базі Держагентства інфраструктурних проєктів та Держагентства автомобільних доріг (Укравтодор). Державне агентство інфраструктурних проєктів протягом своєї історії виконувало аналогічні завдання для держави – масштабні проєкти із залученням як бюджетного, так і зовнішнього фінансування [2]. У свою чергу, Укравтодор до цього об'єднання акцентував свою роботу переважно на розвитку дорожньої інфраструктури.

До основних обов'язків Державного агентства відновлення та розвитку інфраструктури України віднесено, зокрема, забезпечення організації будівництва, ремонту та утримання автомобільних доріг загального користування державного значення, а також технічного прикриття та відбудови автомобільних доріг загального користування державного значення в особливий період [3].

Джерела фінансування будівництва, реконструкції, ремонту та утримання автодоріг загального користування визначаються згідно із законами про Державний бюджет України на відповідний рік, законами України "Про джерела фінансування дорожнього господарства України" [4], "Про концесію" [5], іншими нормативно-правовими актами.

Зокрема, правові основи забезпечення фінансування витрат, пов'язаних з будівництвом, реконструкцією, ремонтом і утриманням автомобільних доріг загального користування, визначає Закон України від 18.09.1991 р. № 1562 (із змінами) "Про джерела фінансування дорожнього господарства України" [4]. Такі витрати здійснюються за рахунок бюджетних та інших коштів для реалізації програм розвитку дорожнього господарства України (стаття 2 зазначеного закону). У Державному бюджеті України щороку передбачаються видатки на фінансування робіт, пов'язаних з будівництвом, реконструкцією, ремонтом і утриманням автомобільних доріг. Із цією метою у складі спеціального фонду Державного бюджету України створений державний дорожній фонд. Постановою Кабінету Міністрів України від 20.12.2017 р. № 1085 затверджено Порядок спрямування коштів державного дорожнього фонду [6].

© Blyzniuk Ihor, 2023

Тобто Кабінет Міністрів України встановлює Порядок спрямування коштів державного дорожнього фонду та за погодженням з Комітетом Верховної Ради України з питань бюджету затверджує Перелік об'єктів будівництва, реконструкції, капітального та поточного середнього ремонту автомобільних доріг загального користування державного значення із зазначенням обсягів бюджетних коштів для фінансового забезпечення таких об'єктів.

Тривалий час процес управління автомобільними дорогами загального користування фактично був монополізований вже ліквідованим Укравтодором. Проведена реформа органів управління (децентралізація) дорожньої галузі на практиці має суто формальний характер й істотно не змінила централізований характер управління потребами цієї галузі, що містить значні корупційні ризики. Усталеними залишились і підходи до застосування технологій дорожніх робіт. Так, при виконанні цих робіт, як правило, перевага віддається мало контрольованим і складним для виявлення порушень фінансової дисципліни технологіям дорожніх робіт, а саме проведенню поточного дрібного ("ямкового") та середнього ремонтів. Левова частка бюджетних коштів, що йде на виконання зазначених технологій дорожніх робіт, незаконно використовується розпорядниками та одержувачами цих коштів.

Як наслідок, ще до війни 2022 р., віроломно розпочатої рф в Україні у лютому 2022 р., транспортно-експлуатаційний стан переважної більшості автомобільних доріг був незадовільним через високу зношеність та потребував капітального або поточного ремонту. Галузь автомобільно-дорожнього господарства щороку поглинала багатомільярдні бюджетні асигнування на розвиток та обслуговування.

Є цілий ряд проблем в дорожньому господарстві України [7]:

• наявність зруйнованих внаслідок військових дій в Україні ділянок автомобільних доріг та мостів;

• велика кількість об'єктів незавершеного будівництва;

• швидке руйнування дорожніх конструкцій, спричинене збільшенням вагових навантажень від транспортних засобів, інтенсивністю руху, на які нинішня мережа доріг не розрахована;

• відсутність ефективної незалежної системи контролю якості дорожніх робіт;

• монополізм держави у сфері експлуатаційного утримання автомобільних доріг;

• незаконне використання бюджетних коштів, що стало основним джерелом незаконного збагачення розпорядників, виконавців дорожніх робіт та отримувачів бюджетних коштів на різних рівнях.

Тривалий час основною причиною незадовільного стану автомобільних доріг в Україні був низький рівень фінансування дорожньої галузі, який за останні роки становив 10–14 % необхідної потреби у ремонті та утриманні мережі автомобільних доріг [7].

Однак у 2018 р. Державним підприємством "Державний дорожній науково-дослідний інститут імені М.П. Шульгін" (ДП "ДерждорНДІ") була розроблена Методика оцінки ефективності реалізації державних цільових програм розвитку автомобільних доріг загального користування (М 42.1-37641918-769:2018

© Blyzniuk Ihor, 2023

(будстандарт)), з 01.01.2018 р. був створений державний дорожній фонд у складі спеціального фонду державного бюджету, до джерела формування якого включено акцизний податок із ввезених на митну територію України пального і транспортних засобів, ввізне мито на нафтопродукти і транспортні засоби та шини на них.

Водночас останнім часом спостерігалась наявність великої кількості цільових програм у сфері дорожнього господарства. Наприклад, у 2020 р. було сформовано 26 таких бюджетних програм. Існування такої кількості програм у бюджетному процесі дорожнього господарства призводило до розпорошення фінансових ресурсів, що об'єктивно ускладнювало контроль за законністю використання бюджетних коштів. Крім того, Президентом України за підтримки уряду в 2020 р. було розроблено й запроваджено Національну державну програму "Велике будівництво". Однак у процесі виконання бюджетних програм та Національної програми "Велике будівництво" переважав найменш контрольований вид дорожніх робіт – поточний ремонт автомобільних доріг, що створювало умови для незаконного використання бюджетних коштів. Зокрема, замовники віддають перевагу проведенню поточного середнього ремонту автомобільних доріг через відсутність нормативної вимоги щодо обов'язковості виготовлення для такого ремонту проєктної документації та відповідно проведення її експертизи.

Таким чином, наявний механізм фінансування дорожніх робіт передбачає застосування фінансово витратних (економічно необґрунтованих) технологій, що створює умови для вчинення злочинів, пов'язаних з незаконним використанням бюджетних коштів.

Складність викриття кримінальних та інших правопорушень, що вчиняються при будівництві, реконструкції, ремонті та утриманні автомобільних доріг, здебільшого пов'язана з тим, що значна кількість дорожніх робіт мають замаскований характер, що унеможливлює виявлення допущеного зловживання під час виконання цих робіт без проведення експертного дослідження використаних матеріалів або додержання вимог проєктно-кошторисної документації. Крім того, окремої уваги з боку правоохоронних органів потребують корупційні схеми між замовником дорожніх ремонтних робіт та підрядниками.

На сьогодні з огляду на проведені державні заходи з децентралізації управління дорожнім господарством в Україні не розроблено методичних рекомендацій працівникам підрозділів Департаменту стратегічних розслідувань Національної поліції, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність, з виявлення та попередження кримінальних та інших правопорушень, що вчиняються при будівництві, реконструкції, ремонті та утриманні автомобільних доріг, що, безперечно, впливає на рівень виявлення таких злочинів, а також на якість їх розслідування, тому нижче здійснена спроба усунення зазначеної прогалини у методичному керівництві зазначених працівників щодо виявлення та попередження кримінальних та інших правопорушень, що вчиняються у процесі проведення робіт з поточного середнього та дрібного ремонту автомобільних доріг.

Типовими правопорушеннями у процесі проведення робіт з поточного середнього та дрібного ремонту автомобільних доріг є:

• неякісне виконання робіт з поточного середнього та дрібного ремонту автомобільних доріг підрядниками з порушенням вимог будівельних норм,

© Blyzniuk Ihor, 2023
DOI (Article): https: //doi.org/10.36486/np.2023.1(59).13

державних стандартів і правил або затверджених проєктних рішень, зокрема недотримання (порушення) технології виконання ремонтних робіт; застосування будівельних матеріалів, виробів і конструкцій, що не відповідають державним нормам, стандартам, технічним умовам, проєктним рішенням, а також тих, що підлягають обов'язковій сертифікації, але не пройшли її; використання підрядниками неякісних матеріалів для поточного середнього та дрібного ремонту автомобільних доріг під час виконання умов договору зі службою автомобільних доріг (САД);

• реалізація замовнику недоброякісної, тобто такої, що не відповідає встановленим стандартам, нормам, правилам і технічним умовам, або некомплектної продукції чи товарів;

• пропозиція або надання неправомірної вигоди службовій особі замовника підрядником за невиконання або неякісне (неповне) виконання робіт з поточного середнього та дрібного ремонту автомобільних доріг;

• підробка документів, що підтверджують якість виконаних дорожніх робіт (використаних матеріалів);

• підробка документів, що підтверджують факт виконання дорожніх робіт;

• з метою уникнення розроблення проєктної документації та подальшого контролю під час здійснення дорожніх робіт – маніпуляції замовником при визначенні об'єкта закупівлі зі встановленням замість капітального – поточного середнього ремонту через нормативні неузгодження у чинному законодавстві – такі види робіт, як реконструкція або капітальний ремонт автомобільної дороги можуть бути віднесені за ДК 021 як мінімум до трьох кодів ДК 021:2015: 45233000-9 – Будівництво, влаштовування фундаменту та покриття шосе, доріг; 45230000-8 – Будівництво трубопроводів, ліній зв'язку та електропередач, шосе, доріг, аеродромів і залізничних доріг; вирівнювання поверхонь або 45233120-6 – Будівництво доріг;

• "безперервне" проведення поточного середнього ремонту одних і тих же ділянок дороги без його завершення та вводу в експлуатацію;

• невизначеність етапів та термінів здавання підрядником проєктних і будівельних робіт під час здійснення поточного середнього ремонту автомобільних доріг;

• здійснення оплати за розроблені підрядником декілька робочих проєктів на окремі ділянки дороги, які не передбачені ні договором, ні календарним планом замовника;

• умисне непроведення претензійно-позовної роботи САД щодо неякісної роботи підрядника за умови неусунення підрядником недоліків. Причому САД здійснюється оплата невиконаних якісно робіт підрядником. Така бездіяльність керівників САД може мати ознаки службової недбалості, відповідальність за яку передбачена статтею 367 Кримінального кодексу України;

• невідповідність окремих виконаних робіт з поточного дрібного та поточного ремонту автомобільних доріг затвердженій кошторисній документації;

• виконання не передбачених кошторисною документацією робіт, при цьому зміни до договору щодо виконання додаткових робіт та припинення виконання робіт не вносяться;

© Blyzniuk Ihor, 2023

• відсутність гарантійних паспортів на роботи по введених в експлуатацію об'єктах поточного середнього ремонту автомобільних доріг;

• не здійснення за фактом науково-технічного супроводу ДП "ДерждорНДІ" поточного середнього ремонту автомобільної дороги на стадії проєктування і виконання робіт, при чому акти виконаних робіт складаються у день укладення договору, а копії звітів ДП "ДерждорНДІ" мають ідентичний текст;

• відображення у звітах ДП "ДерждорНДІ", що здійснює науково-технічний супровід поточного ремонту автомобільної дороги на стадії проєктування і виконання робіт, інформації лише про інструментальні обстеження, без надання інформації щодо аналізу технічної документації, проведених лабораторних та польових досліджень, що не відповідає вимогам пункту 3.1 ДБН В.1.2-5:2007 "Система забезпечення надійності та безпеки будівельних об'єктів. Науково-технічний супровід будівельних об'єктів";

• оплата договору щодо нібито виконання проєктно-вишукувальних робіт з поточного середнього ремонту автомобільної дороги у повному обсязі до передачі підрядником експертного звіту;

• закупівля послуг з поточного середнього ремонту автомобільних доріг окремими ділянками, завдяки чому проєктна документація не розробляється, у тендерній документації відсутня інформація щодо розташування цих ділянок та конкретних обсягів робіт;

• організація неналежним чином зовнішнього контролю або відсутність внутрішнього контролю в САД за якістю будівництва, реконструкції, поточного ремонту автомобільних доріг загального користування державного значення, що призводить до неефективного та нерезультативного використання бюджетних коштів. Зокрема, непроведення Укравтодором як головним розпорядником коштів державного бюджету контрольних заходів у САД, які є одержувачами коштів державного бюджету, що призводило до порушень та недоліків при використанні бюджетних коштів на поточний середній ремонт автодоріг загального користування державного значення;

• маніпулювання, що виникають при закупівлі послуг з ремонту, а саме через віднесення ремонту до поточного або капітального;

• порушення процедур приймання ремонтних робіт з поточного ремонту автомобільних доріг;

• незаконність використання коштів субвенції на дорожні роботи (безпідставні, не обумовлені чинним законодавством видатки на оплату проєктно-вишукувальних робіт майбутніх періодів, виготовлення проєктної та проєктно-кошторисної документації на виконання робіт з поточного ремонту автомобільних доріг). При цьому у подальшому виготовлена і отримана проєктно-кошторисна документація для проведення поточних середніх ремонтів автодоріг не використовується ні САД, ні Управлінням капітального будівництва ОДА;

• недотримання підрядними організаціями вимог кошторисної документації з поточного середнього ремонту автомобільних доріг загального користування місцевого значення в частині застосування підвищуючих коефіцієнтів за відсутності документального підтвердження необхідності цього;

• квазіроботи з поточного середнього ремонту автомобільних доріг;

© Blyzniuk Ihor, 2023

• підробка актів виконаних робіт з поточного середнього або дрібного ремонту автомобільних доріг;

• використання економічно необґрунтованих технологій дорожніх робіт (зокрема поточного дрібного ремонту або так званого "ямкового" ремонту). Загалом в Україні спостерігається спрямованість відповідальних суб'єктів щодо проведення ремонту доріг на здійснення, у першу чергу, поточного (середнього та дрібного) ремонтів, рідше – на проведення капітального ремонту, реконструкції та вкрай рідко – на будівництво нових автомобільних доріг;

• використання завідомо неправдивих або підроблених офіційних документів у ході здійснення поточного середнього або дрібного ремонту автомобільних доріг з метою заволодіння бюджетними коштами на власну користь або користь третіх осіб;

• виконання будівельних робіт без отримання відповідного дозволу;

• недотримання вимог щодо попередньої оплати виконаних дорожніх робіт з поточного середнього або дрібного ремонту автомобільних доріг;

• створення фіктивного суб'єкта підприємницької діяльності з метою отримання коштів за договором щодо виконання дорожніх робіт з поточного середнього або дрібного ремонту автомобільних доріг, не виконуючи при цьому умов цього договору;

• службова недбалість службових осіб установ та підприємств-замовників при прийнятті та підписанні актів виконаних дорожніх робіт з поточного середнього або дрібного ремонту автомобільних доріг із завищенням їх вартості;

• незабезпечення належного контролю під час приймання виконаних будівельно-монтажних робіт відповідальними підрозділами САД за дотриманням підрядними організаціями вимог державних стандартів, що регулюють питання визначення вартості дорожніх робіт;

• сплата за послуги/роботи у завищеному обсязі через непідтвердження первинними бухгалтерськими документами виконаних послуг/робіт за кошторисом, що призводить до незаконних (зайвих) витрат;

• непроведення належним чином робіт, пов'язаних з розробкою проєктно-кошторисної документації у сфері здійснення поточного ремонту автомобільних доріг.

З метою виявлення зазначених правопорушень працівникам підрозділів Департаменту стратегічних розслідувань Національної поліції України, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність, необхідно перевірити та проаналізувати такі документи:

• *у випадку проведення поточного середнього ремонту автомобільних доріг:*

– затверджену замовником проєктно-кошторисну або кошторисну документацію;

– дефектний акт або матеріали інженерних вишукувань чи обстежень.

Сьогодні відсутня нормативна вимога щодо необхідності розроблення проєктної документації на проведення середнього поточного ремонту автомобільних доріг. Переважно на практиці обсяг дорожніх робіт та необхідне фінансування визначаються на підставі дефектного акта, достовірність даних у якому практично неможливо контролювати.

© Blyzniuk Ihor, 2023

Слід перевірити, чи виконано весь комплекс ремонтних робіт щодо автомобільної дороги (зокрема, фактичні витрати на поточний середній ремонт введеної в експлуатацію автодороги), передбачений проєктно-кошторисною документацією, оскільки відповідно до пункту 6.1 ГБН Г.1-218-182:2011 "Ремонт автомобільних доріг загального користування. Види ремонтів та перелік робіт" [8] поточний середній ремонт має виконуватися комплексно згідно з проєктно-кошторисною або кошторисною документацією, яка затверджується замовником.

Вид ремонту, склад і обсяги робіт по кожній ділянці дороги, окремій дорожній споруді або елементу дороги мають встановлюватися на підставі результатів діагностики й оцінки їхнього фактичного стану, інженерних вишукувань, випробувань і обстежень, які зафіксовані в дефектних актах та інших документах, з врахуванням міжремонтних строків експлуатації дорожніх одягів та покриттів на автомобільних дорогах загального користування.

У випадку проведення науково-технічного супроводу ДП "ДерждорНДІ" поточного середнього ремонту автомобільної дороги на стадії проєктування і виконання робіт САД слід перевірити доцільність та обґрунтованість його здійснення. Для цього необхідно мати на увазі, що згідно з пунктом 1.2 ДБН В.1.2-5:2007 "Науково-технічний супровід будівельних об'єктів" головним завданням супроводу є забезпечення вирішення містобудівних, архітектурних, конструктивно-технічних та будівельно-технологічних проблем з мінімальним ризиком помилок в умовах, що не регламентовані чинними нормами і стандартами, та за відсутності достатнього досвіду або прямих аналогів у вітчизняній і світовій практиці. Крім того, ділянки автомобільної дороги мають належати до споруд, які включені до переліку будівель та споруд, що підлягають обов'язковому супроводу, зокрема, до автомобільних доріг вищої категорії.

Поточний середній ремонт – це відновлення необхідних транспортно-експлуатаційних показників проїзної частини (рівності та шорсткості покриттів шляхом влаштування поверхневих обробок, тонкошарових покриттів або інших шарів зносу), виправлення незначних пошкоджень окремих елементів автомобільної дороги (земляного полотна, укосів, виїмок та насипів, водовідведення, штучних споруд тощо) і доведення елементів облаштування до нормативних вимог;

• *у випадку проведення поточного дрібного ремонту автомобільних доріг*:

– затверджену замовником кошторисну документацію;

– дефектний акт.

Поточний дрібний ремонт – це підтримання транспортно-експлуатаційних характеристик автомобільних доріг шляхом усунення незначних пошкоджень окремих елементів дороги, що виникли в процесі експлуатації;

• бюджетну та фінансову звітність, первинні документи, документи бухгалтерського обліку, інші документи та дані, що стосуються використання бюджетних коштів на поточний ремонт автомобільних доріг загального користування державного або місцевого значення;

• укладені договори з підрядними організаціями на поточний ремонт автомобільних доріг;

• дозвільну документацію у підрядників – документи дозвільного характеру (відповідні дозволи) на виконання окремих видів робіт у сфері поточного ремонту автомобільних доріг, необхідність отримання яких передбачена законом, наприклад,

© Blyzniuk Ihor, 2023
DOI (Article): https: //doi.org/10.36486/np.2023.1(59).13

ліцензію, що дає право на виконання будівельних робіт, та кваліфікаційні сертифікати;

• акти виконаних робіт (з оглядом об'єктів поточного ремонту автомобільних доріг);

• акти приймання САД виконаних будівельних робіт на автомобільних дорогах.

З метою викриття порушень процедур приймання поточних ремонтних робіт автомобільних доріг слід перевірити, щоб згідно з пунктом 4.6 СОУ 42.1-3741918-128:2014[1] роботи з поточного середнього ремонту автомобільних доріг загального користування приймались на підставі акта приймальної комісії, якій замовник та підрядник зобов'язані надати в розпорядження відповідну документацію. При цьому цій комісії заборонено приймати роботи з поточного середнього ремонту, що не відповідають проєктній або кошторисній документації, вимогам нормативно-правових актів і підзаконним нормативним актам технічного характеру;

• звіт підрядника про використання матеріальних ресурсів;

• календарний графік виконання підрядником робіт з поточного ремонту автомобільної дороги;

• матеріали попередніх перевірок контролюючих органів та дані аудиту об'єктів аудиту Рахункової палати та Державної аудиторської служби України;

• організаційно-розпорядчі документи, що регламентують діяльність, пов'язану з поточним ремонтом автомобільних доріг в певних регіонах України.

Отже, незважаючи на організаційно-правові заходи з удосконалення управління дорожньою галуззю, розпорядження коштами, виділеними на будівництво та ремонт автомобільних доріг зі спеціального державного дорожнього фонду, їх розподіл та використання продовжують здійснюватися в переважній більшості випадків централізовано, що створює умови для ускладненого контролю та містить ризики незаконного використання бюджетних коштів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Про автомобільні дороги: Закон України від 08.09.2005 № 2862-IV. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2862-15#Text (дата звернення: 18.03.2023).

2. Створено Державне агентство відновлення та розвитку інфраструктури України. URL: https://mtu.gov.ua/news/33962.html (дата звернення: 17.03.2023).

3. Про затвердження Положення про Державне агентство відновлення та розвитку інфраструктури України: постанова Кабінету Міністрів України від 10.09.2014 № 439. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/439-2014-%D0%BF#Text (дата звернення: 18.03.2023).

4. Про джерела фінансування дорожнього господарства України: Закон України від 18.09.1991 № 1562-XII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1562-12#Text (дата звернення: 18.03.2023).

5. Про концесію: Закон України від 03.10.2019 № 155-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/155-20#n647 (дата звернення: 18.03.2023).

6. Про затвердження Порядку спрямування коштів державного дорожнього фонду: постанова Кабінету Міністрів України від 20.12.2017 № 1085. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1085-2017-%D0%BF#Text (дата звернення: 17.03.2023).

7. Про схвалення Концепції Державної цільової економічної програми розвитку автомобільних доріг загального користування державного значення на 2018-2022 роки: розпорядження Кабінету Міністрів України від 11.01.2018 № 34-р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/34-2018-%D1%80#Text (дата звернення: 18.03.2023).

[1] Слід мати на увазі, що СОУ 42.1-37641918-128:2014 "Настанова щодо прийняття робіт з поточного середнього ремонту автомобільних доріг загального користування" скасована 01.01.2020.

© Blyzniuk Ihor, 2023

8. Ремонт автомобільних доріг загального користування. Види ремонтів та перелік робіт: ГБН Г.1-218-182:2011. URL: https://ukravtodor.gov.ua/4489/standarty_ta_normy/hbn_h_1-218-182_2011_orhanizatsiino-metodychni_ekonomichni_i_tekhnichni_normatyvy__remont_avtomobilnykh_dorih_zahalnoho_korystuvannia__vydy_remontiv_ta_perelik_robit/hbn_h_1-218-182_2011.pdf; https://dbn.at.ua/_ld/10/1034__.1-218-182-201.pdf (дата звернення: 17.03.2023).

REFERENCES

1. Pro avtomobilni dorohy. "On Roads": Law of Ukraine dated September 08, 2005, No 2862. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2862-15#Text. (Date of Application: 18.03.2023) [in Ukrainian].

2. Stvoreno Derzhavne ahentstvo vidnovlennia ta rozvytku infrastruktury Ukrainy. URL: https://mtu.gov.ua/news/33962.html. (Date of Application: 17.03.2023) [in Ukrainian].

3. Pro zatverdzhennia Polozhennia pro Derzhavne ahentstvo vidnovlennia ta rozvytku infrastruktury Ukrainy. "On the approval of the Regulation on the State Agency for Reconstruction and Development of the Infrastructure of Ukraine": Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine dated September 10, 2014, No 439. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/439-2014-%D0%BF#Text. (Date of Application: 18.03.2023) [in Ukrainian].

4. Pro dzherela finansuvannia dorozhnoho hospodarstva Ukrainy. "On sources of financing of the road industry of Ukraine": Law of Ukraine dated September 18, 1991, No 1562. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1562-12#Text. Date of Application: 18.03.2023) [in Ukrainian].

5. Pro kontsesiiu. "On the concession": Law of Ukraine dated October 03, 2019, No 155. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/155-20#n647. (Date of Application: 18.03.2023) [in Ukrainian].

6. Pro zatverdzhennia Poriadku spriamuvannia koshtiv derzhavnoho dorozhnoho fondu. "On the approval of the Procedure for directing funds of the state road fund": Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine dated December 20, 2017, No 1085. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1085-2017-%D0%BF#Text. (Date of Application: 17.03.2023) [in Ukrainian].

7. Pro skhvalennia Kontseptsii Derzhavnoi tsilovoi ekonomichnoi prohramy rozvytku avtomobilnykh dorih zahalnoho korystuvannia derzhavnoho znachennia na 2018–2022 roky. "On the approval of the Concept of the State Targeted Economic Program for the Development of Public Highways of State Importance for 2018-2022": Order of the Cabinet of Ministers of Ukraine dated January 11, 2018, No 34-р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/34-2018-%D1%80#Text. (Date of Application: 18.03.2023) [in Ukrainian].

8. Remont avtomobilnykh dorih zahalnoho korystuvannia. Vydy remontiv ta perelik robit. "Repair of public roads. Types of repairs and list of works": GBN G.1-218-182:2011. URL: https://ukravtodor.gov.ua/4489/standarty_ta_normy/hbn_h_1-218-182_2011_orhanizatsiino-metodychni_ekonomichni_i_tekhnichni_normatyvy__remont_avtomobilnykh_dorih_zahalnoho_korystuvannia__vydy_remontiv_ta_perelik_robit/hbn_h_1-218-182_2011.pdf; https://dbn.at.ua/_ld/10/1034__.1-218-182-201.pdf. (Date of Application: 17.03.2023) [in Ukrainian].

© Blyzniuk Ihor, 2023

UDC 343.973

Blyzniuk Ihor,
Candidate of Juridical Sciences, Senior Researcher, Chief Researcher, State Scientific Research Institute MIA Ukraine, Kyiv, Ukraine,
ORCID ID 0000-0003-3882-5790

FEATURES OF DETECTION AND PREVENTION OF CRIMINAL AND OTHER OFFENCES COMMITTED WHILE CARRYING OUT ROUTINE MAINTENANCE AND MINOR ROAD REPAIRS

The article highlights the specifics of the work carried out by operatives of the Strategic Investigation Department of the National Police of Ukraine in detecting and preventing criminal and other offences committed in the course of routine maintenance and minor repairs of roads. The author provides a typical list and technique for studying the financial and economic documents to be checked by designated employees for the purpose of obtaining information on possible crimes, as well as other offences committed in the field of road maintenance during the execution of works on current medium and minor repairs of highways, which although are not subject to criminal liability, however, operative work on their detection is a prevention of these crimes.

The article provides a list of typical offenses committed in the process of carrying out work on the ongoing medium and minor repair of roads. In particular, the author identifies the most common offenses of this category, such as the purchase of services for the current average repair of highways by individual sections, due to which project documentation is not developed; falsification of documents confirming the quality of the completed road works ('used materials'); 'uninterrupted' ongoing maintenance of the same road sections without completion and commissioning; making payment for several work projects developed by the contractor for individual sections of the road, which are not provided for either in the contract or in the customer's calendar; manipulations that occur during the purchase of repair services, namely due to the classification of repairs as current or capital, etc. The article also lists the most common means used to commit crimes in the field of ongoing medium and minor highway repair work.

The main results of the research presented in the article are the identification of the main financial and economic documents of the recipients of budget funds, their contracting (subcontracting) state or commercial companies, which should be studied and analyzed by operatives of the National Police for the purpose of timely and effective detection and prevention of criminal and other offenses, which are committed in the process of carrying out work on the ongoing medium and minor repair of roads.

Keywords: current average and minor repair of highways, minor ('pothole') repair of automobile works, appropriation of budget funds, official negligence, road management, state road fund, building standard, project and estimate documentation, claim and lawsuit work.

Отримано 11.04.2023

© Blyzniuk Ihor, 2023

УДК 351.74:343.9

Бурангулов Владислав Андрійович,
аспірант Одеського державного університету внутрішніх справ,
м. Одеса, Україна
ORCID ID 0000-0001-7423-2558

КРИМІНАЛЬНИЙ АНАЛІЗ ТА КРИМІНАЛЬНА РОЗВІДКА У ПРАВООХОРОННІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

У статті зосереджується увага на формуванні єдиної аналітичної складової в діяльності правоохоронних органів, основою якої є поєднання кримінального аналізу та кримінальної розвідки. Обґрунтовуються концептуальні засади становлення кримінального аналізу. З'ясовано вагомі відмінності двох близьких за загальними характеристиками напрямів аналітичного забезпечення: кримінального аналізу та кримінальної розвідки. На основі аналізу сутнісної характеристики двох ключових складових аналітичної діяльності зроблено висновок про об'єктивну необхідність поєднання кримінального аналізу з кримінальною розвідкою.

Ключові слова: *кримінальний аналіз, кримінальна розвідка, правоохоронна діяльність, аналітик, поліцейська діяльність, керована аналітикою.*

Керівники правоохоронних органів потребують якісної інформації для прийняття правильних рішень. В ідеалі інформація проходить через руки аналітика, щоб її можна було об'єднати, фільтрувати, синтезувати в контексті з іншою інформацією, щоб остаточний результат, аналітичний продукт, формував лаконічну картину злочинного середовища. Майже кожна сучасна стратегія поліцейської діяльності вимагає аналізу злочинного середовища як відправної точки для вибору стратегії зниження злочинності. Зазначене базується на відповідній професійній діяльності щодо збору, зіставлення та інтерпретації з метою проведення оцінювання, прогнозування, створення аналітичних висновків та відповідних рекомендацій. Загалом такий процес акумулюється у кількох ключових напрямах інформаційно-аналітичної роботи, які потребують сутнісного узагальнення та відповідного співставлення, а також сучасного інституційного визначення.

Правоохоронні органи покладаються на безліч інформаційних ресурсів та використовують різні підходи щодо запобігання злочинності та реагування на різноманітні деструктивні явища. Джерела інформації залежно від мети можуть бути різноманітними (дані під час арешту, телефонні розмови, діяльність інформаторів, дані про злочини тощо), але аналітичне використання цих джерел й формування корисної інформації та даних є завданням аналітиків правоохоронних органів, які зосереджують свої зусилля на спробі ідентифікації злочинних схем, тенденцій та зв'язків між окремими правопорушниками та/або організованими групами.

Загалом кримінальна розвідка спричинює розвиток ключових та істотних продуктів, які сприяють у прийнятті правоохоронними органами ключових рішень,

© Buranhulov Vladyslav, 2023

DOI (Article): https: //doi.org/10.36486/np.2023.1(59).14

зокрема і щодо організованої злочинної діяльності. З іншого боку, кримінальний аналіз передбачає використання різноманітних географічних та соціально-демографічних даних у поєднанні з просторовими методами для аналізу, запобігання та вирішення проблем злочинності й різноманітних деструктивних явищ [1]. Обидва напрями є важливими для правоохоронної діяльності, проте їх спроможності забезпечувати найбільшу аналітичну та слідчу підтримку перешкоджає відсутність інтеграції між ними через різні підходи щодо відомчої політики, поліцейської культури та недостатності лідерства.

Протягом останніх кількох років у межах співтовариства аналітиків правоохоронних органів виникли великі дебати щодо обговорення питань культури та оперативних функцій цих підрозділів. Інформація від підрозділу кримінальної розвідки зазвичай вважається конфіденційною і, отже, сприймається як більша цінність через її чутливий характер. З іншого боку, інформація кримінального аналізу є менш чутливою та використовується більш широко в усіх установах. У багатьох випадках правоохоронні органи прагнуть розміщувати розвідувальний потенціал на окремому рівні в межах організації, створюючи ще один розрив з іншими аналітичними підрозділами, такими як кримінальний аналіз. Однак, з огляду на характер та обсяг розвідувальних служб та підрозділів кримінального аналізу, особливо важливим є питання про те, чому вони не працюють більш тісно разом, щоб забезпечити цілісніший підхід до проблем злочинності.

Керівники правоохоронних органів чим далі частіше усвідомлюють, що вони більше не перебувають в інформаційно бідному світі: є достатньо даних та інформації про кримінальне середовище та злочинну діяльність [2]. Завдання полягає в тому, щоб об'єднати цей масив даних у знання, які можуть покращити прийняття рішень, стратегії боротьби зі злочинністю та посилити роль і переваги саме запобігання злочинності. Інакше кажучи, метою є перетворення даних та інформації в дієву аналітичну розвідку.

Проте в багатьох випадках це збільшення даних не обов'язково призводить до підвищення знань. Структура процесів обробки інформації в правоохоронних органах не налаштована на нове тисячоліття, а ідеї управління та поширення розвідувальної складової рівня 1970-х років все ще пронизують мислення та організаційну культуру правоохоронних органів. Попри те, що багато керівників мають доступ до кримінального аналізу, кримінальна розвідка не інтегрована до загального процесу, і відповідно, управлінські рішення приймаються без доступу до всіх наявних знань.

Для більшої частини історії правоохоронних органів кримінальна розвідувальна інформація, що стосується діяльності кримінальних індивідів або груп правопорушників, зберігалася спеціалізованими підрозділами чи окремими правоохоронцями (оперативниками або слідчими). Навіть при впровадженні розвідувальних підрозділів ці аналітичні групи часто зберігали свою інформацію у вузькому професійному середовищі, в межах підрозділу. Основна увага відділів кримінальної розвідки зосереджувалась на реактивній підтримці розслідування. Така ситуація переважає і сьогодні. Наприклад, антинаркотичні розвідувальні підрозділи використовують аналітичну розвідувальну інформацію лише в межах своїх під-

© Buranhulov Vladyslav, 2023

розділів, водночас така ж ситуація і у підрозділах кримінальної розвідки, що фокусують свою увагу на організованій злочинності.

У новому сучасному середовищі поліцейської діяльності злиття таких інформаційних аналітичних матеріалів є надто цінним, оскільки на стратегічному рівні ресурси всього поліцейського підрозділу можуть витрачатися більш ефективно і не розпорошуватися між окремими потребами підрозділів. Оскільки узагальнена інформація більше акумулює інформацію про діяльність організованих злочинних груп щодо низки кримінальних процесів, зокрема, вуличної злочинності, наркоманії, торгівлі людьми та відмивання коштів, для перегляду цього питання необхідно реструктуризувати аналітичні служби правоохоронних органів. Ризики занадто високі, щоб дотримуватися ізоляції та спеціалізації окремих підрозділів через зручність для бюрократів.

Належні зміни потребують певного лідерства у правоохоронній діяльності.

Вирішення цієї проблеми лежить у площині формування інтегрованої моделі аналізу. Поєднуючи кримінальний аналіз з кримінальною розвідкою, формується загальний масив, у якому кримінальний аналіз забезпечує інформацією про те, що відбувається у злочинному середовищі, а кримінальна розвідка – чому це відбувається. Ці два компоненти, що використовуються в поєднанні, мають важливе значення для більш повного розуміння злочинності, несуть необхідну інформацію для формулювання ефективних стратегій щодо зменшення шкоди та профілактики [3].

Інтегрована модель аналізу дозволить керівникам побачити загальну картину злочинності та на основі цих знань отримати доступ до ширшого спектру варіантів правозастосування. Крім того, це може дозволити сформувати більш гнучку відповідь злочинності, засновану на реалістичній моделі аналізу, яка краще оцінює кримінальне середовище.

Intelligence-led policing (ILP) – це організаційна модель та філософія менеджменту, де аналіз даних та кримінальна розвідка є ключовими для об'єктивної системи прийняття рішень, яка сприяє зниженню рівня злочинності та запобіганню її проявам як за допомогою стратегічного управління, так і ефективних стратегій правоохоронних заходів, спрямованих на виявлення небезпечних правопорушників [3].

Проте перешкоди для розвитку цієї моделі не є незначними і у зазначеному контексті включають: питання цивілізації, різні місії та термінологію між аналітиками кримінального аналізу і працівниками кримінальної розвідки, ізольоване та вузько спрямоване на конкретні справи мислення, замість того щоб зосередитися на загальній картині, правові обмеження розвідувального аналізу тощо. Багато керівників у правоохоронних органах пройшли підготовку та почали працювати в інший час, коли слідчі були єдиними, хто використовував приховану інформацію, а досвід був ключем до просування на керівні посади [4]. Зазвичай інформаційні ресурси були малодоступними, а досвід і інтуїція були дороговказом в управлінській діяльності керівного складу. Сьогодні реактивне, покрокове розслідування кожного окремого випадку є неефективним у припиненні потоку злочинів, а приховані та інформаційні ресурси мають використовуватися більш стратегічно. Поліцейська діяльність, керована аналітикою, вимагає більшої інтеграції прихованої інформації,

© Buranhulov Vladyslav, 2023
DOI (Article): https: //doi.org/10.36486/np.2023.1(59).14

кримінальної розвідки та кримінального аналізу для кращого управління ризиками та підтримки проактивної правоохоронної діяльності, яка спрямована на правозастосування та сприяє запобіганню злочинам. Цей новий підхід вимагає від керівників правоохоронних органів вивчення та прийняття нового способу мислення щодо знань та ризику, а також нового організаційного підходу в системі управління.

Ключовими рекомендаціями при цьому необхідно розглядати: по-перше, керівництво правоохоронних органів має прагнути краще зрозуміти основні принципи ILP та працювати більш тісно з аналітиками. Артикуляція візії правоохоронного органу чи підрозділу має супроводжуватися організаційною реструктуризацією інформаційних підрозділів для розширення управлінського доступу до аналітики; по-друге, є низка питань, на які менеджери та аналітики повинні звернути увагу, зокрема: вирішення технологічних бар'єрів, краще розуміння юридичних обмежень і обмежень конфіденційності з метою максимізації обміну розвідувальною інформацією, налагодження зв'язків з іншими аналітиками, а також вивчення "problem-oriented policing" та "community policing".

Кримінальна розвідка, як це зазвичай використовується в оперативному режимі, може зафіксувати кримінальну поведінку. Кримінальний аналіз може забезпечити поліцію знаннями щодо кримінальних моделей та тенденцій [5]. Без такого розуміння форм злочинності та кримінальної поведінки не можливо здійснювати ефективне планування та формувати стратегії.

Наприклад, підрозділ кримінальної розвідки може мати хорошу інформацію про місцеву групу правопорушників, які займаються метамфетаміном. Кримінальний аналіз, проте, дозволяє припустити, що основними проблемами у цій сфері є злочинність у сфері трафіку та збуту наркотиків. Маючи більш повну картину місцевого кримінального середовища, керівник поліції може прийняти краще рішення щодо найкращого використання ресурсів для цих конкуруючих пріоритетів [6]. Як альтернатива, кримінальний аналіз може виявити район міста, де почастішали арешти за наркотики. Співробітник кримінальної розвідки відділу боротьби з наркотиками може доповнити картину описом наркоторговця, який живе в цьому районі і який нещодавно звільнився з в'язниці. Знання окремих характеристик і кримінальної поведінки може покращити розуміння патернів вчинення злочинів і навпаки.

З цього приводу аналітик ф'южн центру поліції штату Массачусетс Дебра Піхл (Debra Piehl) говорила: "Я не знаю, що можна робити з аналітикою без даних про злочинність або, що можна робити з даними про злочинність, не перетворюючи їх на результати аналітичної розвідки" [7].

Хоча деякі керівники правоохоронних органів поділяють погляди щодо можливості одночасного співіснування кримінальної розвідки та кримінального аналізу, реальність у багатьох правоохоронних підрозділах є різною. Насправді, одні з них використовують лише аналітиків з питань злочинності, тоді як інші – лише працівників кримінальної розвідки, і це створює серйозні виклики для осіб, відповідальних за інтерпретацію кримінального середовища. Крім того, мало хто з виконавців оперує інформацією про кримінальний світ за межами своєї юрисдикції. Поширення аналітичних даних є ключовим, але мало хто знає, як це зробити.

© Buranhulov Vladyslav, 2023

DOI (Article): https: //doi.org/10.36486/np.2023.1(59).14

Співробітники кримінальної розвідки часто зберігають свої розвідувальні дані у своїх підрозділах, часто через помилкове переконання, що це необхідно для безпеки оперативної інформації та через законодавчі обмеження. Від маленького правоохоронного підрозділу до окремих органів системи національної безпеки існує тенденція обмежувати доступ до інформації, а не поширювати її для інших, чия точка зору може бути суттєвою допомогою в розробці відповідних рішень. Аналітики кримінального аналізу працюють з патернами злочинів, кримінальними моделями та тенденціями, але часто неспроможні отримати краще розуміння того, чому закономірності розгортаються саме так і які групи чи особи можуть бути відповідальними. Нездатність або небажання інтеграції кримінальної розвідки та кримінального аналізу впливає на спроможності у системі безпеки.

Таким чином, інституційне становлення нової моделі поліцейської діяльності, керованої аналітикою, достатньо обґрунтовано характеризується відповідною інтеграцією двох ключових напрямів інформаційно-аналітичної діяльності: кримінальної розвідки та кримінального аналізу. Ефективне планування та формування стратегій протидії злочинності безпосередньо залежить від розуміння форм злочинності, що забезпечується знаннями про кримінальні моделі та тенденції, а також кримінальної поведінки, яка встановлюється зазвичай в оперативному режимі в межах кримінальної розвідки.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Основи кримінального аналізу: підручник / Бабенко А.М., Заєць О.М., Некрасов В.А., Ісмайлов К.Ю. та ін.; за заг. ред. Користіна О.Є., 2019. 270 с.

2. Довідник керівника поліції – поліцейська діяльність, керована розвідувальною аналітикою. ILP: навч. посіб. / Користін О.Є., Пефтієв Д.О., Пеньков С.В., Некрасов В.А. Київ: Вид-во "Людмила", 2019. 120 с.

3. *Jerry H.* Ratcliffe. Intelligence-Led Policing. London and New York. 2016. 222 p.

4. *Steven Gottlieb and Shel Arenberg*. Crime Analysis: From Concept to Reality. Office of Criminal Justice Planning Edition. 1992. 334 p.

5.Law Enforcement Assistance Administration. Crime Analysis in Support of Patrol, 1977.

6. *Steven Gottlieb*. Crime Analysis: from First Report to Final Arrest. Alpha Publishing, 1994.

7. *Jerry H. Ratcliffe*. Integrated Intelligence and Crime Analysis: Enhanced Information Management for Law Enforcement Leaders. Police Foundation, 2007. 40 p.

REFERENCES

1. Osnovy kryminalnoho analizu. "Fundamentals of criminal analysis: a textbook" / Babenko A.M., Zaiets O.M., Nekrasov V.A., Ismailov K.Yu. and others; gen. ed. Korystin O.Ye., 2019. 270 p. [in Ukrainian].

2. Dovidnyk kerivnyka politsii – politseiska diialnist, kerovana rozviduvalnoiu analitykoiu. "Police Chief's Handbook – Intelligence-Driven Policing". ILP: education manual / Korystin O.YE., Peftiiev D.O., Penkov S.V., Nekrasov V.A. Kyiv: "Liudmyla", 2019. 120 p. [in Ukrainian].

3. *Jerry H.* (2016). Ratcliffe. Intelligence-Led Policing. London and New York. 222 p. [in English].

4. *Steven Gottlieb and Shel Arenberg* (1992). Crime Analysis: From Concept to Reality. Office of Criminal Justice Planning Edition. 334 p. [in English].

5. Law Enforcement Assistance Administration. Crime Analysis in Support of Patrol, 1977 [in English].

6. *Steven Gottlieb* (1994). Crime Analysis: from First Report to Final Arrest. Alpha Publishing [in English].

© Buranhulov Vladyslav, 2023

DOI (Article): https: //doi.org/10.36486/np.2023.1(59).14

7. *Jerry H. Ratcliffe* (2007). Integrated Intelligence and Crime Analysis: Enhanced Information Management for Law Enforcement Leaders. Police Foundation. 40 p. [in English].

UDC 351.74:343.9

Buranhulov Vladyslav,
Postgraduate student of Odessa State University of
Internal Affairs, Odessa, Ukraine,
ORCID ID 0000-0001-7423-2558

CRIMINAL ANALYSIS AND CRIMINAL INTELLIGENCE IN THE LAW ENFORCEMENT ACTIVITY

The article focuses on the formation of a single analytical component in the activities of law enforcement agencies, the basis of which is a combination of crime analysis and criminal intelligence. The author substantiates the conceptual foundations of crime analysis. According to the article, significant differences arise between two areas of analytical support, which are similar in general characteristics: crime analysis and criminal intelligence.

Criminal intelligence leads to the development of key and essential products that contribute to the adoption of key decisions by law enforcement agencies, in particular, regarding organized criminal activity. On the other hand, crime analysis involves the use of various geographic and socio-demographic data in combination with spatial methods to analyze, prevent and solve problems of crime and various destructive phenomena.

Analyzing the essential characteristics of two key components of analytical activity, the author concludes, that there is an objective need to combine crime analysis with criminal intelligence. Both are important to law enforcement, but their ability to provide the greatest analytical and investigative support is hampered by a lack of integration between them due to differing approaches to departmental policy, police culture, and insufficient leadership. Crime analysis analysts work with crime patterns, criminal patterns and trends, but often fail to gain a better understanding of why patterns unfold the way they do and which groups or individuals may be responsible.

By consolidating such information and analysis in today's police work environment, it provides tremendous value because, at the strategic level, the resources of the entire police department have the potential for more effective use, rather than being dispersed to individual units.

Keywords: crime analysis, criminal intelligence, law enforcement activity, analyst, Intelligence-led policing.

Отримано 13.04.2023

© Buranhulov Vladyslav, 2023

УДК 343.2.01

Гаджук Олена Сергіївна,
доктор філософії у галузі права,
помічник-консультант народного депутата України,
м. Київ, Україна

ЩОДО РОЗУМІННЯ ПОНЯТТЯ "МІЖГАЛУЗЕВІ ЗВ'ЯЗКИ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА": СУЧАСНИЙ СТАН ПРОБЛЕМИ

Розглядається термінологічний аспект пошуку і встановлення спільного й розбіжного між поняттям "міжгалузеві зв'язки кримінального права" та суміжними поняттями. На підставі розуміння кримінального права, існування якого реалізується у чотирьох взаємопов'язаних формах, пропонується власне міжгалузевими називати зв'язки кримінального права як галузі права і галузі законодавства з іншими спорідненими утвореннями; зв'язки науки кримінального права з іншими науками позначати терміном "міжнаукові"; зв'язки навчальної дисципліни "кримінальне право" з іншими навчальними дисциплінами іменувати "міждисциплінарними".

Ключові слова: *кримінальне право, галузь права, галузь законодавства, юридична наука, навчальна дисципліна, міжгалузевий, міжнауковий, міждисциплінарний.*

Кримінальне право належить до фундаментальних галузей права, воно органічно вплетене в систему національного права України. Відіграючи у цій системі роль одного з провідних елементів, кримінальне право тісно взаємопов'язане з іншими галузями права. Такі зв'язки у теорії права усталено іменують як "міжгалузеві".

Міжгалузевим зв'язкам кримінального права неодмінно приділяється увага у навчальній літературі – кожен поважний підручник чи навчальний посібник із загальної частини кримінального права містить відповідний підрозділ чи параграф.

Міжгалузевий зміст властивий не лише зв'язкам кримінального права як правового утворення з іншими галузями права. Кримінально-політична діяльність, провідний зміст якої відображають заходи протидії злочинності, теж має міжгалузевий характер. На важливості міжгалузевих заходів протидії злочинності акцентують увагу органи державної влади України. Про це, зокрема, йдеться в п. 2.1 Комплексного стратегічного плану реформування органів правопорядку як частини сектору безпеки і оборони України на 2023–2027 роки (схвалений Указом Президента України від 11 травня 2023 р. № 273/2023 [1]).

Вітчизняна наукова спільнота теж не обходить своєю увагою проблематику зовнішніх зв'язків науки кримінального права. Так, 9–10 жовтня 2014 р. під час традиційного щорічного проведення міжнародної науково-практичної конференції, організаторами якої є Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого, Науково-дослідний інститут вивчення проблем злочинності імені академіка

© Hadzhuk Olena, 2023

DOI (Article): https: //doi.org/10.36486/np.2023.1(59).15

В.В. Сташиса Національної академії правових наук України та Всеукраїнська громадська організація "Асоціація кримінального права", була окреслена відповідна тематика цього заходу – "Наука кримінального права в системі міждисциплінарних зв'язків" [2].

За нашими спостереженнями, в теорії кримінального права трапляється ототожнення поняття "міжгалузеві зв'язки" з поняттям "міждисциплінарні зв'язки". Наприклад, М.І. Панов зазначав, що інші науки кримінального циклу використовують поняття науки кримінального права "як логіко-юридичний інструментарій для вирішення завдань, що стоять перед кожною із цих наук, і включають їх до свого категоріально-понятійного апарату. Таким чином, ці категорії і поняття набувають статусу міждисциплінарних (міжгалузевих)" [3, с. 13].

Зазначене ототожнення, з одного боку, може сприйматися як цілком нормальний стан речей, оскільки в термінологічному аспекті поняття "галузь" і "дисципліна" мають багато спільного. Так, академічний тлумачний словник української мови визначає поняття "галузь" як певну ділянку виробництва, науки тощо [4, с. 21]. При цьому слово "дисципліна" у другому значенні словник тлумачить як галузь наукового знання, навчальний предмет [4, с. 287].

Водночас питання щодо співвідношення змісту понять "міжгалузевий" і "міждисциплінарний" лише зрідка порушують в юридичній науці. Так, Л.А. Музика обґрунтовано привертає увагу до необхідності вирішення таких питань, як: "...поняття та види міжгалузевих зв'язків; *розмежування поняття "міжгалузеві зв'язки" та суміжних понять* (виділено нами. – *О. Г.*); можливість та умови застосування міжгалузевої аналогії; визначення галузевого пріоритету у відповідних відносинах. Потребують також ґрунтовного дослідження, визначення та уніфікації такі поняття, як: "міжгалузевий вплив", "міжгалузеві правовідносини", "міжгалузевий інститут", "міжгалузева аналогія" тощо" [5, с. 156]. Перелік цих проблемних питань є значним; вони всі потребують належного наукового опрацювання. У цій публікації ми зупиняємося лише на одному з них – кримінально-правовому аспекті розмежування поняття "міжгалузеві зв'язки" та суміжних понять.

Під час аналізу наявних наукових праць, в яких вивчаються питання міжгалузевих і міждисциплінарних зв'язків кримінального права, нашу увагу привернули твори таких авторів, як Г.Є. Болдарь [6], В.А. Мисливий [7], М.І. Панов [3], В.Я. Тацій [8] та інших спеціалістів зі сфери науки кримінального права. При цьому корисним був і науковий доробок представників інших юридичних наук. Нами проаналізовано праці таких вчених, як С.Ю. Бурлаков [9], М.А. Дейнега [10], В.А. Журавель [11], Л.А. Музика [12] і деяких інших науковців.

Праці зазначених авторів створюють потрібний для подальшого пізнавального руху науковий фундамент. Проте під час аналізу літературних джерел ми виявили певну теоретичну прогалину, а саме – в науковій літературі з кримінального права не приділено увагу розмежуванню поняття "міжгалузеві зв'язки" та суміжних понять.

Тому **завданням** цієї статті є пошук і встановлення спільного й розбіжного між поняттям "міжгалузеві зв'язки кримінального права" та окремими суміжними поняттями.

© Hadzhuk Olena, 2023

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів.

Спроби системного вивчення і сприйняття як самого кримінального права, так і його місця у правовій системі, можемо спостерігати від початку його наукового осмислення.

Так, у вступній лекції "Наука кримінального права, її предмет, завдання зміст і значення", прочитаній 15 вересня 1895 р. у Демидівському юридичному ліцеї, український правознавець А.А. Піонтковський (старший)[1] зазначав: "Під наукою кримінального права розуміється наука, яка займається вивченням злочинної діяльності, розкриттям природних законів, що зумовлюють цю діяльність, і вивченням та встановленням засобів і способів боротьби з цією діяльністю" [13, с. 6].

На думку А.А. Піонтковського, наука кримінального права розпадається на кілька тісно пов'язаних одна з одною галузей, якими є: 1) кримінологія, 2) кримінальна політика і 3) кримінальна догматика [13, с. 6].

Предметом кримінальної догматики А.А. Піонтковський вважав кримінальне право і кримінальний закон. Останній він сприймав як сучасну форму виявлення кримінального права [13, с. 15].

Отже, за А.А. Піонтковським, наука кримінального права поглинає кримінальне право як галузь права і кримінальний закон як галузь відповідного законодавства. Проте у підході науковця ми спостерігаємо три аспекти розуміння кримінального права – науковий, галузевий і законодавчий.

Зазначене розуміння відповідних сторін поняття "кримінальне право" спостерігаємо (у тих чи інших варіаціях) у більшості підручників і навчальних посібників з кримінального права – як минулого, так і сучасності.

Наприклад, у підготовленому колективом харківської наукової школи кримінального права підручнику (2005 р.) наголошується на двох значеннях поняття "кримінальне право", а саме: "Розпочинаючи таке вивчення, необхідно мати на увазі, що поняття "кримінальне право" вживається в двох значеннях: 1) як галузь законодавства (одна з галузей) – кримінальне законодавство. Звідси кримінальним правом іменують закони, – тобто нормативні акти, що містять положення цієї

[1] *Примітка* . У радянській науці кримінального права Андрія Антоновича Піонтковського (1862–1916) називали "Піонтковський-старший" або "Піонтковський-батько", щоб відрізнити його від сина, відомого радянського юриста, науковця Андрія Андрійовича Піонтковського (1898–1973). Маємо підстави вважати, що Піонтковський-батько є українським вченим, оскільки його формування як правознавця відбулося на українських теренах. Річ у тім, що він народився у Тираспольському повіті Херсонської губернії, який вважається одним із центрів українського життя у Придністров'ї. Закінчив юридичний факультет Новоросійського університету (нині – Одеський національний університет імені І.І. Мечникова). Основні наукові праці А.А. Піонтковського-батька підготовлені й опубліковані в Одесі: "Про кримінальну давність" (Одеса, 1891), "Тюрмознавство, його предмет, завдання і значення" (Одеса, 1892), "Про умовне засудження або систему випробування. Кримінально-політичне дослідження" (Одеса, 1894), "Кримінальна політика й умовне засудження" (Одеса, 1895) тощо. До речі, його онук, Андрій Андрійович Піонтковський (через переслідування в росії мешкає у Вашингтоні, має громадянство США)– знаний політолог, публіцист, математик. У своїх регулярних інтерв'ю різноманітним українським

© Hadzhuk Olena, 2023
DOI (Article): https: //doi.org/10.36486/np.2023.1(59).15

галузі права; 2) як наука кримінального права, тобто теорія кримінального права, наукова дисципліна, доктрина [14, с. 3].

У навчальному посібнику з кримінального права О.О. Дудоров і М.І. Хавронюк зазначають: "Поняття "кримінальне право" традиційно розглядається у кількох значеннях – як галузь права, як навчальна дисципліна та як наука. Тут поняття кримінального права розкриватиметься головним чином у його першому значенні" [15, с. 20].

У сучасних наукових працях намітилася тенденція розглядати поняття "кримінальне право" як таке, що вживається у чотирьох значеннях. Так, у статті "Кримінальне право" (автор – А.А. Музика) Великої української юридичної енциклопедії написано: "У сучасній юридичній науці поняття "кримінальне право" вживається у таких значеннях: галузь права, галузь законодавства, наука кримінального права, навчальна дисципліна (предмет, що викладається в юридичних навчальних закладах)" [16, с. 466].

Цей підхід послідовно застосований А.А. Музикою і під час розкриття суміжного, для кримінального права, поняття: "Для розуміння поняття кримінально-виконавчого права слід мати на увазі, що в сучасній юридичній науці воно вживається у таких значеннях: *галузь права, галузь законодавства* (уже римські юристи розрізняли *jus* – право та *lex* – закон), *наука кримінально-виконавчого права* (доктрина, теорія кримінально-виконавчого права), *навчальна дисципліна* (предмет, що викладається в юридичних навчальних закладах)" [17, с. 10].

Такий підхід, щодо розуміння поняття "кримінальне право", поділяє більшість науковців. Серед них, зокрема – авторський колектив Харківського національного університету внутрішніх справ [18, с. 4].

Іноді в літературі додають ще один аспект значення кримінального права – *правозастосовний*. Так, розглядаючи проблему співвідношення кримінального права і кримінального законодавства, В.О. Навроцький зазначає: "Чи не найбільш перспективними для подальшого дослідження є взаємозв'язки у тріаді: право – законодавство – правозастосування. Глибина, фундаментальність проблеми взаємозв'язків права та закону потребує її розробки на монографічному рівні" [19, с. 24].

Водночас тут виникає питання: як можна було б назвати ці взаємозв'язки – стосовно кримінального права, закону і правозастосування?

Оскільки всі зв'язки у праві поділяють на зовнішні (міжсистемні) та внутрішні (внутрішньосистемні) [6, с. 64], то логічним є, відштовхуючись від поняття "міжгалузевий", називати такі зв'язки в межах однієї галузі права, законодавства і правозастосування терміном "внутрішньогалузеві". Подібні теоретичні конструкції використовуються під час класифікації колізій у кримінальному праві. Так, у спеціальній літературі йдеться про міжгалузеві та внутрішньогалузеві кримінально-правові колізії.

Ще одним, суміжним із поняттям "міжгалузевий", є поняття "міждисциплінарний". За нашими спостереженнями, слово "міждисциплінарний" використовується передусім для позначення зв'язків науки кримінального права з іншими науками. Так, у передньому слові до збірки тез міжнародної науково-практичної конференції "Наука кримінального права в системі міждисциплінарних зв'язків"

© Hadzhuk Olena, 2023

В.Я. Тацій наголошував: "На наш погляд, трьома векторами відзначеної взаємодії є, по-перше, зв'язок кримінального права як складової загальної системи наукових знань з гуманітарними і навіть природничими галузями, по-друге, зв'язки науки кримінального права з іншими правовими науками і, по-третє, зв'язок даної науки з іншими науками так званого кримінально-правового циклу" [8, с. 4].

При цьому наші колеги, які спеціалізуються на теорії криміналістики, використовують для позначення зовнішніх наукових зв'язків криміналістики поняття "міжнауковий" – замість поняття "міждисциплінарний". Наприклад, В.А. Журавель використав поняття "міжнаукові зв'язки" у назві статті "Міжнаукові зв'язки криміналістики" [11].

Хоча слово "дисципліна" словник тлумачить у другому значенні як галузь наукового знання, навчальний предмет [4, с. 287], а також, беручи до уваги, що словосполучення "наукова дисципліна" трапляється в науковій літературі, ми схиляємося до обрання більш точної термінології під час виявлення й опису зовнішніх зв'язків кримінального права. Річ у тім, що слово "дисципліна" частіше асоціюють із навчальними предметами. Тому поняття "міждисциплінарні зв'язки кримінального права" пропонуємо застосовувати в аспекті зв'язків навчального предмета "кримінальне право" з іншими навчальними дисциплінами.

У випадках, коли йдеться про зв'язки науки кримінального права з іншими науками, пропонуємо дослухатися до думки наших колег з криміналістичної теорії і застосовувати поняття "міжнаукові зв'язки кримінального права".

За такого підходу застосування поняття "міжгалузеві зв'язки кримінального права" може обмежуватися лише галузями права і галузями законодавства. У підсумку матимемо термінологічно уточнену картину зовнішніх зв'язків кримінального права, яка ґрунтуватиметься на відповідних аспектах розуміння цього поняття.

Висновки та перспективи подальших розвідок у напрямі започаткованого дослідження.

Враховуючи, що існує необхідність розрізняти і з більшою термінологічною точністю позначати той чи інший аспект зовнішніх зв'язків кримінального права в системі права, пропонуємо таке розуміння спільного і розбіжного у змісті понять "міжгалузеві зв'язки", "міждисциплінарні зв'язки" і "міжнаукові зв'язки" кримінального права:

1) зв'язки кримінального права, як *галузі права*, з іншими правовими галузями – іменувати "міжгалузеві";

2) зв'язки кримінального права, як *галузі законодавства*, з іншими галузями законодавства, іншими нормативно-правовими актами – так само називати "міжгалузеві" (що, однак, не виключає необхідності майбутнього вироблення самостійного термінологічного позначення для цього виду зв'язків);

3) зв'язки кримінального права, як *частини юридичної науки*, з іншими науками, за аналогією з позицією колег-криміналістів, – іменувати "міжнаукові";

4) зв'язки кримінального права, як *навчальної дисципліни*, з іншими навчальними дисциплінами – називати "міждисциплінарні".

© Hadzhuk Olena, 2023
DOI (Article): https: //doi.org/10.36486/np.2023.1(59).15

Як перспективний напрям подальшого розвитку положень, викладених у цій публікації, може розглядатися *правозастосовний* аспект кримінального права. На сьогодні остаточно не з'ясовано, чи варто його розглядати як п'яту форму розуміння поняття "кримінальне право".

Також поділяємо науковий концепт щодо актуальності пізнання на міжгалузевому рівні компенсаційної функції кримінального права [20, с. 139]. Крім цього, прискіпливого опрацювання з належними висновками потребує явище міжгалузевих інститутів кримінального матеріального і кримінального процесуального права. Це стосується, зокрема, сукупності норм КПК України ("Глава 35. Кримінальне провадження на підставі угод"), якими врегульовані правовідносини щодо: 1) угоди про примирення між потерпілим та підозрюваним чи обвинуваченим (з погляду на ст. 46 "Звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку з примиренням винного з потерпілим"); 2) угоди між прокурором та підозрюваним чи обвинуваченим про визнання винуватості (з погляду на ст. 45 "Звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку з дійовим каяттям").

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Про Комплексний стратегічний план реформування органів правопорядку як частини сектору безпеки і оборони України на 2023–2027 роки: Указ Президента України від 11 травня 2023 р. № 273/2023. URL: https://www.president.gov.ua/documents/2732023-46733 (дата звернення: 11.03.2023).

2. Наука кримінального права в системі міждисциплінарних зв'язків: матеріали міжнар. наук.-практ. конф., 9–10 жовт. 2014 р. / редкол.: В.Я. Тацій (голов. ред.), В.І. Борисов (заст. голов. ред.) та ін. Харків: Право, 2014. 536 с.

3. *Панов М.І.* Системний підхід у дослідженні науки кримінального права та її міждисциплінарних зв'язків. *Наука кримінального права в системі міждисциплінарних зв'язків*: матеріали міжнар. наук.-практ. конф., 9–10 жовт. 2014 р. / редкол.: В.Я. Тацій (голов. ред.), В.І. Борисов (заст. голов. ред.) та ін. Харків: Право, 2014. С. 7–13.

4. Словник української мови. Т. 2: Г–Ж. / редколегія: І.К. Білодід (голова) та ін. ; редактори тому: П.П. Доценко, Л.А. Юрчук. Київ: Вид-во "Наукова думка", 1971. 550 с.

5. *Музика Л.А.* Міжгалузеві зв'язки у праві: окремі питання. *Наука кримінального права в системі міждисциплінарних зв'язків*: матеріали міжнар. наук.-практ. конф., 9–10 жовт. 2014 р. / редкол.: В.Я. Тацій (голов. ред.), В.І. Борисов (заст. голов. ред.) та ін. Харків: Право, 2014. С. 154–157.

6. *Болдарь Г.Є.* Проблеми класифікації міжгалузевих зв'язків кримінального права. *Кримінальний кодекс України: 10 років очікувань*: тези доповідей та повідомлень учасників Міжнародного симпозіуму, 23–24 вересня 2011 р. Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2011. С. 64–69.

7. *Мисливий В.А.* Наука кримінального права: міждисциплінарний аспект. *Наука кримінального права в системі міждисциплінарних зв'язків*: матеріали міжнар. наук.-практ. конф., 9–10 жовт. 2014 р. / редкол.: В.Я. Тацій (голов. ред.), В.І. Борисов (заст. голов. ред.) та ін. Харків: Право, 2014. С. 95–99.

8. *Тацій В.Я.* Переднє слово. *Наука кримінального права в системі міждисциплінарних зв'язків*: матеріали міжнар. наук.-практ. конф., 9–10 жовт. 2014 р. / редкол.: В.Я. Тацій (голов. ред.), В.І. Борисов (заст. голов. ред.) та ін. Харків: Право, 2014. С. 3–6.

9. *Бурлаков С.* Міжгалузеві зв'язки права інтелектуальної власності. *Теорія і практика інтелектуальної власності.* 2014. № 2. С. 5–14.

10. *Дейнега М.А.* Міжгалузеві зв'язки системи природоресурсного права. *Право. Людина. Довкілля / Law. Human. Environment.* 2019. Vol. 10 (2). С. 66–71.

11. *Журавель В.* Міжнаукові зв'язки криміналістики. *Вісник Національної академії правових наук України.* 2013. № 3 (74). С. 227–237.

12. *Музика А.А.* Концепція цивільно-правової політики України: монографія. Київ: ПАЛИВОДА А.В., 2020. 504 с.

© Hadzhuk Olena, 2023

13. *Пионтковский А.А.* Наука уголовнаго права, ея предметъ, задачи, содержаніе и значеніе. Ярославль: Типо-Литографія Э.Г. Фалькъ, 1895. 24 с.

14. Кримінальне право України: Загальна частина: підручник / М.І. Бажанов, Ю.В. Баулін, В.І. Борисов та ін.; за ред. проф. М.І. Бажанова, В.В. Сташиса, В.Я. Тація. 2-е вид., перероб. і допов. Київ: Юрінком Інтер, 2005. 480 с.

15. *Дудоров О.О., Хавронюк М.І.* Кримінальне право: навч. посібник / за заг. ред. М.І. Хавронюка. Київ: Ваіте, 2014. 944 с.

16. Велика українська юридична енциклопедія: у 20 т. Т. 17: Кримінальне право / редкол.: В.Я. Тацій (голова), В.І. Борисов (заст. голови) та ін.; Нац. акад. прав. наук України; Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького НАН України; Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого. Харків: Право, 2017. 1064 с.

17. Кримінально-виконавче право України: підручник. У 2-х т. Том І. / [Музика А.А., Конопельський В.Я., Письменський Є.О. та ін.]; за заг. ред. д-ра юрид. наук, проф. Є.Ю. Бараша. Київ: Нац. акад. внутр. справ, ФОП Кандиба Т.П., 2018. 364 с.

18. Кримінальне право України. Загальна частина: підручник / [А.А. Васильєв, Є.О. Гладкова, О.О. Житний та ін.]; за заг. ред. проф. О.М. Литвинова. Харків: Харків. нац. ун-т внутр. справ, 2020. 428 с.

19. *Навроцький В.* Кримінальне право і кримінальне законодавство: співвідношення понять. *Право України.* 2011. № 9. С. 20–24.

20. *Музика А.А.* Модель концептуального оновлення статусу потерпілого від злочину. *Правова реформа у сфері кримінальної юстиції: ключові параметри та прогноз подальшого розвитку*: збірка тез міжнародної науково-практичної конференції (Львів, 23–24 вересня 2016 р.). Київ: ВАІТЕ, 2016. С. 139–145.

REFERENCES

1. Pro Kompleksnyi stratehichnyi plan reformuvannia orhaniv pravoporiadku yak chastyny sektoru bezpeky i oborony Ukrainy na 2023–2027 roky. “Comprehensive Strategic Plan for the Reform of Law and Order Bodies as a Part of the Security and Defense Sector of Ukraine for 2023–2027”: Decree of the President of Ukraine dated May 11, 2023 No 273/2023. (Date of Application: 11.03.2023) [in Ukrainian].

2. Nauka kryminalnoho prava v systemi mizhdystsyplinarnykh zviazkiv. “The science of criminal law in the system of interdisciplinary relations”: materials of the international science and practice conference, October 9–10 2014 / ed. board: Tatsii V.Ya. (chief ed.), Borysov V.I. (deputy chief ed.) and others. Kharkiv: Pravo, 2014. 536 p. [in Ukrainian].

3. *Panov M.I.* (2014). Systemnyi pidkhid u doslidzhenni nauky kryminalnoho prava ta yii mizhdystsyplinarnykh zviazkiv. Nauka kryminalnoho prava v systemi mizhdystsyplinarnykh zviazkiv. “Systematic approach in the study of the science of criminal law and its interdisciplinary connections. The science of criminal law in the system of interdisciplinary relations”: materials of the international science and practice conference, October 9–10 2014 / ed. board: Tatsii V.Ya. (chief editor), Borysov V.I. (deputy chief editor) and others. Kharkiv: Pravo. P. 7–13 [in Ukrainian].

4. Slovnyk ukrainskoi movy. “Dictionary of the Ukrainian language”. Vol. 2: G–Z. Ed. board: Bilodid I.K. (chairman) and others. Ed. of the vol. Dotsenko P.P., Yurchuk L.A. Kyiv: Publishing House “Naukova dumka”, 1971. 550 p. [in Ukrainian].

5. *Muzyka L.A.* (2014). Mizhhaluzevi zviazky u pravi: okremi pytannia. Nauka kryminalnoho prava v systemi mizhdystsyplinarnykh zviazkiv. “intersectoral connections in law: separate issues. The science of criminal law in the system of interdisciplinary relations”: materials of the international science and practice conference, October 9–10 2014 / ed. board: Tatsii V.Ya. (chief editor), Borysov V.I. (deputy chief editor) and others. Kharkiv: Pravo. P. 154–157 [in Ukrainian].

6. *Boldar H.YE.* (2011). Problemy klasyfikatsii mizhhaluzevykh zviazkiv kryminalnoho prava. “Problems of classification of inter-branch relations of criminal law. The Criminal Code of Ukraine: 10 years of expectations”: abstracts of reports and reports of the participants of the International Symposium, September 23–24, 2011. Lviv: Lviv State University of Internal Affairs. P. 64–69 [in Ukrainiasn].

7. *Myslyvyi V.A.* (2014). Nauka kryminalnoho prava: mizhdystsyplinarnyi aspekt. Nauka kryminalnoho prava v systemi mizhdystsyplinarnykh zviazkiv. “Science of criminal law: interdisciplinary aspect. The science of criminal law in the system of interdisciplinary relations”: materials of the international science and practice conference, October 9–10 2014 / ed. board: Tatsii V.Ya. (chief editor), Borysov V.I. (deputy chief ed.) and others. Kharkiv: Pravo. P. 95–99 [in Ukrainian].

8. *Tatsii V.YA.* (2014). Perednye slovo. Nauka kryminalnoho prava v systemi mizhdystsyplinarnykh zviazkiv. “Foreword. The science of criminal law in the system of interdisciplinary relations”: materials of the international science and practice conference, October 9–10 2014 / ed. board: Tatsii V.Ya.

© Hadzhuk Olena, 2023

DOI (Article): https: //doi.org/10.36486/np.2023.1(59).15

(chief editor), Borysov V.I. (deputy chief editor) and others. Kharkiv: Pravo. P. 3–6 [in Ukrainian].

9. *Burlakov S.* (2014). Mizhhaluzevi zviazky prava intelektualnoi vlasnosti. "Inter-industry relations of intellectual property law. Theory and practice of intellectual property. No 2. P. 5–14 [in Ukrainian].

10. *Deineha M.A.* (2019). Mizhhaluzevi zviazky systemy pryrodoresursnoho prava. Pravo. Liudyna. Dovkillia. "Intersectoral connections of the system of natural resource law. Right. Man. Environment". Law. Human. Environment. Vol. 10 (2). P. 66–71 [in Ukrainian].

11. *Zhuravel V.* (2013). Mizhnaukovi zviazky kryminalistyky. "Interscientific connections of forensics". Bulletin of the National Academy of Legal Sciences of Ukraine. No 3 (74). P. 227–237[in Ukrainian].

12. *Muzyka A.A.* (2020). Kontseptsiia tsyvilno-pravovoi polityky Ukrainy. "Concept of civil law policy of Ukraine": monograph. Kyiv: PALIVODA A.V. 504 p. [in Ukrainian].

13. *Piontkovskyi A.A.* (1895). Nauka uholovnaho prava, eia priedmiet, zadachi, sodierzhaniie i znachieniie. "The science of criminal law, its subject, tasks, content and meaning". Typo-Lithography Ye.H. Falk. 24 p.

14. Kryminalne pravo Ukrainy: Zahalna chastyna. "Criminal law of Ukraine: General part": textbook / Bazhanov M.I., Baulin Yu.V., Borisov V.I., etc.; editorship Prof. Bazhanova M.I., Stashisa V.V., Tatia V.Ya. 2nd ed. Kyiv: Yurinkom Inter, 2005. 480 p. [in Ukrainian].

15. *Dudorov O.O., Khavronyuk M.I.* (2014). Kryminalne prarvo. "Criminal law": education. manual / by general ed. Ye. Havronyuk. Kyiv: Vaite. 944 p. [in Ukrainian].

16. Velyka ukrainska yurydychna entsyklopediIa: u 20 t. T. 17: Kryminalne pravo. "Great Ukrainian legal encyclopedia: in 20 vols. Vol. 17: Criminal law" / editor: Tatsii V.Ya. (Chief), Borysov V.I. (deputy head), etc.; National Acad. Rights Sciences of Ukraine; V.M. Koretsky Institute of State and Law National Academy of Sciences of Ukraine; Yaroslav the Wise National Law University. Kharkiv: Pravo, 2017. 1064 p. [in Ukrainian].

17. Kryminalno-vykonavche pravo Ukrainy. "Criminal law of Ukraine": textbook. In 2 vol. I.Muzyka A.A., Konopelskyi V.Ya., Pysmenskyi Ye.O. and others; in general ed. doctor of Juridical Sciences, Prof. Ye.Yu. Barasha. Kyiv: National. Acad. Internal Aff., FOP Kandyba T.P., 2018. 364 p. [in Ukrainian].

18. Kryminalne pravo Ukrainy. Zahalna chastyna. "Criminal law of Ukraine. General part: textbook / A.A. Vasyliev, Ye.O. Hladkova, O.O. Rythny, etc.; gen. ed. Prof. Litvynova. Kharkiv: Kharkiv National University of Internal Affairs, 2020. 428 p. [in Ukrainian].

19. *Navrotskyi V.* (2011). Kryminalne pravo i kryminalne zakonodavstvo: spivvidnoshennia poniat. "Criminal law and criminal legislation: correlation of concepts". Law of Ukraine. No 9. P. 20–24 [in Ukrainian].

20. *Muzyka A.A.* (2016). Model kontseptualnoho onovlennia statusu poterpiloho vid zlochynu. "Model of conceptual updating of the status of a victim of a crime. Legal reform in the field of criminal justice: key parameters and forecast of further development": collecte international scientific and practical conference (Lviv, September 23–24, 2016). Kyiv: VAITE. P. 139–145 [in Ukrainian].

UDC 343.2.01

Hadzhuk Olena,
PhD (Law), Assistant Consultant of the People's Deputy of Ukraine, Kyiv, Ukraine

UNDERSTANDING OF THE CONCEPT OF "INTERSECTORAL CONNECTIONS IN CRIMINAL LAW": CURRENT STATUS OF THE PROBLEM

The intersectoral connection of criminal law necessarily receives attention in educational literature – every important textbook or training manual on the general part of criminal law contains a corresponding subchapter or paragraph. At the same time, the subject of intersectoral linkages has not been sufficiently studied in the science of criminal law. The intersectoral connections within criminal law are considered in several aspects, but in this publication the author focuses on only one of them – the criminal law aspect of the distinction between the concept of intersectoral connections and related notions.

© Hadzhuk Olena, 2023

DOI (Article): https: //doi.org/10.36486/np.2023.1(59).15

Emphasis focuses on the fact that domestic criminal law science of the 19th century had already seen an approach distinguishing three aspects for understanding criminal law – scientific, industry-specific and legislative. This publication draws attention to the contemporary understanding of criminal law, which exists in four interrelated forms (first as a branch of law, second as a branch of legislation, third as part of legal science and fourth as an academic discipline). Therefore, the author concludes that the terminological designation of a certain type pertaining to external links of criminal law should be based on a corresponding aspect of understanding criminal law. Considering the existence of the necessity to distinguish and designate with greater terminological precision this or that aspect of the external relations of criminal law in the legal system, the author proposes such understanding of the common and divergent content of the concepts of "interdisciplinary connections", "interdisciplinary connections" and "interscientific connections" of criminal law:

1) connections of criminal law, as a branch of law, with other branches of law – to be called "intersectoral";

2) connections of criminal law, as a branch of law, with other branches of legislation, other normative legal acts – similarly called "intersectoral" (however, thisdoes not exclude the need for the future development of an independent terminological designation for this kind of connections);

3) connections of criminal law, as a part of legal science, with other sciences, by analogy with the position of our colleagues in criminalistics, to be called "interscientific";

4) connections of criminal law, as an academic discipline, with other academic disciplines – call it "interdisciplinary".

In the author's opinion, the relevance of cognition at the intersectoral level of the compensatory function of criminal law belongs to the promising areas of further developing the provisions set out in this publication.

Keywords: criminal law, branch of law, branch of legislation, legal science, educational discipline, interdisciplinary, interscientific, interdisciplinary.

Отримано 11.04.2023

© Hadzhuk Olena, 2023

УДК 630

Користін Олександр Євгенійович,
доктор юридичних наук, професор,
заслужений діяч науки і техніки України,
головний науковий співробітник ДНДІ МВС України, м. Київ, Україна
ORCID ID 0000-0001-9056-5475
Свиридюк Наталія Петрівна,
доктор юридичних наук, професор,
заступник завідувача НДЛ ДНДІ МВС України, м. Київ, Україна
ORCID ID 0000-0001-9772-1119

ОЦІНЮВАННЯ ЗАГРОЗ У СФЕРІ ЛІСОВОГО ГОСПОДАРСТВА УКРАЇНИ

У статті акцентовано увагу на сучасних проблемах розвитку лісового господарства, зокрема на загрозах кримінального характеру. На основі відповідних емпіричних даних проведено порівняльний аналіз кримінально-правової статистики та даних за допомогою ризик-орієнтованого підходу у сфері лісового господарства. Зазначено, що кримінальна статистика, за даними державних органів, відображає виявлені злочини з невисоким рівнем суспільної небезпечності та характеризує, перш за все, рівень соціально-економічного розвитку країни і життєдіяльність малозабезпечених верств населення. Водночас ризик-орієнтований підхід вказує на наявність у лісовому господарстві системних кримінальних загроз, що потребують більшої активності органів правопорядку.

***Ключові слова**: економічна безпека, лісове господарство, загроза, ризик, оцінка ризиків, стратегічний аналіз.*

Для національних інтересів будь-якої країни важливим є сталий розвиток громадянського суспільства та економіки загалом. Національні ресурси є ключовим елементом економічної безпеки та економічного розвитку, і їх важлива складова – лісові ресурси, на які так багата наша країна. Для українського суспільства, яке потерпає від відкритої зовнішньої збройної агресії, посягань на державний суверенітет та територіальну цілісність, війна стала серйозним випробуванням як для національної безпеки України, так і для її економіки, яка втратила значну частку економічного потенціалу, зокрема і щодо національних лісових ресурсів. Водночас загрози внутрішнього характеру і, передусім, кримінального є надзвичайно латентними та для з'ясування їх впливу на соціально-економічну ситуацію у країні потребують певного відходу від звичайного статистичного аналізу. У суспільстві на рівні загального сприйняття та за повідомленнями ЗМІ проблема криміналізації лісового господарства потребує особливої уваги держави та правоохоронних органів. Зокрема це стосується і обґрунтування використання нових підходів для аналізу рівня злочинності у сфері лісового господарства.

Метою статті є розвідки у сфері безпеки лісового господарства з акцентуванням уваги на дослідженні особливостей кримінальних загроз із визначенням найзначніших, які потребують невідкладної уваги.

© Korystin Oleksandr, Svyrydiuk Nataliia, 2023

DOI (Article): https: //doi.org/10.36486/np.2023.1(59).16

У цьому контексті важливим є напрацювання системи знань щодо поширення кримінальних загроз у сфері лісового господарства. Так, усвідомлення сучасних трендів та реального пізнання ключових загроз, на основі яких здійснення оцінювання ризиків їх поширення, оцінювання спроможностей та вразливостей щодо протидії загрозам дасть можливість охарактеризувати напрями для формування реально дієвих механізмів ризик-орієнтованого підходу щодо-забезпечення безпеки лісового господарства [1; 2].

Одним із пріоритетів у системі національної безпеки є охорона суспільних відносин, інтересів людини, суспільства та держави, що, у свою чергу, вимагає стабільності та забезпечення потреб суспільства у всіх сферах життєдіяльності країни, зокрема і її сталої економічної складової [2; 3]. Тож вбачається потреба у суттєвому аналізі ситуації та дослідженні тих факторів, що спричиняють поширення загроз у сфері лісового господарства. Аналізуючи дані державної статистики, зокрема офісу Генерального прокурора України та Державної судової адміністрації України, прослідковуємо чітку тен-денцію зростання кількості виявлених кримінальних правопорушень проти дов-кілля за період 2013–2021 рр. (рис. 1).

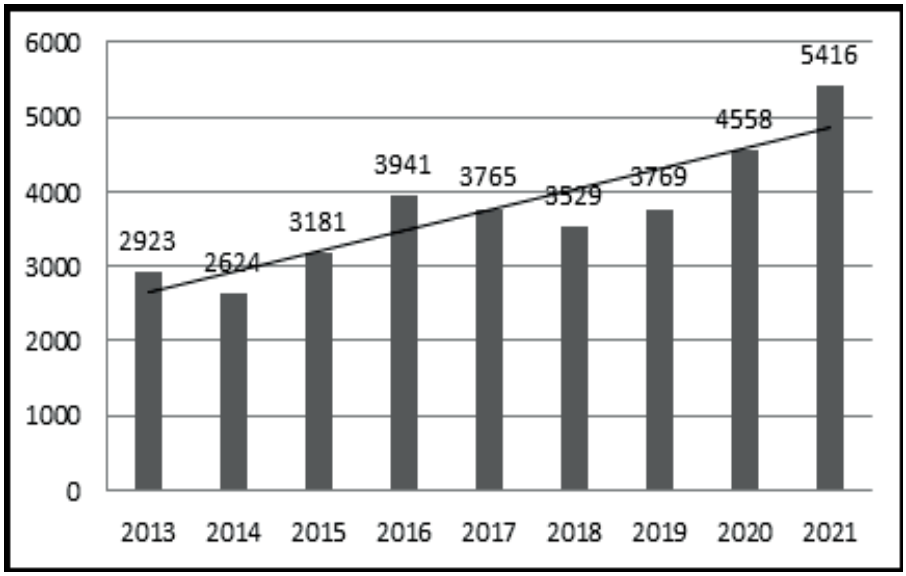

Рис. 1. Кримінальні правопорушення проти довкілля

Водночас зазначене супроводжується певним трендом зниження результатів юридичної відповідальності за вчинені кримінальні правопорушення (рис. 2).

© Korystin Oleksandr, Svyrydiuk Nataliia, 2023

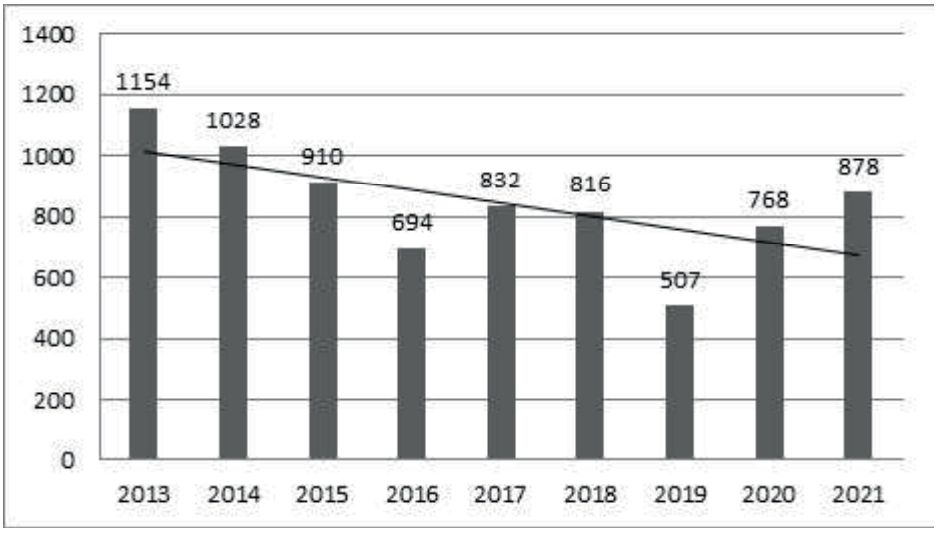

Рис. 2. Засуджено осіб за злочини проти довкілля

Наразі на фоні загальної тенденції до зростання чисельності виявлених кримінальних правопорушень проти довкілля абсолютну більшість цих посягань у 2020 році становили випадки незаконної порубки або незаконного перевезення, зберігання, збуту лісу (ст. 246 ККУ), причому їх відсоток за період, що розглядається, збільшився із 33,6 % до 56,0 % (рис. 3).

Рис. 3. Кримінальні правопорушення проти довкілля

За допомогою подальшого аналізу на основі з'ясування категорії осіб, засуджених за вчинені кримінальні правопорушення, встановлено, що переважна більшість засуджених – це працездатні особи, які на момент вчинення правопорушення не працювали і не навчалися (рис. 4)

© Korystin Oleksandr, Svyrydiuk Nataliia, 2023
DOI (Article): https: //doi.org/10.36486/np.2023.1(59).16

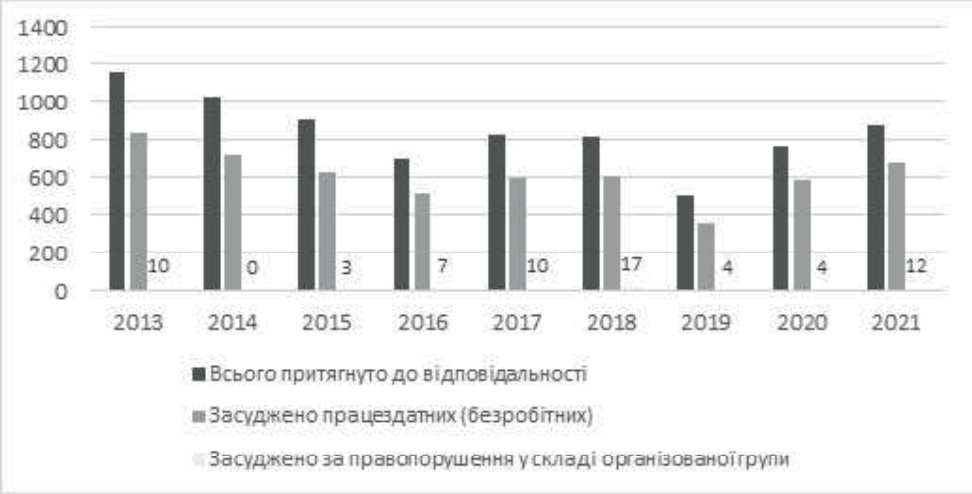

Рис. 4. Характеристика засуджених за вчинення злочину, передбаченого ст. 246 ККУ

Водночас кількість засуджених осіб за вчинення зазначеного складу злочину у складі організованих груп є малозначною (від 3-х до 17-и), що додатково дає підстави стверджувати про невідповідність кримінально-правової державної статистики та реальність кримінальних проблем у лісовому господарстві країни. Кримінальна статистика вказує, перш за все, на проблеми соціально-економічного характеру, що виникають на тлі бідності окремих верств населення, їх безробітного стану та потреби виживання шляхом приватної заготівлі деревини в лісах. Водночас системні кримінальні явища у сфері лісового господарства залишаються поза увагою органів правопорядку та відповідних кримінологічних досліджень.

Об'єктивність та обґрунтованість результатів аналізу потребує відповідної методологічної бази, якою, з-поміж іншого, є оцінка ризиків [4]. Тож, очевидно, що за такого розуміння та використання міжнародних стандартів для нашої держави важливо активно розвиватися в цьому напрямі. Саме тому Указом Президента України від 14 вересня 2020 року № 392/2020 введено в дію Стратегію національної безпеки України [5], в якій закріплено, що Україна запровадить національну систему стійкості для забезпечення високого рівня готовності суспільства і держави до реагування на широкий спектр загроз, що передбачатиме оцінку ризиків, своєчасну ідентифікацію загроз і визначення вразливостей, а також поширення необхідних знань і навичок у цій сфері.

У попередніх дослідженнях та відповідних публікаціях результатів і висновків ми неодноразово звертали увагу на успішне та результативне використання методології, передбаченої ДСТУ ISO 31000:2018 Менеджмент ризиків [6]. А дані, отримані нами за різними напрямами науково-дослідних проєктів, формують достатні масиви, що відображають певні безпекові тенденції і у сфері лісового господарства.

Наразі, досліджуючи загрози та вразливості системи кримінальної юстиції в Україні [7] на основі ризик-орієнтованого підходу, бачимо, що кримінальні правопорушення проти довкілля займають місце в групі загроз з найвищим рівнем ризику і оцінюються різними експертними групами в межах 55,2 % – 75,1 % (рис. 5).

© Korystin Oleksandr, Svyrydiuk Nataliia, 2023

Кримінальні загрози:	Середнє	ДБР	МВС	ДСНС	НАБУ	НААдвок	НПУ	ДПСУ	ДерСуд адм	ДФСУ
1.1 кримінальні правопорушення проти конституційного ладу та територіальної цілісності країни	**64,29**	**68.80**	**63.43**	**71.39**	**75.82**	57.55	58.78	**70.63**	56.69	**66.50**
1.2 кримінальні правопорушення проти життя та здоров'я особи	**61,06**	59.56	**63.03**	51.24	59.05	52.24	54.48	**62.69**	58.68	**63.86**
1.3 кримінальні правопорушення, що порушують права та свободи громадян	53,58	47.04	52.31	55.97	47.46	54.89	47.94	57.19	45.15	53.74
1.4 кримінальні правопорушення проти власності	53,95	53.32	56.38	41.29	50.39	**69.82**	50.98	53.55	41.54	53.20
1.5 кримінальні правопорушення у сфері господарської діяльності	51,19	51.01	56.45	41.29	44.54	47.26	45.50	52.69	39.80	57.81
1.6 кримінальні правопорушення проти довкілля	55,22	**61.93**	59.63	46.52	46.81	**75.12**	49.69	55.17	47.36	54.23
1.7 кримінальні правопорушення проти громадської безпеки та порядку	52,11	47.06	**60.04**	43.91	46.33	54.73	46.34	53.67	45.09	50.98
1.8 кримінальні правопорушення у сфері охорони державного кордону	57,92	55.65	48.37	54.10	44.72	57.38	53.82	**61.04**	53.02	**61.92**
1.9 кримінальні правопорушення у сфері обігу наркотичних засобів	**64,40**	**64.22**	57.94	**60.08**	49.97	**86.73**	**60.74**	**65.09**	55.94	**67.29**
1.10 кримінальні правопорушення у сфері кібербезпеки	**60,97**	57.59	59.02	58.71	**60.00**	**84.08**	57.82	**63.98**	58.86	**61.32**
1.11 кримінальні правопорушення у сфері службової діяльності	52,57	56.12	55.36	31.59	59.70	**62.52**	45.15	56.55	45.06	51.42
1.12 кримінальні правопорушення проти правосуддя	49,56	47.19	47.90	41.17	49.67	49.09	41.94	52.05	41.11	46.98

Рис. 5. Рівень ризику поширення кримінальних загроз за родовою ознакою кримінального правопорушення

Таким же трендом характеризується оцінка ризику за сферами безпеки (рис. 6): оцінка ризику поширення кримінальних загроз у сфері екологічної безпеки, що безпосередньо пов'язано з розвитком лісового господарства, характеризується значним рівнем загрози – 57,98 %.

Загрози за сферами (*оцінка ризику, %*):	Середнє	ДБР	МВС	ДСНС	НАБУ	НААдвок	НПУ	ДПСУ	ДерСуд адм	ДФСУ
Прав та свобод громадян	54,52	51.72	55.22	58.46	45.13	**62.68**	47.59	55.49	48.28	54.50
Громадської безпеки	52,03	47.61	54.07	55.10	46.32	59.03	47.06	53.74	46.42	49.97
Цивільного захисту	48,82	42.53	52.51	55.85	33.19	**61.85**	45.43	49.32	40.17	45.19
Дорожньо-транспортного руху	55,08	48.11	55.29	41.79	50.62	**72.47**	49.99	53.57	46.23	53.10
Економічної безпеки	59,47	59.59	**60.11**	57.21	**66.44**	**72.47**	53.23	**60.78**	53.26	**65.51**
Інформаційної безпеки	58,11	57.01	56.99	51.87	**61.01**	**81.42**	55.38	**62.23**	49.06	
Кібербезпеки	59,60	56.41	**62.28**	**60.70**	**65.19**	**84.07**	56.45	**61.19**	**60.16**	58.66
Державної безпеки	**63,84**	**66.82**	**72.52**	**65.30**	**73.79**	**79.60**	57.47	**68.51**	57.58	**67.35**
Енергетичної безпеки	55,85	56.35	55.69	**67.29**	**68.65**	**81.42**	51.47	57.74	49.84	56.50
Екологічної безпеки	**57,98**	**60.38**	**56.78**	**51.99**	**50.62**	**71.64**	**52.71**	**58.85**	**54.35**	**56.49**
Продовольчої безпеки	47,67	44.35	50.40	48.01	30.62	45.60	42.90	47.37	42.47	44.83
Охорони кордонів	58,71	55.61	**61.53**	**70.03**	56.41	58.20	52.98	**60.59**	**55.53**	**62.88**

Рис. 6. Оцінка ризиків за сферою безпеки

Водночас у стратегічному аналізі у сфері фіскальної безпеки [8] тіньова економічна діяльність у сфері лісового господарства характеризується більш вираженим рівнем ризику поширення кримінальних загроз і є найбільшою загрозою в економіці країни (рис. 7, 8).

© Korystin Oleksandr, Svyrydiuk Nataliia, 2023

Рівень тінізації господарської діяльності	Середнє	Бізнес	Митниця	ДПС	Міліц
у сфері банківської діяльності	46,12	41,79	52,22	44,94	49,15
у сфері небанківських фінансових установ	47,65	51,37	51,95	46,81	47,68
в енергетичному секторі	54,87	57,54	56,89	54,87	52,62
у нафтогазовій галузі	57,09	58,55	58,89	57,58	52,97
у сфері паливних ресурсів	56,37	**60,63**	59,17	56,61	52,06
у аграрній сфері	50,94	52,58	52,70	50,02	53,79
у сфері лісового господарства	58,10	**63,79**	**65,30**	57,61	53,98
у сфері водного господарства	43,86	46,04	50,07	42,99	43,17
у сфері зовнішньоекономічної діяльності	49,45	47,65	48,47	48,65	54,03
у сфері виробництва та обігу лікеро-горілчаних та тютюнових виробів	55,59	59,79	55,88	55,13	56,36
у металургійній галузі	48,15	52,01	48,53	47,84	48,20

Рис. 7. Оцінювання ризиків тінізації господарської діяльності

За рівнем тінізації окремих видів бізнесу незаконна вирубка лісів та подальший експорт деревини (рис. 8) визначаються найвищим рівнем ризику (66,17 %) і вказують на надзвичайну кримінологічну вразливість економічної системи та безпеки лісового господарства.

Тінізація окремих видів бізнесу:	Середнє	Бізнес	Митниця	ДПС	Міліц
офшоризація зовнішньоекономічної діяльності (експорт, імпорт	57,76	59,88	56,02	57,89	57,75
перероблення побутових відходів	41,56	49,68	43,90	40,76	41,21
незаконна вирубка лісів та подальший експорт деревини	**66,17**	**70,97**	**69,85**	**66,33**	**61,21**
незаконний видобуток корисних копалин (бурштин, граніт, пісок, нафта, газ тощо	**63,96**	**71,72**	**66,96**	**64,52**	56,50
організація перевезень пасажирів та вантажів автомобільним транспортом	44,60	48,74	44,19	44,28	45,07
використання необлікованих земельних ділянок у сільськогосподарській діяльності	49,33	51,58	50,37	49,81	45,36
незаконне використання водних ресурсів	47,84	54,95	52,85	47,33	44,73
придб у насел та реалізація (у т.ч.на експорт) високоліквідної с/г продукції	47,21	51,62	47,97	45,09	54,96
незаконні викиди в атмосферне повітря забруднюючих речовин	58,30	59,07	**66,16**	57,80	55,10
незаконні скиди забруднюючих речовин у водні об'єкти	**60,51**	**64,14**	**69,46**	59,59	57,63

Рис. 8. Оцінка ризиків тінізації окремих видів бізнесу

Таким чином, ураховуючи оцінки ризиків поширення ідентифікованих кримінальних загроз, їх рейтинг, можемо зробити висновок про те, що загрози у сфері лісового господарства належать до групи найзначніших загроз у сфері економічної безпеки України.

Проведений аналіз загроз у сфері лісового господарства, а також кримінально-правової статистики в державі вказують на значні розбіжності кримінологічного характеру, особливо щодо пізнання проблеми та подальшого кримінально-правового впливу. Головним акцентом діяльності органів правопорядку в лісовій галузі

© Korystin Oleksandr, Svyrydiuk Nataliia, 2023

залишаються дріб'язкові кримінальні правопорушення, які мають вирішуватися в державі на рівні профілактичних заходів і покращання соціально-економічного рівня проживання громадян. Водночас ключові акценти в лісовій галузі повинні формуватися на ризик-орієнтованому підході та спрямовуватися на зниження ризиків системних кримінальних загроз, які характеризуються надзвичайним рівнем поширення. Достатньо показовими є використані у дослідженні аналітичні дані та матеріали дослідницьких проєктів, які дозволили оцінити загрози у сфері лісового господарства України за рівнем ризику їх поширення, визначивши найважливіші, що потребують невідкладного впровадження заходів протидії. Разом з тим, зазначені висновки є не остаточними і потребують спеціалізованого наукового аналізу з акцентом на широкому переліку загроз у сфері лісового господарства та оцінюванні спроможностей протидії ідентифікованим загрозам.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. *Користін О.Є., Свиридюк Н.П.* Методологічні засади оцінювання ризиків у правоохоронній діяльності. Наука і правоохорона. 2020. № 3. С. 191–197.

2. *Користін О.Є., Свиридюк Н.П.* Формування безпекознавчих компетентностей у правоохоронній діяльності. Наука і правоохорона. 2021. № 1 (51). С. 191–198.

3. *Користін О.Є., Свиридюк Н.П.* Оцінювання загроз у сфері економічної безпеки України. Наука і правоохорона. 2022. № 2. С. 191–197.

4. Резолюція Генеральної Асамблеї ООН 57/329, прийнята на 78 пленарному засіданні 57-ї сесії. 20 грудня 2002 року. URL: https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N02/555/24/PDF/N0255524.pdf?OpenElement (дата звернення: 08.01.2023).

5. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 14 вересня 2020 року "Про Стратегію національної безпеки України". URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/392/2020#Text (дата звернення: 08.01.2023).

6. ДСТУ ISO 31000:2018 Менеджмент ризиків. Принципи та настанови (ISO 31000:2018, IDT). URL: https://zakon.isu.net.ua/sites/default/files/normdocs/dstu_iso_31000_2018.pdf (дата звернення: 07.01.2023).

7. *Користін О.Є.* Стратегічний аналіз у сфері: кримінальна юстиція та правоохоронні органи: загрози, ризики, вразливості. Київ: РНБО, 2021. 29 с.

8. Фіскальна безпека України – загрози, ризики, вразливості: стратегічна візія / Користін О.Є., Катамадзе Г.Ш., Некрасов В.А., Мельник В.І. та ін. Херсон: Видавничий дім "Гельветика", 2021. 64 с.

REFERENCES

1. *Korystin O.Ye., Svyrydiuk N.P.* (2020). Metodolohichni zasady otsiniuvannia ryzykiv v pravookhoronnii diialnosti. "Methodological principles of risk assessment in law enforcement activities". Nauka i Pravookhorona. No 3. P. 191–197 [in Ukrainian].

2. *Korystin O.Ye., Svyrydiuk N.P.* (2021). Formuvannia bezpekoznavchykh kompetentnostej u pravookhoronnij diialnosti. "Formation of security competences in law enforcement activities". Nauka i Pravookhorona. No 1 (51). P. 191–198 [in Ukrainian].

3. *Korystin O.Ye., Svyrydiuk N.P.* (2022). Otsiniuvannia zahroz u sferi ekonomichnoi bezpeky Ukrainy. "An Estimation of Threats in the Sphere of Economical Security of Ukraine". Nauka i Pravookhorona. No 2. P. 191–197 [in Ukrainian].

4. Rezoliutsiia Heneralnoi Assambliei OON 57/329, pryniataia na 78 plienarnom zasedanii 57-i siessii. "UN General Assembly Resolution 57/329, adopted at the 78th plenary meeting of the 57th session. December 20, 2002". URL: https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N02/555/24/PDF/N0255524.pdf?OpenElement. (Date of Application: 08.01.2023).

5. "Pro Stratehiiu natsionalnoi bezpeky Ukrainy". "On the National Security Strategy of Ukraine", dated September 14, 2020 URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/392/2020#Text. (Date of Application: 08.01.2023) [in Ukrainian].

© Korystin Oleksandr, Svyrydiuk Nataliia, 2023

DOI (Article): https: //doi.org/10.36486/np.2023.1(59).16

6. DSTU ISO 31000:2018 Menedzhment ryzykiv. Pryntsypy ta nastanovy (ISO 31000: 2018, IDT). "DSTU ISO 31000:2018 Risk management. Principles and guidelines (ISO 31000:2018, IDT)". URL: https://zakon.isu.net.ua/sites/default/files/normdocs/dstu_iso_31000_2018.pdf. (Date of Application: 07.01.2023) [in Ukrainian].

7. *Korystin O.Ye.* (2021). Stratehichnyi analiz u sferi: kryminalna iustytsiia ta pravookhoronni orhany: zahrozy, ryzyky, vrazlyvosti. "Strategic analysis in the field of: criminal justice and law enforcement: threats, risks, vulnerabilities". Kyiv: NSDC. 29 p. [in Ukrainian].

8. Fiskalna bezpeka Ukrainy – zahrozy, ryzyky, vrazlyvosti: stratehichna viziia. "Fiscal security of Ukraine – threats, risks, vulnerabilities: strategic vision" / Korystin O.Ye., Katamadze H.Sh., Nekrasov V.A., Melnyk V.I. etc. Kherson: Vydavnychyi dim "Helvetyka", 2021. 64 p. [in Ukrainian].

UDC 630

Korystin Oleksandr,
Doctor of Juridical Sciences, Professor,
Honored Academic of Science and Technology of Ukraine,
State Scientifically Research Institute of the MIA of Ukraine,
Kyiv, Ukraine,
ORCID ID 0000-0001-9056-5475
Svyrydiuk Nataliia,
Doctor of Juridical Sciences, Professor,
Deputy Chief of the Scientific and Research Laboratory,
State Scientifically Research Institute MIA Ukraine,
Kyiv, Ukraine,
ORCID ID 0000-0001-9772-1119

ASSESSMENT OF THREATS IN FORESTRY OF UKRAINE

The article focuses on modern problems of forestry development, in particular on threats of a criminal nature. On the basis of relevant empirical data, a comparative analysis of criminal law statistics and data based on a risk-oriented approach in the field of forestry was carried out.

Currently, against the background of the general trend towards an increase in the number of detected criminal offenses against the environment, the absolute majority of these encroachments in 2020 were cases of illegal felling or illegal transportation, storage, sale, forest (Article 246 of the Criminal Code), and their percentage increased from 33.6 % to 56.0 %. But the vast majority of persons convicted of criminal offenses are able-bodied persons who did not work or study at the time of the offense. It is noted that, according to the data of state bodies, criminal statistics reflect detected crimes with a low level of public danger and characterize, first of all, the level of socio-economic development of the country and the livelihood of low-income segments of the population.

At the same time, the risk-oriented approach indicates the presence of systemic criminal threats in forestry, which require greater activity of law enforcement agencies.

© Korystin Oleksandr, Svyrydiuk Nataliia, 2023

DOI (Article): https: //doi.org/10.36486/np.2023.1(59).16

According to the level of shadowing of certain types of business, illegal deforestation and the subsequent export of wood is determined by the highest level of risk (66.17%) and indicates the extreme criminological vulnerability of the economic system and security of forestry.

Keywords: economic security, forestry, threat, risk, risk assessment, strategic analysis.

Отримано 12.04.2023

© Korystin Oleksandr, Svyrydiuk Nataliia, 2023

УДК 343.97

Кулик Олександр Георгійович,
доктор юридичних наук, професор,
завідувач науково-дослідної лабораторії ДНДІ МВС України,
м. Київ, Україна
ORCID ID 0000-0002-5172-8996

ГРОМАДСЬКА БЕЗПЕКА ЯК СОЦІАЛЬНО-ПРАВОВЕ ЯВИЩЕ

У статті розглядається розвиток підходів до феномена громадської безпеки, аналізуються його соціальні та правові аспекти. Запропоновано визначення громадської безпеки у широкому сенсі, яке останніми роками використовується у кримінології, соціології та політології. Особливу увагу приділено питанню визначення структури діяльності щодо забезпечення громадської безпеки, проаналізовано наукові джерела з безпекової проблематики. Розглянуто структуру громадської безпеки в сучасному суспільстві.

Ключові слова: *громадська безпека, елементи громадської безпеки, загрози громадській безпеці, фактори впливу на громадську безпеку, кримінальні правопорушення, надзвичайні ситуації природного та техногенного характеру, програма забезпечення громадської безпеки, суб'єкти забезпечення громадської безпеки.*

Громадська безпека достатньо давно стала предметом юридичних досліджень, але розуміння цього явища з часом змінювалося.

Цей термін законодавець почав використовувати у кримінальних кодексах РСФСР, УРСР та інших союзних республік колишнього СРСР. Пізніше розділ IX "Кримінальні правопорушення проти громадської безпеки" було включено до чинного Кримінального кодексу України (КК України). Відповідно, розробленням визначення поняття "громадська безпека" активно займалися фахівці у сфері кримінального права. Як зазначав В.П. Тихий – знаний фахівець в цій царині, у літературі визначають громадську безпеку у вузькому значенні слова, її розуміють як безпеку від джерел підвищеної небезпеки або як безпеку від руйнівного впливу стихійних сил природи та джерел підвищеної небезпеки [1, с. 24]. Сам В.П. Тихий сформулював ґрунтовну характеристику громадської безпеки як родового об'єкта злочинів, виділивши такі суттєві ознаки відносин, які становлять зміст громадської безпеки: забезпечують безпеку не тільки невизначеного кола осіб, але й невизначеного кола правоохоронюваних інтересів; однаковою мірою гарантують безпеку інших суспільних відносин, створюючи навколо них своєрідну захисну оболонку, попереджуючи завдання їм значної насильницької шкоди (від пожеж, вибухів, захист небезпечних властивостей певних предметів при поводженні з ними); існують

© Kulyk Oleksandr, 2023

у нерозривній єдності; посягання на один з елементів громадської безпеки створює загальну небезпеку насильницького спричинення значної шкоди [1, с. 25].

Таке трактування загалом підтримувалося більшістю фахівців з кримінального права, але згодом в нього вносилися певні уточнення. Так, В.О. Навроцький у визначенні громадської безпеки як родового об'єкта відповідних злочинів слушно зазначив, що насильницька шкода може бути спричинена не тільки джерелами підвищеної небезпеки, але й певними видами діяльності [2, с. 9]. Автори підручника із Загальної частини кримінального права зробили інакше і розширили зміст поняття джерела підвищеної небезпеки шляхом віднесення до них злочинних об'єднань, терористів, зброї та інші смертоносних предметів [3, с. 286]. Таким чином, було теоретично підкріплено включення до зазначеного розділу Особливої частини КК України таких видів злочинів, як прояви організованої злочинності, тероризму, створення непередбачених законом воєнізованих або збройних формувань, завідомо неправдиве повідомлення про загрозу безпеці громадян, знищення чи пошкодження об'єктів власності, умисне знищення або пошкодження об'єктів житлово-комунального господарства.

У кримінологічному плані встановлення кримінальної відповідальності за посягання проти громадської безпеки і поступове розширення кількості видів таких діянь стало наслідком процесів урбанізації та технізації суспільства, які різко підсилилися на початку XX століття. У містах сконцентрувалися великі маси людей, які жили в умовах постійного зростання навколо них кількості виробничих підприємств, інфраструктурних об'єктів, машин, механізмів, видів озброєння, небезпечних речовин, засобів зв'язку тощо. Це створювало сприятливі умови для збільшення випадків необережного поводження з цими об'єктами і предметами, здійснення видів діяльності, які створювали небезпеку невизначеному колу осіб певної територіальної громади, тобто для громади загалом. Виникнення такої небезпеки і її постійне зростання зумовили внесення відповідних новел до кримінального законодавства.

Ці процеси дали поштовх до поступового формування у суспільстві більш широкого розуміння явища громадської безпеки. Принагідно зазначимо, що вже в окремих роботах фахівців з кримінального права визнавалось, що використання таких широких за змістом термінів, як "безпека" і "громадська" створює можливість для широкого розуміння цього явища як стану суспільних відносин, що запобігає загрозі спричинення ним шкоди та забезпечує таким чином їх нормальне функціонування, тобто громадської безпеки як об'єкта посягання всіх видів злочинів [1, с. 23; 4, с. 8].

Інтерес до широко розуміння громадської безпеки як важливого соціального явища виник згодом на тлі розроблення теоретичних та практичних засад забезпечення національної безпеки. Перші законодавчі та організаційні рішення щодо створення системи забезпечення національної безпеки були прийняті у США у 1947 р., але на той час забезпечення національної безпеки обмежувалося обороною країни. Згодом у міру ускладнення соціально-економічних відносин між країнами та всередині країн, виникнення нових зовнішніх та внутрішніх загроз під національної безпекою почали розуміти стан захищеності від загроз будь-яких сфер

© Kulyk Oleksandr, 2023

життя країни. Дослідження національної безпеки у такому широкому значенні розпочалися у багатьох країнах, зокрема й в Україні на початку 2000-х років.

З того часу опублікована велика кількість монографічних робіт та наукових статей, в яких аналізувалося поняття національної безпеки, її структурні елементи, ризики і загрози національній безпеці, заходи її забезпечення. У безпековій літературі ведуться дискусії, уточнюються теоретичні положення. Згодом процес розвитку наукових досліджень з цієї проблематики пішов шляхом деталізації їх предмету, а саме виділення та аналізу видів безпеки, їх елементів, заходів забезпечення безпеки на певній території. Зокрема були опубліковані роботи, присвячені державній, внутрішній, політичній безпеці, а також соціальній, екологічній, регіональній безпеці тощо.

У низці робіт на основі цих теоретичних засад досліджувалося й таке явище, як громадська безпека [5]. Аналізувалося поняття громадської безпеки, його співвідношення з іншими близькими за смислом поняттями – "національна безпека", "внутрішня безпека", "публічна безпека", "громадський порядок"; окремі елементи громадської безпеки, фактори, які визначають її стан, система заходів забезпечення громадської безпеки та сили і засоби, які забезпечують її функціонування. Між тим, в наукових публікаціях до цього часу спостерігається значна різниця у підходах і у ряді ключових змістовних положень теорії громадської безпеки.

На основі цих робіт в Україні було розроблено і прийнято ряд законодавчих та інших нормативно-правових актів, які регулюють цю сферу суспільних відносин. Першим кроком у розвитку нормативної бази громадської безпеки стало прийняття Закону України від 19.06.2003 № 964-IV "Про основи національної безпеки України". У ньому були визначені основні засади державної політики, спрямованої на захист національних інтересів і гарантування в Україні безпеки особи, суспільства і держави від зовнішніх і внутрішніх загроз в усіх сферах життєдіяльності [6].

Подальший розвиток суспільства і держави, ускладнення соціально-економічних процесів в країні, зовнішніх та внутрішніх загроз національній безпеці зумовили прийняття нового законодавчого акта у цій сфері – Закону України від 21.06.2018 № 2469-VIII "Про національну безпеку України" [7]. Його створено як базовий відносно всіх видів безпеки. У законі визначено зміст всіх видів безпеки, напрями реалізації та суб'єкти забезпечення кожного виду безпеки.

У зазначеному законі поняття "громадська безпека і порядок" визначаються як "захищеність життєво важливих для суспільства та особи інтересів, прав і свобод людини і громадянина, забезпечення яких є пріоритетним завданням діяльності сил безпеки, інших державних органів, органів місцевого самоврядування, їх посадових осіб та громадськості, які здійснюють узгоджені заходи щодо реалізації і захисту національних інтересів від впливу загроз" (п. 3) ч. 1 ст. 1). До загроз національній безпеці віднесені "явища, тенденції і чинники, що унеможливлюють чи ускладнюють або можуть унеможливити чи ускладнити реалізацію національних інтересів та збереження національних цінностей України" (п. 6) ч. 1 ст. 1). У законі передбачається розроблення та прийняття "стратегії громадської безпеки та цивільного захисту України" як "документа довгострокового планування, що розробляється на основі Стратегії національної безпеки України за результатами

© Kulyk Oleksandr, 2023
DOI (Article): https: //doi.org/10.36486/np.2023.1(59).17

огляду громадської безпеки та цивільного захисту і визначає напрями державної політики щодо гарантування захищеності життєво важливих для держави, суспільства та особи інтересів, прав і свобод людини і громадянина, цілі та очікувані результати їх досягнення з урахуванням актуальних загроз" (п. 23) ч. 1 ст. 1).

У характеристиці Стратегії громадської безпеки та цивільного захисту України зазначається, що вона визначає "загрози національній безпеці у сферах громадської безпеки та цивільного захисту та шляхи досягнення цілей і реалізації пріоритетів державної політики у цих сферах, зокрема:

1) готовність сил та засобів виконувати завдання за призначенням, інфраструктуру, напрями розвитку, інші показники, необхідні для планування діяльності Міністерства внутрішніх справ України, Національної гвардії України, Національної поліції України, Державної прикордонної служби України, Державної міграційної служби України, Державної служби України з надзвичайних ситуацій" (ч. 2 ст. 29).

З цього положення випливає, що забезпечення громадської безпеки охоплює діяльність не тільки Національної поліції України та Державної служби України з надзвичайних ситуацій, але й діяльність Державної прикордонної служби України та Державної міграційної служби України.

Як свідчить аналіз наведених нормативних положень, вони мають певні недоліки. Дається єдине визначення громадської безпеки і порядку – досить різних за містом явищ, які доцільно визначати окремо. Чітко не визначено, від яких саме вчинків, подій тощо відбувається захист у межах забезпечення громадської безпеки і порядку. Формулювання "вплив загроз" є надто загальним і може застосовуватися до будь-якого виду безпеки.

У інших нормативно-правових актах також містяться певні суперечливі положення щодо громадської безпеки. Зокрема, у Положення про Міністерство внутрішніх справ України від 28.10.2015 № 878 вживається не термін "громадська безпека", а словосполучення "публічна безпека і порядок" (п. 1; пп. 1 п. 3; пп. 5 п. 4; пп. 61 п. 4) [8]. Таке ж формулювання вживається у Законі України "Про Національну поліцію" (ст. 1; пп. 1 ст. 2; пп. 1 ст. 16; ч. 2 ст. 18; пп. 30 ч. 1 ст. 22 тощо) [9].

Як видно з наведеного аналізу, під час нормотворення щодо питання забезпечення громадської безпеки в країні використовувалися різні підходи, не завжди дотримувався принцип системності і, що найбільш важливо, розробники відповідних нормативно-правових актів не мали чіткого, цілісного розуміння цього явища та його елементів. Натомість нині коли в країні розробляються конкретні заходи щодо забезпечення громадської безпеки, проводиться огляд громадської безпеки та цивільного захисту [10], за результатами якого розроблятиметься Стратегія громадської безпеки та цивільного захисту України, таке розуміння є необхідним. Наше бачення соціальної та правової сутності громадської безпеки, її структури та заходів забезпечення є таким.

На основі узагальнення наукових поглядів з цього питання громадську безпеку в соціальному плані можна розглядати як одну з базових умов нормальної життєдіяльності суспільства, соціальних груп та конкретної особи, а заходи щодо

© Kulyk Oleksandr, 2023

її забезпечення – як основну гарантію захисту прав, свобод та інтересів людини. На цьому етапі наукових досліджень у зазначеній царині доцільно використовувати більш конкретне визначення цього явища, яке є придатним як для подальших теоретичних досліджень, так і для використання при розробленні практичних заходів щодо забезпечення громадської безпеки. Пропонується розглядати громадську безпеку як стан захищеності громадян, громад, підприємств, установ і організацій, суспільства і держави від кримінальних та адміністративних правопорушень, надзвичайних подій природного та техногенного характеру, які загрожують спричиненням або спричиняють шкоду їх правам, майновим та немайновим інтересам. Ми вважаємо недоцільним обмежувати коло протиправних посягань, які становлять загрозу громадській безпеці, ознаками, пов'язаними з тяжкістю діяння, характером та способом дій, сферою життєдіяльності суспільства, у якій вони вчиняються. В основу визначення громадської безпеки покладено положення, що будь-які адміністративні та кримінальні правопорушення шкодять суспільству і погіршують стан громадської безпеки.

Важливим елементом цього явища є загрози громадській безпеці. Ми пропонуємо виділяти два типи таких загроз: 1) процеси та явища, які продукують або створюють сприятливі умови для заподіяння шкоди правам, майновим та немайновим інтересам громадян, підприємств, установ і організацій, суспільству і державі; 2) адміністративні та кримінальні правопорушення, надзвичайні події природного або техногенного характеру, які заподіють зазначену шкоду. Загрози першого типу часто розглядають як фактори негативного впливу на стан громадської безпеки, які порушують нормальні суспільні відносини, що зумовлює або сприяє поширенню зазначених протиправних діянь та надзвичайних подій. За змістом можна виділити такі види цих процесів та явищ: воєнно-політичні, політичні, економічні, соціальні, демографічні, медико-санітарні, організаційно-управлінські, інформаційні, соціально-психологічні, матеріально-технічні, кримінально-ситуаційні. Протидія загрозам першого типу шляхом їх усунення, нейтралізації або послаблення впливу запобігає поширенню загроз другого типу.

Як вже зазначалося, на стан громадської безпеки впливають всі види кримінальних та адміністративних правопорушень, надзвичайних подій, але різною мірою. Нині до найбільших загроз серед протиправних діянь можна віднести: злочини проти основ національної безпеки України (посягання на територіальну цілісність і недоторканість України, випадки державної зради, колабораційної діяльності); злочини проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку (порушення законів і звичаїв війни тощо); загальнокримінальні кримінальні правопорушення, пов'язані з війною (умисні вбивства, злочини, вчинені з використанням вогнепальної зброї, боєприпасів, факти насильницького зникнення, незаконного позбавлення волі або викрадення тощо); військові кримінальні правопорушення (самовільне залишення військової частини або місця служби, дезертирство, непокора тощо); випадки домашнього насильства та кримінальні правопорушення, пов'язані з ним; булінг; загальнокримінальні корисливі та корисливо-насильницькі посягання (крадіжки, випадки шахрайства, грабежі, розбої); випадки привласнення, розтрати майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем, рейдерські захоплення; кримінальні правопорушення у

© Kulyk Oleksandr, 2023
DOI (Article): https: //doi.org/10.36486/np.2023.1(59).17

сфері господарської діяльності (незаконні діяння з підакцизними товарами, легалізація майна, одержаного злочинним шляхом, ухилення від сплати податків, зборів тощо); кримінальні правопорушення, пов'язані з виготовленням та торгівлею контрафактними та підробленими товарами; злочинну діяльність організованих груп, злочинних організацій та спільнот; випадки незаконного збуту вогнепальної зброї, бойових припасів та вибухових речовин; випадки порушення правил безпеки дорожнього руху або експлуатації транспорту особами, які керують транспортними засобами; випадки незаконного заволодіння автомобілями; випадки збуту наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів; кіберзлочини; корупційні кримінальні правопорушення; випадки незаконного переміщення через державний кордон країни зброї, боєприпасів, вибухових речовин, наркотичних засобів та психотропних речовин, споживчих товарів (цигарок, алкоголю, бурштину тощо); випадки проникнення на територію країни нелегальних мігрантів.

Серед надзвичайних подій природного та техногенного характеру найбільшими загрозами у цей час є: епідемії; пожежі у житловому секторі; аварії на автошляхах; аварії у житлово-комунальному секторі; повені; міни, снаряди, інші вибухові предмети та речовини, які під час військових дій опинилися на території міських та сільських населених пунктів; зруйновані або пошкоджені житлові будинки, промислові та інфраструктурні споруди, які є небезпечними для перебування людей.

До громадської безпеки входять також такі елементи, як суб'єкти її забезпечення та програми (плани) забезпечення громадської безпеки. Відповідно до широкого визначення громадської безпеки значним і різноплановим має бути коло суб'єктів, що її забезпечують. Загальне визначення суб'єктів може бути таким: це система органів виконавчої влади, місцевого самоврядування, правоохоронних органів, спеціалізованих органів адміністративно-територіальних одиниць, громадських об'єднань, груп громадських активістів та окремих громадян, які беруть участь у здійсненні заходів забезпечення громадської безпеки. У міру розвитку системи забезпечення громадської безпеки в країні це визначення може уточнюватися.

Програма (план) забезпечення громадської безпеки – це комплекс узгоджених економічних, соціальних, технічних, правоохоронних, інформаційних та виховних заходів, що здійснюються у державі загалом, в регіоні, адміністративно-територіальній одиниці певного рівня, на певному об'єкті або території з метою усунення, нейтралізації або послаблення дії загроз громадській безпеці, щодо яких визначенні терміни та суб'єкти їх реалізації.

Важливим є питання визначення структури діяльності щодо забезпечення громадської безпеки. Аналіз наукових джерел з безпекової проблематики, практики забезпечення безпеки у територіальних громадах в Україні та за кордоном свідчить про те, що найбільш доцільно структурувати безпекову діяльність за основними сферами та об'єктами життєдіяльності людей. Такий підхід дозволяє чітко локалізувати безпекові загрози, визначити конкретне коло суб'єктів, які мають забезпечувати протидію їм.

До базового переліку таких сфер можна включити: сім'ї; місця проживання (квартири, будинки тощо); громадські місця цілодобового вільного доступу (вулиці,

© Kulyk Oleksandr, 2023

площі тощо); громадські місця умовно вільного доступу (будівлі, спортивні арени, культурно-розважальні заклади тощо); природні об'єкти (ліси, водойми тощо); природоохоронні об'єкти (природні заповідники тощо); заклади освіти всіх рівнів; місця роботи (підприємства, установи, організації); сфери масової комунікації (друковані ЗМІ, телеканали, мобільний зв'язок, електронний зв'язок); суб'єкти господарювання; об'єкти всіх видів інфраструктури (транспорт, енергопостачання, водопостачання тощо); місця зберігання та утилізації відходів.

Вважаємо, що наведені положення можуть становити певне підґрунтя для подальших теоретичних та практичних розробок проблеми громадської безпеки.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. *Тихий В.П.* Кримінально-правова охорона громадської безпеки. Х.: Вища школа. Вид-во при Харківськ. ун-ті, 1981. 172 с.

2. *Навроцький В.О.* Злочини проти громадської безпеки, громадського порядку та народного здоров'я. Лекції для студентів юридичного факультету. Львів: юридичний факультет Львівського державного університету ім. Івана Франка, 1997. 52 с.

3. Кримінальне право України: Особлива частина: підручник / Ю.В. Баулін, В.І. Борисов, В.І. Тютюгін та ін.; за ред. В.В. Сташиса, В.Я. Тація. 4-те вид., переробл. і допов. Х.: Право, 2010. 608 с.

4. *Матишевський П.С.* Відповідальність за злочини проти громадської безпеки, громадського порядку і здоров'я населення. М.: Юрид. літ., 1964. 160 с.

5. *Шутий М.В.* Громадська безпека: регулювання та організація діяльності щодо її охорони: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07 /ДНДІ МВС України. К., 2011. 19 с.; Фатхутдінов В.Г. Онтологічні питання формування сфери громадської безпеки як складової національної безпеки. Малий та середній бізнес. 2012. № 3–4. С. 47–50; Зозуля І.В., Довгань О.І. Закон України "Про Національну поліцію": публічна чи громадська безпека? Форум права. 2015. № 5. С. 85–92; Фатхутдінов В.Г. Правовий зміст забезпечення громадської безпеки. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Юриспруденція. 2018. Вип. 31. С. 48–51.

6. Про основи національної безпеки України: Закон України від 19.06.2003 № 964-IV (втратив чинність на підставі Закону від 21.06.2018 № 2469-VIII). Офіційний вебпортал парламенту України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/964-15#Text (дата звернення: 05.04.2023).

7. Про національну безпеку України: Закон України від 21.06.2018 № 2469-VIII. Офіційний вебпортал парламенту України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#Text (дата звернення: 05.04.2023).

8. Положення про Міністерство внутрішніх справ України: постанова Кабінету Міністрів України від 28.10.2015 № 878. Офіційний вебпортал парламенту України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/878-2015-%D0%BF#Text (дата звернення: 04.04.2023).

9. Про Національну поліцію: Закон України від 02.07.2015 № 580-VIII. Офіційний вебпортал парламенту України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19#Text (дата звернення: 05.04.2023).

10. "Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 23 грудня 2022 року "Про проведення огляду громадської безпеки та цивільного захисту": Указ Президента України від 23.12.2022 № 883/2022. Офіційний вебпортал парламенту України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/883/2022#Text (дата звернення: 03.04.2023).

REFERENCES

1. *Tykhyi V.P.* (1981). Kryminalno-pravova okhorona hromadskoi bezpeky. "Criminal law protection of public safety". Kharkiv: Higher School. Kharkiv University Publishing House. 172 p. [in Ukrainian].

2. *Navrotskyi V.O.* (1997). Zlochyny proty hromadskoi bezpeky, hromadskoho poriadku ta narodnoho zdorovia. "Crimes against public safety, public order and public health". Lectures for law students. Lviv: Faculty of Law of the Ivan Franko State University of Lviv. 52 p. [in Ukrainian].

© Kulyk Oleksandr, 2023

3. Kryminalne pravo Ukrainy: Osoblyva chastyna. “Criminal law of Ukraine: Special part”: textbook / Baulin Yu.V., Borysov V.I., Tiutiukhin V.I. and others; under the editorship Stashys V.V., Tatsii V.Ya. 4th ed., revised and added. Kh.: Pravo, 2010. 608 p. [in Ukrainian].

4. *Matyshevskyi P.S.* (1964). Vidpovidalnist za zlochyny proty hromadskoi bezpeky, hromadskoho poriadku i zdorovia naselennia. “Liability for crimes against public safety, public order and public health”. M.: Jurid. lit. 160 p. [in Ukrainian].

5. *Shutyi M.V.* (2011). Hromadska bezpeka: rehuliuvannia ta orhanizatsiia diialnosti shchodo yii okhorony. “Public safety: regulation and organization of activities related to its protection”: autoref. of the Candidate of Juridical Sciences: 12.00.07 /SSRI of the MIA of Ukraine. K., 2011; *Fatkhutdinov V.H.* (2012). Ontolohichni pytannia formuvannia sfery hromadskoi bezpeky yak skladovoi natsionalnoi bezpeky. “Ontological issues of the formation of the sphere of public security as a component of national security”. Small and medium business. No 3–4. P. 47–50; *Zozulia I.V., Dov- han O.I.* (2015). Zakon Ukrainy “Pro Natsionalnu politsiiu”: publichna chy hromadska bezpeka? “The Law of Ukraine “On the National Police”: public or community safety?” Law forum. No 5. P. 85–92; *Fatkhutdinov V.H.* (2018). Pravovyi zmist zabezpechennia hromadskoi bezpeky. “Legal content of ensuring public safety”. Scientific Bulletin of the International Humanitarian University. Series: Jurisprudence. Issue 31. P. 48–51 [in Ukrainian].

6. Pro osnovy natsionalnoi bezpeky Ukrainy. “On the fundamentals of national security of Ukraine”: Law of Ukraine dated 19.06.2003 No 964-IV (repealed based on Law dated 21.06.2018 No 2469-VIII). Official website of the Parliament of Ukraine. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/964-15#Text (Date of Application: 05.04.2023) [in Ukrainian].

7. Pro natsionalnu bezpeku Ukrainy. “On the national security of Ukraine”: Law of Ukraine dated June 21, 2018 No 2469-VIII. Official website of the Parliament of Ukraine. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#Text (Date of Application: 05.04.2023) [in Ukrainian].

8. Polozhennia pro Ministerstvo vnutrishnikh sprav Ukrainy. “Regulations on the Ministry of Internal Affairs of Ukraine”: Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine dated October 28, 2015 No 878. Official web portal of the Parliament of Ukraine. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/878-2015-%D0%BF#Text (Date of Application: 04.04.2023) [in Ukrainian].

9. Pro Natsionalnu politsiiu. “On the National Police”: Law of Ukraine dated July 2, 2015 No 580-VIII. Official website of the Parliament of Ukraine. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19#Text (Date of Application: 05.04.2023) [in Ukrainian].

10. “Pro rishennia Rady natsionalnoi bezpeky i oborony Ukrainy vid 23 hrudnia 2022 roku “Pro provedennia ohliadu hromadskoi bezpeky ta tsyvilnoho zakhystu”. “On the decision of the National Security and Defense Council of Ukraine dated December 23, 2022, “On conducting a review of public safety and civil protection”: Decree of the President of Ukraine dated December 23, 2022 No 883/2022. Official website of the Parliament of Ukraine. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/883/2022#Text (Date of Application: 03.04.2023) [in Ukrainian].

UDC 343.97

Kulyk Oleksandr,
Doctor of Juridical Sciences, Professor,
Chief of the Research Laboratory,
State Scientific Research Institute MIA Ukraine,
Kyiv, Ukraine,
ORCID ID 0000-0002-5172-8996

PUBLIC SECURITY AS A SOCIAL AND LEGAL PHENOMENON

The article analyses the genesis of scientific approaches regarding public security during the recent decades. It indicates that the allocation of a special group of crimes in criminal law, whose generic object of infringement was public safety, stemmed directly from such global socio-economic processes as urbanisation and technicalisation

© Kulyk Oleksandr, 2023

DOI (Article): https: //doi.org/10.36486/np.2023.1(59).17

of society. It has been noted that certain essential features of such crimes - the threat of causing or causing harm to an indefinite range of persons and an indefinite range of legally protected interests and the use of a source of increased danger or types of dangerous activity in doing so – have laid the foundation for a broader understanding of public safety as a social phenomenon in subsequent years.

While sharing the current broad understanding of public security as an element of the country's national security enshrined in law, the author points out the contradictions and general nature of several regulatory provisions regarding public security as well as imperfect theoretical developments on this issue. The paper proposes to consider public safety by its social essence as one of the basic requirements for the normal functioning of society, social groups and the individual, while the measures for ensuring it – as the main guarantee of protecting the rights, freedoms and interests of the individual. In the light of the requirements of security practices, public security has been defined as a state of protection of citizens, communities, enterprises, institutions and organisations, society and the State against criminal or administrative offences, extraordinary events of natural and human-induced origin which threaten to cause or damage to their rights, property and non-property interests.

Based on this definition, provides a general description of the main elements of public security: threats to public security, subjects of ensuring it, programmes (plans) of measures designed to ensure it, and activity structure. The processes and phenomena producing or creating favourable conditions for the infliction of harm to the rights, property and non-property interests of citizens, enterprises, institutions and organizations, society and the State; administrative and criminal offences; and extraordinary events of natural or man-made origin which will cause the indicated harm are defined as threats to public security. Countering all types of threats, the actors of public security must constitute a system of executive authorities, local government, law enforcement agencies, specialised b+ch they are provided.

Keywords: public safety, elements of public safety, threats to public safety, factors affecting public safety, criminal offenses, natural and man-made disaster, public safety program, subjects of public safety.

Отримано 17.04.2023

© Kulyk Oleksandr, 2023

УДК 343.9:343.74

Попович Володимир Михайлович,
доктор юридичних наук, професор, заслужений
юрист України, головний науковий співробітник
ДНДІ МВС України, м. Київ, Україна
ORCID ID 0000-0002-4538-3274

КРИМІНОЛОГІЧНА, КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВА, КРИМІНАЛІСТИЧНА ТА КРИМІНАЛЬНО-ПРОЦЕСУАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКИ РЕЙДЕРСТВА, ЇХ СПІВВІДНОШЕННЯ ТА НАПРЯМИ РОЗВИТКУ

У статті висвітлюються кримінологічна, кримінально-правова, криміналістична, кримінально-процесуальна характеристики як потенційно можливі засоби дослідження господарських правочинів, під виглядом яких вчиняється рейдерство. Розроблено методологічні засади та межі інтеграції характеристик, їх співвідношення між собою і кримінологічною характеристикою, а також необхідність доповнення елементів предмета відзначених характеристик новими технологічно, методологічно та гносеологічно значущими елементами.

Ключові слова: *кримінологічна, кримінально-правова, криміналістична і кримінально-процесуальна характеристики, кримінальні правопорушення, що супроводжують процес вчинення рейдерства, засоби вчинення рейдерства.*

Продовжуємо публікацію результатів НДР, розпочату у попередніх випусках журналу "Наука і правоохорона", за плановою темою досліджень *"Виявлення та попередження кримінальних та інших правопорушень, пов'язаних із протиправним захопленням та поглинанням підприємств (рейдерством)"*. У першу публікацію [1] включено аналіз суперечностей у поняттях "рейдерство", визначених у попередніх дослідженнях, етимологія, праксеологія та методологія *формування термінів і понять-неологізмів* як засобу мовного розвитку взагалі та віддзеркалення *об'єктивно існуючого поняття рейдерства* зокрема, яке *відображає* типовий професійно-рольовий склад організованих рейдерських угруповань *(далі – ОЗГ)*; юридично та технологічно значимі ознаки рейдерського *поглинання, захоплення та заволодіння* суб'єктами господарювання *(далі – СГ). У другій публікації* [2] розроблено низку понять, що *відображають технологічно та юридично значимі структурні складові процесу вчинення рейдерства. Це основні, допоміжні, легітимні і псевдолегітимні господарські правочини* – засоби вчинення рейдерства, *їх види, підвиди,* етапи, технологічно і юридично значимі ознаки механізму вчинення рейдерства. На фоні відзначених понять проявляються причини суперечливих висновків попередніх дослідників, на кшталт "рейдерство" – *це:* "...сукупність правових заходів, вчинених у правовому полі" [3], *"поглинання підприємств – це засіб встановлення контролю над бізнесом... виключно у рамках закону"* та інші [3–8]. Відзначені поняття *свідчать, що:* 1) автори наведених та інших подібних

© Popovych Volodymyr, 2023

понять [5–8] не ставили собі питання, як рейдерське поглинання *(вилучення чужого майна, частіше з психологічним і фізичним насиллям)* може вчинятися в "...межах закону"; 2) відчуття цих дослідників, що рейдерство – це діяльність у межах "...правового поля" [3] виникло тому, що вони не досліджували господарські правочини – як *засоби вчинення* і *маскування* факту вчинення рейдерства; 3) ці автори *не досліджували* технологічно і юридично значимі ознаки-етапи рейдерства: "рейдерське *поглинання СГ",* "рейдерське *захоплення СГ" та* "рейдерське *заволодіння* суб'єктами господарювання"; не встановили відмінність цих понять; не розуміли, що під виглядом правочинів псевдореорганізації, псевдоліквідації і псевдовідчуження вчиняється насильницьке рейдерство; не кваліфікували ці правочини через призму *єдності* кримінологічної, кримінально-правової, криміналістичної та кримінально-процесуальної характеристик, які б привели дослідників до реального визначення рівня суспільної небезпеки рейдерства та об'єктивного відображення його поняття. Проте застосування *кримінологічної, кримінально-правової, криміналістичної та кримінально-процесуальної характеристик в єдності* природньо висуває питання, як *ці чотири характеристики можна застосувати інтегровано, як вони співвідносяться між собою та більш широкою, за предметом вивчення, кримінологічною характеристикою?* Все це складові проблемної ситуації, що потребує дослідження та розв'язання. Відповідно *метою цього дослідження є визначення: напрямів розвитку елементів предмета* відзначених характеристик; методології та меж інтегрованого застосування цих характеристик при дослідженні різних етапів учинення рейдерства. Для досягнення цієї мети необхідно виконати такі *завдання:* 1) дослідити співвідношення кримінально-правової, криміналістичної, кримінально-процесуальної характеристик між собою та більш широкою – за предметом вивчення – кримінологічною характеристикою. Визначити методологічні засади та межі єдності застосування цих характеристик при досліджені кримінальних правопорушень взагалі і тих, що супроводжують процес вчинення рейдерства зокрема; 2) обґрунтувати необхідність доповнення елементів предмета вивчення відзначених характеристик новими технологічно, методологічно та гносеологічно значимими елементами, не виходячи за межі предмета вивчення їх наук; 3) дослідити та обґрунтувати методологічні засади і методику інтегративно-комплексного застосування кримінологічної кримінально-правової, криміналістичної, та кримінально-процесуальної характеристик при проведенні досліджень кримінальних правопорушень, що супроводжують процес учинення рейдерства.

У цілому в завданнях йдеться про удосконалення засобів підвищення запобіжно-профілактичної ролі кримінологічної, кримінально-правової, криміналістичної і кримінально-процесуальної характеристик за допомогою їх інтегративного застосування, а також розширення методологічно і гносеологічно значимих елементів цих характеристик. Ці заходи розширять діапазон пізнавальних засобів сучасних дослідників, відкриють нові можливості для *комплексного вивчення* об'єктів дослідження та отримання знань, необхідних для розробки комплексних заходів запобігання і протидії вчиненню кримінальних правопорушень взагалі, у т. ч. й тих, що супроводжують процес учинення рейдерства. До деяких аспектів розвитку кримінально-правового циклу наук та методологічно-гносеологічної

© Popovych Volodymyr, 2023
DOI (Article): https: //doi.org/10.36486/np.2023.1(59).18

ролі кримінологічної характеристики щодо розвитку відзначеного циклу наук ми вже звертались [9–12]. Однак, результати попередніх досліджень рейдерства та зазначені вище суперечливі визначення його поняття [3–8], як і стан запобігання та протидії рейдерству, свідчать про актуальність розширення методологічних, пізнавально-перетворюючих можливостей відзначених характеристик.

Підходячи до більш детального розгляду перспектив розвитку досліджуваних характеристик, слід відзначити, що автори поняття *"кримінологічна характеристика злочину (злочинів)"*, визначеного у вісімнадцятому томі Великої Української юридичної енциклопедії, присвяченому кримінології та кримінально-виконавчому праву, визначають як: *"сукупність даних (достатня інформація) про конкретний злочин або певний вид злочинів, необхідних для його (їх) попередження та запобігання вчиненню нових злочинів"* [12, с. 248–250].

Далі автори цього поняття виділяють три структурні складові кримінологічної характеристики: *"...кримінологічно значимі ознаки злочину; дані про кримінологічну ситуацію вчинення злочинів даного виду; ознаки що визначають специфіку діяльності з попередження та запобігання злочинам..."*. Пропонується також досліджувати *"...властивості особи злочинця та потерпілого, статистику злочинів, причини, наслідки, механізм та обставини, що сприяють злочинам..."*. Однак ці категорії не вводять в елементи предмета кримінологічної характеристики. Посилаючись на п. 3. ч. 1. ст. 65 КК України, автори поняття "кримінологічна характеристика злочину (ів)" вважають, що "Закон передбачає дослідження злочину в єдності його кримінально-правової і криміналістичної характеристик". Саме з цих причин вони відзначають, що *кримінально-правову* та *криміналістичну характеристики* слід застосовувати у єдності з *кримінологічною характеристикою злочину (злочинів)* [12 с. 249]. *Елементи предмета кримінально-правової характеристики вони зводять до "...юридичного аналізу складу злочину, його чотирьох елементів: об'єкта, суб'єкта, об'єктивної та суб'єктивної сторони", що "...має за мету вивчення питань кваліфікації злочину"* [12, с. 249]. Розглядаючи *криміналістичну характеристику,* автори відзначають, що вона "...охоплює притаманні тому чи іншому виду злочину особливості, що мають найбільше значення для розслідування і зумовлюють застосування певних криміналістичних методів, прийомів і засобів". На підставі наведених узагальнень роблять висновок, "...якщо поєднати всі зазначені характеристики, то вирішуються всі основні завдання боротьби зі злочинністю: попередження, розкриття та розслідування злочинів [12, с. 249–250].

Слід погодитись із поглядами науковців щодо необхідності "...дослідження злочину в єдності його кримінально-правової, криміналістично і кримінологічної характеристик...", а також, що "кримінологічна характеристика злочинів не збігається з кримінально-правовою і криміналістичною характеристикою..." [12, с. 249], оскільки, як буде доведено далі, предмет вивчення цих характеристик за обсягом охоплюваних ними відносин є, дійсно, різним. Однак злочин, види злочинів і злочинність, її фонові явища злочинності і криміногенні процеси та інші *структурні елементи запропонованого нами варіанту кримінологічної характеристики* [13] слід досліджувати в єдності не лише з елементами кримінально-правової та криміналістичної характеристик*, а й із застосуванням елементів кримінально-*

© Popovych Volodymyr, 2023

процесуальної характеристики. Кримінально-процесуальна характеристика завжди відігравала важливу *організуючу роль* у частині визначення і регулювання оперативно-процесуальних заходів попередження, виявлення, документування і розслідування кримінальних правопорушень. Проте організуюча роль кримінального процесу може бути використана всупереч своєму призначенню. Про це свідчить приклад обвалу розкриття злочинів з 80-ти до 5-10%, що виник після реформи кримінального процесу та прийняття нового КПК [14]. Відповідно, до інтегрованого застосування досліджуваних характеристик слід також додати кримінально-процесуальну характеристику.

Водночас для розуміння особливостей способів учинення технологічно-складних економічних кримінальних правопорушень, у т. ч. й тих, що супроводжують рейдерство, слід залучати такі науки, як: судова бухгалтерія, фінансове, господарське, цивільне право, економічні, технічні, інформаційні та інші *науки, покликані забезпечити ефективне і законне* функціонування відповідних сфер людської діяльності. Удосконалення галузевих правил і норм цих наук через призму кримінологічної характеристики може підвищити не лише власний пізнавально-організуючий рівень і ефективність функціонування сфер діяльності, які вони регулюють, а й покращити також профілактично-попереджувальний потенціал цих наук щодо ранньої профілактики, запобігання і протидії вчиненню кримінальних правопорушень. Це розкриє технологічну прозорість ознак та етапів процесу вчинення рейдерства, а відповідно, *позитивно вплине на розвиток кваліфікаційних можливостей* кримінально-правової характеристики; організуючі можливості процесуальної науки та фактофіксуючого потенціалу криміналістичної науки щодо процесу виявлення і документальної фіксації доказів про вчинення рейдерства, а також на запобіжно-профілактичний рівень безпосередньо кримінологічної характеристики.

Переходячи до визначення і розкриття змісту напрямів розширення елементів предмета досліджуваних характеристик, проблем і перспектив їх розвитку, співвідношення між ними і кримінологічною характеристикою, слід відзначити, що *термін "характеристика" (в контексті етимологічного змісту) – це не статична "сукупність даних про злочин...",* як визначають автори розглянутого вище поняття [12, с. 248–250]. *По-перше, термін* "характеристика" – це не статика, а *функціональний процес дослідження. По-друге,* "характеристика" – це не просто функціональний процес, *а формалізований процес дослідження.* Його формалізація здійснюється через призму елементів предмета науки, у сфері якої характеристика формується. *По-третє, "характеристика" – це ще і засіб дослідження методологічно та гносеологічно-спрямований,* за допомогою елементів предмета наук, де формується характеристика, і наук, що можуть бути залучені до процесу дослідження.

Зазначений етимологічний аналіз терміна "характеристика" дає підстави визначити загальне *поняття терміна "характеристика".*

Зокрема, характеристика – це: функціональний процес та засіб дослідження, гносеологічно-формалізований елементами предмета науки сфери *дослідження та елементами предмета залучених наук, що спрямовують процес дослідження на встановлення предметно-обумовленої сукупності даних, необхідних для визна-*

© Popovych Volodymyr, 2023
DOI (Article): https: //doi.org/10.36486/np.2023.1(59).18

чення, аналізу і відображення технологічно і юридично значимих ознак об'єктивно існуючої проблемної ситуації, розробки заходів її розв'язання, запобігання і протидії виникненню проблем у майбутньому.

Екстраполяція запропонованого загального поняття "характеристика" на кримінологічну, кримінально-правову, криміналістичну та кримінально-процесуальну характеристики свідчить, що ці характеристики є також *не просто сукупністю даних*, а функціональним, методологічно-формалізованим *процесом і засобом дослідження,* гносеологічно-спрямованим *на встановлення* предметно обумовленої *сукупності даних*, необхідних *для всебічного аналізу відображення* технологічно і юридично значимих ознак *видів і способів* вчинення кримінальних правопорушень, визначення причин та умов їх вчинення, методів, методик, засобів та проблем виявлення, документування, кримінально-правової кваліфікації, розслідування, запобігання і протидії кримінальним правопорушенням.

Погоджуючись з тезою про *єдність застосування* [12 с. 249] *кримінологічної, кримінально-правової, криміналістичної та кримінально-процесуальної характеристик*, необхідно відповісти на питання, які є особливості і межі єдності застосування цих характеристик, як *ці більш вужчі за своїм предметом характеристики співвідносяться між собою та кримінологічною характеристикою?* Для відповіді на ці питання необхідно відзначити, що центральним *об'єктом вивчення* всіх чотирьох характеристик *є злочин*. Однак, кожна з цих характеристик у межах свого предмета дослідження вивчає різні аспекти вчинення злочину. *Кримінально-правова характеристика* вивчає проблеми: кваліфікації діянь, складу злочину (кримінальних правопорушень); криміналізації, декриміналізації і безпідставної декриміналізації діянь; кримінальної відповідальності та деякі інші елементи, які ми розглянемо далі. *Кримінально-процесуальна характеристика* вивчає: підстави, порядок і проблеми порушення кримінального провадження; оперативно-процесуальні процедури документування факту вчинення кримінального правопорушення, докази, процесуальні процедури і засоби їх збирання, оцінка, залучення до справи тощо. *Криміналістична характеристика* вивчає способи та сліди вчинення злочину, процес їх виявлення, технічні, інформаційні, медичні, правові та інші криміналістичні засоби фіксації слідів вчинення злочину. Таким чином, кримінально-правова, кримінально-процесуальна та криміналістична характеристики *співвідносяться* між собою як *окремі, однорівневі частки* процесу дослідження *кримінально-правового, кримінально-процесуального та криміналістичного аспектів вчинення злочину. Тобто, йдеться про різні аспекти* єдиного для всіх характеристик об'єкту пізнання – злочину. *Кримінологічна характеристика* вивчає злочин на загальному рівні. *Елементи її предмета утворюють методологію кримінологічного дослідження, яка на підставі елементів її предмета* орієнтує дослідників на вибірку методів, методик, засобів, напрямів, мети і завдань дослідження. *За елементами свого предмета кримінологічна характеристика* є ширшою відзначених вище галузевих характеристик. Вона враховує елементи предмета галузевих характеристик і отриманий на їх основі результат дослідження, охоплює весь процес від учинення, виявлення, документування, розслідування, попередження, запобігання і протидії вчиненню злочину, відтворенню злочинності та криміногенних процесів у цілому. *Кримінологічна характеристика* як методологія вищого рівня відносно галузевих

© Popovych Volodymyr, 2023
DOI (Article): https: //doi.org/10.36486/np.2023.1(59).18

характеристик не дублює і не підміняє *ці характеристики,* а спрямовує власне і їх дослідження на підвищення ефективності системи попередження, запобігання і протидії злочинам. Таким чином, відзначені більш вузькі за предметом дослідження характеристики співвідносяться з кримінологічною характеристикою *як окремі частки цілого* і всі чотири в сукупності утворюють інтегративно-комплексну методологію всебічного дослідження злочину.

Підходячи до визначення понять досліджуваних характеристик, слід зробити такі зауваження:

1. Елементи кримінологічної характеристики утворюють методологію дослідження і відносно галузевих характеристик є методологією більш загального (вищого) рівня. Відповідно за методом "сходження від загального до конкретного" визначення понять досліджуваних характеристик необхідно розпочати з поняття "кримінологічна характеристика".

2. У предмет цих характеристик потрібно включити не лише відзначені у попередніх дослідженнях традиційні *елементи предмета* цих характеристик [12, с. 248], а й *нові елементи,* напрацьовані в кримінології, кримінальному праві, кримінальному процесі, криміналістиці, що має розширити їх дослідницькі можливості. Підстави доповнення елементів предмета *кримінологічної характеристики* нами детально розглянуто у статті "Методологія кримінологічної характеристики злочинів у сфері обороту об'єктів нерухомості" [13]. Таким чином, розпочнемо формулювання понять досліджуваних характеристик.

Кримінологічна характеристика – це процес і засіб дослідження, методологічно формалізовані такими елементами предмета кримінології, як: "злочин", "види злочинів", "злочинність", "фонові явища злочинності", "криміногенні процеси"; "особа злочинця"; "особа потерпілого та її віктимогенна поведінка"; "причини", "умови", "документальні, технічні, облікові та ін. засоби" вчинення кримінальних правопорушень, спрямовані на встановлення сукупності даних, необхідних для: висунення прогнозів, версій про технологічно і юридично значимі ознаки, потенційні види та способи вчинення кримінальних правопорушень, методи, методики і засоби їх виявлення і документування, розробки заходів попередження, запобігання і протидії їх вчиненню, відтворенню злочинності та криміногенних процесів.

Кримінально-правова характеристика – це процес та засіб дослідження методологічно формалізовані такими елементами предмета кримінального права, як: елементи складу злочину (кримінального правопорушення)*;* кримінальна відповідальність *(проблеми співрозмірності з суспільною небезпекою діяння)*; кваліфікація діянь, *(проблеми визначення ознак складу злочину, несвоєчасна криміналізація, безпідставна декриміналізація сусп. небезп. діянь)*, *спрямовані* на удосконалення кримінального законодавства та розв'язання кримінально-правових проблем протидії вчиненню злочинів.

Кримінально-процесуальна характеристика – це процес та засіб дослідження, методологічно формалізовані такими інститутами кримінального процесу, як: засади та порядок кримінального провадження; суд, сторони, учасники процесу, їх права і обов'язки; докази, їх збирання і доказування; запобіжні заходи; досудове і судове розслідування; вирок, постанови, ухвали суду, апеляція, касація, спрямовані на удосконалення кримінального процесу, розв'язання *проблем виявлення латент-*

© Popovych Volodymyr, 2023

них кримінальних правопорушень, їх попередження, усунення процесуально-правових колізій діяльності оперативників та слідчих.

Криміналістична характеристика – це процес та засіб дослідження проблем удосконалення системи виявлення слідів, технологічно і юридично значимих ознак і способів вчинення певних видів кримінальних правопорушень (економічні злочини, рейдерство, приховане психологічне та фізичне насилля на власників СГ, корупція тощо), які зумовлюють застосування відповідних фінансово-господарських, облікових, інформаційно-аналітичних, технічних, оперативно-процесуальних та інших експертно-криміналістичних методів, методик і засобів виявлення, збирання, технічної і оперативно-процесуальної фіксації (документування) слідів вчинення кримінальних правопорушень як доказів про факт, місце, способи, суб'єкта, співучасників, причини і умови їх вчинення.

Щодо *методологічних засад, меж* і практики застосування досліджуваних характеристик окремо чи в інтегративній єдності, слід зазначити, що *це залежить насамперед від: завдань, глибини, обсягів та технологічних особливостей сфери дослідження. Завдання* провести локально-фрагментарні дослідження (у розрізі елементів предмета кожної з характеристик) *окремо* виникають тоді, коли завдання передбачає суто тематично-галузеве поглиблене дослідження. Наприклад, завдання дослідити своєчасну криміналізацію новоутворених суспільно небезпечних діянь *(поява рейдерства)* або передчасну декриміналізацію діянь, що не втратили суспільну небезпеку [14] *(декриміналізація незаконної емісії акцій),* достатньо дослідити в межах кримінально-правової характеристики. Інша ситуація, коли виникає *завдання встановити:* як *несвоєчасна криміналізація суспільно небезпечних діянь* або передчасна *декриміналізація таких діянь,* допомагає рейдерам *приховано змінити (розмити) обсяг портфелю акцій і відібрати підприємство у його власників;* як ці некриміналізовані діяння *(незаконна емісія акцій)* стимулюють відтворення злочинності, роблять безперспективним *доведення інших протиправних дій* рейдерів *(фізичний тиск на власників підприємств, їх родичів; правочини псевдореорганізації, псевдоліквідації, псевдовідчуження підприємств (псевдобартер, псевдопродаж тощо),* у таких випадках необхідне *комплексне проведення* кримінально-правової, кримінально-процесуальної, криміналістичної і кримінологічної характеристик. Ще приклад, розробка державних програм комплексного удосконалення системи запобігання і протидії рейдерству, корупції та відтворенню злочинності висуває *завдання* провести *комплексне* застосування всіх відзначених характеристик.

Слід зауважити, що розгорнуту структуру інтегративного дослідження через призму всіх чотирьох характеристик у обмеженій за обсягом статті неможливо. Відповідно завдання цього *теоретико-методологічного* дослідження полягає в тому, щоб *на базі елементів кримінальної характеристики, яка охоплює весь цикл вчинення, виявлення, кваліфікації, запобігання і протидії її вчиненню,* окреслити *хоча б загальноінтегративне вкраплення* інформації *про основні елементи цих характеристик: кваліфікація рейдерства, його технологічні ознаки, способи та сліди вчинення, маскування під псевдолегітимні правочини, процес виявлення, документування, розслідування, іншу фактичну інформацію, що витікає* із застосування елементів предмета зазначених характеристик. Наведемо приклад *загаль-*

© Popovych Volodymyr, 2023

ноінтегративного застосування всіх чотирьох характеристик *через елементи предмета кримінальної характеристики:*

– *кримінальні правопорушення*, стануть більш інформативними для: висунення версій, виявлення ознак та слідів злочину, їх документування, розслідування, якщо їх класифікувати за *кримінологічними ознаками: економічні, загальнокримінальні, основні та допоміжні правопорушення.*

Економічні кримінальні правопорушення – природно-латентні, неочевидні, не здатні до самопрояву; законспіровані *під вигляд псевдолегітимних правочинів реорганізації, ліквідації і відчуження* [12, с. 181; 15, с. 37].

Загальнокримінальні правопорушення – очевидні кримінальні правопорушення, здатні до самопрояву ("Незаконне позбавлення волі або викрадення людини (ст.146 КК), "Захоплення заручників" (ст. 147 КК), а також "Підроблення документів, які подаються для проведення державної реєстрації юридичної особи" (205-1 КК), "Протидія законній господарській діяльності" (ст. 206 КК) *та ін. кримінальні правопорушення, які супроводжують рейдерство і є, часто, штучно-латентними (неподання потерпілим заяви до поліції з причин недовіри правоохоронцям тощо)* [1 с. 182; 15 с. 37].

Основні види кримінальних правопорушень – це кримінальні правопорушення, які уособлюють основну мету злочинного замислу. Для рейдерства основною метою є "Протиправне заволодіння майном підприємства...", передбачене ст. 206-2 КК [1 с. 182]. Досягнення основної мети потребує додаткового забезпечення, тобто вчинення допоміжних кримінальних правопорушень.

Допоміжні види кримінальних правопорушень – це кримінальні правопорушення, за допомогою яких вчиняється рейдерське заволодіння підприємством. Починається воно зі скритих маніпуляцій з акціями, підкупом персоналу, фізичним чи психологічним тиском на власників підприємств чи їх родичів з вимогою підписати угоду про відмову від підприємства *під виглядом* правочинів реорганізації, ліквідації чи відчуження на користь рейдерів. Це насамперед "Незаконне позбавлення волі або викрадення людини (ст. 146 КК), "Захоплення заручників" (ст. 147 КК), а також "Підроблення документів, які подаються для проведення державної реєстрації юридичної особи" (205-1 КК), *які сприяють вчиненню і маскують факти "рейдерського поглинання, захоплення та заволодіння чужим підприємством (ст. 206-2 КК)* [1, с. 182].

Примітка. Попередні автори, досліджуючи поняття "рейдерство", класифікацію діянь, відзначених у п. п. 1–1.4, не робили, відповідно кваліфікувати їх не могли. Звідси стверджували, що "... рейдерство – це діяльність у межах правового поля" тощо.

Примітка. Перед тим, як продовжити інтегрований розгляд елементів кримінальної характеристики, слід зауважити, що *другий елемент її предмета* вивчає *злочинність* [12 с. 181], третій – *фонові явища злочинності* [12 с. 243], четвертий – *криміногенні процеси* [12 с. 244]. Всі ці *елементи* мають загальнокримінологічний характер, взаємопов'язані *між собою детерміністичним взаємовідтворенням, їх* зв'язок з іншими характеристиками потребує *окремого поглибленого* дослідження.

– *"особа злочинця":* традиційна *типізація особи злочинця (стать, вік, освіта, судимість, рецидив тощо),* характерна для самопроявних загальнокримінальних

© Popovych Volodymyr, 2023
DOI (Article): https: //doi.org/10.36486/np.2023.1(59).18

правопорушень. Традиційний типовий портрет *суб'єктів вчинення економічних кримінальних правопорушень або рейдерства* слід доповнити *професійно-статусними та функціонально-рольовими* даними членів рейдерських організованих угруповань *(далі – ОЗГ). Склад рейдерської ОЗГ – це: інвестор – організатор рейдерського угруповання, економісти, юристи, службовці атакованих підприємств, фахівці реєстраційно-посвідчувальних, реєстраційно-дозвільних, та контрольних органів, правоохоронці, судді, охоронні структури.* Зважаючи на типовий функціонально-професійний склад членів рейдерської ОЗГ – підписантів документів на реорганізацію, ліквідацію чи відчуження атакованого рейдерами підприємства, слід формувати напрями *оперативного пошуку, спостереження і документування протиправних дій рейдерів,* починаючи з посади чорного ріелтора, нотаріуса, інших учасників ОЗГ, збирання доказів про факти вчинення кримінального правопорушення, що супроводжують процес вчинення рейдерства, слід робити залегендовано або приховано.

– *"особа потерпілого",* яку слід вивчати на предмет необхідності зміни її віктимогенної поведінки з метою попередити можливість стати жертвою злочину.

– *причини та умови* вчинення кримінального правопорушення, їх виявлення і усунення є основним превентивним засобом попередження, запобігання та протидії вчиненню рейдерства. Відновлення у новому КПК положень ст. 23 старого процесуального кодекса може поновити систему *попередження злочинів,* яка вимагала у органів дізнання, слідства, прокуратури і суду *виявляти та домагатись усунення причин,* що зумовлюють, *та умов,* що сприяють вчиненню кримінальних правопорушень [12 с. 374].

– "*заходи запобігання і протидії вчиненню кримінальних правопорушень та відтворенню злочинності"* слід будувати шляхом формування *комплексу заходів:* виявлення та усунення *причин і умов* їх вчинення, що супроводжують рейдерство; *криміналізація незаконної емісії акцій* [14]*; повернення у новий КПК змісту ст. 23 старого КПК про обов'язок дізнання, слідства, прокуратури і суду щодо заходів попередження злочинів* [14].

Очевидно, що в елементах кримінологічної характеристики вкраплені проблеми, що є предметом кримінально-правової та кримінально-процесуальної характеристик. Інтегративно-комплексний підхід до розв'язання цих проблем може докорінно змінити заходи *загальної, спеціальної та індивідуальної* профілактики *суб'єктів вчинення рейдерства, змінить* заходи профілактики, запобігання і протидії рейдерству. Наприклад, "криміналізація незаконної емісії акцій" стане *підставою для:* взяття під оперативний контроль потенційних осіб-рейдерів, що роблять замах на незаконну емісію акцій; профілактики потерпілої особи, попередити її віктимогенну поведінку і попередити вчинення рейдерства, взагалі; своєчасне виявлення і усунення причин та умов вчинення рейдерства також може попередити вчинення рейдерства.

Таким чином, інтегративне застосування всіх чотирьох характеристик утворює *оперативно-пошукові та прогностично-профілактичні можливості щодо:* висунення версій про потенційні види, способи і технології вчинення *основних* і *допоміжних кримінальних правопорушень;* визначення методів методик та засобів виявлення залегендованого оперативно-процесуального документування фактів вчинення, розслідування, запобігання і протидії вчиненню кримінальних правопорушень, що супроводжують процес вчинення рейдерства. Це буде детально розкрито у

© Popovych Volodymyr, 2023

подальших дослідженнях проблем попередження, виявлення, документування запобігання і протидії вчинення рейдерства.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. *Попович В.М.* Терміни і поняття – неологізми як засіб віддзеркалення процесу рейдерського поглинання підприємств. Наука і правоохорона. Вісник ДНДІ МВС України, 2021. № 4. С. 214–225.

2. *Попович В.М.* Класифікація та понятійне відображення структурних складових процесу вчинення рейдерства. Наука і правоохорона. Вісник ДНДІ МВС України, 2022. № 2. С. 184–195.

3. Пропозиції Генеральної прокуратури України щодо організаційно-практичних заходів протидії "рейдерству": лист Генеральної прокуратури України від 06.10.2006 № 12/1/1-109вих-06.

4. Пропозиції Генеральної прокуратури України щодо організаційно-практичних заходів протидії "рейдерству": лист Генеральної прокуратури України від 06.10.2006 № 12/1/1-109вих-06.

5. *Фомічов К.С.* Актуальні проблеми боротьби з рейдерством в Україні. Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ.

6. *Камлик М.І.* Рейдерство в Україні: сутність та засоби протидії. Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ. URL: http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.pdf. (дата звернення: 11.02.2023).

7. Корпоративні конфлікти: кримінальні способи та методи встановлення контролю над підприємством: метод. рекомендації / Ущаповський В.Ф., Сахарова О.Б., Лопатін С.І. та ін. К.: Державний науково-дослідний інститут МВС України, 2007. 63 с.

8. *Таращанська О.Б.* Державна протидія рейдерству в корпоративному секторі економіки України. URL: www.academy.gov.ua/ej/ej12/txts/10tobseu.pdf. (дата звернення: 11.02.2023).

9. *Попович В.М.* Кримінологія має посісти належне місце. Юридичний вісник України. Київ, 2009. № 32, 8–14 серпня. С. 6–7.

10. *Попович В.М. Пам'яті А.П.* Закалюка. Загальнотеоретичне значення кримінології для формування запобіжного потенціалу кримінально-правового циклу наук: зб. матеріалів. Координаційне бюро з проблем кримінології та кримінологічних досліджень. Київ–Запоріжжя: КПУ, 2010. 188 с. (с. 156–169).

11. *Попович В.М.* Роль кримінології **у** підвищенні запобіжного потенціалу наук, що утворюють організаційно-правову інфраструктуру запобігання злочинності. Вісник кримінологічної асоціації України. Харків, 2011. № 1. С. 47–52.

12. Велика Українська юридична енциклопедія: Кримінологія. Право. Харків, 2019. Т. 18. С. 181–183.

13. *Попович В.М.* Методологія кримінологічної характеристики злочинів у сфері обороту об'єктів нерухомості. Наука і правоохорона. Вісник ДНДІ МВС України № 3, К., 2018.

14. *Попович В.М.* Гуманізація кримінального законодавства України: проблеми, виклики та загрози. Держава і право: збірник наукових праць. Інститут Держави і права ім. Корецького. К., 2012. Вип. 56. С. 405–410.

15. *Попович В.М., Попович М.В.* Проблеми розслідування економічних злочинів: навч. посібник. К.: Юрінком Інтер, 2016. 350 с.

REFERENCES

1. *Popovych V.M.* (2021). Terminy i poniattia – neolohizmy yak zasib viddzerkalennia protsesu reiderskoho pohlynannia pidpryiemstv. "Terms and concepts are neologisms as a means of reflecting the process of raider takeover of enterprises". Nauka i pravookhorona. Bulletin of the State Scientific Research Institute of Internal Affairs of the Ministry of Internal Affairs of Ukraine. No 4. P. 214–225 [in Ukrainian].

2. *Popovych V.M.* (2022). Klasyfikatsia ta ponyatiyne vidobrazhennia strukturnykh skladovykh protsesu vchynennia reiderstva. "Classification and conceptual display of structural components of the raiding process". Nauka i pravookhorona. Bulletin of the State Scientific Research Institute of Internal Affairs of the Ministry of Internal Affairs of Ukraine. No 2. P. 184–195 [in Ukrainian].

3. Propozytsii Heneralnoi prokuratury Ukrainy shchodo orhanizatsiino-praktychnykh zakhodiv protydii "reiderstvu". "Proposals of the General Prosecutor's Office of Ukraine regarding organizational and practical measures to combat "raiding": letter of the General Prosecutor's Office of Ukraine dated October 6, 2006 No 12/1/1-109vyh-06 [in Ukainian].

© Popovych Volodymyr, 2023

4. Propozytsii Heneralnoi prokuratury Ukrainy shchodo orhanizatsiino-praktychnykh zakhodiv protydii "reiderstvu". "Proposals of the General Prosecutor's Office of Ukraine regarding organizational and practical measures to combat "raiding": letter of the General Prosecutor's Office of Ukraine dated October 6, 2006 No 12/1/1-109vyh-06 [in Ukrainian].

5. *Fomichov K.S.* Aktualni problemy borotby z reiderstvom v Ukraini. "Actual problems of combating raiding in Ukraine". Scientific Bulletin of the Dnipropetrovsk State University of Internal Affairs [in Ukrainian].

6. *Kamlyk M.I.* Reiderstvo v Ukraini: sutnist ta zasoby protydii. URL: http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.pdf. (Date of Application: 11.02.2023).

7. Korporatyvni konflikty: kryminalni sposoby ta metody vstanovlennia kontroliu nad pidpryiemstvom. "Corporate conflicts: criminal methods and methods of establishing control over the enterprise": method. recommendations / Ushchapovskyi V.F., Sakharova O.B., Lopatin S.I. State Scientific Research Institute of Internal Affairs of the Ministry of Internal Affairs of Ukraine. K.:, 2007. 63 p. [in Ukrainian].

8. *Tarashchanska O.B.* Derzhavna protydiia reiderstvu v korporatyvnomu sektori ekonomiky Ukrainy. "State opposition to raiding in the corporate sector of Ukraine's economy". URL: www.academy.gov.ua/ej/ej12/txts/10tobseu.pdf. (Date of Application: 11.02.2023) [in Ukrainian].

9. *Popovych V.M.* (2009). Kryminolohiia maie posisty nalezhne mistse. "riminology should take its proper place. Legal Bulletin of Ukraine. Kyiv. 32, 8–14 August. P. 6–7 [in Ukrainian].

10. *Popovych V.M.* (2010). Pamiati A.P. Zakaliuka. Zahalnoteoretychne znachennia kryminolohii dlia formuvannya zapobizhnoho potentsialu kryminalno-pravovoho tsyklu nauk. "In memory of A.P. Akaliuk. The general theoretical significance of criminology for the formation of preventive potential of the criminal and legal cycle of sciences": coll. materials Coordinating Bureau for Criminology and Criminological Research. Kyiv–Zaporizhia: KPU. 188 p. (P. 156–169) [in Ukrainian].

11. *Popovych V.M.* (2011). Rol kryminolohii u pidvyshchenni zapobizhnoho potentsialu nauk, shcho utvoriuiut orhanizatsiino-pravovu infrastrukturu zapobihannia zlochynnosti. "The role of criminology in increasing the preventive potential of sciences that form the organizational and legal infrastructure of crime prevention". Bulletin of the Criminological Association of Ukraine. Kharkiv. No 1. P. 47–52 [in Ukrainian].

12. Velyka Ukrainska yurydychna entsyklopediia: Kryminolohiia. "Great Ukrainian legal encyclopedia: Criminology". Right. Kharkiv, 2019. Vol. 18. P. 181–183 [in Ukrainian].

13. *Popovych V.M.* (2018). Metodolohiia kryminolohichnoi kharakterystyky zlochyniv u sferi oborotu obiektiv nerukhomosti. "Methodology of criminological characteristics of crimes in the sphere of turnover of real estate objects". Nauka i pravookhorona. State Scientific Research Institute of Internal Affairs of the Ministry of Internal Affairs of Ukraine. No 3, K. [in Ukrainian].

14. *Popovych V.M.* (2012). Humanizatsiia kryminalnoho zakonodavstva Ukrainy: problemy, vyklyky ta zahrozy. "Humanization of criminal legislation of Ukraine: problems, challenges and threats". State and law: a collection of scientific works. Institute of State and Law Koretsky. K. Vol. No 56. P. 405–410 [in Ukrainian].

15. *Popovych V.M., Popovych M.V.* (2016). Problemy rozsliduvannia ekonomichnykh zlochyniv. "Problems of investigation of economic crimes": training. gude. K.: Yurinkom Inter. 350 p. [in Ukrainian].

UDC 343.9:343.74

Popovych Volodymyr,
Doctor of Juridical Sciences, Professor,
Honored lawyer of Ukraine, Chief Researcher,
State Scientific Research Institute MIA Ukraine, Kyiv, Ukraine,
ORCID ID 0000-0002-4538-3274

CRIMINOLOGICAL, CRIMINAL-LEGAL, FORENSIC AND CRIMINAL-PROCEDURAL CHARACTERISTICS OF RAIDING, ITS RELATIONSHIP AND DIRECTIONS OF DEVELOPMENT

During the process of studying it was found that by the authors of the encyclopedic concept of "criminological characteristic" it was formulated as a static "totality of

© Popovych Volodymyr, 2023

data...". Thus, the concept of "characterization" was seen as a static category, rather than as a functional *process and a possible means of researching* various technologically and legally significant aspects of transactions, under the guise of which various schemes of raiding or other criminal offenses are formed. However, etymologically, the term characteristic is not a static "set of data". Characterization is a functional research process *aimed at obtaining characteristic features* of the object and the subject of research, including a set of relevant data on crime, its types, number, transition to the category of crime, etc. Meanwhile, this research process is not carried out in an arbitrary way. It is formalized with the help of elements of the subject of criminological, criminal-legal, forensic, criminal-procedural characteristics aimed at establishing various characteristic data corresponding to the elements of the noted characteristics' subject. According to the preceding encyclopedic study concerning characteristics, it was noted the necessity of applying the above characteristics in unity. However, the authors of this idea did not develop methodological principles for the integrated application of the noted characteristics in unity. These problems have not been developed during the investigation of criminal offenses accompanying the process of raiding. The limits of integrated application and directions of development of the noted characteristics were not defined. As a result, previous researchers did not form systematic ideas about the technologically and legally significant features of raiding structural components. Accordingly, these concepts could not fully and adequately reflect the structure, technologically and legally significant signs of raiding, and accordingly could not ensure the correct qualification of actions accompanying raider takeover, seizure and possession of an enterprise, nor could they be used for prevention and systematic countermeasures committing raiding.

This research develops the methodological framework and boundaries of the integration of characteristics, their relationship to each other and to the broader subject of study – criminological characteristics. They justify the directions of development of the noted characteristics. As an example of the integrative and complex application of these characteristics, the development of problems that are the subject of criminal-legal and criminal-procedural characteristics, is embedded in the elements of a broader criminological study. For example, it has been proven, at the level of cause-and-effect relationships, that "criminalization of illegal issuance of shares" will be *the basis for taking under operational control potential*: individuals-raiders who encroach (attempt) on illegal issuance of shares; victims in order to prevent their victimogenic behavior, etc. Integrative-complex application of all four characteristics in its unity forms *prognostic-preventive and operational-research possibilities regarding*: putting forward versions about potential subjects of committing raiding, types, methods, technologies and traces of committing the *main and auxiliary criminal offences*, etc., accompanying the process of committing raiding; determination of methods, techniques and means of detection, documented operational-procedural documentation of the facts of commission, investigation, prevention and counter measures against the commission of criminal offenses accompanying the process of committing raiding. The mentioned characteristics aspects will be revealed in further studies of preventing, detecting, documenting, and counteracting the commission of raiding.

Keywords: criminological, criminal law, forensic and criminal procedure characteristics, criminal offenses accompanying the process of committing raiding, means of committing raiding.

Отримано 18.04.2023

© Popovych Volodymyr, 2023

УДК 343.973

Сахарова Олена Борисівна,
кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник,
начальник відділу ДНДІ МВС України, м. Київ, Україна
ORCID ID 0000-0002-9759-5324

ВИЯВЛЕННЯ І ПОПЕРЕДЖЕННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ТА ІНШИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ У ПРОЦЕСІ ВПРОВАДЖЕННЯ МАЛИХ МОДУЛЬНИХ РЕАКТОРІВ ЯК НОВИХ ЯДЕРНИХ ТЕХНОЛОГІЙ В УКРАЇНІ

У статті наголошується на перспективності реалізації в Україні проєктів з будівництва малих модульних реакторів. Водночас зазначається, що у процесі освоєння бюджетних коштів на їх будівництво та подальше функціонування можливі зловживання, які можуть проявлятися в корупції, завищенні вартості проєкту, присвоєнні, заволодінні, нецільовому використанні бюджетних коштів тощо, тому вже зараз доцільно мати чіткий механізм виявлення цього нового різновиду кримінальних правопорушень в атомній енергетиці.

Ключові слова: *малі модульні (ядерні) реактори, атомна (ядерна) енергетика, АЕС, експлуатуюча організація, енергомережі, викиди CO_2, атомні енергоблоки (реактори), зловживання, корупція.*

Малі модульні (ядерні) реактори (ММР / SMR) – це оптимальне рішення для стабільного та екологічно чистого енергозабезпечення споживачів на віддалених від центральних енергомереж територіях, а також для заміни старих електростанцій із підвищеним обсягом викидів CO_2 в атмосферу. Відповідно до класифікації МАГАТЕ до малих прийнято відносити реактори електричною потужністю до 300 МВт. ММР відрізняються особливим компонуванням основного обладнання, способом його виготовлення та доставки, а також дозволяють запропонувати замовнику широкий діапазон потужності станції, що набирається з різної кількості модулів.

Експлуатуюча організація ДП "НАЕК "Енергоатом" розглядає перспективи використання технології ММР (SMR), зокрема як потенційне заміщення енергоблоків АЕС після завершення їх довготривалої експлуатації.

13 листопада 2022 р. офіційно було оголошено, що Україна та США започатковують пілотний проєкт з будівництва в Україні малого модульного реактора (ММР) [1]. Про це у межах 27-ї Кліматичної конференції ООН (COP27) оголосили спеціальний посланник Президента США з питань клімату Джон Керрі та Міністр енергетики України Герман Галущенко [1]. А 21 квітня 2023 р. президент ДП "НАЕК "Енергоатом" Петро Котін і президент та виконавчий директор американської компанії "Holtec International" доктор Кріс Сінгх уклали угоду про співробітництво у розгортанні ММР [2].

Проте незважаючи на значну перспективність та економічну рентабельність зазначеного проєкту, слід також враховувати, що у процесі освоєння бюджетних

© Sakharova Olena, 2023

DOI (Article): https: //doi.org/10.36486/np.2023.1(59).19

коштів на будівництво та подальше функціонування в Україні ММР можливі зловживання, які можуть проявлятися у корупції, завищенні вартості проєкту, виведенні бюджетних коштів шляхом відмивання за кордон, присвоєнні, заволодінні, нецільовому використанні бюджетних коштів тощо, тому вже зараз доцільно мати чіткий механізм виявлення цього нового різновиду кримінальних правопорушень в атомній енергетиці. Перераховані нижче основні документи, які слід вивчати, аналізувати працівникам Департаменту стратегічних розслідувань Національної поліції України для своєчасного та ефективного викриття цих правопорушень, поки що ніде і ні ким в Україні не узагальнювались, а тому приводяться вперше.

Загальні правові засади прийняття рішень про розміщення, проєктування, будівництво ядерних установок і об'єктів, призначених для поводження з радіоактивними відходами, які мають загальнодержавне значення, установлює Закон України від 8 вересня 2005 року № 2861-IV "Про порядок прийняття рішень про розміщення, проєктування, будівництво ядерних установок і об'єктів, призначених для поводження з радіоактивними відходами, які мають загальнодержавне значення" [3].

Діяльність, пов'язана з використанням ядерних установок, також регулюється основоположним у ядерному законодавстві України Законом від 8 лютого 1995 року № 39/95-ВР "Про використання ядерної енергії та радіаційну безпеку" [4].

Проведення робіт щодо будівництва ядерної установки в Україні виконується з урахуванням вимог таких документів:

• Державні будівельні норми – ДБН А.2.2-3:2014 "Склад та зміст проєктної документації на будівництво";

• ДБН А.2.1-1:2014 "Інженерні вишукування для будівництва";

• ДБН А.2.2-1:2003 "Склад і зміст матеріалів оцінки впливів на навколишнє середовище (ОВНС) при проєктуванні і будівництві підприємств, будинків і споруд";

• ДБН А.3.1-5:2016 "Організація будівельного виробництва";

• ДБН Б.2.2-12:2019 "Планування та забудова територій";

• ГКД 34.20.507-2003 (у редакції 2019 року) гл. 2 "Технічна експлуатація електричних станцій і мереж. Правила";

• ГКД 340.000.002-97 "Визначення економічної ефективності капітальних вкладень в енергетику. Методика. Енергосистеми і електричні мережі";

• ДСТУ 8855:2019 "Будівлі та споруди. Визначення класу наслідків (відповідальності)";

• ДСТУ Б Д.1.1-1:2013 "Правила визначення вартості будівництва";

• ДСТУ Б А.3.1-22:2013 "Визначення тривалості будівництва об'єктів";

• ДСТУ Б А.1.1-66:95 "Капітальні вкладення, основні фонди. Терміни та визначення";

• ККОЕЕ-2018 "Кодекс комерційного обліку електричної енергії";

• ДСТУ ISO 668:2015 "Грузовые контейнеры серии 1. Классификация, размеры и номинальные характеристики", інші нормативні документи.

Крім того, МАГАТЕ випустило технічний документ щодо переваг і проблем швидких малих модульних реакторів – INTERNATIONAL ATOMIC ENERGY

© Sakharova Olena, 2023
DOI (Article): https: //doi.org/10.36486/np.2023.1(59).19

AGENCY, Benefits and Challenges of Small Modular Fast Reactors, IAEA-TECDOC-1972, IAEA, Vienna (2021), а також технологічну дорожню карту для впровадження малих модульних реакторів – INTERNATIONAL ATOMIC ENERGY AGENCY, Technology Roadmap for Small Modular Reactor Deployment, Nuclear Energy Series No. NR-T-1.18, IAEA, Vienna (2021). МАГАТЕ створило Платформу з ММР та їх застосування – призначений для країн єдиний центр координації допомоги з усіх аспектів розробки, розгортання, моніторингу та застосування ММР.

Нижче наведені основні необхідні документи, які мають бути розроблені з метою виведення ММР на ринок ядерної енергетики України та на які слід звернути першочергову увагу працівникам Департаменту стратегічних розслідувань Національної поліції України.

I. Завдання на проєктування. Перелік основних даних та вимог згідно з ДБН А.2.2-3:2014.

Завдання на проєктування (або коригування проєкту) затверджується замовником та погоджується проєктувальником.

Склад завдання на проєктування може змінюватися відповідно до особливостей об'єкта будівництва.

II. Склад техніко-економічного обґрунтування (ТЕО), техніко-економічного розрахунку (ТЕР) згідно з ДБН А.2.2-3:2014.

ТЕО (ТЕР) обґрунтовує основні проєктні рішення, потужність виробництва, кооперацію виробництва, забезпечення сировиною, матеріалами, напівфабрикатами, паливом, електро- та теплоенергією, водою і трудовими ресурсами, включаючи вибір конкретної ділянки для будівництва, вартість будівництва та основні техніко-економічні показники.

Крім того, замовнику будівництва ядерної установки також передається вся кошторисна документація.

Порядок прийняття рішень щодо розміщення ядерних установок в Україні.

1) Для розгляду питання про розміщення в Україні ядерної установки заявник передусім подає підготовлені у встановленому порядку матеріали, які містять обґрунтування необхідності спорудження такої ядерної установки і не менш як три варіанти – щодо майданчиків для її розміщення.

У поданих матеріалах обов'язково мають бути:

• характеристика навколишнього природного середовища в районі можливого розміщення ядерної установки;

• оцінка впливу на довкілля запланованих робіт з будівництва, введення в експлуатацію, експлуатації, зняття з експлуатації та закриття зазначеної ядерної установки;

• заходи, передбачені в проєкті, щодо запобігання негативному впливу на навколишнє природне середовище та його зменшення.

2) Рішення про розміщення, проєктування, будівництво ядерної установки, що має загальнодержавне значення, приймається Верховною Радою України шляхом прийняття відповідного закону про розміщення, проєктування, будівництво ядерної установки, яка має загальнодержавне значення.

© Sakharova Olena, 2023

У проєкті закону про розміщення, проєктування, будівництво ядерної установки, що має загальнодержавне значення, в обов'язковому порядку зазначаються:

• місце конкретного майданчика, де планується розміщення ядерної установки;

• для ядерної установки – кількість реакторів, їх тип та загальна характеристика.

3) При цьому прийняття закону про розміщення, проєктування та будівництво ядерної установки, яка має загальнодержавне значення, має бути обґрунтовано. Для цього до проєкту закону про розміщення, проєктування та будівництво ядерної установки, яка має загальнодержавне значення, додаються:

• техніко-економічне обґрунтування (ТЕО) створення такої ядерної установки та вибору запропонованого майданчика для її розміщення відповідно до Державних будівельних норм України – ДБН А.2.2-3:2014. Нове будівництво;

• результати оцінки впливу на довкілля;

• результати консультативного референдуму стосовно розміщення ядерної установки, якщо він проводився в адміністративно-територіальних одиницях;

• звіт щодо заходів з інформування суміжних держав про можливий вплив у транскордонному контексті відповідно до закону;

• інші документи, якщо це передбачено законом.

4) Рішення про будівництво ядерних установок приймає Кабінет Міністрів України за погодженням з місцевими органами виконавчої влади та органами місцевого самоврядування, на території яких планується будівництво зазначених об'єктів.

5) Рішення про погодження розміщення на територіях адміністративно-територіальних одиниць ядерних установок приймають місцеві органи виконавчої влади і органи місцевого самоврядування з урахуванням думки відповідної територіальної громади (відповідних територіальних громад), висловленої під час проведення громадських слухань.

6) До Верховної Ради України проєкт закону про розміщення, проєктування, будівництво ядерної установки, яка має загальнодержавне значення, подає Кабінет Міністрів України.

7) Надання земельних ділянок та надр для розміщення ядерних установок провадиться в порядку і на умовах, визначених земельним законодавством, законодавством про надра та охорону навколишнього природного середовища України.

Процес вибору майданчика для розміщення ММР включає тривалу роботу щодо погодження з територіальними громадами можливості розміщення на ньому ММР.

Розміщення ММР в Україні може бути таким:

• розміщення ММР на майданчиках діючих АЕС як заміщуючих;

• розміщення ММР на нових майданчиках.

При цьому кількість можливих майданчиків для розміщення ММР в Україні досить обмежена.

8) При прийнятті рішень щодо розміщення ядерних установок мають бути передбачені додаткові заходи, спрямовані на соціально-економічний розвиток ре-

© Sakharova Olena, 2023

гіону. Обсяг та порядок здійснення цих заходів у кожному конкретному випадку встановлюється Кабінетом Міністрів України за погодженням з місцевими органами виконавчої влади та органами місцевого самоврядування на підставі науково-економічних обґрунтувань.

Етапи виведення ММР (потенційного розгортання) на енергетичний ринок України з точки зору обов'язкового додержання критеріїв та вимог безпеки під час використання ядерної енергії, норм та правил з ядерної та радіаційної безпеки, норм, правил з фізичного захисту ядерних установок, ядерних матеріалів, радіоактивних відходів, обліку та контролю ядерних матеріалів, вимог щодо управління якістю діяльності з використання ядерної енергії в частині ядерної та радіаційної безпеки відповідно до міжнародних стандартів та українського законодавства такі:

1) В Україні передбачається отримання ліцензії на будівництво, експлуатацію ядерної установки.

Будівництво ядерної установки без наявності ліцензії органу державного регулювання ядерної та радіаційної безпеки (Державної інспекції ядерного регулювання України – Держатомрегулювання) припиняється за рішенням цього органу з відшкодуванням замовником завданих навколишньому природному середовищу збитків та відновленням колишнього його стану, а також з накладенням штрафу відповідно до законодавства України.

Хоча технологія ММР в Україні не відрегульована, тобто в Україні відсутня нормативна база з ліцензування саме ММР, водночас затверджена достатня законодавча база щодо ліцензування будівництва, експлуатації АЕС, до яких, власне, теж належить ММР. На сьогодні в Україні триває вдосконалення / гармонізація нор-мативної бази з ядерної та радіаційної безпеки відповідно до стандартів МАГАТЕ, а також до референтних рівнів Західноєвропейської Асоціації регулюючих органів (WENRA).

В Україні є можливості реалізації проєкту ММР в умовах чинної нормативно-правової бази шляхом створення державно-приватного партнерства та міжнародного консорціуму з "Енергоатомом" і Державним науково-технічним центром з ядерної та радіаційної безпеки (ДНТЦ ЯРБ) для просування проєкту ММР.

2) Проведення порівняння конструкції запропонованого проєкту ММР зі стандартами Міжнародного агентства з атомної енергії (МАГАТЕ / IAEA) та відповідними українськими нормативними актами. Аналіз ситуації має виявити проблеми, які можуть перешкоджати розгортанню проєкту ММР в Україні, а також запропонувати рекомендації щодо їх усунення.

3) Ліцензійні ризики проєкту щодо країни походження ММР: стан ліцензування/сертифікації ММР у країні походження ММР. Визначення етапу розробки ММР за розглядуваним проєктом. Дата запланованого етапу комерціалізації малих модульних реакторів, спроектованих за певною технологією.

4) Підготовка до розробки техніко-економічного обґрунтування (ТЕО) проєкту ММР. Після цього – оцінка проєкту ММР на відповідність загальним і технічним критеріям згідно з методологією МАГАТЕ.

5) Державна інспекція ядерного регулювання України (Держатомрегулювання) проводить оцінку безпеки ядерних установок, державну експертизу їх

© Sakharova Olena, 2023

ядерної та радіаційної безпеки та державну експертизу фізичного захисту ядерних установок і видає відповідні документи дозвільного характеру.

На підставі результатів державної експертизи проєкту ММР з ядерної та радіаційної безпеки складається Висновок Державної інспекції ядерного регулювання України (Держатомрегулювання) та здійснюється подальше узгодження проєкту ММР з регулятором (Держатомрегулювання).

Експертиза проєктів будівництва проводиться відповідно до статті 31 Закону України "Про регулювання містобудівної діяльності" [5]. Для цього вивчається проєктна документація на будівництво ядерної установки.

Проєктування та будівництво ядерної установки здійснюються за рахунок коштів замовника (власника) такого об'єкту відповідно до затвердженої проєктно-кошторисної документації.

До проєктної документації на будівництво ядерної установки, що підлягає оцінці впливу на довкілля згідно із Законом України "Про оцінку впливу на довкілля" [6], додаються результати оцінки впливу на довкілля.

Позитивні висновки з оцінки впливу на довкілля і державної експертизи ядерної та радіаційної безпеки є підставою для фінансування робіт за проєктом.

Зокрема, ДП "Державний науково-технічний центр з ядерної та радіаційної безпеки" (ДНТЦ ЯРБ) України проводить незалежну перевірку звіту з аналізу безпеки ММР відповідно до розглядуваного проєкту, здійснює складання висновку державної експертизи з ядерної та радіаційної безпеки ММР.

ДНТЦ ЯРБ перевірить конструкцію ядерних реакторів на відповідність вимогам МАГАТЕ та українським стандартам, проаналізує "вузькі місця", які можуть завадити їх застосуванню в Україні.

Також може здійснюватися громадська експертиза безпеки ядерних установок з ініціативи об'єднань громадян, місцевих органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування за рахунок їх коштів або на громадських засадах організацією чи експертами. Вона здійснюється незалежно від державної експертизи. Висновки громадської експертизи є рекомендаційними і подаються в органи, які здійснюють державну експертизу, а також замовнику проєкту.

Загалом орган державного регулювання ядерної та радіаційної безпеки (Держатомрегулювання) видає ліцензії на будівництво ядерних установок лише за наявності:

- плану заходів щодо зняття їх з експлуатації;
- визначення обсягу радіоактивних відходів і поводження з ними;
- позитивних висновків державної експертизи ядерної та радіаційної безпеки;
- актів інспекційного обстеження;
- документів про перевірку обґрунтування безпеки в межах відповідної дозвільної процедури.

Ліцензія на експлуатацію ядерної установки видається органом державного регулювання ядерної та радіаційної безпеки (Держатомрегулювання) після завершення будівництва ядерної установки відповідно до проєкту та виконання робіт із введення її в експлуатацію.

Обов'язковими умовами видачі цієї ліцензії на експлуатацію ядерної установки є:

© Sakharova Olena, 2023
DOI (Article): https: //doi.org/10.36486/np.2023.1(59).19

• подання матеріалів обґрунтування ядерної і радіаційної безпеки;

• надання фінансових гарантій щодо відшкодування можливої ядерної шкоди.

Відповідальність оператора за ядерну шкоду настає, якщо ця шкода заподіяна ядерним інцидентом на ядерній установці, а також під час перевезення ядерного матеріалу на ядерну установку оператора після прийняття ним від оператора іншої ядерної установки відповідальності за цей матеріал або під час його перевезення з ядерної установки оператора і відповідальність за який не була прийнята іншим оператором згідно з письмовою угодою. Відповідальність оператора за ядерну шкоду є абсолютною. Жодна особа, крім оператора, не несе відповідальності за ядерну шкоду. Однак оператор звільняється від відповідальності за ядерну шкоду, якщо вона заподіяна ядерним інцидентом, що виник безпосередньо як наслідок стихійного лиха виняткового характеру, збройного конфлікту, воєнних дій, громадянської війни або повстання.

У проєкті будівництва ММР згідно з нормами та правилами у сфері використання ядерної енергії мають визначатися розміри і межі санітарно-захисної зони і зони спостереження, які узгоджуються з органом державного регулювання ядерної та радіаційної безпеки (Держатомрегулювання). У санітарно-захисній зоні і зоні спостереження повинен здійснюватися контроль за радіаційним станом.

У санітарно-захисній зоні забороняється розміщення жилих будинків та громадських споруд, дитячих та лікувально-оздоровчих установ, а також промислових підприємств, об'єктів громадського харчування, допоміжних та інших споруд, не пов'язаних з діяльністю ядерної установки.

6) Аналіз інвестора проєкту ММР / потенційного ліцензіата. Вивчення його досвіду у комерційній ядерній енергетиці, підтвердження відповідності кваліфікаційним та іншим вимогам. Вивчення партнерів, підрядників, субпідрядників з проєкту ММР.

7) На виконання вимог п. 8 наказу Мінрегіону України (Міністерства розвитку громад та територій України) від 16.05.2011 № 45 (із змінами) [7] проєктувальник ядерної установки має погодити проєктну документацію із відповідними підрозділами ДП "НАЕК "Енергоатом" та ДП "НЕК "Укренерго".

8) У Законі від 13 квітня 2017 року № 2019-VIII "Про ринок електричної енергії" у ст.ст. 28 та 29 наведений порядок будівництва нових генеруючих потужностей та наголошено, що таке будівництво має здійснюватися на підставі конкурсу [8]. Це стосується нових ядерних енергоблоків з урахуванням вимог спеціального законодавства у сфері використання ядерної енергії. ***Рішення про проведення конкурсу на будівництво ядерної установки***, умови проведення такого конкурсу приймаються Кабінетом Міністрів України за поданням центрального органу виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізацію державної політики в електроенергетичному комплексі (Міністерства енергетики України).

Слід також враховувати, що атомна генерація в Україні є державною.

Підсумовуючи, наголосимо, що поряд з наведеним вище законодавчо визначеним порядком розміщення, проєктування, будівництва ядерних установок і об'єктів слід враховувати, що для оцінки стійкості ММР згідно з нормами, принципами та стандартами МАГАТЕ проєкт ММР в обов'язковому порядку також має бути розглянутий за такими критеріями:

© Sakharova Olena, 2023

• економіка (економічна конкурентоспроможність, рентабельність проєкту, основні економічні показники проєкту);
• основні технічні показники проєкту;
• інституційні заходи (інфраструктура);
• поводження з відходами;
• стійкість до розповсюдження ядерної зброї;
• фізичний захист (фізична безпека);
• можливість протидії терористичним атакам;
• довкілля (зокрема вплив стресорів та доступність ресурсів);
• безпека реактора;
• безпека установок ядерного паливного циклу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Україна та США побудують малий модульний реактор. URL: https://www.eurointegration.com.ua/news/2022/11/13/7150544/ (дата звернення: 22.03.2023).
2. Енергоатом та Holtec International домовилися про будівництво в Україні до 20-ти атомних енергоблоків з реакторами SMR-160. URL: https://www.energoatom.com.ua/o-2104233.html (дата звернення: 23.03.2023).
3. Про порядок прийняття рішень про розміщення, проєктування, будівництво ядерних установок і об'єктів, призначених для поводження з радіоактивними відходами, які мають загальнодержавне значення: Закон України від 08.09.2005 № 2861-IV. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2861-15#Text (дата звернення: 22.03.2023).
4. Про використання ядерної енергії та радіаційну безпеку: Закон від 08.02.1995 № 39/95-ВР. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/39/95-%D0%B2%D1%80#Text (дата звернення: 23.03.2023).
5. Про регулювання містобудівної діяльності: Закон України від 17.02.2011 № 3038-VI. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3038-17#Text (дата звернення: 22.03.2023).
6. Про оцінку впливу на довкілля: Закон України від 23.05.2017 № 2059-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2059-19#Text (дата звернення: 22.03.2023).
7. Про затвердження Порядку розроблення проектної документації на будівництво об'єктів: наказ Міністерства регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України від 16.05.2011 № 45. URL: https://zakononline.com.ua/documents/show/316576___693559 (дата звернення: 23.03.2023).
8. Про ринок електричної енергії: Закон України від 13.04.2017 № 2019-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2019-19#Text (дата звернення: 22.03.2023).

REFERENCES

1. Ukraina ta SShA pobuduiut malyi modulnyi reaktor. "Ukraine and the USA will build a small modular reactor". URL: https://www.eurointegration.com.ua/news/2022/11/13/7150544/. (Date of Application: 22.03.2023) [in Ukrainian].
2. Enerhoatom ta Holtec International domovylysia pro budivnytstvo v Ukraini do 20-ty atomnykh enerhoblokiv z reaktoramy SMR-160. "Energoatom and Holtec International agreed on the construction of up to 20 nuclear power units with SMR-160 reactors in Ukraine". URL: https://www.energoatom.com.ua/o-2104233.html. (Date of Application: 23.03.2023) [in Ukrainian].
3. Pro poriadok pryiniattia rishen pro rozmishchennia, proiektuvannia, budivnytstvo yadernykh ustanovok i obiektiv, pryznachenykh dlia povodzhennia z radioaktyvnymy vidkhodamy, yaki maiut zahalnoderzhavne znachennia. "On the procedure for making decisions on the placement, design, and construction of nuclear installations and facilities intended for the management of radioactive waste that are of national importance": Law of Ukraine dated September 08, 2005, No 2861. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2861-15#Text. (Date of Application: 22.03.2023) [in Ukrainian].
4. Pro vykorystannia yadernoi enerhii ta radiatsiinu bezpeku. "The use of nuclear energy and radiation safety": Law of Ukraine dated February 08, 1995, No 39/95. URL: https://

© Sakharova Olena, 2023

zakon.rada.gov.ua/laws/show/39/95-%D0%B2%D1%80#Text. (Date of Application: 23.03.2023) [in Ukrainian].

5. Pro rehuliuvannia mistobudivnoi diialnosti. "On the regulation of urban planning activities": Law of Ukraine dated February 17, 2011, No 3038. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3038-17#Text. (Date of Application: 22.03.2023) [in Ukrainian].

6. Pro otsinku vplyvu na dovkillia. "Environmental impact assessment": Law of Ukraine dated May 23, 2017, No 2059. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2059-19#Text. (Date of Application: 22.03.2023) [in Ukrainian].

7. Pro zatverdzhennia Poriadku rozroblennia proektnoi dokumentatsii na budivnytstvo obiektiv. "The approval of the Procedure for the development of project documentation for the construction of objects": Order of the Ministry of Regions of Ukraine dated May 16, 2011, No 45. URL: https://zakononline.com.ua/documents/show/316576___693559. (Date of Application: 23.03.2023) [in Ukrainian].

8. Pro rynok elektrychnoi enerhii. "The Electric Energy Market": Law of Ukraine dated April 13, 2017, No 2019. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2019-19#Text. (Date of Application: 22.03.2023) [in Ukrainian].

UDC 343.973

Sakharova Olena,
Candidate of Juridical Sciences, Senior Researcher,
Head of the Department, State Scientific Research Institute
of the Ministry of Internal Affairs of Ukraine, Kyiv, Ukraine,
ORCID ID 0000-0002-9759-5324

DETECTION AND PREVENTION OF CRIMINAL AND OTHER OFFENSES IN THE PROCESS OF IMPLEMENTATION OF SMALL MODULAR REACTORS AS NEW NUCLEAR TECHNOLOGIES IN UKRAINE

The article emphasizes the perspective of implementing small modular (nuclear) reactors (SMR) projects in Ukraine, which are the optimal solution for stable and environmentally friendly energy supply for consumers in territories remote from central power grids, as well as for replacing superannuated power plants with increased CO2 emissions into the atmosphere. At the same time, the author notes the possibility of abuses in the process of absorbing budgetary funds for the construction and further operation of the SMR in Ukraine, which can be manifested in corruption, overestimation of the cost of the project, withdrawal of budget funds through money laundering abroad, appropriation, appropriation, misuse of budget funds, etc. therefore, it is already advisable to have a clear mechanism for detecting this new type of criminal offenses in nuclear energy. As a result, the article outlines the main documents that should be studied and analyzed by the employees of the Department of Strategic Investigations of the National Police of Ukraine for the timely and effectively expose these crimes. The author also draws attention to the fact that, so far, nowhere and by no one in Ukraine have the procedures and relevant documents regarding the location, design, and construction of SMR in Ukraine been summarized, and therefore they are presented in the article for the first time.

© Sakharova Olena, 2023

DOI (Article): https: //doi.org/10.36486/np.2023.1(59).19

In particular, the author provides the procedure for making decisions regarding the location of nuclear installations in Ukraine and the stages of the introduction of SMR (potential deployment) to the energy market of Ukraine from the point of view of mandatory compliance with safety criteria and requirements during the use of nuclear energy, norms and rules of nuclear and radiation safety, norms, rules for physical protection of nuclear installations, nuclear materials, radioactive waste, accounting and control of nuclear materials, requirements for quality management of nuclear energy use activities in terms of nuclear and radiation safety in accordance with international standards and Ukrainian legislation.

The article notes the importance of conducting a safety assessment of nuclear facilities, a state examination of their nuclear and radiation safety, and a state examination of the physical protection of nuclear facilities.

Finally, the author emphasizes that in order to assess the stability of the SMR according to the norms, principles and standards of the IAEA, it is mandatory to consider the MMR project according to certain IAEA criteria.

Keywords: small modular (nuclear) reactors (SMR), nuclear energetics, nuclear power plant, operating organization, power grids, CO_2 emissions, nuclear power units (reactors), abuse, corruption.

Отримано 14.04.2023

© Sakharova Olena, 2023

КРИМІНАЛЬНИЙ ПРОЦЕС ТА КРИМІНАЛІСТИКА. СУДОВА ЕКСПЕРТИЗА. ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВА ДІЯЛЬНІСТЬ

УДК 343.121.5:355.24

Багаденко Ірина Петрівна,
кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник,
начальник відділу ДНДІ МВС України, м. Київ, Україна
ORCID ID 0000-0002-3350-4411

ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ ЮВЕНАЛЬНОЇ ЮСТИЦІЇ В УКРАЇНІ В УМОВАХ ПРАВОВОГО РЕЖИМУ ВОЄННОГО СТАНУ

Стаття присвячена дослідженню проблем розвитку ювенальної юстиції в Україні в умовах правового режиму воєнного стану. Здійснено огляд чинних національних нормативно-правових актів та проєктів у сфері ювенальної юстиції. Приділено увагу питанням реалізації основних функцій ювенальної юстиції. Виокремлено найбільш гострі проблеми, що перешкоджають розвитку ювенальної юстиції в Україні, зокрема в умовах правового режиму воєнного стану.

Ключові слова: *ювенальна юстиція, відновне правосуддя, суб'єкти ювенальної юстиції, програма відновлення для неповнолітніх, правовий режим воєнного стану.*

Оголошений у лютому 2022 року правовий режим воєнного стану в Україні через вторгнення російських військ викликав кардинальні зміни як у процесах функціонування державних органів та установ, так і в життєдіяльності суспільства. Масові внутрішні переміщення жителів із зон бойових дій, трансформація та/або укрупнення окремих державних установ, організацій вплинули на реалізацію функції захисту дітей, які вступили в конфлікт із законом та/або тих, що опинились у складній життєвій ситуації.

Питання становлення та розвитку ювенальної юстиції в Україні досліджувались такими вченими, як: Т.І. Дмитришина, Т.Н. Добровольська, Н.М. Крестовська, І.В. Ольшанецький, Р.М. Опацький, А.А. Оржаховська, В.Ф. Погорілко, В.В. Романюк, О.В. Руденко, Г.П. Середа, А.С. Сизоненко, В.В. Сухонос, В.Я. Тацій, Н.І. Устрицька, О.Б. Червякова, В.М. Шаповал, Ю.С. Шемчушенко, О.В. Щербанюк та інші. Водночас фактор війни здійснює нетрадиційний негативний вплив на функціонування того чи іншого інституту в державі, що потребує окремих досліджень стосовно можливостей подальшого розвитку в умовах правового режиму воєнного стану.

Мета статті – дослідити основні проблеми розвитку ювенальної юстиції в Україні в умовах правового режиму воєнного стану.

© Bahadenko Iryna, 2023

Отже, фактор війни, який викликав вимушену зміну місць проживання внутрішньо переміщених осіб, збій у процесах взаємодії органів і служб у справах дітей та спеціальних установ для дітей (наприклад, виражений у несвоєчасності передачі інформації стосовно дітей, які перебували на профілактичному обліку за місцем свого попереднього проживання) тощо, негативно вплинув на виконання основних функцій ювенальної юстиції. Як відомо, основні функції ювенальної юстиції полягають:

у захисті дітей, які вчинили правопрушення, а також дітей, які стали жертвами чи свідками злочинів, опинились в інших складних життєвих обставинах (охоронна функція);

відновленні порушених прав та свобод жертв злочину або потерпілих від правопорушення, сприянні усвідомленню правопорушником необхідності відповідати за свої вчинки та здійсненні заходів для відшкодування завданої шкоди (відновна та примирна функції);

реабілітації як правопорушників (ресоціалізації), так і потерпілих дітей від жорстокого поводження, недбалого піклування тощо (реабілітаційна функція).

З урахуванням окреслених функцій, а також положень Закону України "Про органи і служби у справах дітей та спеціальні установи для дітей", до системи суб'єктів ювенальної юстиції належать: органи, що реалізують державну політику з питань сім'ї та захисту дітей; уповноважені підрозділи органів Національної поліції; суди; органи, що реалізують державну політику у сфері виконання кримінальних покарань та пробації; приймальники-розподільники для дітей органів Національної поліції; шкоди соціальної реабілітації та професійні училища соціальної реабілітації органів освіти; центри медико-соціальної реабілітації дітей закладів охорони здоров'я; спеціальні виховні установи Державної кримінально-виконавчої служби України; притулки для дітей; центри соціально-психологічної реабілітації дітей; соціально-реабілітаційні центри (дитячі містечка). Крім цього, до суб'єктів ювенальної юстиції практично віднести також можна Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини; Уповноваженого Президента України з прав дитини; Кабінет Міністрів України; Міжвідомчу координаційну раду з питань правосуддя щодо неповнолітніх; прокуратуру України; адвокатуру; органи, що забезпечують формування державної політики у сфері освіти і науки; органи, що забезпечують формування державної політики у сфері охорони здоров'я; органи, що забезпечують формування та реалізують державну політику у сферах культури та мистецтв, фізичної культури і спорту, національно-патріотичного виховання, інформаційної безпеки; громадські організації, об'єднання (зокрема, об'єднання медіаторів), міжнародні та іноземні громадські організації, фонди та асоціації, засоби масової інформації.

Незважаючи на відсутність нормативно-правового акта, який би передбачав усю систему суб'єктів ювенальної юстиції, чинне законодавство України у сфері ювенальної політики збагатилось в останні роки такими нормативно-правовими актами: законами України "Про пробацію" (2015 р.), "Про судоустрій і статус суддів" (2016 р.), "Про медіацію" (2022 р.), "Про основні засади молодіжної політики" (2021 р.), "Про соціальні послуги" (2019 р.), розпорядженням Кабінету Міністрів України "Про схвалення Національної стратегії реформування системи

© Bahadenko Iryna, 2023

юстиції щодо дітей на період до 2023 року" (№ 1027-р від 2018 р.) та відповідним розпорядженням Кабінету Міністрів України "Про затвердження плану заходів з реалізації Національної стратегії реформування системи юстиції щодо дітей на період до 2023 року" (№ 1335-р від 2019 р.), спільним наказом Міністерства юстиції України та Генеральної прокуратури України № 172/5/10 "Про реалізацію пілотного проекту "Програма відновлення для неповнолітніх, які є підозрюваними у вчиненні кримінального правопорушення"" (2019), спільним наказом Міністерства юстиції України (Координаційний центр із наданя правової допомоги та державна установа "Центр пробації") "Про затвердження Порядку взаємодії регіональних центрів із надання безоплатної вторинної правової допомоги та уповноважених органів з питань пробації у межах реалізації пілотного проекту "Пограма відовлення для неповнолітніх, які є підозрюваними у вчиненні кримінального правопорушення" № 25/723 (2022 р.) тощо. А також було розроблено проєкти законів "Про юстицію, дружню до дитини" (2021) та відповідно "Про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення, Кримінального кодексу України та Кримінального процесуального кодексу України щодо юстиції, дружньої до дитини" (2021). Крім цього, з оголошенням правового режиму воєнного стану було внесено відповідні зміни до Кримінального кодексу України, серед яких посилення відповідальності за мародерство (2022 р.) тощо.

На підставі зазначених нормативно-правових актів, зокрема у сфері реалізації відновної функції ювенальної юстиції, здійснюється впровадження Програми відновлення для неповнолітніх (підозрюваних у вчиненні кримінального правопорушення) в регіонах України (окрім окупованих) в умовах правового режиму воєнного стану. З якими ж проблемами зіштовхнулась ювенальна юстиція при реалізації згаданої функції (відновної) в нинішніх умовах, крім загальних проблем у зв'язку із війною?

Так, реалізація Програми відновлення для неповнолітніх розпочала успішно впроваджуватися у 2019 році у шести регіонах України: Донецькій, Одеській, Львівській, Луганській, Миколаївській та Харківській областях. За підсумками реалізації пілотного проєкту, у квітні 2020 р. Програма відновлення для неповнолітніх була поширена на усю територію України. Зокрема, у 2020 році до пілотного проєкту "Програма відновлення для неповнолітніх, які є підозрюваними у вчиненні кримінального правопорушення" доєдналася Сумщина. Цей проєкт ґрунтується на концепції відновного підходу у кримінальних провадженнях щодо кримінальних проступків та нетяжких злочинів, вчинених неповнолітніми, і передбачає організацію комунікації між такими неповнолітніми й потерпілими від вчинених ними правопорушень [1].

Умовами застосування зазначеної Програми є:

наявність потерпілої сторони – фізичної особи, якій кримінальним правопорушенням завдано моральної, фізичної або майнової шкоди, а також юридичної особи, якій кримінальним правопорушенням завдано майнової шкоди;

вчинення неповнолітнім вперше кримінального проступку або нетяжкого злочину;

визнання неповнолітнім факту вчинення кримінального правопорушення;

згода неповнолітнього і потерпілого на участь у Програмі [2].

© Bahadenko Iryna, 2023

Згідно зі статистичною звітністю Генеральної прокуратури стосовно кримінальних правопорушень, а також осіб, які вчиняють кримінальні правопорушення, найбільш розповсюдженими кримінальними правопорушеннями серед неповнолітніх традиційно є правопорушення у сфері власності (крадіжки та ін.).

Водночас з урахуванням змін, внесених до Кримінального кодексу України (стосовно посилення відповідальності за мародерство), крадіжка, грабіж, розбій чи інше правопорушення проти власності, вчинене в умовах воєнного або надзвичайного стану, визнається тяжким злочином [3]. А це вже не відповідає умовам застосування Програми відновлення для неповнолітніх, які є підозрюваними у вчиненні кримінального правопорушення. Тобто для переважної більшості неповнолітніх "корисливих" правопорушників можливість добровільного відшкодування завданої шкоди та примирення із потерпілою стороною стає недосяжною доки триває правовий режим воєнного стану в державі.

Відновна функція ювенальної юстиції полягає у впроваджені примирення та інших відновних заходів стосовно дітей, які опинились у конфлікті із законом, а некаральний підхід є пріоритетним у реагуванні на правопорушення дітей. Крім цього, заходи відповідальності мають бути пропорційними вчиненому діянню дитиною з урахуванням її фізіологічних особливостей.

Отже, інститут ювенальної юстиції в Україні станом на сьогодні має певні проблеми для свого розвитку через правовий режим воєнного стану, що триває вже більше року. Тому для відповідальних органів у сфері реалізації ювенальної політики постає необхідність постійного врахування фактору війни, зокрема при здійсненні нормативно-правового регулювання зазначеної сфери, а також координації дій суб'єктів системи ювенальної юстиції тощо.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Пілотний проєкт "Програма відновлення для неповнолітніх, які є підозрюваними у вчиненні кримінального правопорушення". URL: https://bilopillya-meria.gov.ua/news/1669987977/ (дата звернення: 13.01.2023).

2. Про реалізацію пілотного проєкту "Програма відновлення для неповнолітніх, які є підозрюваними у вчиненні кримінального правопорушення" : наказ Міністерства юстиції України, Генеральної прокуратури України від 21.01.2019 № 172/5/10. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0087-19#Text (дата звернення: 17.01.2023).

3. Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо посилення відповідальності за мародерство: Закон України від 03.03.2022 № 2117-IX (дата звернення: 21.01.2023).

REFERENCES

1. Pilotnyi proiekt "Prohrama vidnovlennia dlia nepovnolitnikh, yaki ye pidozriuvanymy u vchynenni kryminalnoho pravoporushennia". "Pilot project 'Rehabilitation program for minors who are suspected of committing a criminal offense". URL: https://bilopillya-meria.gov.ua/news/1669987977/ (Date of Application: 13.01.2023) [in Ukrainian].

2. Pro realizatsiiu pilotnoho proektu "Prohrama vidnovlennia dlia nepovnolitnikh, yaki ye pidozriuvanymy u vchynenni kryminalnoho pravoporushennia". "The implementation of the pilot project "Rehabilitation program for minors who are suspected of committing a criminal offense": order of the Ministry of Justice of Ukraine, the General Prosecutor's Office of Ukraine dated January 21, 2019 No 172/5/10. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0087-19#Text (Date of Application: 17.01.2023) [in Ukrainian].

3. Pro vnesennia zmin do Kryminalnoho kodeksu Ukrainy shchodo posylennia vidpovidalnosti za maroderstvo. "Amendments to the Criminal Code of Ukraine regarding increased liability for

© Bahadenko Iryna, 2023

looting": Law of Ukraine dated 03.03.2022 No 2117-IX (Date of Application: 21.01.2023) [in Ukrainian].

UDC 343.121.5:355.24

Bahadenko Iryna,
Candidate of Juridical Sciences, Senior Researcher,
Head of the Department,
State Scientific Research Institute MIA Ukraine,
Kyiv, Ukraine,
ORCID ID 0000-0002-3350-4411

PROBLEMS OF JUVENILE JUSTICE DEVELOPMENT IN UKRAINE UNDER THE LEGAL REGIME OF MARTIAL LAW

The article studies the development of juvenile justice in Ukraine under martial law. A review of national legal acts in the field of juvenile justice was carried out. Thus, in recent years, the development of juvenile justice in the field of legal regulation has undergone significant changes. This includes, in particular, the adoption of the Laws of Ukraine "On Probation" (2015), "The Judiciary and the Status of Judges" (2016), "On Mediation" (2022), "Basic Principles of Youth Policy" (2021), "About Social Services" (2019), the order of the Cabinet of Ministers of Ukraine "The Approval of the National Strategy for Reforming the Justice System for Children for the Period Until 2023" (No 1027 of 2018), the order of the Cabinet of Ministers of Ukraine "On Approval of the Plan of Measures for the Implementation of the National Strategy for Reforming the Justice System for Children for Period Until 2023" (No 1335 of 2019), approval of the joint order of the Ministry of Justice of Ukraine and the General Prosecutor's Office of Ukraine No 172/5/10 "On the Implementation of the Pilot Project "Rehabilitation Program for Minors Who are Suspected of Committing a Criminal Offense" (2019), the joint order of the Ministry of Justice of Ukraine (Coordinating Center for Providing of legal aid and the state institution "Probation Center") "The Approval of the Procedure for the Cooperation of Regional Centers for the Provision of Free Secondary Legal Aid and Authorized Bodies on Probation Issues within the Framework of the Implementation of the Pilot Project "Program of Diversion for Minors Who are Suspected of Committing a Criminal Offense"" No 25/723 (2022), as well as the development of the draft Law of Ukraine "Child-Friendly Justice" (2021), etc. However, despite the fact that juvenile justice has been "walking" on the legal grounds of the state for more than twenty years, the bodies and institutions that perform the functions of juvenile justice lack practical experience in implementing and using international practices, establishing cooperation with international partners, strengthening interaction between the subjects of juvenile justice in Ukraine, and Ukrainian society itself lacks adequate awareness and understanding of the essence and importance of the implementation of the functions of juvenile justice for the protection of every child who finds himself in conflict or contact with the law. This is confirmed by the existence of conflicting public opinions regarding juvenile justice both in general and regarding its individual functions. At

© Bahadenko Iryna, 2023

the same time, the gradual implementation of the pilot project "Rehabilitation program for minors who are suspected of committing a criminal offense" in certain regions of Ukraine demonstrates the advantages of restorative justice. With the beginning of the full-scale Russian invasion of Ukraine, the further process of development of juvenile justice not only "slows down", but also experiences corresponding difficulties with the implementation of the main functions. Therefore, there is a need to monitor such problems in order to further search for adequate solutions, taking into account the constant factor of war.

Keywords: juvenile justice, restorative justice, subjects of juvenile justice, rehabilitation program for minors, legal regime of martial law.

Отримано 10.04.2023

© Bahadenko Iryna, 2023

УДК 343.13

Дрозд Валентина Георгіївна,
доктор юридичних наук, професор,
заслужений юрист України, начальник відділу ДНДІ МВС України,
м. Київ, Україна
ORCID ID 0000-0002-7687-7138
Романов Максим Юрійович,
доктор філософії в галузі права, науковий співробітник
Донецького державного університету внутрішніх справ,
м. Кропивницький, Україна
ORCID ID 0000-0003-2443-7744

КЛЮЧОВІ НАПРЯМИ РЕФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ КРИМІНАЛЬНОЇ ЮСТИЦІЇ УКРАЇНИ В УМОВАХ ПРАВОВОГО РЕЖИМУ ВОЄННОГО СТАНУ ТА У ЗВ'ЯЗКУ З НАБУТТЯМ КАНДИДАТСТВА У ЧЛЕНИ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

У статті проаналізовано шляхи реформування елементів системи кримінальної юстиції України в умовах воєнного стану та у зв'язку з набуттям кандидатства у члени Європейського Союзу. Досліджено основні тенденції реформування системи кримінальної юстиції України загалом і, зокрема, органів досудового розслідування як їх невід'ємної складової. Акцентовано увагу на необхідності ефективізації функціонування відповідних підрозділів у спосіб диференціації та ефективного розподілу між суб'єктами їх функцій і процесуальних повноважень. Запропоновано глибше дослідити інститут детективної діяльності як способу ефективізації інституту кримінальної юстиції в частині здійснення досудового розслідування.

Ключові слова: *кримінальна юстиція, детективи, досудове розслідування, Європейський Союз, євроінтеграція, воєнний стан, збройна агресія, діяльність органів досудового розслідування.*

Збройна агресія росії проти української державності та суверенітету поставила в скрутне становище функціонування механізму забезпечення прав і свобод людини і громадянина, а оскільки вони є основними й непорушними підвалинами існування будь-якої демократичної держави, на нашу думку, важливим є повсякчасне й системне укріплення елементів, що забезпечують їх реалізацію. Аналізувати питання, пов'язані із забезпеченням прав і свобод людини і громадянина, в усіх контекстах є досить розгалуженою проблемою і, на наш погляд, неможливою в осягненні в межах наукової статті, саме тому пропонуємо зосередити наукову увагу на шляхах реформування елементів системи кримінальної юстиції України в умовах дії правового режиму воєнного стану в України та у зв'язку із набуттям статусу кандидата в члени Європейського союзу.

Успішна та активна європейська інтеграція України, навіть попри активні бойові дії на значних територіях нашої держави, а також необхідність погодження

© Drozd Valentyna, Romanov Maksym, 2023

DOI (Article): https: //doi.org/10.36486/np.2023.1(59).21

зі стандартами і нормами європейського співтовариства всіх елементів нормативно-правового забезпечення, що регламентують діяльність системи кримінальної юстиції загалом і органів досудового розслідування зокрема, підкреслюють актуальність відповідної статті та виводять на новий, вищий рівень ймовірні проблеми, що ускладнюють їх функціонування.

Крім цього, ми попередньо опрацьовували питання основних тенденцій розвитку в окремих елементах системи кримінальної юстиції, що було інтегровано через широкомасштабний напад росії на суверенні території України, а також аналізували основні нормативно-правові підстави, котрі забезпечують функціонування інститутів кримінальної юстиції (зокрема, органів досудового розслідування) та, крізь призму поглядів вітчизняних і зарубіжних дослідників, надавали практичні рекомендації та висновки [1], котрих наразі виявляється недостатнім, а відповідна тематика набуває все більшої гостроти та актуальності.

Слід зазначити, що питання, пов'язані з оптимізацією функціонування системи кримінальної юстиції та окремих її елементів, неодноразово поставали предметом і об'єктом досліджень багатьох авторитетних учених, проте окреслені підвалини актуальності, що полягають в динамічності законодавства України в умовах ведення бойових дій із ворогом, активна гармонізація національної правової системи з європейською у зв'язку з отриманням Україною статусу кандидата в члени Європейського союзу зумовлюють необхідність додаткового опрацювання окремих проблемних питань. Серед найбільш активних дослідників питання оптимізації системи кримінальної юстиції загалом і здійснення досудового розслідування, зокрема, можна виокремити таких як: С. Абламський, Р. Благута, В. Бурлака, І. Гловюк, Ю. Гуцуляк, В. Завтур, М. Погорецький, В. Рогальска, В. Романюк, Г. Тетерятник, Л. Удалова, М. Цуцкірідзе та інших.

Окреслена нами тематика, перш за все, потребує опрацювання низки як науково-теоретичних напрацювань з питання здійснення досудового розслідування, як елементу системи кримінальної юстиції, так і дослідження емпіричних матеріалів, що комплементарно, на нашу думку, відображається в меті, якою є – дослідження шляхів реформування системи кримінальної юстиції України в умовах воєнного стану та у зв'язку з набуттям кандидатства в члени Європейського союзу. Така мета, у свою чергу, з урахуванням широти кола проблемних питань потребує постановки низки дослідницьких завдань, а саме: 1) дослідження змісту та сутності категорії кримінальної юстиції та виокремлення в її системі досудового розслідування, як комплексного процесу притягнення до кримінальної відповідальності осіб, які вчинили кримінальні правопорушення; 2) з'ясування сутності та ролі досудового розслідування як функціональної складової процесу притягнення до кримінальної відповідальності осіб, які вчинили кримінальні правопорушення та протиправні посягання; 3) встановлення міри та меж упливу євроінтеграційних процесів і дії правового режиму воєнного стану на формування державної політики щодо укріплення системи кримінальної юстиції; 4) обґрунтування науково-теоретичних і практично орієнтованих висновків щодо ймовірних напрямів і способів оптимізації системи досудового розслідування кримінальних правопорушень.

© Drozd Valentyna, Romanov Maksym, 2023
DOI (Article): https: //doi.org/10.36486/np.2023.1(59).21

Визначене коло завдань, на нашу думку, слід вирішувати поетапно, враховуючи при цьому всі можливі тонкощі та термінологічні особливості застосування певних понять і категорій, і саме тому пропонуємо почати дослідження з аналізу поняття "система кримінальної юстиції".

На думку М. Цвіка, О. Петришина та Л. Авраменка, основне призначення системи кримінальної юстиції полягає у виконанні таких функцій держави, як охорона прав і свобод людини і громадянина та правоохоронна функція, а для розбудови України – створення умов для реалізації прав, свобод та законних інтересів особи держава організаційно забезпечує функціонування у структурі її апарату відповідних органів та установ, які здійснюють запобігання, виявлення, припинення кримінальних правопорушень та притягнення до юридичної відповідальності винних у їх вчиненні осіб [2, с. 96, 100–101]. Відповідно, наведене дає підстави стверджувати про те, що система кримінальної юстиції як функційний прояв державної кримінологічної політики – це низка органів державної влади, що мають серед своєї компетенції функції, спрямовані на забезпечення виявлення, запобігання, припинення кримінальних правопорушень та притягнення осіб, які їх вчинили, до кримінальної відповідальності.

Належить звернути увагу на позиції М. Черкасова, котрий уважає, що за своєю природою система кримінальної юстиції є функціональною системою, яка формується для досягнення конкретної мети, що, у свою чергу, є підставою для визначення цілей, які постають перед підсистемами, що входять до її складу, основними цілями цієї системи є: охорона прав, свобод та законних інтересів громадян, суспільства та держави від злочинних посягань; швидке і повне розкриття злочинів та справедливе покарання винних; забезпечення виконання кримінального покарання; сприяння зміцненню законності [3, с. 42–43]. Відповідно, попередньо визначену позицію про те, що система кримінальної юстиції втілює свою діяльність в функціонуванні низки органів правопорядку, котрі мають відповідну компетенцію, може бути підтверджена, водночас слід звернути увагу на суб'єктний склад такої діяльності, оскільки не всі, на наш погляд, органи та підрозділи можна віднести до вказаного попередньо кола.

На думку А. Голубова, до структури системи органів кримінальної юстиції доцільно включити: органи, які наділені повноваженнями з виявлення та припинення злочинів; органи, наділені повноваженнями проводити досудове розслідування; інститут державних обвинувачів (прокуратура); органи та установи, які розглядають кримінальні справи; органи та установи виконання кримінальних покарань; адвокатуру; органи забезпечення прав, свобод осіб та сприяння діяльності суб'єктів кримінальної юстиції [4, с. 91]. Зазначене, на нашу думку, повною мірою відображає наукове розуміння системи кримінальної юстиції з попереднім її теоретико-правовим обґрунтуванням. Водночас нормативно-правове забезпечення з відповідного питання надає дещо ширший перелік і відображає глибший зміст для розуміння суб'єктів системи кримінальної юстиції.

Так, Указом Президента України від 08 квітня 2008 року № 311/2008 "Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 15 лютого 2008 року "Про хід реформування системи кримінальної юстиції та правоохоронних органів" було затверджено Концепцію реформування кримінальної юстиції України (далі –

© Drozd Valentyna, Romanov Maksym, 2023
DOI (Article): https: //doi.org/10.36486/np.2023.1(59).21

концепція), де вказується, що система органів, які традиційно називають "правоохоронними" (органи внутрішніх справ, Служби безпеки України, Державна прикордонна служба України, податкова міліція та інші органи, що мають повноваження провадити дізнання, слідство, застосовувати адміністративні санкції), створена як механізм переслідувань і репресій, не була трансформована в інститут захисту і відновлення порушених прав осіб. Не вживалося ефективних заходів щодо зниження рівня корупції в цій системі. Довіра суспільства до цих органів є недостатньою для їх ефективної роботи, а відповідно існує нагальна об'єктивна потреба у реформуванні системи кримінальної юстиції згідно із цією концепцією, що має гуртуватися на досягненнях і традиціях національного законодавства, європейських цінностях щодо захисту прав та основоположних свобод людини і громадянина, положеннях міжнародних договорів, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України [5]. Відповідно, слід звернути увагу на необхідність застосування аналогії у функціях і змісті функціонування окремих органів правопорядку, оскільки, наприклад деяких із зазначеного переліку органів уже не існує, а відповідні функції виконують інші, як от органи досудового розслідування Національної поліції України, що здійснюють досудове розслідування кримінальних проваджень, віднесених Кримінальним процесуальним кодексом України до їх компетенції.

На нашу думку, здійснення досудового розслідування як процес, і кримінальне провадження як процесуальна форма притягнення до кримінальної відповідальності осіб за вчинення кримінальних правопорушень займає чи не найважливіше місце у функціонуванні системи кримінальної юстиції, з огляду на схожість цілей і завдань, дотичність одного процесу діяльності з іншим.

Так, досудове розслідування – діяльність правоохоронних органів, що ґрунтується на кримінальному процесуальному законі та здійснюється під наглядом прокурора й суду щодо виявлення, збирання, фіксації і попереднього дослідження доказів, швидкого, повного й неупередженого встановлення обставин кримінального провадження, викриття винуватих осіб і вирішення інших завдань досудового розслідування [6]. Водночас проблемні питання функціонування інституту досудового розслідування як базового елементу інституту кримінальної юстиції (з функціональної точки зору) та діяльності органів досудового розслідування, як суб'єктів системи кримінальної юстиції (крізь призму суб'єктного складу) – невичерпні та багатоманітні. Одним із таких питань постає необхідність інтенсивної гармонізації українського та європейського законодавств у світлі отримання Україною статусу кандидата в члени Європейського союзу, з іншого ж боку, суттєвою перепоною ефективних трансформацій і сталої, стабільної роботи вказаних органів й інституту загалом є активне ведення бойових дій на території України внаслідок повномасштабної збройної агресії росії проти української незалежності та суверенітету.

Разом із цим слід зауважити, що коло прав, наприклад, дізнавачів Національної України (у тому числі осіб, уповноважених на здійснення дізнання – поліцейських інших підрозділів поліції) охоплює ті можливості, що визначаються Законом України "Про Національну поліцію", а також кримінальним процесуальним законодавством України (перш за все КПК України як основним його дже-

© Drozd Valentyna, Romanov Maksym, 2023
DOI (Article): https: //doi.org/10.36486/np.2023.1(59).21

релом). Увага зосереджується на недоліках "подвійності" такого правового статусу, що містить у собі адміністративно-правові (адмініструвальні) риси та кримінальні процесуальні особливості, оскільки конструювання значної кількості обов'язків і повноважень, які покладаються на одну особу, неспівмірні з обсягом необхідного для їх виконання часу, що в результаті може призвести до неякісного їх виконання чи невиконання взагалі [7], що загалом негативно впливає на функціонування такого сегменту процесу досудового розслідування, як здійснення дізнання й, на нашу думку, аналогічна конструкція може бути застосована до окреслення проблемних питань функціонування слідчих підрозділів як елементу системи кримінальної юстиції, оскільки здійснення досудового розслідування є багатоаспектним і комбінованим процесом, що, у свою чергу, потребує багато уваги та значної міри компетенції щодо виконуваної роботи.

Водночас І. Гловюк, Г. Тетерятник, В. Рогальська, В. Завтур підкреслюють, що вихідним фактором впливу на кримінальне провадження в умовах надзвичайних правових режимів є специфіка нормативного регулювання цього процесу. Разом із нормами, характерними для регулювання правовідносин в умовах нормальної життєдіяльності, до нормативної компоненти правового регулювання включаються надзвичайні закони. Вони встановлюють не тільки специфічні засоби та механізми правового регулювання, але й мають свою специфіку щодо дії у просторі, часі та за колом осіб [8]. На нашу думку, такі обставини, зумовлюються, перш за все низкою факторів, серед яких найбільш суттєвими є: підвищення рівня окремих видів злочинності; зменшення можливостей поліції реагувати на вчинені кримінальні правопорушення (зокрема на окупованих територіях); відсутність фактичної можливості здійснення судового, громадського контролю та прокурорського нагляду за діяльністю сторони обвинувачення (слідчого, прокурора) через активні бойові дії чи окупацію.

Також Кримінальний кодекс України доповнено низкою нових складів злочинів з метою своєчасного та ефективного реагування на всі прояви "фашиської" діяльності рф, зокрема статтями 111^{-1} (Колабораційна діяльність), 111^{-2} (Пособництво державі-агресору), 114^{-2} (Несанкціоноване поширення інформації про направлення, переміщення зброї, озброєння та бойових припасів в Україну, рух, переміщення або розміщення Збройних Сил України чи інших утворених відповідно до законів України військових формувань, вчинене в умовах воєнного або надзвичайного стану) [9]. Ці зміни, як і низку інших, було ініційовано Комітетом Верховної Ради України з питань правоохоронної діяльності на підставі пропозицій Головного слідчого управління Національної поліції України, оскільки саме ефективне реагування на протиправну й антидержавну діяльність окремих осіб, що полягає в пособництві агресору, зокрема й унаслідок несанкціонованого поширення інформації про місцезнаходження українського війська й окремих його підрозділів, є однією з найважливіших і найбільш фундаментальних засад перемоги України.

Разом із цим, низка подій, що безпосередньо чи опосередковано вплинули на здобуття Україною статусу кандидата в члени Європейського союзу, зумовлюють подальшу необхідність гармонізації національного законодавства з нормами і положеннями європейського права. Тому одним із найбільш важливих напрямів

© Drozd Valentyna, Romanov Maksym, 2023

удосконалення системи досудового розслідування в умовах широкомасштабного вторгнення росії та подальшої інтеграції України до Європейського союзу є законодавче забезпечення, правовий та інформаційний аналіз практики застосування окремих юридичних норм, що, у свою чергу, дає підстави для реформування вже прийнятих і розроблення нових нормативно-правових актів [1].

Так, наприклад, Указом Президента України від 7 серпня 2019 року № 584/2019 "Питання Комісії з питань правової реформи" затверджено Положення про Комісію з питань правової реформи та її персональний склад, а пріоритетними напрямами роботи визначено внесення змін до Конституції України й законів України, спрямованих на забезпечення реалізації конституційних норм і принципів, а саме пріоритетності захисту фундаментальних прав і свобод людини й громадянина, удосконалення законодавства про кримінальну відповідальність і кримінального процесуального законодавства України, реформування органів правопорядку, а також створення умов для реінтеграції в єдиний конституційний простір України тимчасово окупованих територій України та населення, що на них проживає [10]. Тому слід акцентувати увагу на інституційному підході до розподілу напрямів удосконалення безпосередньо норм законодавства України крізь призму демократичних цінностей та євроінтеграційних намагань, розподіливши їх на: загальні питання забезпечення прав і свобод людини й громадянина; питання організації роботи органів державної влади в умовах становлення демократичних цінностей; забезпечення належного дотримання кримінальних процесуальних процедур у досудовому розслідуванні.

Так, на нашу думку, одним із найбільш ефективних способів ефективізації функціонування системи кримінальної юстиції загалом і досудового розслідування як процесу та інституту кримінального процесуального права є доповнення законодавства України важливими, несуперечливими та практично обґрунтованими нормами, що корелюються із принципами міжнародного і європейського права. Крім цього, з точки зору ефективізації діяльності органів досудового розслідування своєчасним і доцільним є забезпечення інтеграції детективної діяльності як форми здійснення досудового розслідування нетяжких кримінальних правопорушень і кримінальних проступків з метою заощадження трудових ресурсів в умовах активних бойових дій за допомогою, у тому числі, спрощення окремих процедур і механізмів досудового розслідування як загалом, так і в умовах дії правового режиму воєнного стану зокрема.

Отже, на підставі проаналізованих матеріалів, позицій дослідників і вчених, а також емпіричних даних наведемо найбільш суттєві та доведені пропозиції і рекомендації з окресленого предмета й об'єкта дослідження.

1. Зміст і сутність категорії кримінальної юстиції полягає в тому, що вона є комплексною організаційно-правовою системою, яка серед основних функцій має реалізацію кримінологічної політики держави в широкому її розумінні. Поряд із цим, досудове розслідування як стадія кримінального процесу та самостійний інститут (інструмент) у притягненні осіб до кримінальної відповідальності за вчинення кримінальних правопорушень постає однією з найважливіших гарантій та способів поновлення прав і свобод людини і громадянина, захисту від кримінальних правопорушень та протиправних посягань.

© Drozd Valentyna, Romanov Maksym, 2023
DOI (Article): https: //doi.org/10.36486/np.2023.1(59).21

Важливим є те, що засади здійснення досудового розслідування наразі розгалужені в національному та міжнародному законодавстві, котре відповідно до КПК України є складовою частиною кримінального процесуального законодавства. Слід звертати увагу також на функційну складову забезпечення процесу притягнення до кримінальної відповідальності осіб за вчинення кримінальних правопорушень, оскільки саме відповідні суб'єкти, на які покладено виконання відповідних завдань, здійснюють реалізацію державної кримінологічної політики в широкому правоохоронному розумінні.

2. Сутність та роль досудового розслідування як функціональної складової процесу притягнення до кримінальної відповідальності осіб, які вчинили кримінальні правопорушення та протиправні посягання, полягає в тому, що воно є механізмом установлення всіх обставин учинення кримінального правопорушення та висунення попередніх версій щодо персональних і кількісних, якісних та інших показників його учинення. Виконання зазначених завдань загалом покладається на суб'єкти досудового розслідування, проте на практиці розгалужується на безліч підрозділів (як-от оперативні підрозділи, експертні установи та інші).

Ураховуючи підхід КК України до диференціації тяжкості кримінальних правопорушень на кримінальні проступки, нетяжкі, тяжкі та особливо тяжкі кримінальні правопорушення формується уявлення про необхідність використання детективного підходу до організації роботи відповідних органів правопорядку залежно від тяжкості вчиненого. Зазначений концепт частково вже реалізований у функціонуванні підрозділів дізнання Національної поліції України (спрощення порядку досудового розслідування кримінальних проступків), проте, на нашу думку, ця модель потребує доопрацювання з урахуванням досвіду організації роботи детективних підрозділів за кордоном.

3. Міра та межі впливу євроінтеграційних процесів і дії правового режиму воєнного стану на формування державної політики щодо укріплення системи кримінальної юстиції загалом і досудового розслідування зокрема є значними, оскільки низка процедур і процесів, що спрямовані як на спрощення, так і на демократизацію загального порядку досудового розслідування та його спрощеного варіанту (дізнання) вже втілено в положеннях КПК України, як-от у статті 615 та 615^{-1}. Наразі дослідниками активно обговорюються всі запропоновані зміни, оскільки через їх динамічність та екстремальні умови розроблення і прийняття останні не позбавлені прогалин та неточностей.

4. Серед основних напрямів удосконалення процесу здійснення досудового розслідування кримінальних правопорушень, на нашу думку, є оптимізація та погодження з європейським законодавством положень статей 208 (Затримання уповноваженою службовою особою), 214 (Початок досудового розслідування), 216 (Підслідність), 298^{-2} (Затримання уповноваженою службовою особою особи, яка вчинила кримінальний проступок), 615 (Особливий режим кримінального провадження в умовах воєнного стану), 615^{-1} (Відновлення втрачених матеріалів кримінального провадження в умовах воєнного стану), 616 (Скасування запобіжного заходу для проходження військової служби за призовом під час мобілізації, на особливий період або зміна запобіжного заходу з інших підстав) та низка норм і положень розділу IX^{-2} "Особливості співробітництва з Міжнародним

© Drozd Valentyna, Romanov Maksym, 2023
DOI (Article): https: //doi.org/10.36486/np.2023.1(59).21

кримінальним судом", що слугують фундаментом для притягнення до кримінальної відповідальності російських загарбників та їх керівництва.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. *Drozd, V., Tsutskiridze, M., Burlaka, V., Romanov, M., &Pohoretskyi, M.* (2022). Considerations on the reform of Ukraine's war time criminal justice system: Considercioness obrelare for madelsiste made justici apenalde Ucraniaen tiempos de guerra. Cuestiones Politicas. 40(74), 779–803. URL: https://doi.org/10.46398/cuestpol.4074.43 (дата звернення: 11.02.2023).

2. Загальна теорія держави і права: підруч. для студентів юрид. ВНЗ / М.В. Цвік, О.В. Петришин, Л.В. Авраменко та ін.; за ред. М.В. Цвіка, О.В. Петришина. Харків: Право, 2011. 584 с.

3. *Черкасов М.О.* Системно-структурний аналіз органів кримінальної юстиції. Право і Безпека. 2009. № 3. С. 42–45.

4. *Голубов А.Є.* Поняття системи органів кримінальної юстиції. Актуальні проблеми кримінального права та кримінології у світлі реформування кримінальної юстиції. Харків, 2016. URL: https://core.ac.uk/download/pdf/187224025.pdf (дата звернення: 12.02.2023).

5. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 15 лютого 2008 року "Про хід реформування системи кримінальної юстиції та правоохоронних органів": Указ Президента України від 08 квітня 2008 року № 311/2008. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/311/2008#Text (дата звернення: 12.02.2023).

6. Досудове розслідування: навч. посібник / Р.І. Благута, А.-М.Ю. Ангеленюк, Ю.В. Гуцуляк та ін.; за заг. ред. Ю.А. Коміссарчук та А.Я. Хитри. Львів: ЛьвДУВС, 2019. 600 с.

7. Організаційно-правові, адміністративні та кримінальні процесуальні аспекти діяльності підрозділів дізнання Національної поліції України: монографія / М.Ю. Романов, О.Ф. Кобзар. Кропивницький: Донецький державний університет внутрішніх справ; Київ: 7БЦ, 2022. 540 с.

8. *Гловюк І., Тетерятник Г., Рогальська В., Завтур В.* Особливий режим досудового розслідування, судового розгляду в умовах воєнного, надзвичайного стану або у районі проведення антитерористичної операції чи заходів із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії Російської Федерації та/або інших держав проти України: науково-практичний коментар Розділу IX-1 Кримінального процесуального кодексу України. Електронне видання. Львів-Одеса, 2022. Станом на 25 березня 2022. 31 с. URL: https://zib.com.ua/files/2022-komentar-rozdil-IX.pdf (дата звернення: 12.02.2023).

9. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо встановлення кримінальної відповідальності за колабораційну діяльність: Закон України від 03.03.2022 № 2108-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2108-20#n12 (дата звернення: 11.02.2023).

10. Про Комісію з питань правової реформи: Указ Президента України від 7 серп. 2019 р. № 584/2019. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/421/2019#Text (дата звернення: 10.02.2023).

REFERENCES

1. *Drozd V., Tsutskiridze M., Burlaka,V., Romanov M., &Pohoretskyi M.* (2022). Considerations on the reform of Ukraine's war time criminal justice system: Considercioness obrelare for madelsiste made justici apenalde Ucraniaen tiempos de guerra. Cuestiones Politicas, 40(74), 779–803. URL: https://doi.org/10.46398/cuestpol.4074.43 (Date of Application: 11.02.2023) [in English].

2. Zahalna teoriia derzhavy i prava. "The general theory of the state and law": sublecture for law students. M.V. Tsvik, O.V. Petryshyn, L.V. Avramenko, etc.; under the editorship M.V. Tsvika, O.V. Petryshyn. Kharkiv: Pravo, 2011. 584 p. [in Ukrainian].

3. *Cherkasov M.O.* (2009). Systemno-strukturnyy analiz orhaniv kryminalnoi yustytsii. "System-structural analysis of criminal justice bodies". Law and Security. No 3. P. 42–45 [in Ukrainian].

4. *Holubov A.YE.* (2016). Poniattia systemy orhaniv kryminalnoi yustytsii. Aktualni problemy kryminalnoho prava ta kryminolohii u svitli reformuvannia kryminalnoi yustytsii. "Concept of the system of criminal justice bodies. Actual problems of criminal law and criminology in the light of criminal justice reform". Kharkiv. URL: https://core.ac.uk/download/pdf/187224025.pdf (Date of Application: 12.02.2023) [in Ukrainian].

© Drozd Valentyna, Romanov Maksym, 2023

DOI (Article): https: //doi.org/10.36486/np.2023.1(59).21

5. Pro rishennia Rady natsionalnoi bezpeky i oborony Ukrainy vid 15 liutoho 2008 roku "Pro khid reformuvannia systemy kryminalnoi yustytsii ta pravookhoronnykh orhaniv". "On the decision of the National Security and Defense Council of Ukraine dated February 15, 2008 "On the progress of reforming the criminal justice system and law enforcement agencies": Decree of the President of Ukraine dated April 8, 2008 No 311/2008". URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/311/2008#Text. (Date of Application: 12.02.2023) [in Ukrainian].

6. Dosudove rozsliduvannia. "Pre-trial investigation": training. manual / R.I. Blahuta, A.-M.Yu. Anheleniuk, Yu.V. Hutsuliak and others; in general ed. Yu.A. Komissarchuk and A.Ya. Khytry. Lviv: LvDUVS, 2019. 600 p. [in Ukrainian].

7. Orhanizatsiino-pravovi, administratyvni ta kryminalni protsesualni aspekty diialnosti pidrozdiliv diznannia Natsionalnoi politsii Ukrainy. "Organizational-legal, administrative and criminal procedural aspects of the activity of the investigation units of the National Police of Ukraine: monograph" / M.Yu. Romanov, O.F. Kobzar. Kropyvnytskyi: Donetsk State University of Internal Affairs; Kyiv: 7BC, 2022. 540 p. [in Ukrainian].

8. *Hloviuk I., Teteriatnyk H., Rohalska V., Zavtur V.* (2022). Osoblyvyi rezhym dosudovoho rozsliduvannia, sudovoho rozhliadu v umovakh voiennoho, nadzvychainoho stanu abo u raioni provedennia antyterorystychnoi operatsii chy zakhodiv iz zabezpechennia natsionalnoi bezpeky i oborony, vidsichi i strymuvannia zbroinoi ahresii Rosiiskoi Federatsii ta/abo inshykh derzhav proty Ukrainy. "Special regime of pre-trial investigation, trial in conditions of war, state of emergency or in the area of an anti-terrorist operation or measures to ensure national security and defense, repel and deter armed aggression of the Russian Federation and/or other states against Ukraine: a scientific and practical commentary on Section IX-1 of the Criminal Procedure Code of Ukraine". Electronic edition. Lviv-Odesa. As of March 25, 2022. 31 p. URL: https://zib.com.ua/files/2022-komentar-rozdil-IX.pdf. (Date of Application: 12.02.2023) [in Ukrainian].

9. Pro vnesennia zmin do deiakykh zakonodavchykh aktiv Ukrainy shchodo vstanovlennia kryminalnoi vidpovidalnosti za kolaboratsiinu diialnist. "On making changes to some legislative acts of Ukraine regarding the establishment of criminal liability for collaborative activity: Law of Ukraine dated 03.03.2022 No 2108-IX". URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2108-20#n12. (Date of Application: 11.02.2023) [in Ukrainian].

10. Pro Komisiiu z pytan pravovoi reformy. "About the Commission on Legal Reform: Decree of the President of Ukraine dated August 7 2019 No 584/2019". URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/421/2019#Text. (Date of Application: 10.02.2023) [in Ukrainian].

UDC 343.13

Drozd Valentyna,
Doctor of Juridical Sciences, Professor, Honored Lawyer of Ukraine,
Head of the Department, State Research Institute MIA Ukraine,
Kyiv, Ukraine,
ORCID ID 0000-0002-7687-7138
Romanov Maksym,
Doctor of Philosophy in Law, Researcher, Donetsk State
University of Internal Affairs, Kropyvnytskyi, Ukraine,
ORCID ID 0000-0003-2443-7744

KEY WAYS OF REFORMING UKRAINE'S CRIMINAL JUSTICE SYSTEM UNDER THE MARTIAL LAW IN RELATION TO ITS STRIVING FOR MEMBERSHIP OF THE EUROPEAN UNION

The article analyses ways of reforming elements of criminal justice system of Ukraine under martial law and in connection with gaining candidacy to the European Union. The position on the necessity of ensuring effective harmonisation of national

© Drozd Valentyna, Romanov Maksym, 2023

DOI (Article): https: //doi.org/10.36486/np.2023.1(59).21

and international legislation in the context of optimising the functioning of pre-trial investigation bodies as an integral part of criminal justice is argued.

The author examines the main trends in reforming the criminal justice system of Ukraine in general, and in particular, pre-trial investigation bodies as their integral part. Attention focuses primarily on the need for new approaches to the efficiency and productization of the activities of both investigative and inquiry units, taking into account the latest challenges and obstacles.

Emphasis focuses on ensuring the functioning of the respective units by differentiating and effectively distributing their functions and procedural powers among the actors. The legal framework of the pre-trial investigation and criminal justice system as one of the state institutions is analysed, focusing on shortcomings and miscalculations in the definition of the main terms, concepts and content of the relevant mechanism.

Suggested further research of the institute of detective activity as a means of effectiveness of the institute of criminal justice in terms of pre-trial investigation, which requires further regulatory, methodological, organizational and legislative support, in order to effectively perform the tasks assigned to bodies of pre-trial investigation in particular and the criminal justice system as a whole, including both in peacetime and during the legal regime of martial law in Ukraine.

Further research perspectives lie in the importance of a more in-depth study of the criminal procedure framework for the functioning of the pre-trial investigation institution as the main one in the structure of the criminal justice system.

Keywords: criminal justice, detectives, pre-trial investigation, European Union, European integration, martial law, armed aggression, activity of pre-trial investigation bodies.

Отримано 18.04.2023

© Drozd Valentyna, Romanov Maksym, 2023

ЦИВІЛЬНЕ ПРАВО ТА ЦИВІЛЬНИЙ ПРОЦЕС. СІМЕЙНЕ ПРАВО. МІЖНАРОДНЕ ПРИВАТНЕ ПРАВО

УДК 347.121.1

Бакал Мальвіна Анатоліївна,
кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник
ДНДІ МВС України, м. Київ, Україна
ORCID ID 0000-0002-7623-890X

ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ОСОБИСТИХ НЕМАЙНОВИХ ПРАВ ПРАЦІВНИКІВ ПОЛІЦІЇ

У статті розглянуто певні аспекти правової регламентації особистих немайнових прав працівників поліції у зарубіжних країнах. Важливе місце та значення у сфері забезпечення реалізації, охорони та захисту прав і свобод людини та громадянина в сучасних умовах розвитку людської цивілізації належить міжнародно-правовим гарантіям. Правова регламентація особистих немайнових прав працівників поліції за кордоном передусім ґрунтується на об'єднанні приватних та публічних інтересів поліцейського. Здійснюючи заходи щодо охорони публічного порядку та безпеки, працівник поліції залишається також і в статусі фізичної особи як учасника цивільних правовідносин.

Ключові слова: *немайнові права, поліцейська діяльність, зарубіжний досвід, забезпечення прав людини, соціальне життя, правопорядок.*

Сучасний стан цивільно-правового регулювання суспільних відносин свідчить про розширення сфери тих суспільних відносин, які включаються до його предмета. Одним із найважливіших досягнень сучасного цивільного законодавства є розширення його регулювання завдяки низці відносин, які мають характер особистих немайнових та виражаються у різних сферах людської життєдіяльності [1]. Обравши професію "*поліцейського*", особа добровільно обмежує себе в цивільній правоздатності, а отже, працівникові поліції доводиться поступатися певною часткою своїх цивільно-правових можливостей на користь належного виконання службових обов'язків [2].

Особисті немайнові права поліцейського, що забезпечують соціальне життя, – досить складний і різноманітний інститут цивільного права; є низка проблем, які стосуються переліку особистих немайнових прав поліцейських як в Україні, так і в зарубіжних країнах.

В ідеальному варіанті будь-яке здійснення особистих немайнових прав фізичних осіб має проходити безперешкодно, своєчасно та в повному обсязі. Принаймні, відповідні гарантії повинні надаватись особі з боку держави й територіальних громад, які діють в особі відповідних органів [3]. І саме через те сут-

© Bakal Malvina, 2023

DOI (Article): https: //doi.org/10.36486/np.2023.1(59).22

тєвою гарантією безперешкодного здійснення фізичною особою особистих немайнових прав, безпосередньо чи через інших осіб, є право вимагати від посадових і службових осіб учинення відповідних дій, спрямованих на забезпечення здійснення нею (ними) особистих немайнових прав.

Мета статті – визначити особливості окремих аспектів правової регламентації особистих немайнових прав, що забезпечують соціальне життя працівників поліції у зарубіжних країнах, на основі порівняльно-правового методу дослідження. Визначаються можливості й межі імплементації окремих положень щодо здійснення особистих немайнових прав, які забезпечують соціальне існування поліцейського.

Зокрема, важливо визначити, що особистість працівника поліції як учасника цивільних правовідносин має риси, з одного боку, громадянина, а з іншого – посадової особи, представника органу державного управління і держави загалом, яка реалізує правоохоронну функцію держави. Тому потребує створення відповідних умов для своєї діяльності, забезпечення стану належної правової захищеності. Основні принципи побудови систем підготовки кадрів у розвинених демократичних країнах у своїй сутності відповідають їх типологічним особливостям, якими вбачаються:

– розгалуженість і різноманітність поліцейських систем, наявність поліцейських органів у різних міністерствах і відомствах, незалежність їх одне від одного; це означає, що відповідної складності й структурованості набувають будова системи підготовки фахівців, орієнтованість їх не лише на загальні завдання правоохоронної діяльності, а передусім на специфіку конкретної роботи в конкретній поліцейській службі; у цьому випадку максимально скорочується період адаптації до професійної діяльності, вона досягає необхідної ефективності;

– соціальна спрямованість роботи поліції – навчання та професійна підготовка майбутнього співробітника орієнтуються на захист, насамперед, прав і свобод громадянина; глибоке розуміння того, що поліція зобов'язана надати допомогу кожному громадянину у будь-яких надзвичайних ситуаціях;

– високий професіоналізм поліції, який досягається не лише завдяки глибокій професійній підготовці у фахових поліцейських закладах освіти, – наприклад, поліцейський у США, Великобританії і в багатьох інших країнах змушений протягом усієї служби навчатись, від цього залежать його просування по службі, присвоєння спеціального звання, оплата праці, пільги тощо; тому підготовка в навчальних закладах повинна закласти не лише знання й уміння, а і здатність до саморозвитку, адаптації до нових соціальних і технологічних вимог, кваліфікованого здобуття нових знань шляхом самоосвіти;

– позапартійність у роботі поліції – майбутній фахівець психологічно готується до того, що обраний ним професійний шлях накладає певні обмеження щодо проявів політичних і партійних переконань, навчається неупередженості у своїй службовій діяльності, усвідомленню й переконаності в тому, що поліція служить народу й державі, а не партіям чи класам [4].

Слід зазначити, окрім цивільного законодавства, серед міжнародних гарантій здійснення повноважень поліцією можна назвати Європейський кодекс поліцейської етики – це базовий документ, положення якого були імплементовані у національне законодавство всіх країн ЄС. Європейський кодекс поліцейської

© Bakal Malvina, 2023
DOI (Article): https: //doi.org/10.36486/np.2023.1(59).22

етики прийнятий Комітетом Міністрів Ради Європи 19 вересня 2001 року [5]. Метою розробки та прийняття Кодексу стало визначення єдиних європейських напрямів і принципів у сфері загальних цілей, функціонування та відповідальності поліції для забезпечення безпеки і дотримання прав людини в демократичних суспільствах, регульованих принципом верховенства права.

Так, наприклад, у *Сполучених Штатах Америки* не існує єдиного закону, що регламентує діяльність поліції, так само, як і єдиного кодифікованого цивільного законодавства.

За сучасних умов у США досить успішно функціонує одна з найбільш складних за своєю структурою поліцейських систем. Для неї характерна різноманітність організаційно-правових форм, що зумовлюється особливостями історичного розвитку, правовою системою англо-американського типу, а також федеративним державним устроєм [6].

Історично склалося, що при оцінці роботи поліцейських підрозділів у США увага зверталася передусім на такі показники, як: зниження рівня злочинності; кількість арештів та затримань; рівень розкриття (співвідношення між зафіксованими та розкритими злочинами); час реагування на виклики [7].

Повноваження американських правоохоронних органів досить широкі. Поліцейський не зобов'язаний показувати своє посвідчення, але повинен мати спеціальний жетон на видному місці. У них немає потреби шукати понятих. У Сполучених Штатах поліцейський має право на арешт як за фактом учиненого злочину, так і за підозрою в скоєнні його [2]. При цьому можна проводити обшук затриманого, головним чином, щоб знайти зброю. Співробітник дорожньої поліції може обшукувати автомобіль, вимагати у водія відкрити багажник. Громадянин США зобов'язаний у разі необхідності надавати поліцейському свій транспортний засіб. У США діє так зване "правило Міранди". Під час арешту поліцейський повинен повідомити затриманому таку інформацію: "Ви маєте право зберігати мовчання. Усе, що ви скажете, може й буде використано проти вас у суді" [2, с. 96].

Американському поліцейському заборонено застосовувати силу без об'єктивної необхідності. При цьому він може використовувати табельну зброю у будь-якій ситуації, яку вважає небезпечною для свого життя і здоров'я інших осіб. Будь-яке застосування зброї автоматично тягне за собою медичний огляд, а також відпустку й розслідування законності її застосування.

До того ж у системі підготовки поліцейських кадрів США враховані й питання запобігання корупції та недопущення конфлікту інтересів (зокрема, розроблені довідники з питань етики, принципи етичної поведінки, стандарти етичної поведінки для службовців органів виконавчої гілки влади) [6].

Водночас варто сказати, що під час розробки системи підготовки поліцейських у *Польщі,* її структури та методів навчання використовувався досвід поліції Франції, Німеччини та ін. Діяльність поліції Польщі регламентується Законом Республіки Польща про поліцію від 1990 року, серед основних немайнових прав поліцейського перевага надається достатньому соціальному захисту, зокрема заохочення, компенсації, вихідні допомоги та інше. Відповідно до Закону про поліцію, в поліції може служити громадянин Польщі з доброю репутацією, який не відбував покарання,

© Bakal Malvina, 2023

а також має фізичні та розумові здібності, достатні, щоб служити у збройних формуваннях і дотримуватися особливої службової дисципліни [4].

Підготовка поліцейських починається з початкової професійної освіти, обов'язкової для початківців. Підготовкою працівників поліції на базовому рівні можуть займатися відділи і самостійні підрозділи поліції та поліцейські навчальні центри, які можуть створюватися в деяких воєводських комендатурах. Крім того, відповідно до Закону "Про антитерористичну діяльність" від 10 червня 2016 року, поліція має здійснювати протидію терористичній діяльності [8].

До того ж важливою є співпраця поліції та місцевого самоврядування, про яку не можна не згадати, це комісії безпеки та порядку, які створюються і функціонують на повітовому рівні, координують роботу міської стражі, зокрема оцінку загроз громадському порядку та безпеці громадян на території повіту, оцінку нормативно-правових актів та інших документів, пов'язаних із забезпеченням громадського порядку [9].

Незважаючи на те, що *Великобританія* є унітарною державою, на відміну від США, структура її поліції також відрізняється складністю та високим ступенем децентралізації. Зокрема, в Англії та Уельсі відсутня єдина поліцейська служба. Відповідно до Акту про поліцію 1996 року, основним органом, що здійснює оцінку роботи поліції в Англії та Уельсі, є Інспекція у справах поліції [7]. Британське законодавство не встановлює детальної форми плану поліцейської діяльності, однак містить низку вимог до його змісту. Він має містити: цілі у сфері поліцейської діяльності та протидії злочинності; основні поліцейські заходи, що має здійснити поліцейський підрозділ; фінансові та інші ресурси, які планується надати поліцейському підрозділу; критерії та методи, за допомогою яких оцінюватиметься якість роботи поліції; умови надання грантів за зниження рівня злочинності.

План поліцейської діяльності та протидії злочинності визначає чотири основні цілі, які, у свою чергу, конкретизуються у завданнях:

1. Формування довіри до поліції: взаємодія з місцевими громадами, забезпечення присутності поліцейських та їх доступності для громадян.

2. Підтримка потерпілих: ефективне надання поліцейських послуг потерпілим, протидія насильству проти жінок та дівчат, протидія насильству в сім'ї, протидія злочинам на ґрунті ненависті.

3. Підтримка безпеки у громадах: забезпечення виконання стратегічних вимог Міністерства внутрішніх справ, протидія негативним ефектам вживання алкоголю і наркотиків, протидія антисоціальній поведінці, взаємодія з партнерами з метою покращення якості послуг, що надаються особам з розумовими проблемами (правопорушникам та потерпілим).

4. Економічно доцільне надання поліцейських послуг: забезпечення високого співвідношення якості і ціни поліцейських послуг, формування ефективної системи підзвітності та управління якістю.

Таким чином, система оцінки поліції у *Великобританії* поєднує як децентралізований підхід, що дозволяє враховувати очікування та побажання місцевих громад, та централізований підхід, який дозволяє державі ефективно реалізовувати політику у правоохоронній сфері. Це, а також комплексність оцінки, дозволяє

© Bakal Malvina, 2023
DOI (Article): https: //doi.org/10.36486/np.2023.1(59).22

дослідникам відносити систему оцінки поліції в Англії та Уельсі до кращих міжнародних практик у цій сфері.

Королівська військова поліція Нідерландів на сьогодні – це поліцейська організація з військовим статусом, що знаходиться під юрисдикцією Міністерства оборони, але в основному працює в інтересах Міністерства юстиції і Міністерства внутрішніх справ та у справах Королівства. Королівська військова поліція Нідерландів виконує такі обов'язки: допомога силам поліції, боротьба з нелегальною імміграцією, боротьба з міжнародною злочинністю, охорона державного кордону, боротьба з масовими заворушеннями та інші [10].

У 2013 році прийнято Кодекс професійної етики поліції, де закріплено статус та зміст основних етичних цінностей поліцейського: чесності, надійності, мужності, обов'язковості, незалежності у своїх діях, професійності [11].

Як бачимо, сутнісні властивості та якісно-кількісна характеристика системи особистих немайнових прав знаходяться в об'єктивному взаємозв'язку з особливостями системи права відповідної країни [12]. Водночас процеси глобалізації зумовлюють необхідність зближення різних правових систем, у тому числі щодо закріплення та захисту особистих немайнових прав фізичних осіб, що може бути здійснено тільки на основі встановлення спільних та відмінних рис такого закріплення та захисту в різних системах приватного права

Проаналізувавши окремі аспекти нормативної регламентації особистих немайнових прав працівників поліції за кордоном, що забезпечують соціальне життя, щодо положень цивільного законодавства, можна сказати, що цивільне законодавство зарубіжних країн здебільшого спрямоване на закріплення природних особистих немайнових прав. До того ж працівникові поліції в зарубіжних країнах у службовій діяльності доводиться поступатися певною часткою своїх цивільно-правових можливостей на користь належного виконання службових обов'язків у контексті публічної безпеки та порядку. Слід підсумувати, що особисті немайнові права поліцейського, які забезпечують соціальне буття, завжди акумулюються в межах певної їх системи, і що ці права виникають з приводу якостей і властивостей особи у зв'язку з її місцем і цінністю в соціумі, що сприяє значущості та свободі як найвищому прояву справедливості.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. *Юркевич Ю.М., Дутко А.О.* та ін. Особисті немайнові права особи: навч. посібник / за ред. А.О. Дутко. Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2021. 444 с.

2. *Марініч Ж.С.* Окремі аспекти правової регламентації особистих немайнових прав, що забезпечують соціальне буття поліцейського в зарубіжних країнах. Науковий вісник публічного та приватного права. 2019. Вип. 2. Т. 1. С. 91–98.

3. *Сокуренко О.А.* Щодо проблем визначення змісту особистих немайнових прав. Прикарпатський юридичний вісник. 2015. Вип. 3 (9). С. 65–69.

4. *Васильєва В.І., Моргунов О.А.* Аналіз принципів підготовки поліцейських України та країн східної Європи. Підготовка поліцейських в умовах реформування системи МВС України. Харків, 2019. С. 32–34.

5. Європейський кодекс поліцейської етики. Рекомендація (2001) 10, ухвалена Комітетом міністрів Ради Європи 19 вересня 2001 р. URL: https://hrea.org/wp-content/uploads/2021/02/Recommendation-Rec200110_European-Code-of-Police-Ethics_Ukrainian.pdf. (дата звернення: 11.02.2023).

© Bakal Malvina, 2023

6. Система підготовки поліцейських у США. URL: https://police-reform.khpg.org/articles/sistema_pidgotovki_policejskih_u_ssha. (дата звернення: 10.02.2023).

7. Закордонний досвід оцінки ефективності поліцейської діяльності та перспективи його використання в Україні: наук.-метод. рек. / К.Л. Бугайчук, І.О. Святокум, В.В. Чумак. Харків: Харків. нац. ун-т внутр. справ, 2016. С. 52.

8. Bernadeta Nowak, University of Gdansk (Poland). Historical and political-legal aspects of polish police activity as a part of the public security system. "Політичне життя". 2018. № 4. С. 31–36.

9 *Бурбика В.О.* Зарубіжний досвід взаємодії органів місцевого самоврядування з правоохоронними органами та можливості його використання в Україні. Юридичний науковий електронний журнал. 2018. № 3. С. 138–141.

10. Королівська військова поліція Нідерландів. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9A%D0%BE%D1%80%D0%BE%D0%BB%D1%96%D0%B2%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%B0_%D0%B2%D1%96%D0%B9%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%BE%D0%B2%D0%B0_%D0%BF%D0%BE%D0%BB%D1%96%D1%86%D1%96%D1%8F_%D0%9D%D1%96%D0%B4%D0%B5%D1%80%D0%BB%D0%B0%D0%BD%D0%B4%D1%96%D0%B2 (дата звернення: 14.02.2023).

11. *Гладчук Д.І.* Міжнародні деонтологічні стандарти поліцейської діяльності у сфері забезпечення прав людини. Альманах міжнародного права. 2020. Вип. 24. С. 88–96.

12. *Посикалюк О.О.* Особисті немайнові права фізичних осіб як об'єкт цивільно-правової охорони в романській, германській та англо-американській системах приватного права. Університетські наукові записки. 2014. № 1 (49). С. 46–53.

REFERENCES

1. *Yurkevich Yu.M., Dutko A.O.* and others (2021). Osobysti nemainovi prava osoby. "Personal non-property rights of a person": education. manual / edited by A.O. Dutko. Lviv: Lviv State University of Internal Affairs. 444 p. [in Ukrainian].

2. *Marinich Zh.S.* (2019). Okremi aspekty pravovoi rehlamentatsii osobystykh nemainovykh prav, shcho zabezpechuiut sotsialne buttia politseiskoho v zarubizhnykh krainakh. "Certain aspects of the legal regulation of personal non-property rights that ensure the social life of a police officer in foreign countries". Iss. 2, Vol. 1 [in Ukrainian].

3. *Sokurenko O.A.* (2015). Shchodo problem vyznachennyi zmistu osobystykh nemainovykh prav. "Regarding the problems of determining the content of personal non-property rights". Iss. 3 (9). P. 65–69 [in Ukrainian].

4. *Vasylieva V.I., Morhunov O.A.* (2019). Analiz pryntsypiv pidhotovky politseiskykh Ukrainy ta krain skhidnoi Yevropy. Pidhotovka politseiskykh v umovakh reformuvannia systemy MVS Ukrainy. "Analysis of principles of police training in Ukraine and Eastern European countries. Training of police officers in the conditions of reforming the system of the Ministry of Internal Affairs of Ukraine". Kharkiv. P. 32–34 [in Ukrainian].

5. Yevropeiskyi kodeks politseiskoi etyky. "European Code of Police Ethics". Recommendation (2001) 10, adopted by the Committee of Ministers of the Council of Europe on September 19, 2001. URL: https://hrea.org/wp-content/uploads/2021/02/Recommendation-Rec200110_European-Code-of-Police-Ethics_Ukrainian.pdf. (Date of Application: 11.02.2023) [in Ukrainian].

6. Systema pidhotovky politseskykh u SSHA. "Police training system in the USA". URL: https://police-reform.khpg.org/articles/sistema_pidgotovki_policejskih_u_ssha. (Date of Application: 10.02.2023) [in Ukrainian].

7. Zakordonnyi dosvid otsinky efektyvnosti politseiskoyi diialnosti ta perspektyvy yoho vykorystannia v Ukraini. "Foreign experience of evaluating the effectiveness of police activity and the prospects of its use in Ukraine": science and method. rec. / K.L. Buhaichuk, I.O. Sviatokum, V.V.Chumak – Kharkiv: Kharkiv National Univ. of Internal Affairs, 2016. P. 52 [in Ukrainian].

8. *Bernadeta Nowak* (2018). University of Gdansk (Poland). Historical and political-legal aspects of Polish police activity as a part of the public security system. "Political life". No 4. P. 31–36 [in English].

9. *Burbyka V.O.* (2018). Zarubizhnyi dosvid vzaiemodii orhaniv mistsevoho samovriaduvannia z pravookhoronnymy orhanamy ta mozhlyvosti yoho vykorystannia v Ukraini. "Foreign experience of interaction of local self-government bodies with law enforcement agencies and possibilities of its use in Ukraine". Legal scientific electronic journal. No 3. P. 138–141 [in Ukrainian].

10. Korolivska viiskova politsiia Niderlandiv. "Royal Military Police of the Netherlands". URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9A%D0%BE%D1%80%D0%BE%D0%BB%D1%96%D0%B2%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%B0_%D0%B2%D1%96%D0%B9%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%BE%D0%B2%D0%B0_%D0%BF%D0 %BE%D0%BB%D1%96%D1%86%

© Bakal Malvina, 2023

D1%96%D1%8F_%D0%9D%D1%96%D0%B4%D0%B5%D1%80%D0%BB%D0%B0 %D0%BD%D0%B4%D1%96%D0%B2. (Date of Application: 14.02.2023) [in Ukrainian].

11. *Hladchuk D.I.* (2020). Mizhnarodni deontolohichni standarty politseiskoi diialnosti u sferi zabezpechennia prav liudyny. "International deontological standards of police activity in the field of human rights enforcement". Almanac of International Law. Issue 24. P. 88–96 [in Ukrainian].

12. *Posykaliuk O.O.* (2014). Osobysti nemainovi prava fizychnykh osib yak obiekt tsyvilno-pravovoi okhorony v romanskii, hermanskii ta anhlo-amerykanskii systemakh pryvatnoho prava. "Personal non-property rights of individuals as an object of civil law protection in the Romanian, German and Anglo-American systems of private law". University Scientific Notes. No 1 (49). P. 46–53 [in Ukrainian].

UDC 347.121.1

Bakal Malvina,
Candidate of Juridical Sciences, Senior Researcher,
State Research Institute MIA Ukraine, Kyiv, Ukraine,
ORCID ID 0000-0002-7623-890X

FEATURES OF LEGAL REGULATION FOR PERSONAL NON-PROPERTY RIGHTS OF POLICE OFFICERS IN FOREIGN COUNTRIES

According to the research, received on selected aspects of the normative regulation of personal non-property rights of police officers, ensuring social order and the conduct of service in foreign countries, we see this as an inherent combination with the general provisions of civil law and the specificity of service activity in general. However, importantly, the effective exercise of personal non-property rights that ensure the social being of a police officer depends on the perfection of the legal framework governing the procedure and conditions of service in the police force and the effective protection of these rights.

Personal non-property rights of a police officer ensuring social life represent a rather complex and diverse civil law institution. This category of rights is related to the fact that every person lives in society, which leads to the emergence of other personal non-property rights. This state of affairs contributes to the relevance and, at the same time, creates problems with the list of personal non-property rights of police officers both in Ukraine and in foreign countries.

Based on the foregoing, we can conclude, that the list of personal non-property rights that ensure the social existence of police officers in foreign countries, have a number of common positions in the legislation. First of all, they include legal aid at the expense of the state, prohibition of political associations, and respect for the honor and dignity of a police officer.

When outlining the list of personal non-property rights of police officers, it should be noted that the effectiveness of the exercise of personal non-property rights will to some extent depend on the perfection of the legal framework of a particular country. Therefore, we can confidently say that personal non-property rights are derived from natural rights and include a set of rights aimed at preventing situations of social and legal risk in a person's normal life and maintaining optimal living conditions.

Keywords: non-property rights, police activity, foreign experience, ensuring human rights, social life, law and order.

Отримано 18.04.2023

© Bakal Malvina, 2023

DOI (Article): https: //doi.org/10.36486/np.2023.1(59).22

ЮРИДИЧНА ПСИХОЛОГІЯ ТА ПЕДАГОГІКА. ПСИХОЛОГІЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВООХОРОННОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

УДК 159.9

Остапович Володимир Петрович,
доктор юридичних наук, старший дослідник, завідувач НДЛ
ДНДІ МВС України, м. Київ, Україна
ORCID ID 0000-0002-9186-0801
Барко Вадим Іванович,
доктор психологічних наук, професор,
заслужений діяч науки і техніки України,
головний науковий співробітник
ДНДІ МВС України, м. Київ, Україна
ORCID ID 0000-0003-4962-0975

ПСИХОЛОГІЧНА ДІАГНОСТИКА ІНДИВІДУАЛЬНИХ ОСОБЛИВОСТЕЙ ПОЛІЦЕЙСЬКИХ З ВИКОРИСТАННЯМ АДАПТОВАНОГО УКРАЇНСЬКОМОВНОГО ОПИТУВАЛЬНИКА КЕТТЕЛЛА

Стаття присвячена проблематиці встановлення психодіагностичних можливостей українськомовної версії відомого психодіагностичного інструменту дослідження структури особистості – шістнадцятифакторного опитувальника Р. Кеттелла (16-PF). Репрезентовані результати експериментального дослідження щодо встановлення психодіагностичного потенціалу адаптованого опитувальника, розкрито методологію і структуру проведеного дослідження, розраховано основні психометричні характеристики адаптованого опитувальника – критеріальна і конструктна валідність, надійність, внутрішня узгодженість тощо. Показано, що використання українськомовного опитувальника Кеттелла дозволяє визначити особистісну типологію працівників, адаптований опитувальник можна ефективно використовувати з метою психологічного забезпечення діяльності працівників поліції, зокрема, при професійному доборі персоналу і призначенні на посади.

Ключові слова: *опитувальник Кеттелла, Національна поліція України, українськомовна адаптація, психометричні показники, середньостатистичні норми, надійність, валідність.*

Професійна діяльність правоохоронців в умовах воєнного стану в державі сьогодні потребує суттєвого підвищення ефективності роботи в напрямі забезпечення правопорядку і публічної безпеки громадян, профілактики і розкриття злочинів, надання населенню сервісних послуг і правової допомоги тощо. Одним із засобів підвищення ефективності діяльності правоохоронців є оптимізація

© Ostapovych Volodymyr, Barko Vadym, 2023
DOI (Article): https: //doi.org/10.36486/np.2023.1(59).23

системи психологічного вивчення працівників, що уможливить покращання процедур професійного добору і призначення на посади персоналу [1]. Упродовж останніх років психологи нашої держави багато що зробили в цьому напрямі, зокрема, вдосконалили психодіагностичний інструментарій вивчення особистості, адаптували деякі зарубіжні психологічні тести для використання в поліції, розробили психограми основних поліцейських професій (Барко, Дубова, Криволапчук, Остапович, 2018; Барко, Охріменко, Медведєв, Спринчук, 2020; Сизоненко, 2020; Бондаренко, Євдокімова, Сидорчук, Джежик, Калашник, Слюсар, Павленко, Вербовський, Блошинський, 2020; Мілорадова, Охріменко І., Бондар, Охріменко С., Пашко, 2021) [2–5]. Це розширило можливості психологів у роботі з персоналом поліції, проте досвід показує, що з метою дослідження особистості продовжується застосування зарубіжних методик, перекладених (адаптованих) російською мовою. Тому зростає актуальність розробки українськомовних версій опитувальників і встановлення їх психодіагностичного потенціалу, зокрема, поширеного суб'єктивного опитувальника Р. Кеттелла – 16-PF.

Дослідники зарубіжних країн неодноразово порушували в публікаціях питання психологічного вивчення професійної діяльності працівників правоохоронних органів, діагностики психологічної придатності до службової діяльності, підбору діагностичного інструментарію для проведення професійного добору персоналу (Barrett G.V., Miguel R.F., Hurd J.M., Lueke S.B., Tan J.A., Cochraine R.E., Tett R., Vandecreek L., Ono, M., Sachau, D.A., Deal, W.P., Englert, D.R., Taylor, M.D., Chibnall, J.T., Detrick, P., Luebbert, F. Saldago, B. Sanders, M.C., Wolfe S.E. [5–10; 19; 21].

Вивчення літературних джерел свідчить про те, що з метою психологічного дослідження індивідуальних особливостей персоналу науковці використовують різні методи й засоби. До найпоширеніших належать психодіагностичні методи – опитувальники 16-PF (Cattell), NEO-BFI і NEO-PI (Costa & McCrae), Hogan Personal Inventory (HPI); Californian Psychological Inventory (CPI); Working Readiness and Adaptation Profile (WRAP); Survey of Life Experience (SOLE); Invald Personality Inventory (IPI); Gilford-Zimmerman Temperament Survey (GZTS), Position Analysis Questionnaire (PAQ) та інші [5–10].

Перші спроби використання українськомовної версії тесту Кеттелла відбулися після розробки українськомовного варіанту (В. Барко, І. Клименко, В. Криволапчук, 2012). Використання опитувальника тоді дозволило практичним психологам робити обґрунтований висновок структури особистості правоохоронців, що мало значення для прогнозування ефективності службової діяльності [4]. Проте робота щодо адаптації опитувальника не була закінчена: не отримані статистичні норми і основні психометричні показники на репрезентативній вибірці респондентів.

Метою цього дослідження є встановлення психодіагностичних можливостей українськомовної версії опитувальника Кеттелла 16-PF. Для досягнення мети потрібно виконати такі *завдання*: а) визначити методологію і послідовність процесу адаптації; б) провести тестування репрезентативної вибірки працівників поліції з використанням українськомовного опитувальника; в) встановити основні психометричні показники нового опитувальника.

© Ostapovych Volodymyr, Barko Vadym, 2023
DOI (Article): https: //doi.org/10.36486/np.2023.1(59).23

Наукова новизна дослідження полягає в тому, що вперше на основі експериментального дослідження встановлено психодіагностичні можливості опитувальника 16-PF Кеттелла; визначено основні психометричні показники україномовного варіанту.

З метою вирішення поставлених завдань у 2022–2023 роках проведено тестування працівників Національної поліції України, а також курсантів закладів вищої освіти зі специфічними умовами навчання МВС (Національної академії внутрішніх справ і Харківського національного університету внутрішніх справ). Для цього були відібрані працівники і курсанти, які характеризуються експертами як успішні. Загалом обстежено 290 респондентів (200 чоловіків і 90 жінок віком від 18 до 30 років). Така вибірка є репрезентативною і дозволяє робити статистично значущі висновки на довірчому рівні ймовірності 0,95 із теоретичною статистичною похибкою 0,01. Перед початком тестування проводилася підготовча робота: респондентам повідомлялися призначення і мета тестування, роз'яснювалася інструкція, пропонувався стимульний матеріал опитувальника. При тестуванні дотримувалися загальноприйняті стандартні умови щодо приміщення, його освітленості; часу обстеження тощо.

Методи дослідження: вивчення і аналіз літературних джерел, присвячених теоретичним і прикладним аспектам вивчення професійної придатності поліцейських; психологічна діагностика; опитування та інтерв'ювання поліцейських, експертне оцінювання, кореляційний аналіз. Статистичний аналіз даних проводився з використанням програм Microsoft Excel та SPSS Statistics.

Об'єктом дослідження є україномовна версія опитувальника 16-PF Кеттелла, *предметом* – встановлення його психодіагностичних можливостей.

Опитувальник шістнадцяти особистісних факторів Р.Б. Кеттелла (16-PF) – це суб'єктивний опитувальник для самооцінки особистості. Він уможливлює оцінку й вимірювання особистісних параметрів, здатність людини до розуміння, когнітивний стиль, відкритість до змін, здатність до емпатії, рівень довіри, міжособистісні потреби, самооцінку, толерантність до фрустрації, тривожність, адаптивність, емоційну стабільність та поведінкові проблеми. Його традиційно використовують у багатьох прикладних галузях психології, наприклад у профорієнтаційній роботі, при плануванні кар'єри та призначенні на посади [11; 12].

З метою з'ясування основних чинників, що лежать в основі психологічного опису особистості, Кеттелл використав техніку загального факторного аналізу. Вчений проаналізував список із 4500 прикметників, що характеризують особистість, здійснив експертну оцінку людей за кожним із них. Факторний аналіз спочатку привів до виявлення 12 персональних факторів [13–15]. Пізніше Кеттелл виявив ще 4 додаткові фактори, разом вони утворили 16 основних [16–19]. Подальші дослідження дозволили встановити п'ять вторинних (глобальних) факторів, що лежать в їх основі [20; 21]. Вчений остаточно виявив, що структура особистості є ієрархічною; на первинному рівні 16-PF вимірює 16 основних факторів, а також низку факторів на вторинному [23; 24].

Наведемо перелік і характеристики основних факторів Кеттелла.

Діапазони: "–" від 1 до 3; **"+"** від 8 до 10

• **Фактор А +** Відкритість

© Ostapovych Volodymyr, Barko Vadym, 2023

Готовий до нових знайомств, привітний, уживливий, уважний до людей, природний у користуванні, легко скорочує дистанцію.

• **Фактор A –** Замкнутість

Замкнутий, скептичний, негнучкий у стосунках з людьми, схильний до усамітнення, сконцентрований на власних думках та почуттях, дистантний (офіційний).

• **Фактор B +** Високий інтелект (Кмітливість)

Кмітливий, вміє аналізувати ситуації, здатний до осмислених висновків, інтелектуальний, культурний

• **Фактор B –** Низький інтелект (Обмежене мислення)

Труднощі в навчанні, в умінні аналізувати та узагальнювати матеріали, легко здається, зіткнувшись із труднощами.

• **Фактор C +** Емоційна стабільність

Спокійний, зрілий, впевнений, чуттєво постійний, не боїться складних ситуацій, емоційно стійкий

• **Чинник C –** Емоційна нестійкість (Дратівливість)

Невпевнений, нетерплячий, дратівливий, схильний до стурбованості, відкладає вирішення складних питань, тривожиться.

• **Фактор E +** Незалежність (Домінантність)

Пробивний, самовпевнений, твердий, непоступливий, неподатливий, береться лідирувати, керувати

• **Фактор E –** Поступливість (Покірність)

М'який, поступливий, залежний, лагідний, легко потрапляє у залежність, уникає ролі лідера, підкоряється, ведеться

• **Фактор F +** Безтурботність

Безтурботний, імпульсивний, балакучий, веселий, радісний, живий, готовий реагувати, виявляти почуття

• **Фактор F –** Стурбованість (Заклопотаність)

Серйозний, заглиблений у себе, стурбовано-задумливий, песиміст, стриманий, розважливий, під самоконтролем

• **Фактор G +** Свідомість (Совісність)

Витриманий, рішучий, обов'язковий, відповідальний, завжди готовий до дії, ґрунтовний, наполегливий у досягненні мети, соціально-нормований

• **Фактор G –** Безпринципність (Легковажність)

Недбалий, легковажний, ненадійний, непостійний, легко здається, зіткнувшись із труднощами, створює перешкоди та труднощі, з претензіями, не дотримується правил

• **Фактор H +** Сміливість

Авантюрний, легко знайомиться з людьми, бадьорий, заповзятливий, ризикуючий

• **Фактор H –** Боязкість

Нерішучий, боязкий, уникає відповідальності та ризику

• **Фактор I +** Піддатливість

Сентиментальний, з розвиненими естетичними потребами, співчуває та шукає співчуття в інших, привітний, вимагає уваги інших, іпохондричний

• **Фактор I –** Жорсткість

Реаліст, сподівається на себе, бере на себе відповідальність, суворий, самостійний, буває цинічний, нечутливий до свого фізичного стану, скептичний

• **Фактор L +** Підозрілість

Ревнивий, замкнутий, задумливий, твердий, подразливий, надмірно зарозумілий, спрямований на себе, незалежний

• **Фактор L –** Довірливість

Дружній, прямодушний, відкритий, розуміє інщих, поблажливий, спокійний, добродушний, не заздрісний, вміє уживатись з людьми

• **Фактор M +** Мрійливість (Непрактичність)

Заглиблений у себе, цікавиться наукою, теорією, сенсом життя, має багату уяву, безпорадний у практичних справах, мрійливий, переважно веселий, не виключені істеричні прояви, безгосподарний

• **Фактор M –** Практичність

© Ostapovych Volodymyr, Barko Vadym, 2023

Цікавиться фактами, зважає на обставини, інтереси спрямовані на безпосередній успіх, спонтанно нічого не робить, реалістичний, надійний, серйозний, господарський, але завжди орієнтований на зовнішню реальність і загальноприйняті норми, приділяє увагу дрібницям

• **Фактор N +** Витонченість (Гнучкість)

Вишукано-витончений, рафінований, завжди під самоконтролем, естетично розбірливий, світський, розуміє себе, розуміє інших, честолюбний, дещо невпевнений і незадоволений

• **Фактор N –** Прямолінійність (Простота)

Простий без "блиску", відкритий, гарячий, спонтанний у поведінці, має простий смак, відсутній самоаналіз, не аналізує мотиви поведінки інших, задоволений тим, що має

• **Фактор O +** Схильність до почуття провини (Тривожність)

Боязкий, невпевнений, тривожний, стурбований, депресивний, чуйний, легко впадає в розгубленість, має сильне почуття обов'язку, надто дбайливий, сповнений страхів

• **Фактор O –** Самовпевненість

Вірить у себе, спокійний, вміє потішитися, впертий, бачить сенс у доцільності, неохайний, безстрашний, живе простими справами, нечутливий до думки про себе

• **Чинник Q1 +** Радикалізм

Має інтелектуальні інтереси та сумніви щодо фундаментальних проблем, скептичний, прагне переглянути існуючі принципи, схильний до експериментування та нововведень

• **Фактор Q1 –** Консерватизм (Ригідність)

Схильний до підтримки встановлених понять, норм, принципів, традицій; сумнівається у нових ідеях, заперечує необхідність змін

• **Чинник Q2 +** Самостійність

Віддає перевагу власній думці, незалежний у поглядах, прагне до самостійних рішень і дій

• **Чинник Q2 –** Залежність від групи

Конформний, залежний від чужої думки, надає перевагу ухваленню рішення разом з іншими, орієнтований на соціальне схвалення

• **Чинник Q3 +** Самоконтроль

Дисциплінований, точний у виконанні соціальних вимог, добре контролює емоції, турбується про свою репутацію

• **Чинник Q3 –** Імпульсивність

Внутрішньо конфліктний, має низький самоконтроль, недисциплінований, не дотримується правил, спонтанний у поведінці, підпорядкований пристрастям

• **Чинник Q4 +** Внутрішня напруженість

Збуджений, схвильований, напружений, дратівливий, нетерплячий, зі спонуканнями, що не знаходять розрядки

• **Чинник Q4 –** Внутрішня розслабленість

Флегматичний, релаксований, млявий, лінивий, розслаблений, недостатньо мотивований, задоволений собою

Протягом кількох десятиліть аналітичного дослідження Кеттелл та його колеги поступово підтверджували список факторів. Достовірність факторної структури опитувальника 16-PF була підтверджена в багатьох опублікованих дослідженнях (Cattell & Krug, 1986; Conn & Rieke, 1994; Hofer і Eber, 2002) [18–20]. Дослідження також підтвердили всебічність рис 16-PF, оскільки параметри інших поширених особистісних тестів (наприклад, NEO Personality Inventory, California Psychological Inventory, Personality Research Form та Myers-Briggs) містяться у шкалах 16 PF (Conn & Rieke, 1994; Cattell, 1996) [21; 22]. Цікаво, що факторна структура 16 PF близька до тесту Сонді, незважаючи на те, що ці діагностичні методики базуються на різних теоріях [17]. З першого випуску в 1949 році опитувальник 16-PF неодноразово переглядався, а поточна версія була розроблена в 1993 році. Вона повторно стандартизована (2002 рік), у четвертому та п'ятому виданнях 16-PF виокремлено п'ять глобальних факторів, кожен з яких включає в себе декілька основних. Таблиця 1 показує, як 16 основних факторів пов'язані

© Ostapovych Volodymyr, Barko Vadym, 2023

з глобальними. Слід відзначити, що фактор В вважається відокремленим від інших, оскільки він не є частиною ієрархічної структури особистості.

Таблиця 1

Глобальні і основні фактори Кеттелла

Інтроверсія/ екстраверсія	Низька тривожність/ висока тривожність	Сензитивність/жорсткість	Конформізм/ незалежність	Нестриманість/самоконтроль
A: Відкритість	C: Емоційна стабільність	A: Відкритість	E: Незалежність	F: Безтурботність
F: Безтурботність	L: Підозрілість	I: Піддатливість	Q2: Самостійність	G: Совісність
H: Сміливість	O: Почуття провини	M: Мрійливість	L: Підозрілість	M: Мрійливість
Q2: Самостійність	Q4: Напруженість	Q1: Радикалізм	Q1: Радикалізм	Q3: Самоконтроль
N: Витонченість			M Мрійливість	

Встановлено, що глобальні фактори досить узгоджуються з рисами "Опитувальника Великої П'ятірки" (BF) [21; 24]. Так, риса BF "екстраверсія" пов'язана з глобальним фактором 16-PF "екстраверсія"; риса BF "нейротизм" – з глобальним фактором 16-PF "тривожність"; риса BF "сумлінність" – з фактором 16-PF "самоконтроль/нестриманість"; риса BF "відкритість досвіду" пов'язана з глобальним фактором 16-PF – "сензитивність/жорсткість"; риса BF "поступливість" – з фактором 16-PF "конформізм/незалежність" [22; 23]. Вважається, що це є наслідком того, що розробка факторів Великої П'ятірки здійснювалась дослідниками (Голдберг, Коста і МакКра, 1963) на основі факторного аналізу відповідей на ті самі питання, що й при розробці 16-PF, виходячи з припущення, що п'яти факторів буде цілком достатньо [23; 26].

Найпоширеніший варіант опитувальника 16-PF містить 187 тверджень (версії А і В). Інтерпретація результатів залежить від кількості відповідей за кожним фактором і оцінюється згідно з ключем спочатку в "сирих" балах, а потім – у стенах (умовних балах десятибальної шкали від 1 до 10). Вважається, що показники в межах 1–3 бали – це низький індекс прояву властивості; 5–7 балів – середній рівень (гармонійна особистість); 8–10 балів – високий рівень прояву властивості, акцентуація риси або стан емоційної напруженості.

Для вирішення питання відповідності базових норм опитувальника 16-PF, а також коректності їх використання при тестуванні поліцейських проведене експериментальне дослідження. Спочатку був розроблений україномовний варіант опитувальника 16-PF, текст якого максимально наближений до змісту оригінальної версії, в якому використовувалися типові для української мови особистісні дескриптори. Наведемо інструкцію і україномовний варіант опитувальника (форма "А").

© Ostapovych Volodymyr, Barko Vadym, 2023
DOI (Article): https: //doi.org/10.36486/np.2023.1(59).23

Багатофакторний особистісний опитувальник Р. Кеттела

Інструкція

Вам пропонується 187 запитань у формі тверджень із варіантами відповідей “а”, “б”, “в”. Ви повинні визначити своє ставлення до кожного з наведених тверджень, обравши один із запропонованих варіантів відповіді. Це допоможе зрозуміти деякі властивості Вашої особистості, Ваші погляди, інтереси, звички тощо. Занесіть свою відповідь до бланку відповідей, акуратно зробивши позначку (хрестик, “галочку”) у клітинці, яка відповідає обраному Вами варіанту відповідного номера запитання.

Намагайтеся відповідати щиро і якомога точніше виражати своє ставлення. Відповідаючи, дотримуйтеся декількох простих правил: 1. Оцінюючи себе, уявіть найбільш типову для Вас ситуацію, яка відповідає змісту запитання. Виходячи з цього давайте відповідь. Не витрачайте багато часу на роздуми. Давайте ту відповідь, яка першою спаде на думку. 2 Відповідайте максимально відверто. Пам’ятайте, що не існує “правильних” чи “неправильних”, “гарних” чи “поганих” думок відносно запропонованих життєвих міркувань. Не намагайтеся справити приємне враження своїми відповідями, вони повинні відображати лише притаманні Вам особливості поведінки. 3. Намагайтеся не дуже часто використовувати невизначені відповіді типу: “не знаю”, “невпевнений”, “дещо середнє” тощо, бо вони не несуть інформації про Вашу особистість. 4. Опитувальник містить кілька логічних задач, які не мають проміжної відповіді (усі варіанти рівноцінні). Тут Ви повинні обрати єдино правильну відповідь. 5. У жодному разі нічого не пропускайте. Перевіряйте себе, щоб Ваші позначки у бланку відповідей точно відповідали номерам запитань.

Текст опитувальника

1. Я добре зрозумів інструкцію, до цього опитувальника:
а) так; б) невпевнений; в) ні.
2. Я готовий відповідати на кожне запитання якомога відвертіше:
а) так; б) невпевнений; в) ні.
3. Я б хотів мати дачу, яка розміщена:
а) в пожвавленому дачному селищі;
б) дещо середнє;
в) усамітнену в лісі.
3. Я можу знайти в собі достатньо сил, щоб справитися з життєвими труднощами:
а) завжди; б) зазвичай; в) рідко.
4. Мені стає не по собі, коли бачу диких тварин, навіть якщо вони зачинені у міцних клітках:
а) так, це правда; б) невпевнений; в) ні, це не правда.
5. Я утримуюсь від критики людей та їх поглядів:
а) так; б) іноді; в) ні.
6. Я роблю людям різкі критичні зауваження, якщо вони, на мою думку, того заслуговують:
а) зазвичай; б) іноді; в) ніколи не роблю.
7. Я більше надаю перевагу нескладній класичній музиці, ніж сучасним популярним мелодіям:
а) так; б) невпевнений; в) ні.
8. Якщо б я побачив сусідських дітей, які не на жарт сваряться, то я:
а) дав би їм можливість самим вияснити відносини;
б) не знаю, що б зробив;
в) намагався б їх розсудити.
9. На зборах та в компаніях:
а) намагаюсь бути активним;
б) щось середнє;
в) переважно залишаюсь осторонь.
10. На мою думку, цікавіше бути:
а) інженером-конструктором;
б) не знаю, що обрати;
в) драматургом.
11. Я швидше зупинився б на вулиці для того, щоб подивитись на роботу художника, аніж слухати, як сваряться люди:
а) так, це правда; б) невпевнений; в) ні, це не правда.

© Ostapovych Volodymyr, Barko Vadym, 2023
DOI (Article): https: //doi.org/10.36486/np.2023.1(59).23

13. Зазвичай я спокійно переношу самовдоволення людей, навіть якщо вони вихваляються чи якимось іншим чином показують, що вони високої думки про себе:
а) так; б) щось середнє; в) ні.
14. Якщо людина обманює, я майже завжди можу помітити це за виразом її обличчя:
а) так; б) дещо середнє; в) ні.
15. Я вважаю, що найнуднішу повсякденну роботу завжди потрібно доводити до завершення, навіть якщо здається, що у цьому немає необхідності:
а) згідний; б) невпевнений; в) не згідний.
16. Я надав би перевагу взятись за роботу:
а) де можна багато заробляти, навіть якщо заробітки непостійні;
б) не знаю, що вибрати;
в) із постійною, але відносно невисокою зарплатнею.
17. Я говорю про свої почуття:
а) тільки у випадку необхідності;
б) дещо середнє;
в) охоче, коли з'являється можливість.
18. Іноді у мене виникають відчуття безпричинного раптового страху чи невизначеного неспокою:
а) так; б) щось середнє; в) ні.
19. Коли мене несправедливо критикують за те, в чому я не винен:
а) жодного почуття вини у мене не виникає;
б) щось середнє;
в) я все ж відчуваю себе трохи винним.
20. На роботі у мене буває більше труднощів з людьми, які:
а) відмовляються використовувати сучасні методи;
б) не знаю, що обрати;
в) постійно намагаються щось змінити в роботі, яка і так іде нормально.
21. Приймаючи рішення, я керуюся більше:
а) серцем; б) серцем і розумом однаково; в) розумом.
22. Люди були б щасливіші, якби вони більше часу проводили у товаристві своїх друзів:
а) так; б) дещо середнє; в) ні.
23. Плануючи майбутнє, я часто розраховую на удачу:
а) так; б) важко відповісти; в) ні.
24. Розмовляючи, я схильний:
а) висловлювати свої думки відразу, як тільки вони спадають на думку;
б) щось середнє;
в) спочатку добре сформулювати свої думки.
25. Навіть якщо я через щось дуже розлючений, заспокоююсь досить швидко:
а) так; б) щось середнє; в) ні.
26. При однаковій тривалості робочого дня та зарплатні мені цікавіше було б працювати:
а) столяром чи кухарем;
б) не знаю, що вибрати;
в) офіціантом у хорошому ресторані.
27. У мене було:
а) дуже мало виборчих посад;
б) декілька;
в) багато виборчих посад.
28. Слово "лопата" так стосується слова "копати", як слово "ніж" слова:
а) гострий; б) різати; в) точити.
29. Інколи якась нав'язлива думка не дає мені заснути:
а) так, це правда; б) невпевнений; в) ні, це не правда.
30. У своєму житті я, як правило, завжди досягаю тієї мети, яку поставив перед собою:
а) так, це правда; б) невпевнений; в) ні, це не правда.
31. Застарілий закон повинен бути змінений:
а) тільки після ґрунтовного обговорення;
б) щось середнє;
в) негайно.

© Ostapovych Volodymyr, Barko Vadym, 2023
DOI (Article): https: //doi.org/10.36486/np.2023.1(59).23

32. Мені стає ніяково, якщо справа вимагає від мене швидких дій, котрі якось впливають на інших людей:

а) так, це правда; б) невпевнений; в) ні, це не правда.

33. Більшість знайомих вважає мене веселим співрозмовником:

а) так; б) невпевнений; в) ні.

34. Коли я бачу неохайних та неакуратних людей:

а) мене це не хвилює;

б) дещо середнє;

в) вони викликають у мене неприязнь і огиду.

35. Я буваю трохи розгубленим, зненацька опинившись у центрі уваги:

а) так; б) щось середнє; в) ні.

36. Я завжди радий приєднатися до великої компанії, наприклад, зустрітися увечері з друзями, піти на танці, взяти участь у цікавому громадському заході:

а) так; б) щось середнє; в) ні.

37. У школі я надавав перевагу:

а) урокам музики (співів);

б) важко сказати;

в) заняттям у майстернях, ручній праці.

38. Якщо мене призначають відповідальним за щось, я наполягаю на тому, щоб мої розпорядження суворо виконувались, а інакше відмовляюсь від доручення:

а) так; б) інколи; в) ні.

39. Важливіше, щоб батьки:

а) сприяли тонкому розвитку почуттів у своїх дітей;

б) щось середнє між а) і в);

в) вчили дітей керувати своїми почуттями.

40. Беручи участь у колективній роботі, я б:

а) постарався покращити організацію роботи;

б) щось середнє;

в) вів записи і слідкував за дотриманням правил.

41. Час від часу я відчуваю потребу зайнятися чимось, що вимагає значних фізичних зусиль:

а) так; б) щось середнє; в) ні.

42. Я надав би перевагу спілкуванню з людьми ввічливими і делікатними, ніж з грубими і прямолінійними:

а) так; б) щось середнє; в) ні.

43. Коли мене критикують на людях, це мене дуже пригнічує:

а) так; б) щось середнє; в) ні.

44. Якщо мене викликає до себе начальник, то я:

а) використовую цей випадок, щоб попросити про те, що мені потрібно;

б) щось середнє;

в) хвилююсь, що зробив щось не так.

45. Я вважаю, що люди повинні дуже серйозно подумати перш ніж відмовлятись від досвіду минулих століть:

а) так; б) невпевнений; в) ні.

46. Читаючи щось, я завжди добре усвідомлюю прихований намір автора переконати мене в чомусь.

а) так; б) невпевнений; в) ні.

47. Коли я навчався у 9–11 класах, то брав участь у спортивному житті школи:

а) дуже рідко; б) час від часу; в) дуже часто.

48. Я підтримую вдома хороший порядок і майже завжди знаю, що де знаходиться.

а) так; б) дещо середнє; в) ні.

49. Коли я думаю про те, що відбулося протягом дня, у мене нерідко виникає відчуття занепокоєння:

а) так; б) щось середнє; в) ні.

50. Іноді я сумніваюсь у тому, чи дійсно люди, з якими я розмовляю, цікавляться тим, про що я говорю:

а) так; б) дещо середнє; в) ні.

© Ostapovych Volodymyr, Barko Vadym, 2023

DOI (Article): https: //doi.org/10.36486/np.2023.1(59).23

51. Якби мені довелось вибирати, я більше хотів би бути:
а) лісником; б) важко вибрати; в) вчителем старших класів.
52. На День народження, до свят:
а) я люблю робити подарунки;
б) важко відповісти;
в) вважаю, що купівля подарунків – дещо неприємний обов'язок.
53. Слово "стомлений" так стосується слова "робота", як слово "гордий" слова:
а) усмішка; б) успіх; в) щасливий.
54. Яке із цих слів не підходить до двох інших:
а) свічка; б) місяць; в) лампа.
55. Мої друзі:
а) мене не підводили; б) іноді; в) підводили досить часто.
56. У мене є такі якості, з якими я явно виглядаю кращим за інших людей:
а) так; б) невпевнений; в) ні.
57. Коли я засмучений, то намагаюсь приховати свої почуття від інших:
а) так, це правда; б) дещо середнє; в) ні, це не правда.
58. Мені б хотілось ходити в кіно, на різні вистави та відвідувати інші заходи, де можна розважитись:
а) частіше одного разу на тиждень (частіше, ніж більшість людей);
б) приблизно раз на тиждень (як більшість людей);
в) рідше одного разу на тиждень (рідше, ніж більшість людей).
59. Я вважаю, що особиста свобода в поведінці важливіша, ніж гарні манери та дотримання етикету:
а) так; б) невпевнений; в) ні.
60. У присутності людей, більш значимих, ніж я (старших за мене, чи більш досвідчених, чи тих, що мають більш високе соціальне становище) я схильний триматись скромно:
а) так; б)дещо середнє; в) ні.
61. Мені важко розповісти що-небудь великій групі людей чи виступати перед великою аудиторією:
а) так; б) щось середнє; в) ні.
62. Я добре орієнтуюсь у незнайомій місцевості, легко можу сказати, де північ, південь, захід, схід:
а) так; б) щось середнє; в) ні.
63. Якщо б хтось розсердився на мене, то я:
а) намагався б його заспокоїти;
б) не знаю, що б я зробив;
в) це викликало б у мене роздратування.
64. Коли я бачу статтю, яку вважаю несправедливою, то швидше схильний забути про це, ніж з обуренням відповісти автору:
а) так; б) не впевнений; в) ні, це не так.
65. У моїй пам'яті не затримуються надовго несуттєві дрібниці, наприклад, назви вулиць, магазинів:
а) так; б) щось середнє; в) ні.
66. Мені могла б сподобатися робота ветеринара, який лікує і оперує тварин:
а) так; б) важко сказати; в) ні.
67. Я їм із насолодою і не завжди так турбуюся про свої манери, як це роблять інші люди:
а) так; б) не впевнений; в) ні.
68. Бувають періоди, коли мені не хочеться з кимось зустрічатись:
а) дуже рідко; б) щось середнє; в) досить часто.
69. Інколи мені говорять, що мій голос і вигляд занадто видають моє хвилювання:
а) так; б) щось середнє; в) ні.
70. Коли я був підлітком і моя думка була відмінною від думки батьків, я зазвичай:
а) залишався при своїй думці;
б) щось середнє;
в) поступався, визнаючи їх авторитет.
71. Я хотів би працювати в окремій кімнаті, а не в спільній з колегами:

© Ostapovych Volodymyr, Barko Vadym, 2023
DOI (Article): https: //doi.org/10.36486/np.2023.1(59).23

а) так; б)не впевнений; в) ні.

72. Я надав би перевагу жити тихо, так, як мені подобається, аніж бути предметом захоплення завдяки своїм успіхам:

а) так; б) щось середнє; в) ні.

73. У багатьох відношеннях я вважаю себе цілком зрілою людиною:

а) так; б) не впевнений; в) ні.

74. Критика у тій формі, у якій її здійснює багато людей, швидше вибиває мене з колії, ніж допомагає:

а) часто; б) зрідка; в) ніколи.

75. Я завжди здатний суворо контролювати прояви своїх почуттів:

а) так; б) дещо середнє; в) ні.

76. Якби я зробив корисний винахід, то хотів би:

а) працювати над ним в лабораторії надалі;

б) важко вибрати;

в) потурбуватися про його практичне використання.

77. Слово "подив" так стосується слова "незвичайний", як слово "страх" слова:

а) сміливий; б) тривожний; в) жахливий.

78. Котрий із дробів не підходить до двох інших:

а) 3/7; б) 3/9; в) 3/11.

79. Мені здається, що деякі люди не помічають чи уникають мене, хоч я не знаю, чому:

а) так; б) не впевнений; в) ні.

80. Люди ставляться до мене менш доброзичливо, ніж я цього заслуговую своїм добрим ставленням до них:

а) дуже часто; б) інколи; в) ніколи.

81. Вживання нецензурних виразів мені завжди огидне (навіть якщо при цьому немає осіб іншої статі):

а) так; б) щось середнє; в) ні.

82. У мене, безумовно, менше друзів, ніж у більшості людей:

а) так; б) дещо середнє; в) ні.

83. Я дуже не люблю бувати там, де немає з ким поговорити:

а) так; б) не впевнений; в) ні.

84. Люди іноді називають мене легковажним, хоча і вважають приємною людиною:

а) так; б) дещо середнє; в) ні.

85. У різних ситуаціях у суспільстві я відчував хвилювання, схоже на те, яке переживає людина перед виходом на сцену:

а) досить часто; б) зрідка; в) навряд чи коли-небудь.

86. У невеликому товаристві мені подобається триматись у стороні, мовчати, я надаю можливість говорити іншим:

а) так; б) дещо середнє; в) ні.

87. Мені більше подобається читати:

а) реалістичні описи гострих військових, політичних конфліктів;

б) не знаю, що вибрати;

в) роман, який збуджує уяву, почуття.

88. Коли мною намагаються командувати, я навмисне роблю все навпаки:

а) так; б) щось середнє; в) ні.

89. Якщо начальник або члени моєї сім'ї в чомусь докоряють мені, то це тільки тоді, коли для цього є підстави:

а) так; б) щось середнє; в) ні.

90. Мені неподобається манера деяких людей безцеремонно розглядати когось на вулиці чи в магазинах:

а) так; б) щось середнє; в) ні.

91. Під час тривалої подорожі я надав би перевагу:

а) читати що-небудь складне, але цікаве;

б) не знаю, що вибрав би;

в) провести час, розмовляючи з ким-небудь із супутників.

92. У жартах про смерть немає нічого поганого чи суперечливого доброму смаку:

а) так; б) щось середнє; в) ні.

© Ostapovych Volodymyr, Barko Vadym, 2023

93. Якщо мої знайомі погано поводяться зі мною і не приховують свою неприязнь:
а) це зовсім мене не пригнічує;
б) дещо середнє;
в) я падаю духом.
94. Мені стає ніяково, коли мене відверто розхвалюють чи говорять компліменти:
а) так; б) щось середнє; в) ні.
95. Я хотів би мати роботу:
а) з чітко визначеним постійним заробітком;
б) щось середнє;
в) з більш високою зарплатнею, котра залежала б від моїх зусиль і продуктивності.
96. Мені легше вирішити важке питання чи проблему:
а) якщо я обговорюю їх з іншими людьми;
б) щось середнє;
в) якщо я обмірковую їх на самоті.
97. Я охоче беру участь у громадському житті, в роботі різних комісій тощо:
а) так; б) щось середнє; в) ні.
98. Виконуючи якусь роботу, я не заспокоююсь, доки не будуть враховані навіть найнезначніші деталі:
а) так; б) щось середнє; в) ні.
99. Іноді зовсім незначні перешкоди дуже сильно мене дратують:
а) так; б) щось середнє; в) ні.
100. Я сплю міцно і ніколи не розмовляю уві сні:
а) так; б) щось середнє; в) ні.
101. Якби я працював у господарській сфері, то мені було б цікавіше:
а) працювати з клієнтами;
б) щось середнє;
в) працювати з документацією.
102. Слово “розмір” так стосується слова “довжина”, як слово “нечесність” слова:
а) в’язниця; б) грішність; в) крадіжка.
103. “АБ” так стосується “ГВ”, як “СР”:
а) “ПО”; б) “ОП”; в)“ТУ”.
104. Коли люди поводяться нерозсудливо:
а) я ставлюсь до цього спокійно;
б) не впевнений;
в) відчуваю до них презирство.
105. Коли я слухаю музику, а поруч голосно розмовляють:
а) це мені не заважає, я можу зосередитись;
б) щось середнє;
в) це псує мені все задоволення і злить мене.
106. Гадаю, що про мене правильніше буде сказати, що я:
а) ввічливий і спокійний;
б) щось середнє;
в) енергійний і наполегливий.
107. Я вважаю, що:
а) більшу частину життєвого часу треба працювати, а розвагам слід приділяти небагато часу;
б) не впевнений;
в) жити потрібно весело, не особливо турбуючись про завтрашній день.
108. Краще бути обережним і очікувати меншого, ніж заздалегідь радіти, чекаючи успіху:
а) згідний; б) невпевнений; в) не згідний.
109. Якщо я замислююсь про можливі труднощі у своїй роботі, то:
а) намагаюсь заздалегідь спланувати, як їх подолати;
б) щось середнє;
в) думаю, що справлюся з ними, коли вони з’являться.
110. Я легко призвичаюсь до будь-якого товариства:
а) так; б) не впевнений; в) ні.

© Ostapovych Volodymyr, Barko Vadym, 2023
DOI (Article): https: //doi.org/10.36486/np.2023.1(59).23

111. Коли потрібно трохи дипломатії і уміння переконати людей у чомусь, переважно звертаються до мене:

а) так; б) щось середнє; в) ні.

112. Мені було б цікавіше:

а) консультувати молодих людей, допомагати їм у виборі роботи;

б) важко відповісти;

в) працювати інженером-економістом.

113. Якщо я абсолютно впевнений, що людина чинить несправедливо чи егоїстично, я заявляю їй про це, навіть якщо це загрожує мені певними неприємностями:

а) так; б) щось середнє; в) ні.

114. Іноді я жартома роблю якесь пустотливе зауваження тільки для того, щоб здивувати людей і подивитися, що вони на це скажуть:

а) так; б) щось середнє; в) ні.

115. Я із задоволенням працював би в газеті оглядачем театральних постановок, концертів тощо:

а) так; б) не впевнений; в) ні.

116. Якщо мені доводиться довго сидіти на зборах, не розмовляючи і не рухаючись, я ніколи не відчуваю потреби щось малювати чи крутитись на стільці:

а) так; б) щось середнє; в) ні.

117. Якщо мені хтось говорить те, що, як мені відомо, не відповідає дійсності, то я швидше подумаю:

а) "Він – брехун";

б) щось середнє;

в) "Очевидно, його погано інформували".

118. Передчуття, що мене очікує якесь покарання, навіть якщо я не зробив нічого поганого, виникає у мене:

а) часто; б) інколи; в) рідко.

119. Думка про те, що хвороби зумовлені психічними причинами однаковою мірою, як і фізичними (тілесними), – дуже перебільшена:

а) так; б) щось середнє; в) ні.

120. Урочистість і яскравість повинні обов'язково зберігатись у будь-якій важливій державній церемонії:

а) так; б) щось середнє; в) ні.

121. Мені неприємно, якщо люди вважають, що я надто нестриманий і нехтую правилами пристойності:

а) дуже; б) трохи; в) зовсім не турбує.

122. Працюючи над чимось, я хотів би робити це:

а) у колективі;

б) не знаю, що б обрав;

в) самостійно.

123. Бувають періоди, коли мені важко стриматись від відчуття жалю до себе:

а) часто; б) іноді; в) ніколи.

124. Найчастіше люди надто швидко виводять мене із себе:

а) так; б) щось середнє; в) ні.

125. Я завжди можу без особливих труднощів змінити свої старі звички і не повертатися до них більше:

а) так; б) щось середнє; в) ні.

126. При однаковому заробітку я більше волів би бути:

а) адвокатом;

б) важко вибрати;

в) штурманом чи льотчиком.

127. Слово "краще" так стосується слова "найгірший", як слово "повільніше" слова:

а) швидкий; б) найкращий; в) найшвидший.

128. Яке із наведених сполучень знаків повинне продовжити ряд: XOOOOXXOOOXXX?

а) OXXX; б) OOXX; в) XOOO.

129. Коли приходить час для здійснення того, що я заздалегідь планував і чекав, я іноді відчуваю, що я не спроможний це зробити:

© Ostapovych Volodymyr, Barko Vadym, 2023

а) так; б) щось середнє; в) ні.

130. Зазвичай я можу зосереджено працювати, не звертаючи уваги на те, що люди довкола мене шумлять:

а) так; б) дещо середнє; в) ні.

131. Буває, що я говорю незнайомим людям про речі, які здаються мені важливими, незалежно від того, запитують мене про це, чи ні:

а) так; б) щось середнє: в) ні.

132. Я проводжу багато вільного часу, розмовляючи з друзями про ті приємні події, які ми разом колись пережили:

а) так; б) щось середнє: в) ні.

133. Я отримую насолоду, коли здійснюю ризиковані вчинки тільки задля забави:

а) так; б) щось середнє; в) ні.

134. Мене дуже дратує вигляд неприбраної кімнати:

а) так; б) щось середнє; в) ні.

135. Я вважаю себе дуже відкритою для спілкування (комунікабельною) людиною:

а) так; б) щось середнє; в) ні.

136. У спілкуванні з людьми:

а) я не намагаюсь стримувати свої почуття;

б) щось середнє;

в) приховую свої почуття.

137. Я люблю музику:

а) легку, бадьору, дещо прохолодну;

б) щось середнє;

в) емоційно насичену та сентиментальну.

138. Краса поезії мене захоплює більше, ніж краса і досконалість зброї:

а) так; б) не впевнений; в) ні.

139. Якщо моє вдале зауваження залишилось непоміченим:

а) я не повторюю його;

б) важко відповісти;

в) повторюю своє зауваження знову.

140. Мені хотілось би здійснювати роботу серед неповнолітніх правопорушників, звільнених на поруки:

а) так; б) не впевнений; в) ні.

141. Для мене більш важливим є:

а) зберігати добрі стосунки з людьми;

б) дещо середнє;

в) вільно виражати свої почуття.

142. У туристичній поїздці я більше волів би притримуватися програми, складеної спеціалістами, аніж самому планувати свій маршрут:

а) так; б) не впевнений; в) ні.

143. Про мене справедливо думають, що я наполеглива і працьовита людина, проте успіхів домагаюсь рідко:

а) так; б) не впевнений; в) ні.

144. Якщо люди зловживають моїм добрим ставленням до них, я не ображаюся і швидко забуваю про це:

а) згідний; б) не впевнений; в) не згідний.

145. Якби у групі спалахнула гаряча суперечка:

а) мені було б цікаво, хто вийде переможцем;

б) щось середнє;

в) я б дуже хотів, щоб усе закінчилось мирно.

146. Я волію планувати свої справи сам, без стороннього втручання і чужих порад:

а) так; б) щось середнє; в) ні.

147. Іноді почуття заздрості впливає на мої вчинки:

а) так; б) дещо середнє; в) ні.

148. Я твердо переконаний, що начальник може бути не завжди правий, але він завжди має право наполягти на своєму:

а) так; б) не впевнений; в) ні.

© Ostapovych Volodymyr, Barko Vadym, 2023

149. Я починаю нервувати, коли замислююсь про все, що мене очікує:
а) так; б) інколи; в) ні.
150. Якщо я беру участь у якій-небудь грі, а оточуючі голосно висловлюють свої міркування, мене це не виводить з рівноваги:
а) так; б) не впевнений; в) ні.
151. Мені здається, що цікавіше бути:
а) художником;
б) не знаю, що вибрати;
в) директором театру чи кіностудії;
152. Яке із зазначених слів не підходить до двох інших:
а) будь-який; б) декілька; в) більшість.
153. Слово "полум'я" так стосується слова "жар", як "троянда":
а) колючки; б) червоні пелюстки; в) аромат.
154. У мене бувають такі хвилюючі сни, що через них я прокидаюся:
а) часто; б) зрідка; в) практично ніколи.
155. Навіть якщо на шляху до успіху є серйозні перешкоди, я все-таки вважаю, що варто ризикнути:
а) так; б) щось середнє; в) ні.
156. Мені подобаються ситуації, в яких я мимоволі опиняюсь у ролі керівника, оскільки краще за всіх знаю, що повинен робити колектив:
а) так; б) щось середнє; в) ні.
157. Мені більше подобається одягатися скромно, ніж яскраво і оригінально:
а) згідний; б) не впевнений; в) не згідний.
158. Вечір, проведений за улюбленим заняттям, приваблює мене більше, ніж весела вечірка:
а) так; б) не впевнений; в) ні.
159. Часом я нехтую добрими порадами людей, хоча і знаю, що не повинен цього робити:
а) інколи; б) майже ніколи; в) ніколи.
160. Приймаючи рішення, я вважаю, що обов'язково враховувати основні загальноприйняті норми поведінки: "що таке добре і що таке погано":
а) так; б) щось середнє; в) ні.
161. Мені не подобається, коли люди дивляться, як я працюю:
а) так; б) щось середнє; в) ні.
162. Не завжди можна досягти результату поступовими поміркованими методами, іноді слід застосувати силу:
а) так; б) щось середнє; в) ні.
163. У школі я надавав перевагу:
а) мовним дисциплінам;
б) важко відповісти;
в) математиці.
164. Інколи я засмучувався через те, що люди поза очі несхвально говорили про мене без усяких на те підстав:
а) так; б) важко відповісти; в) ні.
165. Розмова з пересічними людьми, які перебувають в полоні умовностей та керуються власними звичками:
а) часто буває цікавою і змістовною;
б) щось середнє;
в) дратує мене, оскільки обмежується дрібницями і їй бракує глибини.
166. Деякі речі викликають у мені такий гнів, що я не хочу взагалі про них говорити:
а) так; б) щось середнє; в) ні.
167. У вихованні важливіше:
а) оточити дитину любов'ю і турботою;
б) щось середнє;
в) виробити у дитини бажані звички і погляди на життя.
168. Люди вважають мене спокійною, врівноваженою людиною, яка залишається незворушною в будь-яких обставинах:
а) так; б) щось середнє; в) ні.

© Ostapovych Volodymyr, Barko Vadym, 2023
DOI (Article): https: //doi.org/10.36486/np.2023.1(59).23

169. Я вважаю, що наше суспільство, керуючись здоровим глуздом, повинне створювати нові звичаї і відкидати старі звички і традиції:

а) так; б) щось середнє; в) ні.

170. У мене були неприємні випадки через те, що замислившись, я ставав неуважним:

а) навряд чи коли-небудь; б) дещо середнє; в) кілька разів.

171. Я краще засвоюю матеріал:

а) читаючи добре написану книгу;

б) щось середнє;

в) беручи участь у колективному обговоренні.

172. Мені подобається діяти по-своєму, замість того щоб дотримуватися загальноприйнятих правил:

а) так; б) не впевнений; в) ні.

173. Перед тим, як висловити свою думку, я чекаю, поки не буду цілком впевнений у своїй правоті:

а) завжди; б) переважно; в) тільки якщо це можливо.

174. Інколи дрібниці нестерпно діють мені на нерви, хоч я і розумію, що це не варте уваги:

а) так; б) щось середнє; в) ні.

175. Я рідко говорю під впливом моменту щось таке, про що пізніше мені доводиться шкодувати:

а) так; б) не впевнений; в) ні.

176. Якби мене попросили організувати збір грошей комусь на подарунок чи брати участь в організації ювілейного свята:

а) я б погодився;

б) не знаю, що би зробив;

в) сказав би, що, на жаль, дуже зайнятий.

177. Яке з наведених слів не підходить до двох інших:

а) широкий; б) зигзагоподібний; в) прямий.

178. Слово “швидко” так стосується слова “ніколи”, як слово “близько” слова:

а) ніде; б) далеко; в) десь.

179. Якщо я ненароком порушую правила поведінки в суспільстві, то досить швидко про це забуваю:

а) так; б) щось середнє; в) ні.

180. Оточуючим відомо, що у мене багато різних ідей і я майже завжди можу запропонувати якесь вирішення проблеми:

а) так; б) дещо середнє; в) ні.

181. Напевно, для мене більш характерна:

а) нервозність при зіткненні з несподіваними труднощами;

б) не знаю, що вибрати;

в) терпимість до бажань (вимог) інших людей.

182. Мене вважають людиною, яка здатна дуже сильно захоплюватись:

а) так; б) щось середнє; в) ні.

183. Мені подобається робота різноманітна, пов’язана з частими перемінами і поїздками, навіть якщо вона трохи небезпечна:

а) згідний; б) дещо середнє; в) не згідний.

184. Я людина дуже пунктуальна і завжди наполягаю, щоб усе виконувалось якомога точніше:

а) згідний; б) дещо середнє; в) не згідний.

185. Мені приносить задоволення робота, яка вимагає особливої добросовісності і витонченої майстерності:

а) так; б) щось середнє; в) ні.

186. Я належу до енергійних людей, які завжди чимось зайняті:

а) так; б) невпевнений; в) ні.

187. Я добросовісно відповів на всі запитання і жодного не пропустив:

а) так; б) невпевнений; в) ні.

Кінець тестування.

© Ostapovych Volodymyr, Barko Vadym, 2023

DOI (Article): https: //doi.org/10.36486/np.2023.1(59).23

Українськомовна форма “Б” опитувальника, бланк відповідей, ключі для підрахунку результатів, а також таблиці для переведення “сирих” балів у стени в статті не наводяться через обмежений обсяг, їх можна отримати з джерел [4].

У процесі встановлення психодіагностичного потенціалу української версії опитувальника розраховувались показники його надійності – ретестової, надійності паралельних форм і внутрішньої узгодженості. *Ретестова надійність* визначалась через коефіцієнти кореляції між результатами двох послідовних тестувань тих самих респондентів з інтервалом у 2 тижні; вона представлена в таблиці 2; середнє арифметичне коефіцієнтів становить 0,79. Отримані значення задовольняють існуючі психометричні вимоги до тестів, цей показник можна вважати індексом ретестової надійності опитувальника 16-PF.

Таблиця 2

Коефіцієнти кореляції між результатами двох послідовних тестувань з використанням опитувальника 16-PF (N=290, p=0,01)

Основні фактори 16 PF															
A	B	C	E	F	G	H	I	L	M	N	O	Q1	Q2	Q3	Q4
0.75	0.81	0.79	0.81	0.82	0.76	0.77	0.75	0.83	0.80	0.77	0.81	0.78	0.76	0.77	0.80

Для частини обстежуваних пропонувались різні варіанти опитувальника (форми А і Б), які розглядались як *паралельні форми* (обидві форми складаються з однакової кількості завдань; вирівняні за структурою і змістом; результати, отримані з їх допомогою, виявились подібними). Коефіцієнти кореляції між результатами (одержані при тестуванні з двотижневим інтервалом) представлені в таблиці 3.

Таблиця 3

Коефіцієнти кореляції між результатами двох послідовних тестувань з використанням різних версій опитувальника 16 PF (N=290, p=0,01)

Основні фактори 16 PF															
A	B	C	E	F	G	H	I	L	M	N	O	Q1	Q2	Q3	Q4
0.76	0.78	0.77	0.80	0.80	0.77	0.79	0.75	0.80	0.78	0.79	0.82	0.74	0.77	0.80	0.77

Середнє арифметичне коефіцієнтів кореляції становить 0,78; це значення можна вважати показником надійності паралельних форм. Таким чином, надійність є задовільною. При перевірці за допомогою t-критерію Ст’юдента не зафіксовано значущих відмінностей між розподілом тестових показників за різними версіями опитувальника 16-PF. Не встановлено значущих відмінностей між розподілом результатів тестування також при перевірці за допомогою критерію Пірсона $ч^2$. Отже різні українські версії опитувальника можна вважати практично однаковими.

З метою перевірки *внутрішньої узгодженості* завдань українськомовного варіанту опитувальника 16-PF розраховувався коефіцієнт б-Кронбаха (табл. 4). Усі отримані показники (значення коефіцієнтів перебувають в інтервалі від 0,63

© Ostapovych Volodymyr, Barko Vadym, 2023
DOI (Article): https: //doi.org/10.36486/np.2023.1(59).23

до 0,77) можна вважати допустимими з позиції вимог до психодіагностичного інструментарію.

Таблиця 4

Коефіцієнти α-Кронбаха для опитувальника 16-PF

	Номери шкал															
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16
α	0.63	0.65	0.69	0.73	0.68	0.70	0.74	0.69	0.71	0.75	0.77	0.73	0.69	0.74	0.70	0.71

Усі наведені вище результати свідчать про задовільну надійність адаптованого україномовного опитувальника 16-PF.

З метою дослідження *конструктної валідності* адаптованого опитувальника 16 PF проведене порівняння даних з результатами інших методик, валідність яких є доведеною (EPI Айзенка, а також адаптованих нами Індивідуально-типологічного опитувальника (ІТО) і Опитувальника Великої П'ятірки (ОВП). Виявлено очікувані кореляції шкали А зі шкалою екстраверсії опитувальника EPI Айзенка, а також шкали С зі шкалою нейротизму цього ж опитувальника (r = 0,51; p = 0,01 і r = 0,55; p = 0,01 відповідно). Також фактори опитувальника 16 PF виявились корелюючими з деякими шкалами ІТО і ОВП (табл. 5 і 6). Так, фактори A, C, F, H, Q2 опитувальника 16-PF, притаманні активним, емоційно стабільним, безтурботним, сміливим і радикальним особам, позитивно корелюють зі шкалами стенічного типу реагування ІТО (екстраверсією, спонтанністю і агресивністю) і негативно – зі шкалами гіпостенічного регістру (інтроверсією, сензитивністю і тривожністю). Натомість фактори G, I, O, Q4, де такі риси, як свідомість, чуттєвість, тривожність, внутрішня напруженість позитивно корелюють з гіпостенічними шкалами ІТО і негативно – зі стенічними. Шкала L, яка характеризує особу в параметрах підозрілість-довірливість, корелює зі шкалами змішаного типу реагування ІТО: позитивно з ригідністю і негативно – з емотивністю.

Таблиця 5

Кореляції деяких факторів опитувальника 16-PF та шкал ІТО

Шкали ІТО	Шкали опитувальника 16-PF									
	A	C	F	G	H	I	L	O	Q2	Q4
1	0.55**	0.60**	*0.36*	0.15	0.46*	0.12	*-0.30*	0.17	0.40*	0.05
2	0.40*	0.45**	*0.39**	-0.22	0.41*	-0.37	–0.33	-0.15	*0.32**	*–0.40**
3	0.42*	0.46**	0.36	*-0.31**	0.51	-0.31	-0.32	-0.44*	*0.39***	-0.44**
4	*0.10*	*0.32*	-0.24	*0.44***	*0.30*	-0.37	0.40*	-0.20	*-0.30**	*0.29**
5	*-0.32**	-0.13	*–0.34**	0.25	-0.10	*0.40***	0.21	*0.35**	-0.14	0.23
6	*-0.31**	-0.24	-0.35	*0.30**	-0.31	*0.30**	0.33	*0.40***	-0.32	*0.41***
7	-0.22	*-0.45***	-0.34	0.36	-0.41*	0.23	0.41*	0.36	–0.45**	*0.30**
8	*0.30**	*0.31**	0.11	0.23	*0.33**	0.25	*-0.40***	0.25	*0.22*	0.29

© Ostapovych Volodymyr, Barko Vadym, 2023

Примітка: * – p = 0,05, ** – p = 0,01. N = 290.

Шкали 16-PF: A – відкритість/замкнутість; C – емоційна стабільність/нестабільність; F – безтурботність/заклопотаність; G – совісність/легковажність; H – сміливість/боязкість; I – піддатливість/жорсткість; L – підозрілість/довірливість; O – тривожність/самовпевненість; Q2 – самостійність/залежність; Q4 _ напруженість/розслабленість. Шкали ІТО: 1 – екстраверсія; 2 – спонтанність; 3 – агресивність; 4 – ригідність; 5 – інтроверсія; 6 – сензитивність; 7 – тривожність; 8 – лабільність (емотивність).

Для решти факторів 16-PF встановлені незначні коефіцієнти кореляції з шкалами ІТО, які, зазвичай, не перевищують 0,30; скажімо, фактора E (незалежність) зі шкалою 4 опитувальника ІТО; фактора N (витонченість) зі шкалами 5; 6 і 7 опитувальника ІТО; Q1 (радикалізм) зі шкалами 2 і 4 ІТО; Q3 (самоконтроль) зі шкалою 8 опитувальника ІТО. Виявлені кореляційні зв'язки, в основному, були очікуваними і відповідають існуючим теоретико-психологічним уявленням, які ґрунтуються на ортогональній моделі особистості й теорії провідних тенденцій. Одержані дані на основі порівняння шкал опитувальників 16-PF та ІТО, також дають можливість дійти висновку про те, що українськомовна версія опитувальника 16 PF характеризується задовільними показниками критеріальної валідності за параметрами стенічності-гіпостенічності (r = 0,35-0,65; p = 0,01).

Таким чином, встановлено досить значні психодіагностичні можливості українськомовної версії опитувальника 16-PF. За допомогою кореляційного аналізу проведено порівняння результатів тестування респондентів з використанням 16-PF та Індивідуально-типологічного опитувальника (ІТО), на цій основі встановлено значення критеріальної валідності опитувальника, а також індекси ретестової надійності і надійності паралельних форм, внутрішньої узгодженості. Усі психометричні показники опитувальника задовольняють наявні вимоги до психодіагностичного інструментарію. За результатами проведеного дослідження можна зробити висновок про те, що українськомовний варіант опитувальника 16-PF – це важливий психодіагностичний інструмент для роботи з персоналом поліції. Використання опитувальника дозволить практичному психологу прогнозувати ефективність професійної діяльності, надавати рекомендації щодо вибору працівником поліції спеціалізації і планування можливостей подальшого професійного і особистісного росту. У подальшому планується продовжувати роботу щодо розробки українськомовних версій інших зарубіжних психодіагностичних методик.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Про Національну поліцію: Закон України від 10.12.2015 № 889-VIII / Відомості Верховної Ради України. 2015. № 40–41 (від 09.10.2015). Ст. 379. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19 (дата звернення: 21.01.2019).

2. Методики психологічної діагностики індивідуально-психологічних особливостей працівників Національної поліції України: методичні рекомендації / Криволапчук В.О, Сизоненко А.С., Остапович В.П., Барко В.І. Київ: ДНДІ МВС України, 2020. 172 с.

3. Професіограми за основними видами поліцейської діяльності: наук.-практ. посіб. / В.П. Остапович, І.О. Дубова, В.І. Барко та інші; за заг. ред. проф. В.О. Криволапчука. Київ: ДНДІ МВС України; ФОП Кандиба Т.П., 2018. 244 с.

4. *Криволапчук В.О., Барко В.І., Клименко І.В.* Діагностика професійно важливих якостей керівників органів внутрішніх справ України: навчально-методичний посібник. К.: Академія управління МВС, 2010. 358 с.

© Ostapovych Volodymyr, Barko Vadym, 2023

5. *Barko, V., Okhrimenko, I., Ostapovich, V. and others* (2020). Professional psychological potential of a modern police manager as the basis for the formation of an effective managerial system. International Journal of Applied Exercise Physiology, 9(11), 203–214. URL: http://www.ijaep.com/ index.php/ IJAE/article/view/1196 (дата звернення: 14.01.2021).

6. *Bondarenko, V., Okhrimenko, I., Yevdokimova, O.* and others (2020). Professional Skills and Competencies of the Future Police Officers. International Journal of Applied Exercise Physiology, 9(5), 35–43. URL: http://www.ijaep.com/index.php/IJAE/article/ view/975 (дата звернення: 14.01.2021).

7. *Cochraine R.E., Tett R., Vandecreek L.* (2003). Psychological Testing and the Selection of Police Officers. A National Survey. Criminal Justice and Behavior. No 30(5). P. 511–537. URL: https://www.researchgate.net/publication/247743668 (дата звернення: 03.02.2020).

8. *Barrett, G.V., Miguel, R.F., Hurd, J.M.* and others (2003). Practical Issues in the Use of Personality Tests in Police Selection. Public Personnel Management. Vol. 32, no. 4.

9. *John, O.P., Naumann, L.P., Soto, C.J.* Paradigm Shift to the Integrative Big-Five Trait Taxonomy: History, Measurement, and Conceptual Issues / O.P. John, R.W. Robins, L.A. Pervin (Eds.). Handbook of Personality: Theory and Research. New York: Guilford Press, 2008. P. 114–158.

10. *Schuerger, J.M.* (March 1995). Career Assessment and The Sixteen Personality Factor Questionnaire. Journal of Career Assessment 3 (2). P. 157–175.

11. *Cattell, R.B.* (1978). Use of Factor Analysis in Behavioral and Life Sciences. New York: Plenum.

12. *Boyle, Gregory J.* (January 1989). Re-examination of the major personality-type factors in the Cattell, Comrey and Eysenck scales: Were the factor solutions by Noller et al. optimal? Personality and Individual Differences 10 (12): 1289–1299.

13. *Cattell, R.B.* (1995). The fallacy of five factors in the personality sphere. The Psychologist. 8 (5): 207–208.

14. *Cattell, Raymond B.* (1945). The Description of Personality: Principles and Findings in a Factor Analysis. The American Journal of Psychology 58 (1): 69–90.

15. *Cattell, Raymond B.* (September 1947). Confirmation and clarification of primary personality factors. Psychometrika. 12 (3): 197–220.

16. *Cattell, Raymond B.* (July 1948). The primary personality factors in women compared with those in men. British Journal of Statistical Psychology 1 (2): 114–130.

17. *Cattell, R.B.* (1957). Personality and motivation structure and measurement. New York: World Book.

18. *Cattell, R. B.* (1973). Personality and Mood by Questionnaire. San Francisco, CA: Jossey-Bass.

19. *Welter, Giselle Muller-Roger; Capitao, Claudio Garcia* (2009). Professional tendency and personality: research on the correlation among measures of these constructs. Psicologia: Citncia e Profissao. 29 (3): 588–601.

20. *Conn, Steven R.; Rieke, Mark L.* (1994). The 16PF Fifth Edition Technical Manual. Institute for Personality and Ability Testing.

21. *Cattell, R.B., Krug, Samuel E.* (September 1986). The Number of Factors in the 16PF: A Review of the Evidence with Special Emphasis on Methodological Problems. Educational and Psychological Measurement. 46 (3): 509–522.

22. *Hofer, Scott M., Eber, Herbert W.* (2002). Second-order factor structure of the Cattell Sixteen Personality Factor Questionnaire. In de Raad, Boele; Perugini, Marco (eds.). Big Five Assessment. Hogrefe & Huber. pp. 397–404.

23. *Cattell, H.E.P.* (1996). The original big-five: A historical perspective. European Review of Psychology. 46 (1): 5–14.

24. *Conn, S.R., & Rieke, M.L.* (1994). The 16PF Fifth Edition technical manual. Champaign, IL: Institute for Personality and Ability Testing, Inc.

25. *Costa, P.T., McCrae, R.R.* (1985). The NEO Personality Inventory Manual. Odessa, FL: Psychological Assessment Resources.

26. *Cattell R.B.* (1957). Personality and Motivation Structure and Measurement. World Book CO., Yonkers, N.Y.

REFERENCES

1. Pro Natsionalnu politsiiu. “About the National Police: Law of Ukraine dated December 10, 2015 No. 889-VIII” / Bulletin of the Verkhovna Rada of Ukraine. 2015. No. 40–41 (October 9,

© Ostapovych Volodymyr, Barko Vadym, 2023

2015). Art. 379. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/580-19. (Date of Application: 21.01.2019) [in Ukrainian].

2. Metodyky psykholohichnoi diahnostyky indyvidualno-psykholohichnykh osoblyvostei pratsivnykiv Natsionalnoi politsii Ukrainy. "Methods of psychological diagnosis of individual and psychological characteristics of employees of the National Police of Ukraine: methodical recommendations" / Kryvolapchuk V.O, Syzonenko A.S., Ostapovych V.P., Barko V.I. Kyiv: State Scientific and Research Institute MIA Ukraine. 2020. 172 p. [in Ukrainian].

3. Profesiohramy za osnovnymy vydamy politseiskoi diialnosti. "Professional profiles for the main types of police activity: scientific and practical help" / V.P. Ostapovych, I.O. Dubova, V.I. Barko and others; gen. ed. prof. V.O. Kryvolapchuk. Kyiv: State Scientific and Research Institute MIA; FOP Kandyba T.P., 2018. 244 p. [in Ukrainian].

4. *Kryvolapchuk V.O., Barko V.I., Klymenko I.V.* (2010). Diahnostyka profesiino vazhlyvykh yakostei kerivnykiv orhaniv vnutrishnikh sprav Ukrainy. "Diagnostics of professionally important qualities of heads of internal affairs bodies of Ukraine": educational and methodological manual. K.: Academy of Management of the Ministry of Internal Affairs. 358 p. [in Ukrainian].

5. *Barko V., Okhrimenko I., Ostapovich V.* and others (2020). Professional psychological potential of a modern police manager as the basis for the formation of an effective managerial system. International Journal of Applied Exercise Physiology, 9(11). P. 203–214. URL: http://www.ijaep.com/index.php/IJAE/article/view/1196. (Date of Application: 14.01.2021) [in English].

6. *Bondarenko V., Okhrimenko I., Yevdokimova O.* and others (2020). Professional Skills and Competencies of the Future Police Officers. International Journal of Applied Exercise Physiology, 9(5). P. 35–43. URL: http://www.ijaep.com/index.php/IJAE/article/ view/975. (Date of Application: 14.01.2021) [in English].

7. *Cochraine R.E., Tett R., Vandecreek L.* (2003). Psychological Testing and the Selection of Police Officers. A National Survey Criminal Justice and Behavior. No 30(5). P. 511–537. URL: https://www.researchgate.net/publication/247743668 (Date of Application: 03.02.2020) [in English].

8. *Barrett G.V., Miguel R.F., Hurd J.M.* and others (2003). Practical Issues in the Use of Personality Tests in Police Selection. Public Personnel Management. Vol. 32. No 4 [in English].

9. *John O.P., Naumann L.P., Soto C.J.* (2008). Paradigm Shift to the Integrative Big-Five Trait Taxonomy: History, Measurement, and Conceptual Issues. O.P. John, R.W. Robins, L.A. Pervin (Eds.). Handbook of personality: Theory and research. New York: Guilford Press. P.114–158 [in English].

10. *Schuerger J.M.* (March 1995).Career Assessment and The Sixteen Personality Factor Questionnaire. Journal of Career Assessment. 3 (2): 157–175. [in English].

11. *Cattell, R.B.* (1978). Use of Factor Analysis in Behavioral and Life Sciences. New York: Plenum [in English].

12. *Boyle Gregory J.* (January 1989). Re-examination of the major personality-type factors in the Cattell, Comrey and Eysenck scales: Were the factor solutions by Noller et al. optimal? Personality and Individual Differences, 10 (12): 1289–1299 [in English].

13. *Cattell R.B.* (1995). The fallacy of five factors in the personality sphere. The Psychologist. 8 (5): 207–208 [in English].

14. *Cattell Raymond B.* (1945). The Description of Personality: Principles and Findings in a Factor Analysis. The American Journal of Psychology, 58(1): 69–90 [in English].

15. *Cattell Raymond B.* (September 1947). Confirmation and clarification of primary personality factors. Psychometrika, 12(3): 197–220 [in English].

16. *Cattell Raymond B.* (July 1948). The primary personality factors in women compared with those in men. British Journal of Statistical Psychology. 1(2): 114–130 [in English].

17. *Cattell R.B.* (1957). Personality and motivation structure and measurement. New York: World Book [in English].

18. *Cattell R.B.* (1973). Personality and Mood by Questionnaire. San Francisco, CA: Jossey-Bass [in English].

19. *Welter Giselle Muller-Roger; Capitao, Claudio Garcia* (2009). Professional tendency and personality: research on the correlation among measures of these constructs. Psicologia: Ciencia e Profissao. 29(3): 588–601 [in English].

20. *Conn Steven R.; Rieke Mark L.* (1994). The 16PF Fifth Edition Technical Manual. Institute for Personality and Ability Testing [in English].

© Ostapovych Volodymyr, Barko Vadym, 2023

DOI (Article): https: //doi.org/10.36486/np.2023.1(59).23

21. *Cattell, Raymond B., Krug, Samuel E.* (September 1986). The Number of Factors in the 16PF: A Review of the Evidence with Special Emphasis on Methodological Problems. Educational and Psychological Measurement, 46 (3): 509–522 [in English].
22. *Hofer Scott M., Eber Herbert W.* (2002). Second-order factor structure of the Cattell Sixteen Personality Factor Questionnaire. In de Raad, Boele; Perugini, Marco (eds.). Big Five Assessment. Hogrefe & Huber. P. 397–404 [in English].
23. *Cattell H.E.P.* (1996). The original big-five: A historical perspective. European Review of Psychology. 46 (1): 5–14 [in English].
24. *Conn S.R., & Rieke M.L.* (1994). The 16PF Fifth Edition technical manual. Champaign, IL: Institute for Personality and Ability Testing, Inc [in English].
25. *Costa P.T., McCrae R.R.* (1985). The NEO Personality Inventory Manual. Odessa, FL: Psychological Assessment Resources [in English].
26. *Cattell R.B.* (1957). Personality and Motivation Structure and Measurement. World Book CO., Yonkers, N.Y. [in English].

UDC 159.9

Ostapovych Volodymyr,
Doctor of Juridical Sciences, Senior Researcher,
Head of the Research Laboratory,
State Scientific and Research Institute MIA Ukraine,
Kyiv, Ukraine,
ORCID ID 0000-0002-9186-0801
Barko Vadym,
Doctor of Psychological Sciences, Professor,
Honored Academic of Science and Technology of Ukraine,
Chief Researcher, State Scientific and Research Institute MIA Ukraine,
Kyiv, Ukraine,
ORCID ID 0000-0003-4962-0975

PSYCHOLOGICAL PERSONALITY DIAGNOSTICS OF POLICE OFFICERS USING THE ADAPTED UKRAINIAN-LANGUAGE CATTELL QUESTIONNAIRE

This article focuses on the problem of establishing the psychodiagnostic capabilities of the Ukrainian-language version of the well-known psychodiagnostic tool for studying personality structure – the sixteen-factor R. Cattell questionnaire (16-PF). This is a subjective personality self-assessment questionnaire, the Ukrainian version published in our country in 2012. The authors of the article present the results of an experimental study on determining the psychodiagnostic potential of this questionnaire. The methodology and structure of the study are revealed, the main psychometric characteristics of the adapted questionnaire are calculated – criterion and construct validity, reliability, internal consistency, etc. Experimental data were obtained from a sample of Ukrainian National Police officers. Quite significant psychodiagnostic capabilities of the Ukrainian-language version of the 16-PF questionnaire were established. All psychometric indicators of the questionnaire meet the existing requirements for psychodiagnostic tools. During the pilot study, the authors implemented a unified approach to organising and conducting testing of

© Ostapovych Volodymyr, Barko Vadym, 2023

police officers. According to the results of the study, the Ukrainian version of the 16-PF represents an important psychodiagnostic tool for working with police personnel. Using the Ukrainian-language Cattell's questionnaire allows determining the personal typology of employees, provides assessment and measurement of anxiety, adaptability, emotional stability, behavioural problems of police officers, etc. Thus, the study showed that the majority of respondents exhibit personality types that are productive for law enforcement agencies and the adapted questionnaire has potential for use in psychological support for police officers, in particular during professional recruitment and assignment.

Keywords: Cattell questionnaire, National Police, Ukrainian-language adaptation, psychometric indicators, average norms, reliability, validity.

Отримано 17.04.2023

© Ostapovych Volodymyr, Barko Vadym, 2023

НАУКА І ПРАВООХОРОНА

НАУКОВИЙ ЖУРНАЛ

NAUKA I PRAVOOKHORONA

SCIENTIFIC JOURNAL

Випусковий редактор
Лелет С.М.

Редакційна група:
Кожухар О.В.,
Якубчик Т.В.
(переклад на англійську мову)
Гира Я.М.

Комп'ютерна верстка
Мухіна Т.М.

Issuing Editor
Lelet S.M.

Editorial Group:
Kozhukhar O.V.,
Yakubchyk T.V.
(English interpreter)
Hyra Ya.M.

Makeup
Mukhina T.M.

Підписано до друку 27.04.2023.
Формат 60x80 $^{1}/_{8}$. Гарнітура Petersburg. Друк офсетний.
Папір офсетний. Ум.-друк. арк. 9,7.
Наклад 50 прим.

Видавець ФОП Горбенко Ю.В.
м. Харків, вул. Ахсарова, 3, корп. В, кв. 168.
Дата та номер запису в ЄДР
01.08.2017 № 24800000000198912.